

**Driemaandelijks tijdschrift van de
Vereniging voor
Genealogie en Historie
Westerwolde**

Redactie

Theo Hofman (eindredactie)
Bert Roossien

redactieadres:

Nic. Beetsstraat 19
9636 GJ Zuidbroek
tel. 0598-452417 (na 18 uur of in het weekend)
e-mail: m.j.hofman@hetnet.nl

Secretariaat en ledenadministratie

P. Scheper
Heidelaan 1
7822 CD Emmen
tel. 0591-618043
e-mail: P.Scheper@zonnet.nl

Penningmeester

G. Kamies
Postkade 51
9503 AJ Stadskanaal
tel. 0599-617272

Bankrekeningnr.: 3586.06.063 t.n.v. Vereniging voor
Genealogie en Historie Westerwolde
Gironr.: 4222401

Lidmaatschap

- contributie: € 15,00 per jaar, inclusief tijdschrift uit te reiken op de driemaandelijke bijeenkomsten of toegezonden per post
- donateurs: € 13,00 per jaar, met tijdschrift, toegezonden per post (alleen voor verenigingen en stichtingen)
- voor toezending van het tijdschrift buiten Europa gelden andere tarieven, informatie hierover kunt u verkrijgen bij het secretariaat

Archief en boekencollectie van de vereniging

Streekhistorisch Centrum
Ceresstraat 2
9502 EA Stadskanaal
tel. 0599-612649
(voor leden gratis toegankelijk)

Internet

U vindt onze vereniging op internet:
<http://members.tripod.com/~westerwolde>
beheerder van de homepage: F. Jager
e-mail: fjager@wxs.nl

---

*niets uit dit tijdschrift mag worden vervoelvoudigd en/of openbaar gemaakt
worden door middel van druk, fotografie, microfilm of op welke andere wijze,
zonder toestemming van de redactie*

Jaargang 23 nr. 1

maart 2002

Inhoud

- 1 Van de redactie
- 2 De geheimezinnige Poaterbörg (II)
(H. R. Aiking)
- 6 Ordonnantie op het kerkpad van
Wedde (G. Luth)
- 7 Genealogie van het geslacht Potze
(J. H. Potze)
- 9 Nieuwe uitgaven (G. L. Nobbe)
- 10 Van Emo tot Ubbo (A. Rinzema)
- 14 Even veurstellen (K. F. Beumee)
- 16 Telefoonboeken uit 1954 (red.)
- 17 De moordaanslag op richter Ten
Veenhuis (Chr. Koens)
- 19 Boekbespreking (B. Roossien)
- 20 Zwerftochten in Westerwolde (II)
- 24 Waar bist doe aine van
(K. F. Beumee)
- 26 Tijdschriften en jaarboeken
(B. Roossien)

Van de redactie

Een nieuwe jaargang, een nieuwe omslag, een nieuwe layout. We hopen dat de restyling van het tijdschrift u bevalt.

Wederom dank aan alle inzenders voor hun bijdragen.

De geheimzinnige Poaterbörg (II)

H.R. Aiking

Inleiding

In ons vorige artikel (december 2001) stelden wij, dat de Poaterbörg te maken had met het ontstaan van het christendom in deze streken. Wij gingen daarbij terug tot het jaar 1124. Achteraf blijkt, dat wij zelfs toen nog niet diep genoeg in de geschreven geschiedenis waren doorgedrongen, en we stellen nu, dat de Poaterbörg aan de wieg heeft gestaan bij de geboorte van de kerk in deze streken.

Met dat nieuwe gegeven groeide de neiging, de religieuze achtergrond van de heren 'Poaters' zelf nader te verkennen, en toen wij aan die neiging toegaven, ontdekten wij, dat die achtergrond een andere is, dan die van hun Ommelandse collega's, en zo kwamen wij tot de vraag: welke is

De weg waarlangs het Woord zich naar Westerwolde worstelde

In het midden van de eerste eeuw brengt de apostel Paulus het evangelie naar Athene en Rome. Daar worden de bijbelboeken bestudeerd en tot een geheel samengevoegd. De canon wordt omstreeks het jaar 250 afgesloten: 27 boeken van het christelijke Nieuwe Testament zijn toegevoegd aan de 24 boeken van het joodse Oude Testament en dat samenstel wordt voortaan gezien en erkend als Gods Woord.

Na de bekering van keizer Constantijn de Grote golft dat Woord, gedragen door Rome's legioenen, over de bergen en door de vlakten van het immense wereldrijk. Maar hoe ver de golven ook rollen, Westerwolde bereiken ze niet.

Wel brengt St. Servatius het in Zuid-Nederland nog tot een wankele bisschopszetel in Tongeren, maar na zijn vlucht overlijdt hij als balling in Maastricht (384) en wordt het stil.

De legioenen hebben zich achter de Alpen teruggetrokken om Rome te verdedigen tegen de invallen van de West-Goten. Het door hun achtergelaten Europa zinkt weg in de chaos van de Volksverhuizing, waarin voor uitbreiding van het christendom, geen of nauwelijks plaats meer kan zijn. Westerwolde blijft in diepe duisternis gedompeld.

Maar in het verre westen van Europa groeit iets nieuws: de priester Patricius van Cannes, gevormd in het Gallische Aquitania is in 432 met 24 broeders begonnen aan de christianisering van het eiland Ierland, waar de restanten van de pré-germaanse samenleving zich nog hebben kunnen handhaven. De christelijke boodschap vermengt zich daar, zegt Will Durant, met de primitieve en fijnzinnige verbeeldingskracht van de Kelten, met het magisch denken van de druïden en met de mythen van de barden. Er ontstaat een ruimdenkend christendom in een sfeer van, voor die tijd opmerkelijke verdraagzaamheid, dat leidt tot vurig geloof, en in de volgende eeuw tot missionarische emigratie. Wij krijgen daarbij de indruk, dat die missiedrang zich bij voorkeur richt op de stamverwante Kelten en dat men de gehate burenen, de Germaanse Angelen en Saksen, links wil laten liggen. Zo trekt St. Columba in 563 met 12 apostelen naar Schotland, waar hij vanuit het door hem gestichte klooster op het eiland Iona een begin maakt met de kerstening van de Schotse Hooglanden. De beroemdste onder de Ierse missionarissen, Columbanus, krijgt in 585 toestemming van zijn abt voor een reis (met ook 12 broeders) naar Bourgondië, het legendarische oerland der Kelten. Daar aangekomen sticht Columbanus het ene klooster na het andere, zij het niet zonder weerstand, aangezien hij veel oude Gallische kloostergebruiken vervangt door zijn eigen Keltische. Zijn belangrijkste stichting in het Bourgondië is het klooster Luxeuil en het is vanuit dat klooster dat in 657 de vermaarde abdij Corbie bij Amiens in Picardië wordt gesticht onder persoonlijke protectie van Bathilde, de weduwe van de Frankische koning Chlodovic II.

In Egypte ontstond aan het begin van onze jaartelling een soort monnikenwezen, dat het accent vooral legde op het kluisenaarschap en contemplatie. Later verspreidt dat monnikenwezen zich langs de kusten van de Middellandse Zee: men is monnik naar eigen zin en inzicht, uitgaande van persoonlijke vroomheid, dus met weinig invloed op de maatschappij; men is letterlijk ongeordend.

Benedictus van Nursia (480–547) wil die versnipperde capaciteit bundelen, ordenen, en komt in 529 op de 'Monte Cassino' tot de opzet van een breed uitgebouwd kloosterbestaan. Daar, op de 500 meter hoge berg tussen Rome en Napels stelt hij orde op zaken en ontwerpt hij de Benedictijner Kloosterregel, een van buitengewone evenwichtigheid getuigende soort catechismus, die de eeuwen zal trotseren. Hoofdkenmerken ervan zijn:

1. Erkenning van Christus in de menselijke persoon.
2. Volstreekte onderschikking van alle geestelijke- als wel lichamelijke arbeid in het klooster, aan 'Opus Dei': het koorgebed en de dienst aan het altaar.
3. Verplichting tot levenslang lidmaatschap van die kloostergemeenschap, waartoe men eens toetrad: Blijf waar je bent: 'stabilitas loki'.
4. Onvoorwaardelijke gehoorzaamheid aan de Paus.

Op de Monte Cassino is zo de basis gelegd voor de ordening in de duizenden kloosters en abdijen van West-Europa. Benedictus was een groot wereldburger, een wijs man. Hij stierf als een held in het jaar 547, staande tijdens het koorgebed, ondersteund door monniken. Paus Gregorius de Grote (540–604) is een bewonderaar van Benedictus, en zet diens werk met veel persoonlijke inzet voort. Ook is hij de man die het 'Opus Dei' verrijkt met de, in principe door hemzelf ontworpen Gregoriaanse muziek en zang,

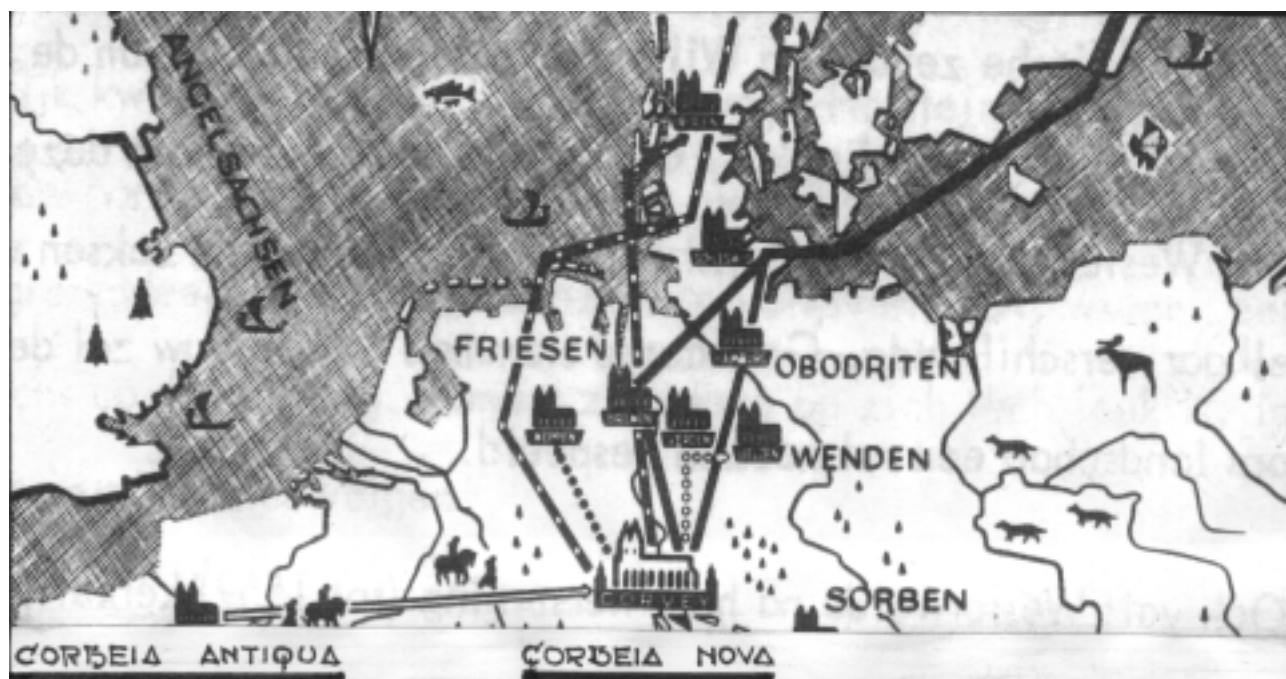
waarmee hij de hoofdvorm van de christelijke eredienst wist te completeren en voor eeuwen vast te leggen.

Aangezien de Keltische Ieren blijven weigeren om Engeland te kerstenen, zendt Gregorius vanuit de Monte Cassino in 590 een vijftigtal monniken o.l.v. een zekere Augustinus naar het Germaanse Engeland en vanuit dat Engeland wordt een eeuw later, het evangelie over de Noordzee naar onze Friese landen gedragen door mannen als Willibrordus (658–739), Bonifacius (680–754) en Willehardus (740–789), aan welk drietal we later nog kunnen toevoegen onze landgenoot, de bij Dokkum geboren Ludger (742–809). Alle vier worden ze protégé van de heersende Karolingische vorsten en alle vier belanden ze tenslotte op een (zij het nog primitieve) bisschopszetel. De heren krijgen in Noord Nederland de schatrijke kleigebieden van de Fries-Groningse Ommelanden als missieterrein toegewezen. Daar brengen ze de 'Blijde Boodschap' en algemeen onderwijs, ze verlenen hulp aan zieken en zwakken, ze verrichten veel beschavingbevorderende activiteiten, ze breken heidense (houten) tempels af, of verbouwen die tot christelijke kerken, slopen heidense offerplaatsen, bouwen nieuwe (houten) kerken, maar ook verzamelen ze het vele goud, zilver en andere schatten uit de heidense tempels, zodat de prille christenen niet in verleiding kunnen komen die nog eens te vereren. Regelmatig gaan schepen vol met de zo gecon-

---

kaart aanwezig in de permanente tentoonstelling in het klooster Corvey

---

fisqueerde spullen naar Utrecht, waar de bisschop er een klein gedeelte van mag behouden voor de kerk, terwijl hij de rest dient door te zenden naar 's keizers schatkist in Aken. Dat die laatste gang van zaken door de Ommelanders als roof ervaren wordt en derhalve bij deze mensen kwaad bloed blijkt te zetten, laat zich denken. Dat gevoegd bij de begrijpelijke reacties van heidense priesters, die zich hun macht en invloed zien ontglijpen betekende heftige agressie tegen de nieuwlichters: Bonifacius wordt vermoord, Wilhard brengt ternauwernood het er levend af en ook Ludger wordt bedreigd. Beide laatsten moeten vluchten.

Koning Karel lost alle problemen met harde hand op. Van hem werd gezegd dat hij het christendom predikte met ijzeren tong. Enkele jaren later kunnen de evangeliedienaren hun missie voortzetten en afmaken.

Ludger wordt in 804 door keizer Karel benoemd tot eerste bisschop van het door hemzelf gestichte bisdom Munster. Hij schenkt zijn uitgebreide bezittingen in de Ommelanden aan dat nieuwe bisdom en stimuleert zijn invloedrijke vrienden in het noorden zijn voorbeeld te volgen. Het resultaat is dat gedurende de Middeleeuwen de Ommelanden onder het bisdom Munster vallen, hoewel de Stad en het Gorecht, samen met Drenthe tot het bisdom Utrecht behoren.

Tussen de raadsleden aan het hof te Aken bevinden zich de gebroeders Adalhard en Wala. Ze zijn, evenals de keizer zelf, kleinzonen van Karel Martel en staan in hoog aanzien.

Na het overlijden van Karel de Grote in 814 trekken beide heren zich terug in de koninklijke abdij van Corbie bij Amiens. In deze beroemde abdij die, zoals wij zagen, z'n wortels heeft in het Iers-Keltische gedachtengoed, ontmoeten Adalhard en Wala o.a. enkele 'Delocatie', mannen die in der tijd door Karel de Grote uit Saksenland zijn verbannen. Die 'Delocatie' brengen de gebroeders op het idee om in hun zojuist gepacificeerde vaderland ergens centraal een religieus centrum te stichten. Na jaren van voorbereiding, waarin o.a. de Keltische monnikenorde zich aansluit bij de meer algemeen dominerende Benedictijner orde, wordt in 822 onder protectie van keizer Lodewijk de Vrome begonnen aan het bouwen van het later zo indrukwekkende culturele centrum, de abdij 'Corbeia Nova Saxonica' aan de Weser bij Hörter. Men kiest Adalhard en Wala als eerste abten van het nieuwe klooster dat in de volksmond kortweg 'Corvey' wordt genoemd. Zoals in ons vorig artikel beschreven, wordt Westerwolden in 834 als missiegebied toegeedeeld aan deze

abdij en van hieruit trekken de missionarissen met hun gevolg de wouden rondom de nederzettingen Wido en Uneswido binnen. Duistere, angstaanjagende machten, als Donar, Irmin, Saxnote en hun priesters, blijken niet bestand tegen het fascinerende optreden van de indringers. Die nieuwlichters manifesteren zich als de herauten van het nieuwe licht, van het licht "dat nooit nich oede geit" .....

In 876 blijkt de strijd gestreden. In dat jaar sterft keizer Lodewijk de Duitser en ten tijde daarvan bereiken ons de eerste schriftelijke berichten over Onstwedde: Corvey (in casu het klooster Werden dat eronder ressorteert) blijkt volgens die berichten al eigenaar te zijn geworden van een roede gronds en een gebouw (mansionem) in Onstwedde. Dus vóór 876 al! Zeer waarschijnlijk doelt die mededeling op het perceel grond van de latere 'Poaterbörg', met daarop het eerste kerkje van Onstwedde. Die grond was namelijk verkregen door schenking aan de abdij en het lijkt nogal zinloos in die tijd zo'n schenking te doen, als de ontvanger (op 100 km afstand) er niets mee zou willen of kunnen ondernemen.

Honderd en tachtig jaren later is de dan functionerende abt van Corvey (Saracho 1053 – 1071) zo vriendelijk op de bovengenoemde veronderstelling bevestigend te reageren. Hij meldt als enig grondbezit van het klooster Corvey in de nederzetting Onstwedde, een perceel grond, groot 3 morgen, dit is ongeveer een kwart hectare .....

Zelfs de oppervlaktemaat blijkt te kloppen. De beide bovengenoemde archivalia zijn uitvoerig door dhr. K. Meijer beschreven in 'Uneswido' (1977, pag. 25 en 26).

Het belangrijkste van de plechtigheid uit 1124, waarover wij de vorige keer berichtten, zou dan naast de vervanging van het eerste kerkje door de priesterwoning (Poaterbörg), vooral de bouw van de nieuwe kerk betreffen. Die nieuwe kerk, nog altijd van hout en leem, is aan de overzijde van het karrenspoor verzezen, op een, voor het kerkhof aanmerkelijk ruimere situering.

Het passende cadeau ter gelegenheid van de nieuwbouw in de vorm van de zeer bijzondere achtkantige doopsteen (één van de alleroudste in de provincie, heeft zijn plaats gevonden bij de ingang achterin de kerk. Een aparte kapel ervoor (baptisterium) zou een te grote luxe zijn geweest.

Als alles op orde is, vindt de plechtige inwijding plaats, door – of vanwege de bisschop van Osnabrück en vanaf die dag volgen nu ook in het tweede, eenvoudige godshuis van Onstwedde, de erediensten elkaar met kerkelijke regelmaat op. Jaar in jaar uit wordt het koorgebed gebeden, worden de diensten aan het altaar gecelebreerd en weerklinken de met overgave gezongen gregoriaanse melodieën Kyrie Eleison (Heer erbarm U).....

Conclusies

1. Arriveerde het christendom in de Ommelanden vanuit de wereld der Germaanse Angelen en Saksen; naar Westerwolde kwam het Evangelie via Bourgondië vanuit het land der Keltische Ieren.
2. Het perceeltje grond van de 'Poaterbörg', groot een kwart hectare, werd reeds vóór 876 (en dus niet pas in 1124) door de Onstwedders afgepaald en geschonken aan het klooster Corvey.
3. De schriftelijk vastgelegde historie van de 'Poaterbörg' blijkt dus even ver terug te gaan als die van de nederzetting, beschreven in 'Uneswido. Westerwolde. 1977'.

wordt vervolgt

Reacties

Dhr. R. Georgius stuurde een reactie op het vorige artikel over de Poaterbörg:

“In het artikel komt een passage voor over het begrip ‘waar’. Hierbij is het voorbeeld van ‘weer’ in Garrelsweer aangehaald. Dit is naar mijn mening geen juist voorbeeld. ‘Weer’ heeft hier dezelfde betekenis als ‘wier-

de’ en heeft te maken met het weren van water. In de omgeving van Appingedam komen veel plaatsen voor die eindigen op -weer. Bijvoorbeeld Huningaweer, Borgsweer, Tjamsweer enz. Een wierde is soms niet groter dan de oppervlakte van één boerderij, vaak zijn ze genoemd naar een familie.”

Ordonnantie op het kerkpad van Wedde

G. Luth (Heiloo)

19-11-1739

1

Dadde erfgezetenen tot Wedda naa proportie van haar gerechtigheid en quata desselver pand in het kerkpad van Geert Tipkes huis tot aan de Essche behoorlijk zullen hebben te onderhouden.

2

Dat het kerkpad van Hoorn gaande in Wedde belangs de behuisinge en grond, onlangs door de Borggraave aangekocht, door de eigenaar van voorsch. grond zal worden gemaakt en in staat gehouden.

3

Dat voorts agter de eerste schuttinge van de grond art.1 praec. [voorgaande] vermeld het kerkpad zal blijven als bevorens bij de sloot langs, en niet door de tuine mogen werden gelegd als tegenwoordig is ondernomen het kerkpad te veranderen.

4

Dat alle schuttingen op kerkpaden staande in off omtrent Wedda in een goede staat sullen werden gebragt en onderhouden door die geene so sulc incumbert [moet onderhouden] ook niet hoger mogen zijn, dan drie voet de eerste trede 1½ voet hoog en hooger niet.

5

Dat de plaatse liggende aan de oostkant ten einde van Wedda, tegenwoordig bij Elze Hazelhoff in het gebruik, sal hebben te besorgen dat het vonder en rik na behoren werde onderhouden, gelijk bevorens altoos ten laste van voorsch. plaats is geschied.

6

Dat een ieder gehouden sal sijn de over hangende takken van sijn boomen staande aan de kerkpaden ten dienste der passage of te kappen of op te snoejen.

7

Dat de kerkvoogden in der tijt tijdelijks sullen hebben te besorgen dat voorsch. articulen na behoren werden nagekomen ten dien einde konding laten doen dat een ieder binnen 14 dagen het defectueuse repareren en in staat brenge bij de breuke van een daalder ten profijte van de kerke bij parate pandhalinge [in beslagname] met kennisse van de Hr. Drost in der tijdt te innen.

8

In gevalle iemand nalatig mogte werden bevonden sullen de kerkvoogden gehouden zijn de defaillanten [zij die in gebreke blijven] aansegginge te doen om binnen 8 dagen het defectueuse 't repareren en in staat te brengen bij dubbelde breuk te innen als voren.

9

En in cas iemand als dan nog niet mogte obtempereren [gehoorzamen. nakomen] aan de gedaane aansegginge, worden de kerkvoogden in der tijdt mits desen geauthoriseert het defectueuse ten laste van de defaillanten te laten maaken en de penningen in te vorderen bij parate pandhalinge met kennisse van de Hr. Drost.

10

Dog so iemand mogte vermeenen ten onrechte gebreukt te zijn, en het geene hem incumbert te maken na behoren te hebben besorgt, sal zig binnen 24 uren nadat breukvallig is verklaard aan de Hr. Drost konnen adresseeren ten fine van overschouw te doen.

Bron: R.A.
Groningen:
Verzameling
Overheids-
publicaties.
(inv.nr. 923)

Zie ook:
Dr. J. de Bruin:
HISTORIAE
AGRICULTURAE XIV,
Plakkaten van
Stad en Lande,
Groningen
1983.

Genealogie van het geslacht Potze

J.H. Potze

IX-be Henderik Potze, geboren te Tange (Onstwedde) op 8 april 1904, wonende te Onstwedde, overleden aldaar op 26 september 1983. Zoon van *Folkert Potze* (VIII-ad) en *Gepke Zuurman*.

Hij is getrouwd te Onstwedde op 5 juni 1926 met **Harmke Komies**, geboren te Onstwedde op 19 maart 1906, overleden in ziekenhuis te Stadskanaal op 8 mei 1988, dochter van *Johannes Henderikus Komies* en *Christina Meyer*

Uit dit huwelijk:

1. **Christina Potze**, geboren te Harpel (Vlagtwedde) op 7 december 1926, volgt onder X-dl
2. **Folkert Potze**, geboren te Onstwedde op 27 januari 1933, overleden 22 juni 1933
3. **Gepke Potze**, geboren te Onstwedde op 16 april 1934, volgt onder X-dm
4. **Folkert Potze**, geboren te Onstwedde op 3 oktober 1936, volgt onder X-dn
5. **Johannes Henderikus Potze**, geboren te Onstwedde op 21 januari 1944, volgt onder X-do

X-dl Christina Potze, geboren te Harpel (Vlagtwedde) op 7 december 1926, dochter van *Henderik Potze* (IX-be) en *Harmke Komies*.

Zij is getrouwd te Onstwedde op 27 mei 1944 met **Antoon Kunst**, geboren te Alteveer op 26 november 1924, overleden aldaar op 15 mei 1990, zoon van *Antoon Kunst* en *Albertje Rijks*.

Uit dit huwelijk:

1. **Antoon Kunst**, geboren te Onstwedde op 26 november 1944, overleden op 5 juni 1945
2. **Harmke Kunst**, geboren te Onstwedde op 7 mei 1946, volgt onder XI-ec
3. **Albertje Kunst**, geboren te Onstwedde op 24 augustus 1947, volgt onder XI-ed
4. **Henderika Kunst**, geboren te Alteveer op 21 april 1949, volgt onder XI-ee
5. **Anna Kunst**, geboren te Alteveer op 6 januari 1955, volgt onder XI-ef
6. **Gepke Kunst**, geboren te Alteveer op 9 april 1959, volgt onder XI-ei

7. **Antoon Kunst**, geboren te Alteveer op 9 april 1959

8. **Christina Kunst**, geboren te Alteveer op 31 juli 1960, volgt onder XI-ej

9. **Klaas Kunst**, geboren te Alteveer op 9 december 1961, volgt onder XI-ek

---

Vervolg op het artikel van wijlen dhr. J. Potze in jrg. 18 nr. 3 vanaf pag. 98 van dit tijdschrift.

X-dm Gepke Potze, geboren te Onstwedde op 16 april 1934, dochter van *Henderik Potze* (IX-be) en *Harmke Komies*

Zij is getrouwd te Onstwedde op 24 oktober 1953 met **Henk Wiekens**, geboren te Stadskanaal op 28 april 1929, zoon van *Derk Wiekens* en *Renske Nordor*

Uit dit huwelijk:

1. **Renske Wiekens**, geboren te Stadskanaal op 12 maart 1954, volgt onder XI-el
2. **Harmke Wiekens**, geboren te Stadskanaal op 25 juli 1955, volgt onder XI-em
3. **Jantje Wiekens**, geboren te Stadskanaal op 26 september 1959, volgt onder XI-en
4. **Christina Wiekens**, geboren te Stadskanaal op 16 september 1964, volgt onder XI-eo

X-dn Folkert Potze, geboren te Onstwedde op 3 oktober 1936, zoon van *Henderik Potze* (IX-be) en *Harmke Komies*.

Hij is getrouwd te Nieuwe Pekela op 6 maart 1959 met **Saartje Stutvoet**, geboren te Nieuwe Pekela op 19 oktober 1936, dochter van *Henderik Stutvoet* en *Hamina ten Hof*

Uit dit huwelijk:

1. **Henderik Potze**, geboren te Onstwedde op 24 augustus 1959, volgt onder XI-ep
2. **Herminus Potze**, geboren te Onstwedde op 15 april 1968, volgt onder XI-eq

X-do Johannes Henderikus Potze, geboren te Onstwedde op 21 januari 1944, zoon van *Henderik Potze* (IX-be) en *Harmke Komies*

Hij is getrouwd te Bellingwolde op 13 december 1963 met **Geessina Mulder**, geboren te Bellingwolde op 11 november 1945, dochter van *Richard Mulderen* *Henderikje Smit*

Uit dit huwelijk:

1. **Henderik Potze**, geboren te Onstwedde op 7 mei 1965, volgt onder XI-er

2. **Henderikje Potze**, geboren te Onstwedde op 14 december 1968

XI-ec Harmke Kunst, geboren te Onstwedde op 7 mei 1946, dochter van *Antoon Kunst* en *Christina Potze* (X-dl)

Zij is getrouwd te Stadskanaal op 2 juni 1967 met **Henderik Lubben**, geboren te Nieuwe Pekela op 5 maart 1946, zoon van *Aike Lubben* en *Annie Breider*

Uit dit huwelijk:

1. **Aike Lubben**, geboren te Nieuwe Pekela 10 juli 1967
2. **Antoon Lubben**, geboren te Nieuwe Pekela 4 augustus 1970

XI-ed Albertje Kunst, geboren te Onstwedde op 24 augustus 1947, dochter van *Antoon Kunst* en *Christina Potze* (X-dl)

Zij is getrouwd te Stadskanaal op 22 december 1968 met **Willem Wijnholds**, geboren te Ter Apel op 25 oktober 1944, overleden aldaar op 18 oktober 1995, zoon van *H. Wijnholds* en *Marika Nijboer*

Uit dit huwelijk:

1. **Antoon Jan Wijnholds**, geboren op 15 oktober 1970

XI-ee Henderika Kunst, geboren te Alteveer op 21 april 1949, dochter van *Antoon Kunst* en *Christina Potze* (X-dl)

Zij is getrouwd te Stadskanaal op 6 december 1975 met **Henderik van Dijk**, geboren te Onstwedde op 15 november 1942, zoon van *Henderik van Dijk* en *Fransina*

Uit dit huwelijk:

1. **Henderik van Dijk**, geboren te Stadskanaal op 21 december 1980

XI-ef Anna Kunst, geboren te Alteveer op 6 januari 1955, dochter van *Antoon Kunst* en *Christina Potze* (XI-dl)

Zij is getrouwd te Oude Pekela op 5 september 1980 met **Jan Hulzebos**, geboren te Oude Pekela op 8 september 1955, zoon van *Eltjo Hulzebos* en *Frederika Hogenbirk*.

XI-ei Gepke Kunst, geboren te Alteveer op 9 april 1959, dochter van *Antoon Kunst* en *Christina Potze* (X-dl)

Zij is getrouwd te Stadskanaal op 25 oktober 1988 met **Hermann Kluitert**, geboren te Vriescheloo op 4 mei 1958, zoon van *Jan Kluitert* en *Harmina Mulder*

Uit dit huwelijk:

1. **Chantal Kluitert**, geboren te Alteveer op 16 mei 1989
2. **Jan Kluitert**, geboren te Alteveer op 11 oktober 1993

XI-ej Christina Kunst, geboren te Alteveer op 31 juli 1960, dochter van *Antoon Kunst* en *Christina Potze* (X-dl)

Zij is getrouwd te Stadskanaal op 17 augustus 1990 met **Gerrit Niezen**, geboren te Winshoten op 24 februari 1991, zoon van *Geert Niezen* en *Annie Niezen-Niezen*

Uit dit huwelijk:

1. **Christina Niezen**, geboren te Stadskanaal op 18 december 1990

XI-ek Klaas Kunst, geboren te Alteveer op 9 december 1961, zoon van *Antoon Kunst* en *Christina Potze* (X-dl), overleden te Stadskanaal op 22 oktober 2001

Hij is getrouwd te Stadskanaal op 10 december 1985 met **Gea Horlings**, geboren te Nieuwe Pekela 4 oktober 1958

Uit dit huwelijk:

1. **Antoon Kunst**, geboren te Alteveer op 1 maart 1986
2. **Edwin Kunst**, geboren te Alteveer op 11 januari 1999

XI-el Renny Wiekens, geboren te Stadskanaal op 12 maart 1954, dochter van *Henk Wiekens* en *Gepke Potze* (X-dm)

Zij is getrouwd te Stadskanaal op 15 februari 1974 met **Abel Orsel**, geboren te Stadskanaal op 8 december 1950, zoon van *Stoffer Orsel* en *Jantje Boels*

Uit dit huwelijk:

1. **Petra Gepke Jantje Orsel**, geboren te Stadskanaal op 27 augustus 1974
2. **Ronald Stoffer Henderik Orsel**, geboren te Stadskanaal op 10 september 1975
3. **Jeroen Orsel**, geboren te Stadskanaal op 30 maart 1978

XI-em Harmke Wiekens, geboren te Stadskanaal op 25 juli 1955, dochter van *Henk Wiekens* en *Gepke Potze* (X-dm)

Zij is getrouwd te Stadskanaal op 21 maart 1975 met **Jan Henderik ten Bos**, geboren te Stadskaal op 14 februari 1954, zoon van *Henderik Jan ten Bos* en *Willemiena Bos*

Uit dit huwelijk:

1. **Arjan ten Bos**, geboren te Marum op 7 juli 1979

2. **Marieke ten Bos**, geboren te Marum op 24 april 1983

XI-en Jantje Wiekens, geboren te Stadskanaal op 26 september 1959, dochter van *Henk Wiekens* en *Gepke Potze (X-dm)*

Zij is getrouwd te Stadskanaal op 15 augustus 1982 met **Harm de Jonge**, geboren te Stadskanaal op 30 augustus 1960, zoon van *Klaas de Jonge* en *Anna Pinkster*

Uit dit huwelijk:

1. **Jeske de Jong**, geboren te Stadskanaal op 14 april 1983

XI-eo Christina Wiekens, geboren te Stadskanaal op 16 september 1964, dochter van *Henk Wiekens* en *Gepke Potze (X-dm)*

Zij is getrouwd te Stadskanaal op 9 juli 1990 met **Bob de Vries**, geboren te Groningen op 26 januari 1963, zoon van *Jaap de Vries* en *Harmanna Wagemans*

Uit dit huwelijk:

1. **Romy de Vries**, geboren te Kampen op 3 november 1990
2. **Marnix de Vries**, geboren te Kampen op 12 april 1992

XI-ep Henderik Potze, geboren te Onstwedde op 24 augustus 1959, zoon van *Folkert Potze (X-dn)* en *Saartje Stutvoet*

Hij is getrouwd te Vlagtwedde op 13 april 1983 met **Anneke Dekker**, geboren te Vlagtwedde 26 mei 1964, dochter van *Pieter Dekker* en *Grietje Wesseling*

Uit dit huwelijk:

1. **Folkert Mark Potze**, geboren te Vlagtwedde op 21 augustus 1991
2. **Pieter Bart Potze**, geboren te vlagtwedde op 17 augustus 1996

XI-eq Herminus Potze, geboren te Onstwedde op 15 april 1968, zoon van *Folkert Potze (X-dn)* en *Saartje Stutvoet*

Hij is getrouwd te Stadskanaal op 29 mei 1997 met **Bianca Nijland**, geboren te Vlagtwedde op 21 mei 1972, dochter van *Willie Nijland* en *Ina Schenkel*

Uit dit huwelijk:

1. **Willie Robbert Potze**, geboren te Vlagtwedde op 4 maart 1999
2. **Saïena Poulien Potze**, geboren te Vlagtwedde op 6 februari 2001

XI-er Henderik Potze, geboren te Onstwedde op 7 mei 1965, zoon van *Johannes Henderik Potze (X-do)* en *Geessina Mulder*

Hij is getrouwd te Vlagtwedde op 26 mei 1989 met **Fienie Boekelo**, geboren te Vlagtwedde op 13 februari 1965, dochter van *Albert Boekelo* en *Ellie*

Uit dit huwelijk:

1. **Ellen Gina Potze**, geboren te Winschoten (ziekenhuis) op 26 september 1990
2. **Michelle Vera Louise Potze**, geboren te Vlagtwedde op 7 januari 1995

Aanvullingen zijn welkom bij de auteur:
Dwarsstukkerweg 13 TE Onstwedde

Nieuwe uitgaven

Mijn W.s.w.-verhaal

G.L. Nobbe

Als werkleider in de groenvoorziening, heb ik gefunctioneerd in de periode 1964–1995. Tot 1969 in de gemeenten, toen heette het G.s.w. (Gemeentelijke Sociale Werkvoorziening), daarna W.s.w. (Wet Sociale Werkvoorziening). In 1971 kwam in de regio Winschoten het werkvoorzieningschap WEVEBO (Werkverband buitenobjecten) tot stand. Dit werkverband was een onderdeel van het industrieel werkverband w.o.g. (Werkvoorzieningschap Oost Groningen), gevestigd in Winschoten. Bij het w.o.g., dat kort na het invoeren van de Sociale Werkvoorziening in Nederland (1949) tot stand kwam, waren 10 gemeenten aangesloten met Winschoten als centrum. Dit gebeurde in 1953/1954. W.O.G. en WEVEBO kwamen in 1992 onder de vlag van 'SYNERGON'.

Het verhaal, zoals door mij beleefd en beschreven, geeft de hele periode weer, aangevuld met kopieën van bedrijfsgegevens, personele zaken, functieclassificaties, loonlijsten enz. Ook zijn vele krantenknipsels, foto's en namen van mensen die in de betreffende periode bij de betreffende werkvoorzieningschappen gewerkt hebben, zowel werknemers als leidinggevenden. ganen van de afdelingen Bouw en Groen, overleggen met werknemers en ambtenaren, enz. enz.

'Mijn W.s.w.-verhaal' bestaat uit twee delen:

- Het eerste deel is mijn persoonlijke beleving in de arbeidssfeer. Omgang met de gehandicapten, de productieve en sociaal-medische beleving op de werkvloer, de leuke en minder leuke zaken, de politieke en ambtelijke situaties enz. enz. Aan humor ontbreekt het ook niet!
- Het tweede deel bevat grotendeels verslagleggingen, krantenknipsels enz. uit mijn persoonlijke archief, becommentarieerd door mijzelf aan de hand van signalen en opmerkingen van vele mensen en vanuit alle disciplines uit die jaren. Het tweede deel wordt afgesloten met de G.s.w.-regeling 1963 (deel 2 – Toelichting)

Het boek is interessant voor allen die bij de Sociale Werkvoorziening gewerkt hebben en die er vandaag de dag nog werken.

---

*Baptisten-kerk
te Vriescheloo
winter 1991*

'Mijn W.s.w.-verhaal' is te verkrijgen door vóór 1 mei a.s. € 21 (exclusief € 2,25 verzendkosten) te storten op gironummer 665329 t.n.v. mevr. M.T. Nobbe-Trenning.

125 jaar Baptisten Gemeente in Vriescheloo

G.L. Nobbe

Vervolgens kan ik al weer een boek aanbevelen en dat gaat over de Baptisten Gemeente in Vriescheloo. De geschiedenis van de gemeente nam een aanvang op zaterdag 1 januari 1877 en dit jaar gedenken we dat als: "125 jaar Baptisten Gemeente in Vriescheloo" d.m.v. onder andere een herdenkingsdienst op 17 februari en een reünie op zondag 26 mei a.s.

Het boek bestaat uit 160 pagina's + een 12-tal bijlagen, rijkelijk voorzien van foto's, acta, beschrijvingen van woonsituaties, sociale omstandigheden en politieke en economische invloeden rondom het Evangelische gebeuren van een Gemeente van Gedoopte Christenen. Het boek bestaat uit acht hoofdstukken die verhaalmatig zijn omschreven, en waar herinneringen/overleveringen worden verteld samen met de historische realiteit.

Men kan intekenen voor dit boek door € 21 (exclusief verzendkosten) te storten op gironr. 6653429 t.n.v. de penningmeester van de jubileumcommissie Mevr. M .T. Nobbe-Trenning te Wedde.

De presentatie van het boek vindt plaats op zondag 26 mei tijdens de reünie en daarna kan men het boek afhalen op Oostersingel 76 in Wedde. Voor verzending dient € 2,25 extra overgemaakt te worden. Intekenen vóór 14 april!

Van Emo tot Ubbo

Groninger geschiedschrijvers van de dertiende tot de zestiende eeuw

---

Anton Rinzema

Verslag van de lezing op de ledenvergadering van december 2001.

De provincie Groningen heeft een geschiedenis van duizenden jaren. Het grootste deel van die geschiedenis is vrij vrij duister. Archeologen, bodemkundigen en historisch

geografen kunnen ons slechts in grote trekken iets over deze vroege geschiedenis vertellen. In de Romeinse Tijd zijn er enkele schrijvers (Ptolemaeus, Plinius, Tacitus) die iets vermelden over de bewoners van de Noordzeekust, maar heel algemeen. In de vroege Middeleeuwen (tot de tijd van Karel de Grote) zijn er wat schaarse gegevens te vinden in werken van schrijvers over de Frankische koningen en over de eerste missionarissen in deze streken (Willibrord, Bonifatius, Liudger). Toen

rond 800 Groningen tot het christendom was bekeerd, kwamen de eerste oorkonden over deze streken. Vaak betreffen die schenkingen van goederen aan kloosters. Traditioneel laat men de geschiedenis van een bepaalde plaats beginnen als die voor het eerst schriftelijk vermeld wordt. Bekend is de oorkonde van 1040 voor de stad Groningen. Dit heeft vaak iets willekeurigs, omdat een plaats vaak al eeuwenlang bewoond is voordat we haar naam in geschreven vorm aantreffen.

Een nog belangrijker startpunt voor de (geschreven) geschiedenis van een plaats of streek is het moment waarop bewoners zelf over heden en verleden gaan berichten, als men zelf historiografie (geschiedschrijving) gaat bedrijven. Voor de provincie Groningen begint deze periode pas rond 1200, later dan in de meeste andere delen van Europa. Hoe komt dit? Er zijn in de Middeleeuwen drie vruchtbare voedingsbodems voor schriftcultuur: het klooster, het hof van een vorst of landsheer en de stad. Deze milieus waren hier tot 1200 niet of nauwelijks aanwezig. Pas in 1168 wordt op het gebied van de provincie Groningen het eerste klooster gesticht: Feldwerd bij Holwierde. Het is in de kloosters dat in Groningen en Friesland rond 1200 de eerste geschiedschrijving ontstaat.

Emo van Huizinge is de eerste geschiedschrijver uit onze streken. Hij had gestudeerd in Parijs, Orléans en Oxford en stichtte in 1213 het klooster Wittewierum, behorend tot de orde der Premonstratenzers. Zijn kroniek is geschreven in het Latijn. De berichten over Groningen en omgeving vormen maar een kwart van de inhoud. Een flink deel van zijn geschrift bestaat uit *Soliloquia* ('alleenspraken'), waarin Emo bij zichzelf gewetensonderzoek doet. Zo maakt hij zich zorgen over zijn onkuisse gedachten, en over de Marcellusvloed van 1219 die misschien is veroorzaakt door zijn gerichtheid op materiële zaken. Ook geeft Emo veel ruimte aan het verslag van een kennis die aan de kruistocht van 1217/1218 heeft deelgenomen. Uit zijn veroordeling van de kruistocht van de bisschop van Bremen tegen de Stedingers (1234) blijkt enigszins zijn Friese solidariteitsgevoel. Na Emo's dood in 1237 zet de derde abt van Wittewierum, Menko, zijn kroniek

voort. Voor gebeurtenissen als stormvloed, zonsverduistering en veepest heeft Menko een dubbel verklaringsmodel: enerzijds ziet hij ze als straffen van God, anderzijds geeft hij natuurwetenschappelijke verklaringen, wat erop duidt dat de herontdekking van Aristoteles ook tot Wittewierum is doorgedrongen. Menko's kroniek wordt voortgezet (tot 1296) door een anonieme schrijver, die voornamelijk oog heeft voor de regionale gebeurtenissen. Daarna sterft de historiografische bezigheid in Wittewierum uit.

Pas ruim een eeuw later staat weer een geschiedschrijver op: Johan Lemego, de eerste kroniekschrijver van de stad Groningen. Hij zegt zijn kroniek te schrijven omdat men zich vergewist welk kwaad een slecht stadsbestuur met zich meebrengt en hoe zegenrijk een goeds stadsbestuur kan zijn. Met het slechte stadsbestuur bedoelt hij het bewind van Coppyn Jarichs, die in 1413 door middel van een bloedige staatsgreep aan de macht komt, vele burgers verbant en Groningen in oorlog brengt met Keno tom Brok uit Emden. Lemego zelf behoorde ongetwijfeld tot de tegenstanders van Jarichs, die in 1415 Groningen heroveren, Jarichs en de zijnen verdrijven en tenslotte op alle fronten vrede sluiten. Vooral van de vrede met de Utrechtse bisschop Frederik van Blankenheim verwacht Johan Lemego veel goeds voor de handel. Lemego's kroniek begint met de ommuring van Groningen, die hij op 1110 stelt, maar gaat toch vooral over de eigentijdse geschiedenis (1398-1422).

De Groninger Annalen zijn een anoniem geschiedwerkje met

---

*dhr. Rinzema
in een
sfeervolle
'Ekkelkaamp'*

---

een opsomming van losse gebeurtenissen over de periode 1425-1478. Genoemd worden o.a. bouwwerkzaamheden aan A-kerk en Martinitoren, bestrating Grote Markt en Vismarkt, politieke verhoudingen met naburige machthebbers. Uit vrees voor Karel de Stoute, hertog van Bourgondië, wordt een nieuw bolwerk aan de zuidkant van de stad aangelegd. De daden van hertog Karel worden op de voet gevolgd tot aan zijn sneuvelen bij Nancy (1477).

Wilhelmus Frederici (ca. 1450-1525), als *persona* of hoofdpastoor van de Sint-Maartenskerk de hoogste geestelijke in Groningen en spil van de Groninger buitenlandse politiek, heeft een onvoltooid werkje geschreven over de Friese geschiedenis. Hij zegt ligging, oorsprong, gebruiken, geschiedenis en beroemde mannen van de Friezen te gaan beschrijven, maar slaagt alleen in het aangeven van de begrenzing van de Friese landen, waarbij hij de klassieke auteur Ptolemaeus volgt. De oorsprong van het Friese volk behandelt hij door opvattingen van diverse schrijvers naast elkaar te zetten, maar voordat hij tot een conclusie kan komen, houdt het werkje op. Ondanks dat is het waardevol omdat het de eerste poging is van een humanist om over de Friese geschiedenis te schrijven.

Sicke Benninge (ca. 1455-ca. 1530) is auteur van een zeer omvangrijk werk over de geschiedenis van Groningen en de Friese landen. Hij ziet Groningen nadrukkelijk als een Friese stad. In deel I van zijn kroniek behandelt hij de vroege Friese geschiedenis, hoofdzakelijk in de vorm van een aantal legendarische verhalen (o.a. de legende van Friso, Bruno en Saxo), eindigend met het jaar 1248. In deel II beschrijft hij de geschiedenis van de stad Groningen tussen 1110 en 1478, d.w.z. hij neemt integraal de kroniek van Lemego en de Groninger Annalen in zijn eigen werk over. Deel III is het meest omvangrijk en behandelt gebeurtenissen die Benninge zelf heeft meegemaakt (1491-1528). Dit was een roerige tijd voor de stad Groningen. In de jaren 1490 heerste zij tijdelijk van de Zuiderzee tot de Eems, maar in 1500 werd de stad belegerd door de hertog van Saksen, en in 1506 opnieuw. Hiertegen zocht zij bescherming bij landsheren, eerst bij graaf Edzard van Oostfriesland (1506). later bij hertog Karel van Gelre (1514). Benninges

kroniek laat ons de paniek zien toen de trotse stad zo snel haar macht verloor. Volgens Benninge had Groningen het aan zichzelf te wijten, omdat het had gedacht de onregeerbare Westerlauwerse Friezen onder zich te kunnen krijgen. In zijn latere leven kreeg Benninge het moeilijk met de Gelderse stadhouder Jasper van Merwijck (1522-1530), onder wiens leiding de gilden een greep naar de macht deden. Benninge vond het gildevolk te arm en te onontwikkeld om een stad te kunnen besturen. Als oud-rentmeester werd hij gedwongen uit eigen zak een deel van de stadsschuld af te betalen. De pregnante wijze waarop Benninge zijn meningen naar voren brengt geven zijn kroniek een zeer persoonlijk stempel. In 1528 breekt zijn verhaal plotseling af. Wellicht is hij niet lang daarna overleden.

Benninges drieliding (vroege Friese geschiedenis-Groninger geschiedenis-eigentijdse gebeurtenissen uit de tijd ca. 1490 tot uiterlijk 1536) is dezelfde als die in een drietal anonieme kronieken uit dezelfde tijd. De schrijvers hiervan hebben soms andere opvattingen dan Sicke Benninge. Nadat Groningen en Ommelanden in 1536 aan Karel V zijn gekomen, zwijgen de kroniekschrijvers hier enige decennia. De Tachtigjarige Oorlog, die in deze streken vooral in de periode 1580-1594 woedde, betekende een stimulans voor de historiografie. Na het zogenaamde "Verraad van Rennenberg" (1580), toen Groningen en Ommelanden in handen vielen van de Spaansgezinden, moest een aantal Calvinisten en andere tegenstanders van de Spaanse koning vluchten. Onder hen waren veel Ommelanders die de hegemonie van de stad Groningen in hun gebied al jarenlang trachtten te bestrijden. De felste anti-Groninger is ongetwijfeld Johan Rengers van Ten Post (1542-1626). Tijdens zijn ballingschap in Oostfriesland en Bremen schrijft hij een geschiedwerk over Groningen en Ommelanden vanaf de vroegste tijd, naar eigen zeggen om zijn kinderen te wijzen op de vrijheden van de Friese Ommelanden en de aanslagen daarop door de Drentse stad Groningen. Hij laat de geschiedenis in de Romeinse tijd beginnen en vermeldt de gegevens die hij in zijn bronnen vindt zonder bewerking, zodat zijn kroniek in het begin een mengelmoes

van Latijn en Middelnederlands is. Het spreekt vanzelf dat de strekking van zijn werk zeer anti-Gronings is. Ook interesseert hij zich niet bijzonder voor zijn ballingsoord. Als eerste wijst hij erop dat in de wierden veel eeuwenoude bewoningsporen aanwezig zijn. Net als de meeste ballingen keerde Rengers in 1594 terug en bekleedde namens de Ommelander staten tal van functies.

Vergeleken met Rengers van Ten Post is Abel Eppens tho Equart (1534-1590), ook in 1580 uitgeweken, minder fel anti-Gronings en meer ijveraar voor het Calvinisme. Hij heeft een zeer omvangrijke kroniek nagelaten, die als geschiedwerk minder volledig is dan die van Rengers. Eppens' werk behandelt vooral de eigentijdse geschiedenis, de periode van de Tachtigjarige Oorlog. Daarnaast gaat hij uitgebreid in op de toestand in zijn ballingsoord Emden en de rest van Oostfriesland. Hij vindt dat de Lutherse graaf Edzard II teveel macht heeft en het de Gereformeerde predikanten moeilijk maakt. Ook laakt hij de houding van de stad Emden: terwijl die stad vroeger vervolgd omwille van het geloof (nl. Gereformeerden uit de Nederlanden) opnam, vinden nu ook joden, Davidjoristen, Mennonieten, papisten en libertijnen er gastvrijheid. Eppens betoogt dat de opname van Gereformeerde ballingen Emden rijkdom heeft bezorgd, maar dat die rijkdom zich inmiddels is gaan uiten in pronkzucht, die de godsdienstzin ondermijnt. Eppens overleed in 1590 in ballingschap.

Een derde geschiedschrijvende balling is een anonieme Ommelander boer, wiens werkje in 1986 in druk is uitgegeven. In tegenstelling tot Rengers en Eppens is hij niet klassiek geschoold, maar hij heeft wel theologische belangstelling. Uitgebreid beschrijft hij de verschillende godsdienstige opvattingen uit zijn tijd, meestal om ze te bestrijden, want hij is een overtuigd Gereformeerde. Het anonieme kroniekje is een afwisseling van geografische, historische en theologische beschouwingen; de chronologische volgorde is ondergeschikt. Terwijl Rengers en Eppens veel citeren uit allerlei boeken, doet de Ommelander boer dit veel minder. Daarentegen heeft hij een gewillig

oor voor roddels en scabreuze verhalen die over hoogwaardigheidsbekleders rondgingen.

We eindigen dit overzicht met Ubbo Emmius (1547-1626), hoewel hij geen echte Groninger is. Geboren in Oostfriesland, was hij door zijn vader voorbestemd om Luthers predikant te worden. Als student bewoog hij zich echter meer in de richting van het Calvinisme en van het onderwijs. Hij werd rector van de Latijnse School in Norden, later in Leer. Daar kwam hij in aanraking met een aantal Ommelander ballingen, onder wie Rengers van Ten Post en Eppens, die veel geschriften over het Friese en Groninger verleden bezaten. Emmius nam zich nu voor een volledige geschiedenis van het Friese volk te schrijven, omdat zo'n werk naar zijn overtuiging nog ontbrak. Hij verzamelde vanaf ca. 1587 veel kronieken, oorkonden en andere schriftelijke bronnen en schreef met behulp daarvan zijn *RERUM FRISICARUM HISTORIA* ("Geschiedenis van de Friese zaken"). Dit werk omvat in totaal 60 'boeken' (in feite hoofdstukken), waarvan hij tussen 1596 en 1616 telkens een 'decade' (tiental) liet verschijnen. Het is geschreven in het Latijn, de taal waarin men destijds moest schrijven om in de geleerde wereld serieus genomen te worden. Emmius' doel is om met behulp van zoveel mogelijk (schriftelijke) bronnen de geschiedenis van Friesland te schrijven. Hij legt zich echter beperkingen op. De Oudheid beschrijft hij niet omdat hij verwacht dat zijn lezers de klassieke auteurs wel kennen en zelf kunnen lezen wat zij over de Friezen berichten. Ook bespreekt hij niet de periode na 1566, d.w.z. de Tachtigjarige Oorlog en wat daar direct aan voorafging, omdat die ontwikkelingen nog niet tot een einde zijn gekomen. Zodoende omvat zijn werk de periode ca. 450 tot 1565 en is daarmee het eerste vrij volledige werk over de Middeleeuwse geschiedenis van Friesland. In de eerste 'decade', geschreven in 1592 (pas vier jaar later gepubliceerd) is Emmius vrij kritisch ten opzichte van de stad-Groninger hegemonie in de Ommelanden. In de volgende delen behandelt Emmius de stad Groningen met veel meer begrip en ziet niet veel in de argumenten van veel Ommelanders die zich willen losmaken van de stad. Waarschijnlijk heeft dit te maken met

het feit dat Ubbo Emmius in 1594 rector van de beroemde Sint-Maartensschool in Groningen werd, waarmee de stad zijn broodheer werd. In 1614 was hij oprichter en eerste rector magnificus van de Groninger universiteit. Emmius heeft nog veel meer werken geschreven, maar zijn *RERUM FRISICARUM HISTORIA* heeft tot vandaag zijn waarde behouden door zijn veelzijdig bron-gebruik en door zijn kritische geschiedop-vatting. Emmius nam niet alle gegevens die hij vond klakkeloos over, maar ging na of zijn bronnen wel klopten met gegevens uit andere bronnen. Zo heeft hij met heel wat fabelverhalen afgerekend. Helaas nam na zijn dood in deze streken de belangstelling voor een kritische geschiedschrijving af, waardoor verhalen over een legendarisch Fries verleden weer ingang vonden. Pas ver in de negentiende eeuw, toen de geschied-wetenschap opnieuw kritisch bronnenon-derzoek centraal stelde, werden feiten en fictie weer gescheiden.

Even veurstellen

K.F.Beumée

Klaas Freerk Beumée is mijn naam en sinds juli 2001 ben ik lid van deze vereniging. Mijn woonplaats Nieuwe Pekela ligt niet in Westerwolde en mijn voorouders komen hoofdzakelijk uit Nieuwe Pekela en Blijham. Toch is er een verbinding naar Westerwolde met de familie's Harding, Trenning en Horlings.

Van de familie Trenning heb ik een ruim overzicht, maar is nog lang niet compleet, alle informatie daarover is welkom. Ook samenwerking is welkom daar dan sneller resultaat wordt bereikt. Van de familie Horlings heb ik het volledige archief dat door ds. W. Horlings is opgebouwd. Het is de bedoeling om het geheel in HazaData te verwerken inclusief de huidige generaties, voorzover mogelijk.

In 1971 ben ik begonnen om te achterhalen of alle Beumee's familie van elkaar zijn. Na een bezoek aan het archief van de Nederlandse Genealogische Vereniging in Naarden, bleek al snel dat de familie wel

groter was, maar toch beperkt in omvang.

De familie Beumee in vogelvlucht Johan Godlieb Beumée, de grondlegger van de familie Beumee in Nederland, kwam in 1787 vanuit 'het Saxische' naar Nederland. Helaas werd er geen woonplaats opgegeven. Voorouders in Duitsland, die waarschijnlijk geen Beumee heten – Johan werd in zijn huwelijksakte Beeme genoemd – zullen daarom vermoedelijk moeilijk te vinden zijn.

In de familie gaat het verhaal dat de Beumee's Hugenoten waren en uit Frankrijk, uit Elzas Lotharingen, zouden komen. Hiervan is tot nu toe nog geen enkele bevestiging gevonden, in tegendeel, op de officiële stukken wordt altijd "afkomstig uit het Saxische" vermeld.

Johan Godlieb kwam mogelijk uit Frankfurt aan de Oder, hoewel dit niet helemaal juist zal zijn, daar Saksen in het gebied om Leipzig en Dresden ligt en dus ten zuiden van Frankfurt. Het was toentertijd een koninkrijk onder de keurvorst Frederik August III.

Hij leerde het vak van hoedenmaker en zou met de dochter van zijn baas gaan trouwen, maar moest dan ook tot de vrijmet-selaars toetreden. Omdat hij dat niet wilde vertrok hij naar Nederland.

De bagage nam hij mee in een dekenkist die in het bezit kwam van J.G.C. Beumee. Na een brand in hun bedrijf te Nieuwe Pekela is de kist gerepareerd en is later geschonken aan K.F.Beumee geb. 1944.

Johan Godlieb Beumee gebruikte in de eerste jaren dat hij in aktes voorkwam verschillende namen, ook kan het voorkomen dat zijn naam door de diverse personen niet goed is overgenomen of verstaan. De diverse namen waren Jan Godlieb Beemee, Joan Godlieb Beeme, Johan Godleb Beume en Johan Godlieb Beumee.

Het begin van een hoedenmakerij in Pekela

Voor de familierelaties zie de rubriek 'Woar bist doe aine van' (red.)

Johan kwam zoals vermeld rond 1787 naar Pekela, waar hij heeft gewoond en wat hij daar heeft gedaan is niet bekend.

Hij maakt kennis met Alegonda à Besten in Oude Pekela en verwekte bij haar een kind Jan Godlieb, gedoopt op 15 Juni 1788. Op 19-06-1791 huwde hij met haar in de Lutherse Kerk, op de grens van Oude- en Nieuwe Pekela, waarna ze in Oude Pekela gingen wonen.

Later zijn ze naar Nieuwe Pekela gegaan en woonden in het huis nr. 66, deze stond voor de huidige gereformeerde kerk.

Hun zoon Christiaan ging later wonen in het 2e huis (nr. 41), links van waar nu dr. Vlietstra woont. Dit was de oude boerderij van Jacob Albert Kraai, waar later K. Westerman en Jantje Kraai in woonden. Hier werd een nieuwe winkelpand voor gebouwd. Het had twee verdiepingen en grote rechthoekige ramen, twee links en twee rechts naast de ingang. De ingang had een stoep.

Aan de linkerkant van de winkel kon men nog herkennen dat het voorheen een boerderij was geweest, het schuine dak was nog te zien. Hier was een kamertje waar oma Trijntje Westerhuis vaak voor het raam zat. Het pand werd overgenomen door Johannes Czn. Beumee en Jantje Klaassens Harding. Toen later Christiaan Joh.zn. Beumee de zaak overnam (1870) gingen Johannes en Jantje drie huizen (B46, B19) verder naar beneden wonen in het huis aan de rechterkant van dokter Vlietstra. Dit huis is op 20 februari 1827 gekocht door de weduwe

Beumee - à Besten. Ook Christiaan en Trijntje woonden in dit huis.(1850). Het winkelpand brandde op 23 februari 1922 af.

Klaas Freerk Beumée ging niet direct in de zaak van zijn vader Johannes werken maar richtte een betonwaren fabriek op, waar rioolputten, grafzerken, grafkelders, dakpannen enz. werden gemaakt. Het was een grote sterke man die de rioolputten met een dikke ijzeren staaf even op zijn plaats drukte. De rioolputten op de Louwdijk in Blijham zijn door hem geleverd.

In 1909 kocht hij het winkelhuis/woonhuis A89 - A90 te Nieuwe Pekela van H.G. Kuiper, potschipper te Nieuw Buinen, om daar een pettenfabriek te beginnen. Er werden veel uniform- en schipperspetten gemaakt, een vooral in die tijd veel gevraagd artikel bij de binnenvaartschippers die door het Pekelder diep vaarden en die voor de sluis moesten wachten.

Ook werd met de paard en wagen gevent in Westerwolde, waar 'Petje Beumee' zeer wel bekend was.

De zonen van Klaas Freerk Beumée kregen later een herenmodezaak in Winschoten en Oude Pekela. Met het stoppen van de winkel van Johan Beumée te Winschoten en Jacob Beumée te Oude Pekela is het tijdperk van hoeden- en pettenverkoop gestopt in de familie Beumée.

Zie ook de rubriek 'Woar bist doe aine van', elders in dit nummer.

*toelichting
zie
volgende
pagina*

TERWISCH		
<p>3 Abela, J. Landb., Veenw. 11, (post Salligen).</p> <p>27 Becker, A. H. Landb., Veenw. 27, (post Ter Apel).</p> <p>15 Boven, R. v. Landb., Sellingerstr. 17 (post Ter Apel).</p> <p>33 Brandt, R. Landb., Ter Apelderstr. 43, (post Salligen).</p> <p>§ 20 Brunen, J. H. Socr. Landb.ver., Voorboetsw. 15, (post Ter Apelknaal).</p> <p>21 Brunen, Joh. H. Landb., Sellingermeerv. 1, (post Ter Apel).</p> <p>4 Belling, J. Landb., Sellingerstr. 11 (post Ter Apel).</p> <p>8 Engklos Sr., J. R. Cozzinas. In fabrieksdapp. en otrs, Veenw. 5, (post Salligen).</p> <p>23 Geugler, Gebr. Landb., G 134, Landersmark (post Ter Apel).</p> <p>31 Geugler, H. G. Landb., Veenw. 13, Landersmark (post Salligen).</p> <p>10 Hult, H. Landb., Veenw. 23, Landersmark (post Ter Apel).</p> <p>13 Huxton, H. Veenw. 15, (post Salligen).</p>	<p>Doornstraven: Werkd.: 8—31. E. en Pd. 8—9.</p> <p>§ KIE BLADZIJDE 3, DEEL I.</p> <p>17 Heyne, H. Landb., Britten A Kanaal Oost V 9 (post Ter Apel).</p> <p>22 Heyne, H. J. Galsb., Ter Apelerstr. 47 (post Salligen).</p> <p>18 Heyne, H. L. Landb., Britten A Kanaal O. V, 8, (post Ter Apel).</p> <p>5 Hommen, Gebr. A. & H. A. Landb., Sellingerstr. 19, (post Ter Apel).</p> <p>24 Kromm, W. Landb., Ter Apelerstr. 44 (post Salligen).</p> <p>35 Kapet, J. H. Landb., loondersw, Veenw. 24, Landersmark (post Ter Apel).</p> <p>§ 26 Leith, H. Landb., Bogersw. 53 (post Ter Apelknaal).</p> <p>§ 1 Oostling, J. Redr.l. scherpaanslijzbedr., Boetsw. 68, (post Salligen).</p>	<p>§ 12 Partien, G. Landslijzbedr. en betonbezw., Boetsw. 66, (post Salligen).</p> <p>6 Roo, W. de Landb., Boetsw. 66, (post Salligen).</p> <p>11 Schoonbeek, L. Landb., socn. v. d. L.B.V., Bogersw. 34, Ter Apelknaal.</p> <p>19 Schuring, A. Landb., Ter Apelerstr. 20, (post Salligen).</p> <p>25 Schuring Sun., A. Landb., Ter Apelerstr. 40, (post Salligen).</p> <p>9 Ter Wisch, A. J. Sellingerstr. 4 (post Salligen).</p> <p>7 Webers & Zn., Maas-, rooi- en ploegbedr., Sellingerstr. 14 (post Ter Apel).</p> <p>16 Weizman, J. Agrii Drukker, Britten A Kanaal West V, 4 (post Ter Apel).</p> <p>32 Weizman, J. H. Landb., Veenw. 21, Landersmark (post Ter Apel).</p> <p>14 Westerman, J. Landb., Veenw. 25 (post Ter Apel).</p> <p>2 Zondag, J. Landb.ambedr., Ter Apelerstr. 21, (post Salligen).</p>

Telefoonboeken uit 1954

In het jaar 2002, waarin in de meeste huishoudens tenminste één (en vaak meer dan één) telefoon staat is het nauwelijks meer voor te stellen, hoe zo'n 50 jaar geleden de telefonie eigenlijk nog in de kinderschoenen stond.

De telefoonboeken van geheel Nederland (exclusief Amsterdam, 's-Gravenhage, Rotterdam en Wassenaar) omvatten 2 dikke boeken! Wel even anders dan de meters boekenplank die nu in beslag genomen worden. In de inleiding van de boeken worden de regels uitgelegd hoe men voor interlocale gesprekken doorverbonden kon worden door de telefoniste.

Hoe kleinschalig het leven destijds nog was, wordt duidelijk door een deel van de toe-

lichting: het zwarte driehoekje voor de naam van een abonnee betekent: "In niet geautomatiseerde netten stelt de kantoor- c.q. stationhouder of een der doorverbonden aangeslotenen zich gedurende de sluitingstijd voor de telegraafdienst van het kantoor/station voor zoveel mogelijk beschikbaar om kosteloos dringende boodschappen over te brengen aan ingezetenen in de kom".

De indeling der plaatsen lijkt in onze tijd een beetje merkwaardig. Ter Wisch komt voor als apart vermelde plaats, evenals bijvoorbeeld Rederveld, terwijl een plaats als Nieuwe Pekela is opgedeeld onder de plaatsen Veendam, Alteveer en Oude Pekela.

Voor genealogen, maar ook uit nostalgisch oogpunt, is de vermelding van de beroepen een belangrijke toegevoegde waarde. Zo kunnen we opmaken uit de lijsten, zoals hierbij afgedrukt, dat vooral de landbouwers en middenstanders destijds een telefoonaansluiting hadden.

De redactie is dhr. J.P. Koers (Midwolda) zeer erkentelijk voor het beschikbaar stellen van de telefoonboeken t.b.v. ons tijdschrift. De komende nummers zal van verscheidene plaatsen in onze regio een deel van de telefoonboeken afgedrukt worden.

BLIJHAM		
<p>80 Baas, M. J. Landb., Lotjeloosterv. 24. 84 Baas, W. Landb., Lotjeloosterv. 24. 23 Bheker, J. Landb., Oostende 4. 21 Bauming, R. Ocht., Oostende 20. 93 Boer, D. J. de Landb., Turfsv. 24. 54 Bouscher, E. Bakker- en Medekamstell., Hooftw. 144. 111 Botjes, E. Verlagsw., Oostende 46. 95 Botzema, J. S. M. Gen. Architect, Hooftw. 22. 13 Brandweer Alancoring Hotel Vriese, Hooftw. 70. 19 Broezer, D. Jachtv., gepena. oppervachten. Rijkspol., Oostende 16. 36 Broekschmidt, G. Brandst.h., Hooftw. 13, Waddervoor. 99 Bruzing, Th. Landb., Winchoterv. 12. 35 Buiskeel, L. E. Landb., Westende 14. 29 Burlingh, H. P. Landb., Oostende 26. 120 Buzarna Herman-Evers, Meer. Wed. F. Oostend 41. 81 Bijhold & Zn. Maatboorn, Hooftw. 110. 76 Dekker, A. Mekeaar, touwzoch., Schoolstr. 8. 51 Dekker, Chr. Verkoopshandel, Hooftw. 228. 82 Dekker, J. Rijkspol., Hooftw. 64. 89 Dekker, V. Kloddingv., Hooftw. 202. 14 Dijkema, H. E. Landb., Oostende 43. 66 Ebbers Jr., H. O. Landbouwer, Oostende 17. 112 Ebbers, O. S. Landb., Oostende 33. 56 Edens, G. Antogr., Hooftw. 107. 6 Edens, B. J. v. Zuivelabriek. en transp.bedr., Hooftw. 194. 62 Elzinga, E. Verhandelz., Oostende 2. 69 Engikens, E. G. Landb. smid, Hooftw. 40. 59 Even, H. E. Landb., Oostende 24. 118 Feenstra-Koop, Meer. D. Damsbedr., Hooftw. 8, Waddervoor (post Wedde). 1 Gemeente en Gen. Instellingen v. Wedde Gen. Inlt. Buzpen, secr., secret. gen. ontv., soc.a., Gen. werke., Raadshoofstr. 1. 57 Buzpen, Mr. Th. F. Swart, woonk., Winchoterv. 18. 49 Soc. P. R. v. Zelen, woonk., Hooftw. 126. 45 Brandw. gen. oostend. B. E. Benken, woonk., Winchoterv. 19. 9 Brandw. Blijham, R. v. d. Wal, Hooftw. 61. — Brandw. Wedde, H. Smid Ass., Aanv.: Wedde 24. 95 Architect J. S. M. Botzema, woonk., Hooftw. 22. 77 Georgias, A. Landb., Turfsv. 23. 72 Georgias, E. P. Landb., Winchoterv. 31. 87 Georgias, R. Landb., Lotjeloosterv. 21. 37 Glasberg, E. Hoornierij, loonspreefbedr., Hooftw. 144. 88 Geuzsa, A. Landbouwer, Winchoterv. 22.</p>	<p style="text-align: center;">DOORLOFEND BEREIKBAAR. ZIE OOK ONDER WEDDE. ▲ ZIE BLADZIJDE 2.</p> <p>33 Geuzsa, Fa. M. Hooftw. en Schoppendahl.; Fahr., kant. en woonk. Jac. Geuzsa, Hooftw. 22. 90 Gien (b.g.g.). 90 Woonk. Firm. Jur. Geuzsa, Oostende 15, 33 Gien (b.g.g.). 32 Groot, E. H. de Bakkerij, Hooftw. 61. 85 Haak, L. J. Landbouwer, Oostende 44. 65 Hamster, G. Smid, Oostende 24. 91 Hass-Messinga, Meer. Wed. A. P. Oostende 18. 47 Hays, H. ten Winchoterv. 24. 70 Hays, K. ten Landb., Winchoterv. 10. 38 Hays, O. D. ten Landb., Winchoterv. 2. 2 Hasselhoff, D. Winchoterv. 28. 5 Hasselhoff, H. H. Comm. in aardapp., suiker, oen., Ag. oen. Soeren-Br.w. Mij, Hooftw. 189. 28 Heikman, Fa. G. & K. Exped., brandst., winkelier, Hooftw. 223. 12 Heikman, H. Gr. kreiden.w., groenik., B 104. 104 Hegen Esch, J. Landb., Oostende 2. 108 Helvart, H. Besteller PTT, Schoolstr. 11. 109 Houwen, R. Timmerman-aanz., Oostende 47. 44 Hovinga, D. E. Landb., Winchoterv. 11. 41 Hovinga, J. H. Voors. de onder. Waterschap Blijham, Winchoterv. 24. 83 Hulsmann, E. H. Landb., Winchoterv. 8. 17 Jansen, H. Lieve. en inlt. art. Hooftw. 128. 48 Jansen & Zn. J. Timmerm. Ass., Hooftw. 182. 42 Jongs, K. de Blijwielster., Schoolstr. 23. 14 Keizer, W. Landb., Winchoterv. 2. 52 Keizer, H. Winkelier, Hooftw. 223. 75 Keuning, Da. K. J. F. Ned. Herv. Pred., Oostende 22. 110 Kelder, J. Landb., Oostende 5. 50 Ker, J. Exp.-strookhandel, Hooftw. 154. 40 Kragt, H. Bakker, Oostende 21. 60 Krauseberg, A. Tuinbouw, landb., Hooftw. 71. 74 Kruonkamp, G. Mr. Politieoplichtschol., Hooftw. 59. 3 Kruoncamp's Geestdierij in Levensmid., gedistil. en tabak, Hooftw. 60. 53 Kullman, L. Rijk. en motorh., Hooftw. 201. 97 Kulpes, R. Schatze, Toeren, Hooftw. 49. 115 Labrijn, J. Geuzsa-ernering, Hooftw. 18. 7 Landers, Wetze Kreiden.w. en voertract., Hooftw. 174. 30 Leenduis, H. R. Landb., Winchoterv. 15. 48 Leersaar, H. Kurssensor, constructr., Kruonstr. 2. 26 Lotema, J. Slagerij, Hooftw. 81. 22 Maatschappij f. Aard. en Exp. v. Laagspanningsnetten Mont. G. Heikema, Hooftw. 155. 24 Messinga, J. H. Landb., Oostende 42. 105 Meijer, T. Schager, stoff., Oostende 43.</p>	<p>116 Meerling, A. G. Landb., Oostende 56. 4 Meijer, H. Schoonmaker, Hooftw. 58. 96 Meijer, K. Landb. smidierij, Hooftw. 78. 114 Meerbeerta, J. Schilder, Oostendr. 17. 84 Meerman, E. Vora. leenw. Wed. Oostendr. 41. 119 Nijks & Zn., Wed. F. Landb. bedr., Hooftw. 8, Waddervoor (post Wedde). 63 Okken, H. Smidfabr., grooth. in bestelde en g. leenw. Hooftw. 194. 94 Oostendorp, B. Handelsl. en Comm. in paarden, Hooftw. 55. 43 Oosting, P. H. Paardenh., Oostende 2. 46 Ophikens, E. Musikinstrum.-maker, Hooftw. 184. 78 Ploeger, Joh. Landb., Lotjeloosterv. 44. 61 Post, W. J. Landb., Oostende 43. 15 Peltze, Nijks Post Blijham v. d. groep Bellingwold, woonk., postconzult., Raadhuisstr. 61. 10 Praai Haa, K. Maand. en Conzult., Zaak, Schoolstr. 14. 103 Woonk. K. Praai, Hooftw. 24. ▲ 20 Pina, E. Antogr., Hooftw. 44. 92 Prov. Waterschiel Kantoorstr. W. Bond, Oostende 1. 45 Renken, E. E. Gen. Brandweer-conzult., Winchoterv. 18. 98 Roelofs, F. D. Paarden- en veechatten, Hooftw. 87. 117 Sagel, K. Smidh., Hooftw. 37. 79 Schipper, R. Damskapper, Hooftw. 41. 31 Seijns, G. B. Install. loedg., Hooftw. 72. 113 Siemens, O. Schilder, Hooftw. 74. 58 Sijpe, H. Smidfabr., Raadhuisstr. 14. 11 Smaal, J. B. Landb., Oostende 41. 18 Slaeg, L. v. d. Koster Doerenbank, H. Bark. en conzult. in grassen, Hooftw. 80. 71 Strobes, A. Maandact., Hooftw. 73. 67 Strobes, L. H. Maand. en Kloddingv., Hooftw. 94. 106 Stubbe, A. Grooten., fruit, vis en aanv. art., Oostende 41. 27 Sulling, H. J. arts, Hooftw. 100. 73 Telkamp, Kl. Dr.-k- en bankoth., Hooftw. 19, Waddervoor. 102 Timmer, C. A. Kruonier, Hooftw. 173. 64 Toeren, L. G. Aard., Hooftw. 229. 55 Veninga, G. Ass. Bedrijfver. Conz. Westerwold, Winchoterv. 17. 39 Verwer, J. Schilder en winkelier, Raadhuisstr. 4. 13 Vriese, A. E. Oost-Soet., Hooftw. 70. 8 Waalkens, H. P. Oud-Barren., Oostende 6. 34 Waalkens Jr., H. P. Landb., Oostende 2. 25 Waalkens, Joh. Landb., Oostende 14. 107 Wal, J. P. v. d. Landb., landbouwloosw. bedr., Hooftw. 187. 9 Wal, R. v. d. Doerenw. en Brandst., Hooftw. 43. 101 Weckman, J. Landb., Winchoterv. 4. 12 Wieringa, K. Groot., Hooftw. 41. 49 Zelen, P. R. v. Soc. d. Gen. Wedde, Hooftw. 126. 57 Zwart, Mr. Th. P. Buzpen, Gen. Wedde, Winchoterv. 18.</p>

De moordaanslag op richter Ten Veenhuis (1525)

Christian Koens

Christian Koens uit Westerstede (D) ontdekte in het Staatsarchiv in Münster een document uit 1525 betreffende de moordaanslag op de richter van Westerwolde, Johannes Jacobs ten Veenhuis.

Hoewel Christian de Nederlandse taal niet actief beheerst, heeft hij door intensief onderzoek (met name in de Groninger Archieven) zoveel ervaring opgedaan dat hij erin is geslaagd een transcriptie te maken van dit moeilijk leesbare document

Het betreft hier getuigenverklaringen, waarin uitgebreid beschreven wordt welke personen bij de samenzwering betrokken waren. Eigenlijk betreft het hier twee (delen van) afzonderlijke documenten, waarschijnlijk oorspronkelijk onderdeel van een compleet proces-verbaal.

Samengevat: een aantal personen besluit ten huize van Haije Fresijngedat richter ten Veenhuis omgebracht moet worden. Ze vinden Elteke Addens bereid om het karwei te klaren. In de verklaringen staat uitvoerig beschreven wat Elteke (als een soort huurmoordenaar) van de betrokkenen voor zijn daad als beloning krijgt, o.a. een koe en veertig gulden.

Uit de verhoren komt verder naar voren dat Nommo Sybrantz de aanstichter is van het complot.

Het tweede deel gaat o.a. over de ontsnapping van Dyddele, één van de verdachten. Hij ontkomt als Jelle, vermoedelijk één van zijn bewakers, zijn behoefte doet.

Bekentnisse der Bellinckwolders de doetslach des richter beroren

Am Avende Simones unde unde Aplon Anno XXV gefft Goddecke Heuwens tom Nyenhuese bekandt dat Elteke Addens, Nomno Sybrantz, Hayke Tyabbens, Uddo Tyabbens, Tydeke Heuwens, Sebe Luppens unde yunge Tyabbe Sybren, hebbe to Bellinckwolde to Haye Fresynge huesze upe warschap geslotten dat ze den rychter Johann then Venhues doeth slaen wolden

Habbe Tyabben Habben sonne heb ock dat vorß verbunth to Hayen Fresynge huesse mede gemaket

Godeke Heuwens vorß hefft van den verbunde nicht gewetten eer ze to reden gekomen unde hebbe yn der kamer mede gewesen do de rychter geslagen dar ock Elteke de emme geslagen Nommo Sybrantz Haycke Tyabbens Uddo Tyabbens Tydeke Heuwens mede yn der kamer gelopen

Dusse boven genompt als ze wederomme to Bellinckwolde gekomen heben II dage tsamen to Luppen Kusters huesse getert dar ock Gerlach yn den Hame unde Dydelle Edzardes mede gewesen

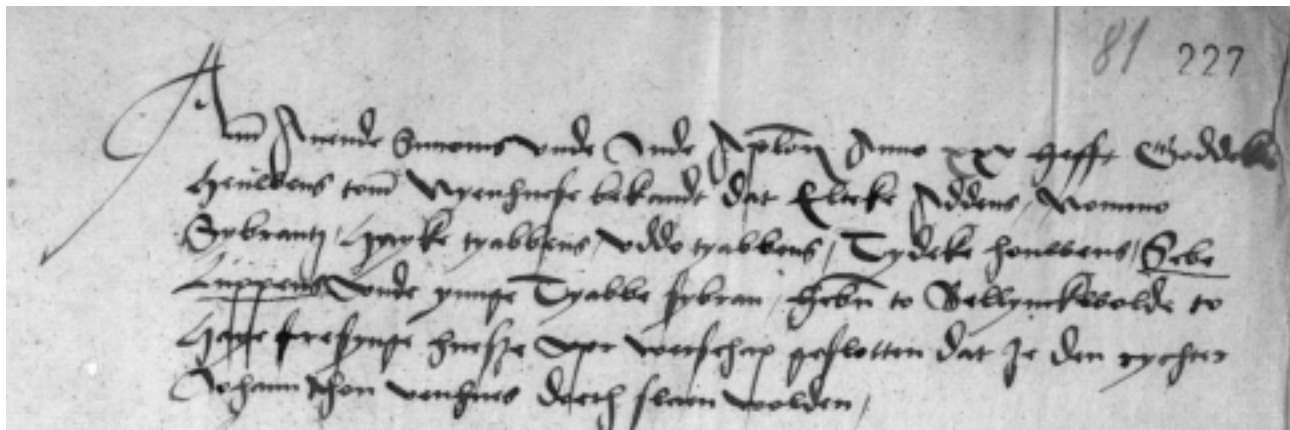
Goddeke vorß hadde aldaar yn beerhuesze Elteken to vergeldonge des bloddes unde brocke II koye bathe gelovet

Sebe Luppens unde Uddo Tyabbens heb ock denselven Elteken to bathe gelovet weth nycht egeyntlick offte yelick X offte XX gulden geloveth wes emme de ander to bathe gelovet hefft he nicht beholden

Dyddele Edzartz heb ock dat verbunt mede helpen sluten dan he zy vor denn slage van reden wedder na hues gegaen

Heuwe Tydekens zyn vader heb zynen broder Tydeken des gystern donredach yn huesze gehath

Denn gelyken hefft Tyabbe Wyrdes zyn son-

fragment
uit het
eerste deel
van het
document

ne Udden Tyabbens und Luppe Sebens zyn
sonn Sebe Luppens syn huese gehath und
entholden de uw enwech

Nomme Sybrantz zy aller erst de vorgever
und upnemer des verbundes gewesen

Anno den en 1525 upp avent presentatio-
nus naer hefft Lame Johaness sone Johann
Jellenn junge belyeth

Item als de rychter Eltykenn Addens tho
Rede verdaget hadde so sachte Eltykenn tho
Nomme Sybrans waer mach de utepherko-
per myth uns nu henn wyllenn

Item dyt nabescreven ys gescheynn daer
Eltyke Adden de tunne bers tho forme
schenckende

Item Sebe Luppens sonne sachte tho Elty-
ken Addens he wolde dat de rychter so styff
werde als de tange de yck hyr ynn desser
handt hebbe unnd doet werde upp dat yck
vertych gulden em tho fulße mochte gevonn
dat he denn herenn mochte vull doenn voer
denn brocke

Item Tyabbe Weers sonn sachte yck woll dat
de rychter vor dusent duvell werde unnd
datt werde upp dat yck em XX guldens fulße
mochte gevonn upp dat he denn herenn den
brocke mochte betalenn

Item Tyabbe junge Sybers sachte yck wolde
Eltykenn tve koe tho fulße geven upp dat
he denn herenn mochte full doenn vor denn
brocke unnd up dat sulve paß sath Tyabbe
junge Sybers upp de kne unnd lanich dat
Eltykenn

Item Dydele wolde Eltykenn geven vertych
gulden upp dat he denn herenn mochte full
doenn vor denn brocke unnd de selve Dy-
dele sloch my uth denn huese unnd sloch
my dat my munt unnd nese blode upp dat
yck nycht horenn solle wat se daer under
malkanderen sachten zo mytt denn flakenn
vann der kordenn

Item Soyke wolde ock tve koye tfulße ge-
vonn denn vorgeß Eltykenn upp dat he denn
heren full mochte doenn vor denn brocke

Item so hefft de selven vorgeß Johann Lame
Johannes sonn Yellenn junge gelyeth dat Jelle
unnd de selven vorgeß junge denn Dyde-
lenn hebbet helpenn gefangenn genommen
unnd als herna de vaget denn Dydelenn de
hande gebundenn hadde soe hefft gerbacht
de vaget denn gefangenn Dydelenn de han-
de wedder umme loeß gebundenn up sy-
nenn eeth unde daer na hefft Jelle tho sy-
nenn jungenn gesacht junge entfenge de
luchte wy wylenn tho hueß gaenn unnd als
Jelle uth denn hueß gegaenn ys myt syne
jungenn so ys Jelle gaenn syttenn unnd
hefft synn behoeff gedaenn unnd myt des
wortt Hermann de vageeth ropenn Jelle

Jelle kommet my tho hulpe de gefangen
Dydele entloppt my unnd als Yelle dat hoer-
de so ys Jelle mytt synenn jungenn wedder
ynn datt hueß gekommenn so ys de gefan-
genn Dydele een wech gewesenn

Boekbespreking

Bert Roossien

Pieter Albers. 'Speurtocht naar de Emslandkampen. Vijftien verschrikkelijke kampen net over de grens...'

Augustus 1938, Nederland viert het veertigjarig regeringsjubileum van koningin Wilhelmina. Overal in Oost-Groningen zijn de straten en pleinen feestelijk verlicht. De tienjarige Stadskanaalster boerenzoon Piet Hogen Esch gaat met zijn ouders naar Bourtange om daar het ontsteken van een groot vreugdevuur bij te wonen. Turend naar het oosten over de rijksgrens ziet de jongen aan de einder felle lichten; ook feestverlichting misschien ter ere van onze vorstin? Hogen Esch sr. die wel eens Duitse arbeiders in dienst heeft, helpt zijn zoon snel uit de droom. Het zijn de zoeklichten van een concentratiekamp bij Rhede die onsnappingspogingen van de gevangenen bij nacht onmogelijk maken.

Het kamp bij Rhede was één van de vijftien Emslandlager die tussen 1933 en 1945 pal langs de grens met Nederland werden gebouwd. De kampen waren bedoeld om gevangenen als dwangarbeiders het omliggende veen te laten ontginnen. Eind 1933 werden de eerste drie in gebruik genomen; Börgermoor, Esterwegen en Neurseustrum. 4000 gevangenen, voor het merendeel politieke tegenstanders van het Hitler-regiem, waren er toen al ondergebracht. De bewaking was in handen van de S.A. en S.S. Moord en mishandeling waren schering en inslag. In 1934 kwamen de meeste kampen onder bevel van de Duitse justitie maar de behandeling van de gevangenen verbeterde daardoor niet; lijfstraffen, ondervoeding en mensonterende werkomstandigheden bleven aan de orde van de dag. Vooral voor hen die het lichamelijke zware handwerk niet gewoon waren was het werk in het veen, uiteraard zonder technische hulpmiddelen, een ware martelgang. Binnen tien jaar tijd moest 50.000 ha woeste grond in vruchtbaar bouwland worden omgezet. Dat doel werd bij lange na niet gehaald. De oorlog verijdelde deze plannen. De meeste gevangenen werden na 1939 elders ingezet voor het bouwen van verdedigingswerken en verkeerswegen. De lege kampen werden nu ge-

vuld met krijgsgevangenen en verzetstrijders uit diverse landen. Vanaf 1941 werden de zuidelijkst gelegen kampen vooral bevolkt door Russische militairen. Als zijnde 'untermenschen' werden zij door de Nazi's bijzonder slecht behandeld; door stelselmatige ondervoeding en een minimum aan hygiënische voorzieningen braken er spoedig epidemieën uit die aan duizenden het leven kostten. Op zes naburige kerkhoven liggen tussen de 14.000 en 26.000 Russen begraven.

In totaal hebben tussen de jaren 1933-1945 zo'n 80.000 burgers en een 100.000 tot 180.000 militairen de Emslandkampen bevolkt. Daarvan hebben zo'n 29.000 het kamp niet overleefd. Voor het drama dat zich net over onze grens afspeelde was na de oorlog weinig belangstelling. De aandacht van historici en het grote publiek ging vooral uit naar de grote massavernietigingskampen en in de regio Nedersaksen wilde men de herinneringen aan het nationaal-socialisme het liefst zo snel mogelijk vergeten. Journalisten van plaatselijke kranten en studenten van de universiteit van Oldenburg wilden hier verandering in brengen. Er werd een actiecomité opgericht dat er in 1984 in slaagde om een oud veenhuis te Papenburg in te richten als documentatie- en informatiecentrum over 'die vergessene KZ's ins Emsland'. Een permanente tentoonstelling brengt de geschiedenis van de kampen daar nu in beeld. Inmiddels heeft het DIZ diverse publikaties op zijn naam staan maar helaas was er weinig in het Nederlands over de Emslandlager voorhanden. Het boekje van Pieter Albers is daarom een welkome verschijning. Het geeft in een handzaam formaat de beknopte geschiedenis van elk van de vijftien kampen weer, aangevuld met persoonlijke verhalen van ex-dwangarbeiders en fotomateriaal. Ook vindt men er de tekst van het 'Lied van de Moorsoldaten' dat in 1934 werd geschreven door een aantal gevangenen van kamp Börgermoor en hun naargeestig lot bezingt; het werd een populair strijdlid in politiek links georiënteerde kringen. Een extra hoofdstuk is gewijd aan de strijdbare publicist Carl von Ossietzky, winnaar van de Nobelprijs van de Vrede in 1936, die al ver voor Hitlers Machtsübername waarschuwde voor het opkomend nationaal-socialisme. Hij was een van de gevangenen van het eerste uur en overleed in 1938 aan de

gevolgen van zijn verblijf in het KZ. Omdat van de Emslandkampen na de oorlog nagenoeg niets is blijven staan is het moeilijk de exacte locaties op te sporen. De auteur heeft daarom in het boekje een routebeschrijving opgenomen die belangstellenden leidt naar de plaatsen waar de kampen

zich bevonden. Sporadisch vindt men hier en daar een gedenksteen of restanten van een bunker.

Het boekje 'Speurtocht naar de Emslandkampen' is te verkrijgen bij het Dokumentations- und Informationszentrum (DIZ) Emslandlager, Wieke rechts 22, D-26871 te Papenburg. (tel. +49 (0)4961 916306.

Zwerftochten in Westerwolde (II)

De avond viel. Rondom was alles reeds in ruste. Ik zocht mijn legerstede op en droomde van geheime gangen en van ongelukkingen met een stuk brood en een kruik water ingemetseld in de muren van den burg.

Vroeg in de morgen werd ik wakker. De zon kwam juist op; enkele stralen verguldden de toppen der boomen in het park. Een paar katten liepen op het tuinpad en keken begeerig naar eenige musschen, klagelijk miauwend wijl zij ze niet konden bereiken. Overigens was alles stil; de menschen sliepen nog.

Aan het venster gezeten dwaalden mijne gedachten in het verleden terug.

Welke tooneelen mogen al niet in dit slot zijn afgespeeld! Welke tooneelen van liefde en haat, van vijandschap en bloeddorst.

Schaarsch zijn de berichten, die uit de oudste tijden tot ons zijn overgekomen; zij beginnen met de vijftiende eeuw en maken melding van het tragische lot der oudadelijke familie Addinga, die onderging in den strijd tegen de aangroeiende macht der Groninger burgers.

In 1443 vinden wij een Egge als slotheer van Wedde en Heer van Westerwolde.

Egge Addinga is door de historieschrijvers van Groninger richting juist niet met een stralenkrans omkleed. Hij wordt voorgesteld als een tyranniek karakter, een despoot, zooals zij in de tijden van eigenhoorigheid en lijfeigenschap niet zeldzaam waren. Hij beschouwde de Westerwolders als zijne onderdanen, die "met lijve en gude" hem toebehoorden. Hij bekommerde zich weinig om oude instellingen en gebruiken. Hierdoor vervreemde hij de harten der ingezetenen van zich en gaf den Groningers telkens meer gelegenheid zich in zijne zaken te mengen.

Hajo, de zoon van Egge, verhaastte de ont-knooping. Hij werd in 1470 op zekeren dag te Bellingwolde handgemeen met de ingezetenen en sloeg een van hen dood. De familieleden verlangden vergoeding voor het verlies. De Addinga's, vader en zoon, weigerden die. Maar de Stad eischte ook een deel van de boete, die van rechtswege aan den Heer, als richter, toekwam.

De oude kwestie, of Bellingwolde als deel van 't Oldambt onder de jurisdictie van Westerwolde toebehoorde, trad weder op den voorgrond.

In dit geval trokken de Westerwoldingers partij voor Hajo. Zij beweerden in een brief aan den Groninger raad dat hij niet schuldig was, dewijl hij uit zelfverdediging had gehandeld. Men had hem aangevallen en hem zijn handboog ontnomen.

De stedelingen echter vonden de kans te schoon. Zij gaven hun kastelein in Oterdum bevel, de pachters der landerijen, die Egge Addinga in Oosterreide bezat, (een dorp sedert in den Dollard verdronken) te verhinderen hun oogst binnen te halen. Addinga, van zijn kant, legde beslag op stadsgoederen te Winschoten.

Onder al die bedrijven ging de heer van Wedde voort zijn wil door te drijven in strijd met oude zeden en gewoonten zijner onderdanen. Maar met zijne hervormingen waren dezen niet gediend. Door bemiddeling der priesters lieten zij de oude tradities in schrift stellen, en zoo ontstond het oudste landrecht van Westerwolde.

De Slotheer stoorde zich hieraan niet. Maar tot zijn verderf. Op Vrijdag na Jubilate des jaars 1475, wachtte een volksoploop hem op, toen hij uit de kerk kwam, vervolgde hem in zijn burg en sloeg hem door tussen de bei-

---

vervolg op het artikel in het december-nummer 2001

---

de bruggen. Daarna werd het slot geplunderd en voor ongeveer 20000 gulden schade aangericht.

De zoon, niet ten onrechte vervolgd over de geleden schade en schande, woedde nu tegen de moordenaars van zijn vader op een vreselijke manier. Velen moesten het met de dood bekopen.

Intusschen verstrikte hij zich steeds meer in zijn eigen handelingen. De geest der oud friesche wetten was vervangen door een andere opvatting. Hij zag zijn ondergang tegevoelt. Nog trachtte hij zich te redden. In 1477 ontvingen de kinderen van den verslagen Bellingewolder van hem de vergoeding die hun toekwam. De stad Groningen bood hij daarvoor de geëischte boete aan. Aan de kerk te Onstwedde schonk hij een stuk land als zoen voor de vermoorde priesters.

Maar 't was te vergeefs. Kortom later ontving hij van den ambtman van den Bisschop van Munster, zijn leenheer, kennisgeving, dat de Groningers te Bellingewolde samentrokken om hem te overvallen. Zoo mogelijk zou hem hulp geboden worden. Die hulp kwam niet.

Van het beleg en de verovering van het slot in 1478 is niet anders bekend, dan dat het grootendeels werd gesloopt. Van Haje Adinga is alleen overgeleverd, dat hem in 1486 verlof werd verleend het weer op te bouwen, dat hij in 1492 stierf en in de kerk te Wedde werd begraven.

Wanneer de burg weer werd opgebouwd is niet nauwkeurig bekend, waarschijnlijk niet eerder dan in

't begin der zestiende eeuw. Zij bleef nog tot 1530 in 't bezit der familie Adinga, toen ze op last van Karel van Gelder werd ingenomen door Berend van Hackfort. De verdere lotgevallen van het slot, hoe merkwaardig ook, na te gaan tot

op onzen tijd, zou te uitvoerig worden. Toen in 1619 de Stad Groningen eigenaar werd van Westerwolde, was het zoo geruïneerd, dat het met moeite kon worden ingericht als woning van den Drost.

III Folklore

Intusschen is de zon reeds vrij hoog aan den hemel gerezen, al kan men juist niet zien hoe hoog. Vroeg in den morgen helder en klaar uit de kim opgestegen, is zij thans achter een dikke wolkenlaag gekropen.

Een opkooper van oudheden, een antiquaar die reeds vele voorwerpen uit den voortijd van Westerwolde de wereld heeft ingezonden, geldt mijn eerste bezoek. Hij heeft nog in zijn bezit een antiek kunstig besneden hangklokje en een groote geelkoperen beddepan, waarmee onze voorouders hunne legersteden verwarmden, die overigens ook vochtig en bedompt genoeg waren. Hij beklagde zich erover dat er zoo weinig voorwerpen van oudheidkundige waarde meer in Westerwolde voorhanden waren. Bijna alles was in de laatste jaren te gelde gemaakt. Geheele rijen van groote aarden schotels met blauwgebloemd glazuur, die vroeger de regels langs den wand versierden, waren in handen van stedelingen overgegaan. Ouderwetsche kasten van besneden eikenhout, met de eigenaardige bolvormige pooten, men trof ze nog hoogst zelden in boerenwoningen aan. 't Laatst was er nog eene verkocht naar Utrecht voor een paar honderd gulden.

---

*de borg te
Wedde anno
2002 (foto:
M.J.Hofman)*

Daar het niet in mijn plan lag zoo'n kastje in mijn zak mee te nemen, stuitte ik den woordenvloed van den man met den vraag naar den zilveren vogel. Ook hij had er geen kennis aan, had er zelfs nooit van gehoord. Hij ried mij aan naar Onstwedde te gaan of naar Vlagtwedde. Daar woonden nog oude menschen die mij misschien konden inlichten.

De weinige kunstwegen, die door Westwolde leiden, zijn niet geschikt om een duidelijk beeld van het landschap te geven. Zij zijn van alle schoon ontbloot. Terzijde van den weg echter treft men nog plekken aan, onaangeroerd door kunstmest en moderne cultuur, modern in zoover ze afkomstig is van kolonisten uit de plaatsjes in de buurt, Winschoten, Pekela en dergelijke.

Den weg volgend van Wedde naar Vlagtwedde, sloeg ik bij Westinghuizen [Wessinghuizen?], een gehucht, dat aan den straatweg reikt, op goed geluk een zandweg in en zag weldra eenige boerenhoeven voor mij. Het vroeger welbekende bosch had helaas, evenals zoovele stukken oerwoud, moeten vallen onder de bijl van den speculant. Op den nog met boomwortels vermengden bodem groeiden aardappelen.

Geheel is de boschflora echter nog niet verdwenen. Langs de slooten hier en daar nog sleedorens en wilde pruimen, en overal verspreid hazelaar en lijsterbes, terwijl ook de hulst met gladde of puntige bladeren naast klimop, sempervirens, het landschap tooien. Voortdwalend langs de kronkelende wegen kom ik eensklaps bij eenige ronde heuvels; waar een boer bezig is zand te delven. Een groot deel der hoogte is reeds afgegraven. Scherven van potten trekken mijn aandacht. Ik neem er een van op en herken ze als stukken van lijkurnen.

– Ja, zegt de landbouwer, terwijl hij vuur slaat in de tondeldoos om zijn pijp aan te steken – die zitten hier meer, en op mijn vraag vertelt hij, dat ze staan op het bovenste zand van den opgespoelden of opgewaaiden heuvel.

Bovenop heeft men de heide met de zode, gevormd door de fijne wortelvezels, daaronder een veenachtige laag, dan grijs zand, en vervolgens rood ijzerhoudend zand van beperkte dikte van een halven meter. De urnen staan meestal op het roode zand.

Bij 't afgraven dezer heuvels worden bijna overal in Westervolde dergelijke potten ge-

vonden. Ze zijn van gedroogde, niet gebakken klei, vermengd met koemest, glinsterende kiezel, of gehakt stroo; niet geglaazuurd maar dikwijls omgeven door een laagje geel leem.

Ofschoon tumuli in menigte gevonden worden, treft men hier geen hunnebedden aan, zooals in Drenthe.

Eenige verkalkte beenderen die in urnen hadden gerust, waren, verspreid in het mulle zand, de eenige overblijfselen van een geslacht, dat zijne dooden verbrandde en, met den ondergang van het heidendom, plaats moest maken voor nieuwere en beter ideeën.

– Daar – zeide de landbouwer op een paar andere heuvels wijzend – moet veel geld zitten, maar de eigenaar van den grond wil niet, dat er in gegraven wordt. 't Moet intusschen wel waar zijn; want een oude vrouw, die algemeen voor helziend gold, had gezegd: Wie daar nog eens graaft en op de rechte plaats, zal een rijk man worden.

Alzoo ook hier, gelijk overal, droomen van verborgen schatten, droomen die nog nooit vervuld zijn.

Nog een blik over de heide naar de Onstwedder tange. Een halfwassen jongen, een koeheer (Kuhhirt), ligt gedachteloos op den rug naar den hemel te turen. Twee koeien staan in een plas, waarin hare logge gestalten zich spiegelen.

Op zijn vriendelijke uitnoodiging ga ik met den landman mee naar zijn woning, om koffie te drinken.

Het geeft een eigenaardigen aartsvaderlijken indruk, wanneer men om de koffietafel het geheele gezin, man, vrouw, kind, knecht en meid, ziet vereenigd.

Een ouderwetsche koffiepoot met drie pooten en een koperen kraan is onophoudelijk bezig zijn inhoud te ontlasten in kleine blauwbebloomde kopjes, die onmiddellijk weer worden bijgeschoven, zoodra ze geleidigd zijn. Een figuur op den buik van den pot aangebracht, trekt mijn aandacht. Het vertoont een monsterdier, dat in het water spartelt. Een klein mannetje bedreigt het met een stok. Men vertelt mij, dat het een walvisch moet verbeelden met den harpoenier; een herinnering uit vroeger dagen, toen velen uit deze streken ter zee gingen, om aan de Groenlandsche kust de cetaceën [walvisachtigen, red.] te verschalken. Naar aanleiding daarvan verneem ik nog, dat een dezer

zwervelingen, ik meen van Normandië of Bretagne in Frankrijk uit, de eerste aardappelen in Westerwolde aanvoerde. Ze moesten op een dijke geplant worden en men had eerst moeite het telkens weer als onkruid opschietende loof te verwijderen.

Van lieverlede was de koffietijd, waarbij eenige sneden roggen stoete werden gebruikt, afgeloopen.

De mannen gingen naar het veld terug om in noeste vlijt aan den bodem te ontwoekeren, wat er aan te ontwoekeren is. De oude 'dongbulten', koemest met leemhoudende zand vermengd, hebben voor het meerendeel afgedaan. Kunstmest, product der fabrieksnijverheid, is ervoor in de plaats getreden.

De vrouw des huizes blijft met mij alleen. Zij schilt aardappelen, die gelegd moeten worden op het middageten in den grooten pot, die boven het haardvuur langzaam kookt.

Al schillend verteld ze mij van tijden, vijftig, zestig, zeventig jaar geleden, toen oude gebruiken nog in eere werden gehouden.

Vooraf vrouwen spreken gaarne over het verleden. Zij zijn de draagsters der overlevering en menig beroemd geschiedschrijver dankt zijn liefde voor de historie aan de eerste verhalen aan den schoot zijner moeder.

Van de festiviteiten bij het trouwen wist zij zich nog te herinneren o.a. van een meisje

uit Onstwedde en een jongeman van Veenhuizen die trouwde met een meisje uit het klooster Ter Apel.

Aan het hoofd van een stoet van 17 jongelieden te paard, kwam de bruidegom om de bruid te halen. Naast hem reed iemand met een groote sabel in de hand, de 'sweerdträger'. Voor de voldeuren aangekomen, werd hem niet onmiddellijk toegang verleend; door een der buitenstaanden werd eerst met de lieden achter de deur in de schuur een gesprek gevoerd, eigenlijk een beurtzang op rijm. De woordvoerder verlangde voor den bruidegom toegang om zijn bruid mede te nemen: de tegenpartij verzekerde bij hoog en bij laag, dat er geen bruid in huis aanwezig was. Na lang heen en weer spreken werden de schuurdeuren geopend, de ruiters kwamen binnen en kregen verlof het meisje te zoeken. Boven op het hooi werd zij uiteindelijk gevonden.

Zoo ging het dan in triomf met de bruid terug. Overal waar men langs kwam, bij Smeerling, bij Vlagtwedde had men eerebogen opgericht en als het paar er onder doorging, wierp het links en rechts geld onder de omstanders. Deze trouwpartij alleen had wel tweehonderd gulden aan fooien gekost.

wordt vervolgd

---

*Het Westerwoldse kanaal bij Ter Apel
Foto uit de nalatenschap van dhr. ir.
J. Potze. Zie bij de rubriek
Tijdschriften en Boeken*

Woar bist doe aine van?

32 Johan Godlieb Beumee hoedenmaker * Frankfort a/d Oder (D) 1760 † Nwe Pekela 18 mei 1805 X Wedde 17 jun 1791	34 Uildrik Jacobs Westerhuis koekbakker X	36 Freerk Klaassens Harding landbouwer * Nwe Pekela 26 jul 1773 X Nwe Pekela 16 sep 1798	38 Geert Geerts Smit schipper, zeeman * Nwe Pekela 22 sep 1786 † Nwe Pekela 30 apr 1852 X Nwe Pekela 23 apr 1816	40 Jacob Fokkes Wildeman schoolmeester * Zeerijp 16 jun 1775 † Zeerijp 15 mei 1819 X 't Zandt 20 sep 1811	42 Kornelis Jelmens Dorenbos † 't Zand 14 feb 1814 X	44 Jacob Kornelis de Boer landbouwer te Tjamsweer X 't Zand 21 nov 1816	46 Harke Doene Koolman landbouwer te Westeremden * 't Zand 6 mei 1798 X t Zand 13 mei 1825
33 Alegonda à Besten * Oude Pekela 19 jul 1761 † Nwe Pekela 13 aug 1834	35 Heiltje Hindriks Bloems	37 Grietje Tonnis Leekster landbouwersche * 1775 † Nwe Pekela 28 mei 1819	39 Jantje Hindriks Dijkhuis * Nieuwe Pekela 22 dec 1791	41 Grietje Klaassens Boukema landbouwersche ~ Holwierde 8 dec 1782 † Zeerijp 15 okt 1869	43 Grietje Kornelis Smit ~ Leermens 5 sep 1797	45 Aaltje Pieters Schuilenberg ~ Holwierde 6 mei 1787	47 Fenna Jans Dijkema ~ Warffum 22 mrt 1801
16 Christiaan Gotlieb Beumee hoedenmaker * Nieuwe Pekela 10 sep 1798 † Nwe Pekela 4 mei 1876 X Groningen 9 okt 1823	17 Trijntje Westerhuis huisvrouw * Groningen ca. 1 mrt 1798 † Nwe Pekela 30 nov 1840	18 Klaas Freerks Harding schipper * Nieuwe Pekela 24 nov 1808 † op zee 9 nov 1852 X Nieuwe Pekela 31 jan 1839	19 Gebgina Geerts Smit schippersche * Nieuwe Pekela 3 nov 1816 † Nwe Pekela 7 nov 1893	20 Fokko Jacobs Wildeman landbouwer * Zeerijp 1 jan 1812 † Zeerijp 4 feb 1897 X t Zandt 19 mei 1845	21 Kornelia Kornelis Dorenbos * Leermens 8 mei 1813 † Zeerijp 21 feb 1880	22 Jan Jacobs de Boer schoenmakersknecht * Leermens 16 okt 1821 X Stedum 11 okt 1848	23 Zwaantje Harkes Koolman * t Zandt 24 feb 1827
8 Johannes Cz Beumee hoedenmaker / pettenfabrikant * Nieuwe Pekela 26 jul 1839 † Nieuwe Pekela 18 apr 1907 X Nieuwe Pekela 26 apr 1867	9 Jantje Klaassens Harding * Nieuwe Pekela 6 nov 1841 † Nieuwe Pekela 26 dec 1911	10 Jakob Fokko's Wildeman boomkweker / landbouwer * Zeerijp 16 okt 1849 † Zeerijp 1 mei 1895 X Loppersum 14 mrt 1881	11 Aaltje Jans de Boer * Leermens 4 aug 1858 † Zeerijp 9 apr 1895				
4 Klaas Freerk Beumee pettenfabrikant * Nieuwe Pekela 29 mrt 1879 † Nieuwe Pekela 23 apr 1956 X 't Zandt 28 sep 1909	5 Kornelia Wildeman * Zeerijp 22 sep 1881 † Nieuwe Pekela 17 jun 1970						
2 Jacob Beumee manufacturier * Nieuwe Pekela 28 jan 1914 † Stadskanaal 22 feb 1992 X Oude Pekela	Klaas Freerk * Oude Pekela 28 mrt 1944 X Bellingwolde 23 dec 1966 met Jettina Martina Dunker						

Kwartierstaat van Klaas Freerk Beumee, lidnr. 01387)

48	50	52	54	56	58	60	62
Aeike Jans Poel arbeider * Anloo (dr) 11 okt 1807 † Blijham 26 jan 1880	Jan Harmannus Poort voetbode, arbeider * Midwolda 9 apr 1803	Harm Hageman * Bellingwolde 1787	Berend Jans Bosboom	Geert Jarkes Hekman arbeider ~ Blijham 13 jun 1784	Roelf Wessels Dorgeloos * Blijham 3 jul 1801 † Stadskanaal 20 sep 1847	Arent Jans Kenter arbeider * Nieuwe Pekela 10 feb 1792 † Oude Pekela 3 jul 1852	Hindrik Hindriks Ottjes arbeider, landbouwer * Blijham 18 feb 1802 † Blijham 8 okt 1857
X Wedde 16 mei 1828	X Winschoten 19 mei 1830	X Nieuweschans 19 mei 1813	X	X Oude Pekela 16 jul 1822	X Wedde 8 jun 1833	X Wedde 5 nov 1819	X Wedde 9 mei 1829
49	51	53	55	57	59	61	63
Leentje Derks Bolman dienstmeid * Oude Pekela 7 okt 1797 † Lutjelloo 15 aug 1870	Jantje Berents ten Kate * Sappemeer apr 1799 † Blijham 7 jan 1858	Elske Franskes Meijer * 22 aug 1790 † 20 jun 1857	Hilke Jans van Hankum (Hanken)	Aeike Kornelius Veen dienstmeid * Oude Pekela 18 sep 1804	Grietje Jacobs Verver * Nieuwe Pekela 21 nov 1806 † voor 1898	Janna Filippus Begeman * Blijham 15 sep 1799 † Blijham 27 jan 1830	Anna Luikens Mening spinster * Blijham 12 dec 1803 † Blijham 7 jul 1884
24	25	26	27	28	29	30	31
Derk Poel dagloner * Wedde 8 feb 1836 † Blijham 13 mei 1900	Grietje Poort * Lutjelloo 17 dec 1833 † Lutjelloo 25 dec 1920	Frans Hageman timmerman * Bellingwolde 22 jul 1827 † Blijham 1925	Taalke Bosboom * Nieuweschans 22 nov 1827 † Blijham 9 feb 1909	Engel Hekman arbeider * Oude Pekela 23 feb 1830 † Lutjelloo 13 mei 1900	Hinderika Dorgeloos dienstmeid * Blijham 9 aug 1834 † Blijham 11 mrt 1898	Jan Arents Kenter arbeider * Wedde 6 okt 1821 † Lutjelloo 29 apr 1914	Luktje Hindriks Ottjes dienstmeid * Lutjelloo 11 aug 1832 † Lutjelloo 26 apr 1917
X Wedde 10 dec 1859		X Wedde 22 apr 1858		X Wedde 30 mei 1857		X Wedde 23 apr 1853	
12	13		14		15		
Harbert Berend Poel dienstknecht * Lutjelloo 21 mrt 1861 † Hoorn 17 sep 1899	Elsien Hageman dienstmeid * Wedde 21 jan 1859 † Blijham 27 aug 1947		Roelf Hekman arbeider * Wedde 24 mei 1870 † Blijham 6 mrt 1954		Hindertje Kenter dienstmeid * Oude Pekela 9 jun 1871 † Winschoten 2 jun 1945		
X Wedde 31 mei 1882		X Wedde 5 apr 1893					
6				7			
Derk Poel landarbeider / molenaar op Lutje Meul'n te Blijham * Morige 13 sep 1888 † Winschoten 11 mrt 1973				Henderika Hekman * Lutjelloo 6 jun 1893 † Winschoten 30 mrt 1972			
X Wedde 19 feb 1913							
3							
Hindertje Poel * Blijham 30 dec 1914							
26 mrt 1941							
Beumee							
elektrotechnicus							
* Bellingwolde 2 apr 1945, dochter van Dirk Dunker en Machien Hulzebos							
1							

Tijdschriften en jaarboeken

Het archief van de vereniging is geplaatst in het Streekhistorisch Centrum te Stadskanaal (naast de watertoren). Inlichtingen: dhr. B. Roossien tel. 0599-612649

Tijdschriften en boeken worden in geen geval uitgeleend, maar zijn uitsluitend ter inzage.

door Bert Roossien

Tijdschriften

Genealogie: kwartaalblad van het Centraal Bureau voor Genealogie Jaargang 7, nr. 4

A Dunselman-Borgers Kentekenplaten als bron van familiegeschiedenis

R. Alma Streekwapens en regionale heraldiek

J. van Zijverden Fotoweekend van militair-historische musea (9 en 10 maart a.s)

Y. Prins Zeeuwse portretten in Zweden

Stad & Lande: cultuur-historisch tijdschrift voor Groningen Jaargang 10, nr. 4

A. Buursma Het Lutherse weeshuis in Groningen, eind 18e eeuw

H. Feenstra Uit de praktijk van een 18e-eeuwse dorpsdokter (J. Stegnerus)

Han Borg Drie Joodse begraafplaatsen in de stad Groningen.

Huppeldepup: NGV afd. Groningen januari 2002, jaargang 9 nr. 1

R. Dolfin Waar komt de naam Amel in de familie Dolfin vandaan (2)

P. Bos Korte parenteel van Cornelis Jans, ca. 1600 te Noordbroek

F. H. Boer Onechte kinderen uit de doopboeken van Zuidbroek

A. Veldhuis Breukeldach, gehouden op.....Een fascinerende bron.

H.W.G. van Blokland Visser

Kapiteins en stuurlieden, leden van de vrijmetselarij loge te Dordrecht

H.J.E. Hartog Inhoudsopgave en index over het jaar 2001, jaargang 8

Threant: NGV afd. Drenthe 2002, Jaargang 13, nr 1

A. Stikma Jan Bastiaans, onderwijzer, volkskundige, taalman (1849-1901)

A. Stikma Matrilineaire genealogie Udding

H. Zomer Kwartierstaat Zomer (slot)

Jaarverslagen 2001

H.D.J. Krikke Kwartierstaat Gloen

Div. auteurs Agenda en corrigenda kwartierstaat Kleine

Twente Genealogisch: NGV afd. Twente kwartaalblad, Jaargang 18 nr 1 januari 2002

J. Lippers Moederreeks Lippers (02-01-M)

M. Boom Moederreeks Boom (02-02-M)

H.C.A. ten Cate Fragmentparenteel Schouwink (01-08-P) 2e vervolg

Quellen und Forschungen zur Ostfriesischen Familien- und Wappenkunde 50. Jahrgang, Heft 4 2001

H. Swart Die Herrnhuter Brüdergemeine Norden

H. Friesland Die Niederländischen Ahnen der Ehefrau des Quirinus van Cankebeer

J.J. Kaldenbach Emden in holländischen Notariatsarchiven (Schluss)

E. Schulte/T. Voss Kirchenbuch der Kirchengemeinde Viktorbur (1692-1717)

A. Petersen-Roil Eine Leemhuis-Linie aus Weener

Quellen und Forschungen zur Ostfriesischen Familien- und Wappenkunde. Inhaltsverzeichnis, Nahmen- und Ortsregister zum 50. Jahrgang 2001.

Quellen und Forschungen zur Ostfriesischen Familien- und Wappenkunde 51. Jahrgang, Heft 1 2002

J. Feldkamp 50 Jahre Quellen und Forschungen - ein Rückblick

H. Fischer Steckbrief Egbert Sybens von Larrelt (1545-1623)

E. Schulte/T. Voss Kirchenbuch der Kirchengemeinde Viktorbur (1692-1717) II

Gens Nostra: Maandblad der Nederlandse Genealogische Vereniging, jaargang 56, nr 12, december 2001

- W.J. Kagenaar   Van Cagenaer tot Kagenaar, een genealogische vondst
R.P.M. Rhoen   Het Zeister echtpaar Hoeflaaken-Stromeijer
L. Roobol   Hanna Schijveschuurder, dochter of nicht ?
P.J.C. Elema   Over het geslacht Van Slochteren
- Gens Nostra: Maandblad der Nederlandse Genealogische Vereniging jaargang 57, nr 1, januari 2002
- W.H. Dingemans e.a.   De familie De Geus uit Gameren
J. Groenendijk
R.F. Vulsmas   Bij de kwartierstaat van Anton Pieck
W.J. Spiess   Schouten en Secretarissen ten plattelande van Utrecht in 1617
E.R. van Dooremeulen   Stamreeks Ceulemans/Keulemans uit Oosterhout.
- Gens Nostra: Maandblad der Nederlandse Genealogische Vereniging jaargang 57, nr 2, februari 2002
- A.J. Stasse   Afstammingsreeks Maxima Zorreguietta
J.J. Schellekens   Genealogie Schellekens Gilze 1565-1762
G.A.B. Nijhuis   Het Boeck van de Compagnie van den Clooster 1727-1747.
- Kroniek van de Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe jaargang 10 nr 3, december 2001
- H.J. Krikke   Ds. Hemmes, predikant en patriot te Emmen
H. Platzer   Een gouden bruiloft uit 1939
W. Visscher   Emmens verdwenen monumenten
H.J. Krikke   Sporen van de D(edmsvaartse) Stoomtram Mij.
- Haselhoff Bulletin 2/01, 12e jaargang, december 2001
- A. Hazelhoff   Over een verzameling 'Hazelhoff Almanakken'
H. Hazelhoff   'Der Haselhof'
R. Hazelhoff   Hazelhoff en de paardensport
- Emsländische und Bentheimer Familienforschung, Juli 2001, Heft 60, Band 12
- J. Boerrigter   Stammliste Grubben/Grobben
R. Remkes   Zwei Reformatorische Pfarrer in Dörpen u. Steinbild u. ihre Nachfahren
R. Süwolto   Ahnenliste von Maria Margaretha Jansen, Twist-Adorf
- Emsländische und Bentheimer Familienforschung, September 2001, Heft 61, Band 12
- J. Boerrigter   Stammliste Storteboom (Halle)
R. Cloppenburg   Status animarum Haren um 11/1691
H. Jäger   Die Pfarrarchive des Bistumsarchivs Osnabrück und ihr Wert für die Familienforschung
A. de Jonge   Die Sammlung Jans Brands aus Nieuw-Dordrecht.
- Emsländische und Bentheimer Familienforschung, November 2001, Heft 62, Band 12
- W. Lieske   Besuch beim Geheimen StA Preussischer Kulturbesitz in Berlin
M.J.A. Boterenbrood   Römisch-katholische Taufen in Coevorden
H. Eiken   Index der ... Gemeinden, Orte im Kr. Emsland (1. Ergänzung/Kor.)
H. Mencke   Index der ... Gemeinden, Orte im Kr. Emsland (2. Ergänzung/Kor.)
T. Davina   Ahnenliste Fenne Mensink, Nordhorn.
- Emsländische und Bentheimer Familienforschung, Titelblatt, Inhalts- und Stichwortverzeichnis sowie Indizes zu Bd. 11 (2000)
- Emsländische und Bentheimer Familienforschung, Januar 2002, Heft 63, Band 13
- K.H. Schomaker   400 Jahre Schomaker (Niederlangen)
B. Stüber   Ahnenliste Carolina S. B. Bartels
- Duvekoater. Uitgave van de Historische Vereniging Gemeente Scheemda. november 2001, jaargang 14, nr. 28
- J.P. Koers e.a.   Van Stuivesack tot Kletter. Twee en halve eeuw bakkerij aan de Torenstraat.
J.P. Koers   Koopman Elias Levie Cohen
-                                      Telefoonaansluitingen Midwolda 1954
J.P. Koers   Een brouwerskuip als reddingsboot tijdens de St. Maartensvloed

- Jaarboek van Centraal Bureau voor Genealogie 2001, dl. 55
- M. van der Heijden   Huwelijk, strafrecht en kerkelijke tucht in vroegmodern Holland
- E.J. M. Broers   Over juridische procedures ter zake van verbroken verlovings in de 17e en 18e eeuw
- J.T. Anema   Het erfrecht in Friesland
- B.C.M. Jacobs   Erfrechtelijke geschillen voorgelegd aan de Raad van Brabant
- L.M. v.d. Hoeven   Op zoek naar de erfgenamen van Gerrit Joppen (1625-1693)
- S. Faber   Onderzoek naar echtscheidingen in de 19e en 20e eeuw.
- Drents Genealogisch Jaarboek. Jaargang 8, 2001
- P. Albers   Kwartierstaat Rosies
- G. Hovenkamp   Timmerlieden van het carspel Emmen 1600-1800
- C. de Graaf   Bewoners van het Ovinge-erf te Benneveld
- C. de Graaf   Parenteel Oosting (Zweelo)
- R. Alma   Drentse heraldiek
- R. Alma   Drentse schutzegels
- H.W. Homan Free   Genealogie Buiten (Zuidlaren)

Boeken

- De verzamelde werken van J.H. Neuteboom. Verhalen, schetsen en gedichten in het Westerwolds/ uitgegeven door G. Luth. Selligen 2001
- Mitgliederverzeichnis der Westfälischen Gesellschaft für Genealogie und Familienforschung 2000. Münster 2000
- Emmen, Odoorn en Roswinkel. Register van acten van vrijwillige rechtspraak (1655-1811) samengesteld door S.G. Hovenkamp
- Emmen, Odoorn en Roswinkel. Register van acten in voogdijzaken (1722-1802) samengesteld door S.G. Hovenkamp
- Roswinkel. Alfabetische klapper op huwelijken mannen en vrouwen (1754-1810), dopen op naam kind en op naam ouders (1735-1811) en begraafregister (1733-1811).
- Boerderijen en hun bewoners/uitgegeven door de afdeling Beerta van de Groninger Maatschappij van Landbouw ter gelegenheid van het 125-jarig bestaan. Winschoten 1968
- Boerderijen en hun bewoners (aanvulling) Boek II/uitgegeven door de afdeling Beerta van de Groninger Maatschappij van Landbouw. Groningen, 1976.
- Vijftig jaren landbouworganisatie 1942-1992/mr. A.F. Stroink. Groningen, 1992
- Roswinkel, vroeger en nu/ uitgave ter gelegenheid van het 750-jarig bestaan van de plaats. Roswinkel 1977.
- Gedane zaken in Ter Apel/D. Wolf. Ter Apel. s.a.
- Het geslacht Pierweijer/J.G. van Dijk en P van Dijk-Bergsma. Groningen 1982.
- De laatste negen boeken waren afkomstig uit de bibliotheek van ons overleden bestuurslid ir. J. Potze. Zijn zoon heeft deze boeken samen met nog wat archivalia (betreffende Ter Apel en omgeving) geschonken aan de vereniging.

**Driemaandelijks tijdschrift van de
Vereniging voor
Genealogie en Historie
Westerwolde**

Redactie

Theo Hofman (eindredactie)
Bert Roossien

redactieadres:

Nic. Beetsstraat 19
9636 GJ Zuidbroek
tel. 0598-452417 (na 18 uur of in het weekend)
e-mail: m.j.hofman@hetnet.nl

Secretariaat en ledenadministratie

P. Scheper
Heidelaan 1
7822 CD Emmen
tel. 0591-618043
e-mail: P.Scheper@zonnet.nl

Penningmeester

G. Kamies
Postkade 51
9503 AJ Stadskanaal
tel. 0599-617272

Bankrekeningnr.: 3586.06.063 t.n.v. Vereniging voor
Genealogie en Historie Westerwolde
Gironr.: 4222401

Lidmaatschap

- contributie: € 15,00 per jaar, inclusief tijdschrift uit te reiken op de driemaandelijksse bijeenkomsten of toegezonden per post
- donateurs: € 13,00 per jaar, met tijdschrift, toegezonden per post (alleen voor verenigingen en stichtingen)
- voor toezending van het tijdschrift buiten Europa gelden andere tarieven, informatie hierover kunt u verkrijgen bij het secretariaat

Archief en boekencollectie van de vereniging

Streekhistorisch Centrum
Ceresstraat 2
9502 EA Stadskanaal
tel. 0599-612649
(voor leden gratis toegankelijk)

Internet

U vindt onze vereniging op internet:
<http://members.tripod.com/~westerwolde>
beheerder van de homepage: F. Jager
e-mail: fjager@wxs.nl

---

niets uit dit tijdschrift mag worden veeleenvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotografie, microfilm of op welke andere wijze, zonder schriftelijke toestemming van de redactie

---

Jaargang 23, nr. 2
juni 2002

Inhoud

- 29 Van de redactie
- 30 Jan Jansen Vorenholt (A. Velhuis)
- 36 Waar bist doe aine van
Kwartierstaat van Geert Wilts
- 38 Recensie (P. Scheper)
- 38 Genealogie rond een paar oude
foto's (J. Tammes)
- 41 De geheimzinnige Poaterbörg te
Onstwedde (IV) (H. R. Aiking)
- 43 Cultuur Historisch Centrum Ol
dambt en Westerwolde (E. Bulder)
- 45 Een boerenplaats op de Heemen te
Blijham (M. J. Hofman)
- 50 Het bekl emrecht (J. G. Abbes)
- 53 Harding in de stad Groningen
(G. Luth)
- 54 In memori am
mevrouw G. P. I. Hiskes - Kni gge
(bestuur)
- 55 Tij dschri ften en jaarboeken
(B. Roossien)
- 56 Vragen van Leden aan Leden

Van de redactie

Het is wederom gelukt u een kwalitatief goed gevuld blad te kunnen presenteren.

Vanwege de samenhang van een aantal artikelen in dit nummer is deel 3 van de reeks Zwerftochten door Westerwolde deze keer komen te vervallen, dit deel kunt u in september verwachten. Hetzelfde geldt voor de extracten uit de telefoonboeken van 1954.

Gevraagd: bijdragen betreffende Bourtange (bewoners, geschiedenis van huizen enz.). Dit dorp is de laatste tijd niet erg aan bod geweest in dit tijdschrift, voor de variatie zou het goed zijn om ook eens weer een artikel over dit dorp te kunnen plaatsen.

Jan Jansen Vorenholt

Hem heeft gedragen als een advocaat?

Antonia Veldhuis

Met dank aan Klaas Bijsterveld die o.a. de brieven van Burgemeesteren en Raad (B&R) stuurde en grotendeels voor me transcribeerde en Jan Huizing die Jan's beroep, de namen van zijn vader en halfbroers leverde en me wees op z'n huwelijksproblemen.

Zodat ik me nu begin af te vragen wat ik eigenlijk zelf deed, behalve het schrijven.

In mijn artikel-in-wording over de familie Vorenholt uit Vriescheloo komt ook Jan Jans Vorenholt (alias Joannes Joannis) voor. Je zou kunnen zeggen dat hij het zwarte schaap van de familie is. Hoewel de meeste van zijn broers, en zelfs zijn zuster, dan (figuurlijk) ook minstens donker grijs zijn. Met name over de erfenis van vader Jan Jans is regelmatig ruzie, hetgeen in de processen die men tegen elkaar voert goed te volgen is. Ook in de breukenregisters van Bellingwolde & Blijham en die van Westerwolde (beide in druk verschenen, dus snel te vinden) staan de broers regelmatig tegenover elkaar. Verder staat Jan regelmatig in de appèlrollen, het archief van de Hoge Justitiekamer, het Statenarchief, in de in- en uitgaande brieven van Burgemeesteren en Raad, het archief van de Drost van Wedde en in de Classisarchieven. Een paar 'hoogtepunten' uit zijn leven: Jan wordt advocaat, wordt beschuldigd van doodslag, heeft een verhouding met Ette en krijgt daarna een aanklacht voor echtbreuk, zijn kind komt voor het huwelijk, heeft een geschil over de erfenis van zijn schoonvader, heeft diverse meningsverschillen met zijn familie en met anderen en wordt gezocht voor verraad.

Na de genealogische gegevens ga ik op al deze punten wat dieper in.

Genealogische gegevens

Jan Jans Vorenholt, ook genaamd Joannes Joannis, advocaat, is overleden tussen 1 juli 1691 en 18 oktober 1692. Hij woont in Vriescheloo. Het gebruik van de achternaam kom ik bij Jan voor het eerst tegen in 1646, daarvoor komt hij bijna altijd voor als Joannes Joannis. Zijn broer Harm gebruikt de naam rond 1633 al.

Hij is een zoon van Jan Jans (Vorenholt), landbouwer in Vriescheloo.

18-10-1692 (2^e breuckeldagh) Berent Kleen van Buckeloo wegens sijn ooms groeve Jannes geaccordeert op 4-4-0.⁽¹⁾

Hij is getrouwd te Blijham op 28 november 1652 met

Nantje Harmens, dochter van Herman Wibbens (meier op 't Heem in Blijham, zie ook het artikel van Theo Hofman elders in dit nummer) en Haicke Sipkens.

Uit dit huwelijk:

Haicke Vorenholt, gedoopt te Blijham op 4 augustus 1652, wonende te Vriescheloo. Over haar vond ik niets meer.

Jan heeft veel meegemaakt en komt in veel processtukken voor. Deze zijn vaak breedvoerig en vol moeilijke woorden, waarvoor mijn Practisyns woordenboekje regelmatig moest worden geraadpleegd. Ik heb geprobeerd de aktes zo goed mogelijk samen te vatten en naar hedendaags taalgebruik om te zetten, waarbij sommige gedeeltes daarvoor gewoon te mooi waren. Dat was vaak ook het geval met de beleefde aanhef en het breedvoerig slot in de correspondentie tussen B&R en de Drost van Westerwolde. Die heb ik precies zo overgenomen als in de aktes beschreven, in dit artikel cursief afgedrukt. Van de letterlijk overgenomen vreemde woorden is aan het eind van dit artikel een woordenlijstje samengesteld en de bronvermelding.

Jan wordt advocaat

Op 26 september 1636 wordt aan de universiteit van Groningen ingeschreven Joannes Joannis, Groninganus, a. 17 1/2. (Album Studiosorum). In 1638 en 1639 doet hij een verzoek tot een *subsidium* van studiekosten van 52 daler, wat hij ook krijgt. Het wordt per kwartaal uitbetaald. In 1641 krijgt hij het geld niet, het wordt hem *entseght*.⁽²⁾

Het uitoefenen van het beroep van advocaat blijkt o.a. uit de volgende vermeldingen:

24-02-1642 Op 't versoeck van Joannes Joannis uyt Westerwolde wert de selve tot d'advocature in den Oldenampten geadmitteert, ende heeft daer op den eedt gedaen.⁽³⁾

21-10-1648 Johannes Voornholt, woenachtich tot Vriescheloo ende advocaet in de jurisdictie van Wedde ende Westerwolde, mitsgaders Bellinge-

- wolde ende Blijham, heeft ons den 19 deses bij requeste klaechlijck te erkennen gegeven.⁽⁴⁾
- 5-03-1658 Dat Joannes Voornholt hem heeft gedraegen als een advocaet zedert de introductie van de Ed. heeren drost Joannes Verruci, an 't huis tot Wedde, so active als passive.⁽⁵⁾
- Hij behandelt o.a. zaken voor Willem Harmens en Wibbe Edinck:
- 24-06-1656 Jannes Vorenholt tot Vrieschelo appellant en intervenueert voor mester Willem Harmens, 25-7-1656 voor Lubbert Jurts.⁽⁶⁾
- 14-07-1656 weer voor Willem Harmens.
- 29-06-1657 Wibbe Edinck tot Onstwedde appellant contra Joannes Voorenholt als volmacht van Hidde Hiddinge van des E.E. drost Verrucius sententie.⁽⁶⁾

Beschuldigd van doodslag

Jan wordt ervan verdacht de zoon van Tonnis Hillings te hebben geslagen, waardoor die is komen te overlijden.

Een paar fragmenten hierover uit enige verzoekschriften:

ooc in gemelte tijt bijgewoont 't slaen van Tonnis Hillinge soon so in zijn kranckheit bess die dan hem Voornholt alss handtdadiger heeft beswaart welkes ick neet, hebbe konen nalaten U Eed: Mog: bij desen te overschrijven.

U Eed: Mogende in genedige bescheett in dess alderhoogsten entvelende desen 8 junij 1652. U Eed: Mogende Wijse Voorstenige Dienstwillige, Joh: Conders drost tot Wedde.⁽⁷⁾

Wij senden bij desen een requeste door Aelke, weduwe van Tonniss Hillinck tot Sellinge, ons tot contenu van het selve als oock der opgestelde apostille referierende, waarmede afbrekende, bevelen U. E. in Godes genaedige bewaeringe uijt Groningen den 8 Januarij 1653⁽⁴⁾

Heeft een verhouding met Ette

Jan heeft rond 1648 een verhouding met Ette Addes, weduwe van Addes Addes, en haar trouwbelofte gedaan. Hij is daarop teruggekomen. Er is *vleslicke conversatie* geweest, wat niet zonder gevolgen is gebleven. De vrucht wordt *afgemeesterd*, want Jan wil niet trouwen. Reden dus voor een aanklacht. Jan reageert echter niet op missiven, terwijl de termijn al lang is verstreken.

Enige citaten uit de hierover gevoerde correspondentie:

Na de aanhef *Edele, Erentveste, oock Welgeleerde Lieve Besondere* staat in het schrijven dat Johannes Voornholt, wonend te Vriescheloo en advocaat in de jurisdictie van Wedde & Westerwolde en in Bellingewolde & Blijham, de 19e van deze maand per ver-

zoekschrift te kennen heeft gegeven dat Ette Addens een criminele procedure tegen zijn persoon wil starten. Daarvan heeft hij de stukken, die belangrijk zijn, getoond. Jan houdt vol dat de zaak tussen hem en Ette Addens niet crimineel is. Hij wil ook tot zijn verdediging nog enige getuigen laten komen, wat echter afgeslagen is. *Presenterende vorders hij suppl. bij ziel ende salicheijt, onder verbant van sijn goederen.* Hij noemt de afschaffing van zijn bevel van *hantsluitinge* en vindt dat hem niet mag worden geweigerd dat hij zich vrij mag bewegen om zijn zaak goed te kunnen verdedigen.

De brief sluit met *ordentlijck middel van recht, wat ons toe verlatende etc.*, 21 octob. 1648 en is gericht aan drost en rechters van Wedde, Westerwolde, Bellingewolde ende Blijham⁽⁴⁾

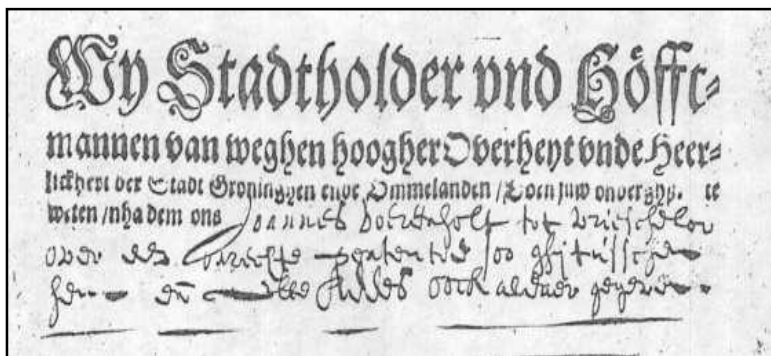
Het volgende schrijven is van 12 december 1648, begint met *Edele Eerenveste, Welgeleerde lieve getrouwe* en verwijst naar de brief van 21 oktober. Het geheel is gelezen, onderzocht en punt voor punt bekeken. Men komt er nog op terug. Hij eindigt met *waer toe ons verlatende, bevelen u E.E. in Godes bescherminge.*⁽⁴⁾

Op 15 december 1648 beginnen drost en richteren hun schrijven aan B&R met *Hoochgebiedende Heeren* waarna men uitgebreid de zaak evalueert.

De inhoud: de reden waarom wij niet eerder op U Edel Mogende brief van de 21e oktober, op 't verzoek van Joannes Voornholt contra Ette Addes weduwe en haar vaderloze dochters, hebben geantwoord, is dat gemelde Voornholt tot nu toe niet op de brief heeft gereageerd, ondanks herhaaldelijke verzoeken van ons. De termijn is al lang verstreken en Jan heeft niet geantwoord, niet positief en niet negatief.

Hij reageert op geen enkele brief en traineert de zaak. Bovendien bazuint hij overal rond dat hij op verschillende plaatsen met Ette *vleslicke conversatie* gehad heeft en Jan zou ook hebben gezegd dat Ette haar dochter en haar zuster de vrucht hebben laten *afmesteren*. Men eindigt met *Sluitende bidden U. E. Mog: willen vertrouwen datt wij in de saecke seer bedachtlick ende niett nae rigeur werden procederen ende verwachtende naerdere ordre wenschen U. E. Mog: een geluckige regeringe.*⁽⁷⁾

Vijf dagen later is de opening *Edele, Eerenveste, Welgeleerde, lieve getrouwe* en gaat men verder met: naar aanleiding van uw schrijven van de 15 van deze maand, hebben wij door

Uit het archief van de Hoge Justitiekamer (HJK)

onze gemachtigden vernomen dat Ette Ad-des en Johan Vurenholt geen vriendelijk accoord te willen sluiten. Zoals ook uit het schrijven van de 21^e oktober blijkt. Er moet nu recht worden gedaan volgens landrecht. Het schrijven besluit met *waer op U E.E. als drost ende richteren respectie zijn gesworen, moet worden gedaen, den ghenen, soo sich bij de sententie, michte beswaert vinden, sijn appel onverkortet. Tot alle 't welke ons gedagenden bevelen U E.E. in Godes beschuttinge Gron. den 20 Decemb. 1648*⁽⁴⁾

Uit de appèlrollen en breukenregisters haalde ik over dit voorval:

- 18-9-1648 Joannes Voorenholt tot Vriescheloo appellant contra Etten Addes oock aldaer appellaet van een sententie by den E.E. Johan Conders drost tot Wedde gegeven.
- 27-11-1648 Joannes Voerintholt toe Vriescheloo appellant Ette Addens oock aldaer appellaete van een sententie by den E.E. drost Johan Conders gegeven.
- 27-11-1648 (doorgehaald) Idem contra eundem van een sententie by den E.E. drost Johan Conders mit zyn assessoren gegeven. (o.v.v. Appel quaet verclaert 15 january 49, betaelt).
- 17-03-1649 (doorgehaald) Joannes Vorentholt tot Frescheloo appellant contra Ette Addes oock aldaer appellaet van een sententie by den E.E. drost Conders met assessoren gegeven. (o.v.v. Appel nul verklaert den 4 juny 1649, als niet appella-bel, betaelt).
- 29-06-1650 Joannes Joannes Voorentholt is in een mandaet van tijn marcken van die wedewe van zal Adde Addens overgegeven, daerof verdragen op vijff caroli guldens 5-0-0⁽¹⁾

Kind komt voor het huwelijk

Predikant Hillenius van Blijham weigert de proclamatie van het huwelijk van Jan met Nantke Harmens uit Blijham te doen. Daarop doet Jan, op 27 april 1652, aan de Classis van Winschoten het verzoek dat de pastor

hiertoe gelast wordt. Ds. Hillenius, hierover *verstaen zijnde*, geeft als reden van zijn weigering op dat Jan Vorenholt berucht was voor zekere doodslag, maar de Classis geeft Jan gelijk en het huwelijk moet voltrokken worden. Dezelfde dag staat er in de classisnotulen dat Jan klaagt over ds. Wacheloo. Die was hij bij Friescheloo tegen gekomen (*seer dronken sijnde*) en had hem voor moordenaar uitgescholden. Hij verzoekt de Classis de predikant hierover scherp te corrigeren. Daarna staat er niets meer over genoteerd.⁽⁸⁾

Toch duurt het nog tot 28 november voor het huwelijk plaatsvindt, zodat het verwachte kind voor die tijd wordt geboren. Jan trouwt als Joannes Jans Forenholt.

28-11-1652 Zijn te Blijham de welgeleerde Joannes Jans Forenholt ende de deughtsame Nantje Harmens echtelijck gecopuleert geworden. (DTB Blijham). Bij de doop van het kind staan geen bijzonderheden genoteerd.

Geschil over erfenis schoonvader

In 1652, na het overlijden van de ouders van Nantje, ontstaat er een conflict met Nantjes broer over de erfenis van hun vader Harmen Wibbes. Nantje heeft Jan bij haar in het sterf-huis van de ouders genomen. Ze hebben haar broer en diens echtgenote de stuipen op het lijf gejaagd en deze is op de vlucht geslagen. Jan is intussen berucht over zijn slaan en vechten en de familie durft niet meer in de buurt te komen.

Ook over deze zaak is een uitgebreide correspondentie gevoerd. Het eerste stuk dateert van 1 juni 1652. Burgemeesteren en Raad maken aan Drost Conders (met als aanhef *Edele, Erentveste, lieve getrouwe*) bekend dat Nantke Hermans heeft geklaagd en men verwacht advies en een spoedig antwoord. Het besluit met de wens *bevelen U Ed. in Godes protectie*⁽⁴⁾

Het schrijven van een week later is te mooi om niet (grotendeels) letterlijk weer te geven.

*Edele Mogende Heeren,
Mijn Heeren, Op U Eed: Mog: missive van den 1 junij wegen die clachten van Nantke Harmens depo.... Dient dat also die clegersche sick aen Joannes Voornholt heeft verhilcket, en denselven bij sick geduirende bannisement int olderen starffhuiss genomen, so met zijn slaen en vechten met forcken en vlintensmittinge tselve in confusie also gebracht dat die soon Wubbo Harmens met zijn huisfr. sick daerin neet hebben dorven mainteneren en endtlijck die sake ant gerichte gebracht en gemelte Nantke*

van alle gerichtzacten en ordre oock haer eegen annemingen aen Luitenant en Hovettmannen beroepende alles in suspensio holden, waerop mij geremonstreert dat het starffhuiss zijnde met 2500 car. gl. en meerder schulden beswaart als huiss en meublen weerdich zijn oock die huire van 't landt Winschoter kercke gehorich kumpt te verschinen, en alle het gemaeck van Joannes Voornholt en zijn vertroude wort angetastet en geconsumeert sinnen en tgene meerder verhanden gewest verkofft.

So bin ick na genohmene informatie van die verganck van 't starffhuiss met advijs van die heer richter Addens genootsaket op die veelvoldige clachten van die soon desselvs huissfr. en vrunden (gelijck U Eed: Mog: in gelike oneenicheit en mijn antecessor die Woll. E. heer Rengers in saken van meninge en anderen hebben verordnet) te ordoneren dat pendente lite die administratie bij die soon Wubbo Harmens so soon en jongste kindt is, oock het kerckenlandt in die huire bereets heeft bekomen onder te doene rekenschap en bestellinge .... onderholt sal zijn verhopende hijrin na rechte en billicheit gedaen te hebben en bin int minste mij van geen partijschap bewust, solde oock niet lieves vernemen als dat U Eed: Mog: partijen hadde entscheiden of veraccordeert, gelijck u het so veer met moeite hebbe gebracht dat die soon met 2 andere susters is vereeniget deselve elck ten respect van 't gebruik gevende vijff hondert gl. en daerover zijnde na mijn meninge en andere dergelijke verhandelingen meerder als die weerdie.

Die incarceration daervan gedacht is meest angeg... en decreteert op anholdent en advijs van die richteren op die persoene van Voornholt so geduirende het bannissement neet tijt of 20 sonder veel meerder tijden in die heerlicheit is gewest ooc in gemelte tijt bijgewoont 't slaen van Tonnis Hillinge soon so in zijn kranckheit bess die dan hem Voornholt als handtdadiger heeft beswaart welkes ick neet, hebbe konen nalaten U Eed: Mog: bij desen te overschrijven. U Eed: Mogende in genedige bescheett in dess alderhoogsten entvelende desen 8 junij 1652. U Eed: Mogende Wijse Voorsienige Dienstwillige, Joh: Conders drost tot Wedde.

Datt Joannes Voerholt mett geen appresie gec...t, als alleen weegen praetense dootslaen, weegen violatie van poenae mandaten en dergelicksche geweldene, sulx attestere ick, Eppo Sibinga richter⁽⁷⁾

Een paar maanden later schrijven B&R aan drost Gruijs, of in diens absentie aan Henricus Addens: Wibbe Harmens heeft ons geschreven dat, niet tegenstaande het bevel,

Joannes Vuijrenholdt nog steeds in de behuizing woont, die hij nog niet heeft verlaten. Het gaat daag'lijks van kwaad tot erger. Wij vinden het nu nodig deze zaak in uw handen te leggen, zodat genoemde Vuijrenholdt in verzekerde bewaring kan worden genomen en hij gecorrigeerd zal worden.

Ze sluiten met *sluijtende, bevelen U. E. in Godes bewaeringe uijt Groningen den 24 Novemb. 1652.*

Borgemesteren ende Raedt in Groningen.⁽⁴⁾

De 18^e december willen B&R dat Johannes Forenholt wegens zijn kwade gedrag in hechtenis wordt genomen en dat hij een boete krijgt.⁽⁹⁾

Weer twee weken later (8 januari 1653) schrijft men dat Joannes Vuirenholt in hechtenis is genomen, dat de boete moet worden betaald of dat er een borg zal worden gesteld. Verder moeten de kosten van de hechtenis worden voldaan en Jan moet uit de buurt van het sterfhuys van Harmen Wibbes blijven en de erfgenamen met rust laten. Men herinnert weer even aan een vorig vergrijp *ende sijn praetensen door middel van middel ofte onderlinge accoordt uijtvaardich maken* en er wordt een verzoek van Aelke, de weduwe van Tonnis Hillinck uit Sellingen, bijgevoegd. Na de slotwoorden *ons tot contenu van het selve als oock der opgestelde apostille referierende, waarmede affbrekende, bevelen U. E. in Godes genaedige bewaeringe* tekenen Burge-meesteren en Raad in Groningen.⁽¹⁰⁾

07-05-1652 Nantke Harmens appellantinne contra Wibbe Harmens intervenient voor Harmen Eppens appellaet van een sententie by den E.E. drost Johan Coenders gegeven.⁽⁶⁾

Joannes Vorenholt tot Vriescheloo appellant contra Wibbe Harmens appellaet tot Bleyham van des E.E. drost J. Verrucius sententie.⁽⁶⁾

14-06-1658 Jannes Voornholt tot Vriescheloo appellant contra Wibbe Harmens tot Bleyham appellaet van drost J. Verrucius sentie.⁽⁶⁾

Wordt gezocht voor verraad

In het Statenarchief staat op 18 april 1668 genoteerd: *Op 't geprononceerde ter vergaderinge is goet gevonden ende geresolveert de capt. en com. Arnout Huingha te gelasten om eenen Joannes Vuirenholt voor deser wegen verraderije ter doot gecondemneert, doch geeschappeert sijnde, ende nu ende dan in Westerwoldinge landt sich ophoudende soo mogelick te apprehendeeren alsmede om informatie te nemen bij wie deselve Vurenholt werdt geherberget.*⁽⁹⁾ Met

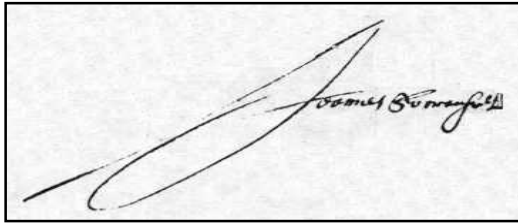
andere woorden: Jan heeft verraad gepleegd, is gevlucht en er is besloten aan kapitein Arnout Huingha te bevelen hem aan te houden. Hij zit waarschijnlijk in Westerwoldingerland.

Meningsverschillen met familie

Het eerste conflict met de familie is over de erfenis van vader Jan Jans.

De heer J.S.A. Huizing, die onderzoek doet

naar families in Vriescheloo en omgeving, kan zich niet herinneren een proces van deze omvang te hebben gezien. Omdat

handtekening
Joannes
Vorenholt

Jan hierin niet de grootste rol speelt, behandel ik dit in het familieartikel. Daarna volgen diverse processen tegen familieleden, alles uit de appèlrollen, tenzij anders vermeld. (zie verantwoording aan eind artikel).

- 22-7-1644 Joannes Joannis toe Vriesseloo appellant contra Tiddo Joannis aldaer appellaet van een sententie by den E.E. Johan Coenders drost gegeven. Idem 4-7-1646.
- 30-11-1646 Kwestie tussen Hindrick Jansen Voerentholt appellant en Jacob Graver met consorten dijkrechters te Bellingewolde appellaten over het maken van een stuk weg. Men verwijst naar een geschil hierover tussen de broers Jan en Hendrick Voerentholt, dat dateert van 19 oktober 1645. De sententie wordt goed en het appel 'quaet' verklaard.⁽¹⁰⁾
- 30-07-1649 Harmen Voerentholt toe Bellingewolde appellant met consorten contra die dyckrichter en Joannes Voerentholt oock aldaer appellaeten van een sententie by den E.E. Johan Conders als drost gegeven.
- 03-04-1654 Joannes Vorenholt tot Vriescheloo appellant contra Harmen Voerentholt oock aldaer appellaet van een sententie by den E.E. drost Gerhard Gruis ende Eppo Sibinga richter tot Vlachtwedde gegeven.
- 19-05-1677 Jannes Voerentholt appellant contra Hendrick Voerentholt als intervenierende voor d'E. richter Addens appellaet van E.E. heer drost B. Aldringa sententie.
- 01-07-1691 Jannes Voerentholt appellant contra Berent Kliene in qlte als voormont

over Albert Berents nae gelatene kinderen appellaeten van de heer drost Aldringa sententie.

Meningsverschillen met anderen

Als aanklager staat Jannes o.a. tegenover: Albert Tiddens, burggraaf te Wedde (23-7-1653, 5-5-1656, 29-9-1656, 29-2-1657, 2-6-1657, 1-3-1658 en 7-6-1658), Fopke Melles (7-6-1658), Berent Jansen (18-10-1658), Albert Tiddens (30-7-1659), Magdalena Borggraafs te Wedde (17-12-1660), Albert Tiddens huisvrouw 21-9-1661, Ontke Addens (13-12-1662) en Albert Berens (22-6-1685)⁽⁶⁾

Een paar mensen die op de appèlrollen van vonnissen in civiele zaken van de HJK tegenover hem staan zijn: Eede Hannes (7-2-1648), Wibbe Edinck (Schmeeringhe 20-5-1648 en Onstwedde 29-6-1657), Bruun Mulder (30-3-1658) en Magdalena Saxenhuisen tot Wedde (20-4-1660).

Mij wordt niet duidelijk waarover het gaat, maar geïnteresseerden kunnen met deze data in de archieven van de civiele zaken voor de Hoge Justitiekamer mogelijk meer te weten komen.

Nog een paar geschillen uit de breukenregisters van Westerwolde:

- ?-1641 Hilwertt Roskens in 5 mx van Joannes Joannis overgegeven, omme dat t selve questieus is sulx verdragen op een Caroli gulden en tijn stuver brab: 1-10-0
- idem Tiddo Tiabbes heeft Joannes Joannis geslagen, daerof deselve heeft gecomposeert op twee Caroli gulden en tijn stuver brab: 2-10-0
- 12-10-1642 Jan Frerix Brouwer heeft Joannes Joannis voor een hoeren vogt gescholden, daerof is deselve verdragen op twee Caroli gulden en tijn stuver bb: 2-10-0
- 15-04-1643 Albert ter Haar heeft Berendt en Johannes Vorenholt geslagen, daerof is dieselve voordragen op vijff caroli gulden 5-0-0
- 06-05-1644 Wubbe Abels in een mandaet van vijff marcken van Joannes Joannis overgegeven, deswegen is deselve veraccordeert op twee Caroli gulden en tijn stuver bb. 2-10-0
- 30-07-1645 Joannes Joannis toe Vriescheloo appellant contra d' E. richter Addens in qlte appellaet toe Bellingewolde van een sententie by den E.E. Johan Conders drost gegeven⁽⁶⁾
- 13-07-1646 Eggerus Tiabbes heeft sich met Joannes Joannis geslagen, deswe-

- gen is deselve veracordeert op een Caroli gulden en tijn stuver
brab. 1-10-0
- 05-09-1647 Edo Hannes in een mandaet van 5 marcken van Joannes Voerenholt overgegeven, deswegen veracordeert op twee caroli guldens tijn stbbans 2-10-0
- 22-08-1684 Jacob Leusinge contra Jan Voornholt weg. 5 marck geacordeert 2-10-0

Waarschijnlijk is er over bovengenoemde conflicten meer te vinden. Mogelijk is Jan Jans Vorentholt bij veel meer zaken betrokken geweest. Ik vond het voorlopig voor één persoon voldoende. Mocht u over Jan nog 'leuke' voorvallen tegenkomen, dan houd ik me aanbevolen. Graag verwerk ik het dan in het artikel over de gehele familie Vorentholt.

Verklaring van moeilijke woorden

in alfabetische volgorde

afgemeesterd = abortus
antecessor = voorganger
apostille = verzoek
appellaet = aangeklaagde
appellant = aanklager
apprehendeeren = vasthouden
bannissement = verbanning
beswaart = belast, beladen
cassatie = afschaffing
confusio = verwarring
contenu = vervolg
decreteert = besluit
entscheiden = beslissen
eundem = aan/voor hunzelf
gecomposeert = samengesteld
gecondemneert = gevonnist
geeschappeert = ontsnapt
geinjureerd = beledigd
geprononceerde = uitgesprokene
geremonsteert = afgewend
geresolveert = besloten
handtdadiger = feitelijke dader van een misdaad

hantsluitinge = beslaglegging op goederen of verandering van (stuiging) in het voortgaan van een rechtzaak door de hoge overheid

incarieratie = hechtenis

intervenueert = tussenkomst

mainteneren = handhaven/beschermen

mandaet = bevel

missieve = zendbrief

ordoneren = voorschrijven

pendente lite = handelende de definitieve uitspraak

poenae = straf

praetense = voorgewende

referierende = overbrengen

rigueur = strengheid,

sententie = vonnis, eindoordeel

suppl(iant) = indiener van een verzoek bij een autoriteit

suspensio = twijfel

uittvondich maken = een gerechtelijke uitspraak doen over

veracordeert = schikken/instellen

violatie = schending

vleslicke conversatie = (vertaling Klaas Bijsterveld) ze hebben 'het' gedaan

Noten

G.A. = Groninger Archieven

- 1) Uit de breuken van Westerwolde. Deze breukregisters zijn getranscribeerd door C.J. Wegman en R.M.A. Wegman en in druk uitgegeven
- 2) G.A. Resolutieboeken, microfilm, resp. nr. 44 blad 431, 46 blad 586 en 49 blad 13
- 3) G.A. Toegang 1605, inv. nr. 314r, resoluties B&R
- 4) G.A. Toegang 1605, Secretarie Stadsbestuur na de Reductie, inv. nr. 325r, uitgaande missiven B & R
- 5) G.A. Toegang 732, inv.nr. 1
- 6) G.A. Toegang 136, Archieven van de Hoge Justitie Kamer te Groningen, appèlrollen van vonnissen in civiele zaken:
inv. nr. 1220, 1644 - 1648
inv. nr. 1221, 1649 - 1654
inv. nr. 1231, 1656 - 1685
inv. nr. 1232, 1686 - 1733
- 7) G.A. Toegang 1605, Secretarie Stadsbestuur na de Reductie, inv.nr. 335r, ingekomen stukken B&R
- 8) G.A. Toegang 184, inv.nr. 1, Classis Winschoten
- 9) G.A. Toegang 1, inv.nr. 133, Statenarchief,
- 10) G.A. Toegang 136, inv.nr. 876, Civiele zaken.

dat Joannes Voerenholt hem heeft gedaen als
een advocaet zedere de inductie van v. Ed.
Leeninge Joannes Voerenholt an t'finis tot
breude, so active als passieve bet op datto
f. Cuesendo sijn gemingens / attestesech
5e Martij 1650

inspiratie
voor de
subtitel
van dit
verhaal

Woar bist doe aine van

32 Wilt Alberts Wilts ~ Onstwedde 12 mei 1765 † Onstwedde 3 mei 1816 X Onstwedde 14 apr 1793	34 Jan Jans Eerenst * Veele 12 feb 1797 † Barlage 13 jun 1871 X Onstwedde 30 dec 1820	36 Hidde Jans Bessembinders * Vlagtwedde 7 jul 1807 † Onstwedde 28 jul 1866 buitenechtelijke relatie	38 Jan Jans Volders landbouwer * Ter Wupping 4 mrt 1786 † Horsten 5 apr 1855 X Onstwedde 30 apr 1813	40 Albert Hilverts Huiting ~ Onstwedde 14 mei 1775 † Onstwedde 7 mei 1850 X Onstwedde 22 feb 1817	42 Geert Jans Wakker * Onstwedde 20 mei 1801 † Onstwedde 27 jul 1840 X Onstwedde 12 apr 1834	44 Albert Hiskes Bots * Onstwedde 25 mrt 1789 † Onstwedde 23 okt 1845 X Onstwedde 2 mei 1822	46 Sijbelt Ottes Snijder * Onstwedde 9 dec 1784 † Onstwedde 3 feb 1836 X Onstwedde 1 jul 1820
33 Wupke Geerts Boeles ~ Onstwedde 9 jun 1771 † Onstwedde 29 dec 1827	35 Hillechien Harms Klein * Veele 18 jul 1796 † Vlagtwedde 9 apr 1838	37 Zwaantien Geerts Huiting * Vlagtwedde 27 okt 1802 † Onstwedde 23 feb 1835	39 Janna Alberts Onweer * Onstwedde 2 mei 1788 † Smeerling 29 aug 1828	41 Janna Derks Scheper * Onstwedde 19 mrt 1794 † Onstwedde 16 jan 1870	43 Saartje Jans Eerenst * Vlagtwedde 14 apr 1805 † Oude Pekela 10 mei 1878	45 Grietje Wubbes Heis * Onstwedde 3 apr 1798 † Onstwedde 24 jun 1879	47 Klaassien Abels Timmermans ~ Onstwedde 31 jan 1792 † Onstwedde 15 jun 1835
16 Wubbe Wilt Wilts * Onstwedde 24 apr 1811 † Onstwedde 18 nov 1876 X Onstwedde 6 mei 1842	17 Trientien Jans Eerenst * Onstwedde 9 apr 1821 † Onstwedde 12 dec 1889	18 Geert Hiddes Huiting * Onstwedde 18 jul 1827 † Onstwedde 18 jan 1908 X Onstwedde 21 apr 1855	19 Geertien Jans Volders * Smeerling 25 mrt 1825 † Onstwedde 4 dec 1896	20 Hilvert Huiting * Onstwedde 7 mei 1830 † Onstwedde 17 jan 1908 X Onstwedde 5 apr 1856	21 Rikste Wakker * Onstwedde 25 mrt 1835 † Onstwedde 28 jun 1919	22 Hiske Bots * Onstwedde 26 okt 1826 † Onstwedde 11 jul 1877 X Onstwedde 6 mei 1861	23 Fennechien Ottes * Onstwedde 10 apr 1823 † Onstwedde 17 nov 1892
8 Wubbe Wilts * Onstwedde 6 dec 1847 † Onstwedde 2 mrt 1927 X Onstwedde 19 apr 1879	9 Janna Huiting 23 jan 1856 † Onstwedde 31 mei 1894	10 Geert Huiting * Onstwedde 19 nov 1859 † Onstwedde 5 mrt 1942 X Onstwedde 17 jul 1886	11 Klazina Bots * Onstwedde 8 apr 1867 † Onstwedde 17 nov 1950				
4 Geert Wilts * Onstwedde 10 apr 1887 † Winschoten 8 mei 1977 X Onstwedde 13 apr 1918	5 Janna Huiting * Onstwedde 9 feb 1899 † Barlage 11 jul 1969						
2 Wubbe Wilts * Barlage 19 apr 1920 † Holte (Onstwedde) 13 aug 1984 X Onstwedde							
Geert * Onstwedde 13 dec 1943 X Sellingen 5 jul 1968 met Hindertje Jantje (Hennie) Potze							

Kwartierstaat van Geert Wilts, lidnr. 94278

48	50	52	54	56	58	60	62
N.N.	Tjaart Geerts de Vries * Beerta 16 mei 1795 † Finsterwolde 4 mei 1855	Pieter Alles de Jonge * Nwe Pekela 11 jul 1792	Gosselaar Schenkel arbeider * Termunten 25 jun 1802 † Tange 18 nov 1875	Karsken Cornelius Kruize * Onstwedde 12 apr 1778 † Onstwedde 26 nov 1831	Geert Engels Kruize * Vlagtwedde 26 okt 1790 † Onstwedde 2 dec 1870	Jan Jansens van Onstwedde	Ernestus Jacobs Bakker boerenknecht * Veenhuizen 24 jan 1794 † Onstwedde 15 nov 1853
	X Finsterwolde 25 apr 1823	X Nwe Pekela 13 nov 1813	X Termunten 14 feb 1824	X 29 mei 1807	X Onstwedde 4 okt 1816	X Onstwedde 25 jun 1786 ?	X Onstwedde 17 apr 1819
49	51	53	55	57	59	61	63
Anna Catherine Johannes de Haas * Oude Linge (D) ca. 1800 † Finsterwolde 12 apr 1866	Hindriktje Freerks Pot * Oostwold 25 jun 1795 † Finsterwolde 27 dec 1847	Klaassien Ebes * Nwe Pekela 28 mei 1790 † Nwe Pekela 3 jun 1836	Luktjen Geerts Roelfsema * Wymeer (D) 15 mei 1805 † na 1875	Grietje Jans (Abrahams) ~ Onstwedde 15 dec 1775 † Onstwedde 9 nov 1829	Anna Derks Drok * Onstwedde 11 mrt 1794 † Onstwedde 10 dec 1867	Elsien Harms van Onstwedde	Lukkien Wubbes Heis * Onstwedde 30 jan 1796 † Onstwedde 6 nov 1853
24	25	26	27	28	29	30	31
Johannes Geerrard de Haas * Finsterwolde 18 mei 1833 † Onstwedde 14 dec 1916 X Midwolda 3 sep 1860	Asiena de Vries * Finsterwolde 18 dec 1833 † Tange 18 jun 1914	Antonie Pleeters de Jonge * Nieuwe Pekela 18 nov 1829 † na 1892	Geessien Schenkel * Bellingwolde 13 okt 1827 † Tange 30 dec 1892	Berend Karskens Kruize * Onstwedde 25 jul 1810 † Onstwedde 11 apr 1895 X Onstwedde 11 feb 1842	Zwaantje Geerts Kruize * Onstwedde 26 apr 1820 † Onstwedde 14 nov 1893	Jacob Jans Schoenmaker landbouwer ~ Onstwedde 7 mrt 1804 † Barlage 15 jan 1889 X Onstwedde 27 apr 1848	Hamina Ernestus Bakker * Onstwedde 28 nov 1821 † Barlage 1 jan 1889
Hendrik de Haas * Tange 20 jan 1871 † Onstwedde 20 mei 1925 X Onstwedde 14 jul 1894		Klaassien de Jonge * Tange 18 jul 1874 † Onstwedde 13 mrt 1940		Gerrit Kruize * Onstwedde 28 dec 1849 † Onstwedde 7 jul 1891 X Onstwedde 24 apr 1880		Lukkien Schoenmaker * Onstwedde 16 feb 1850 † Hutplak 25 sep 1922	
Johannes de Haas * Onstwedde 9 mrt 1895 † Winschoten 26 mrt 1972 X Onstwedde 30 okt 1920				Gerritdina Kruize * Onstwedde 25 nov 1891 † Onstwedde 24 apr 1970			
Klaassien (Sientje) de Haas * Onstwedde 27 apr 1922 † Winschoten 30 jul 1999 27 sep 1943							
Wilts							
* Selligen 15 okt 1945, dochter van Kornelius (Kees) Potze en Wendelke (Wennie) Meijer							

Recensie

Genealogie Tammes van Jarke Tammes

Pia Scheper

Af en toe wordt er een verrassing naar het secretariaat gestuurd. Deze keer kwam dat middels een grote envelop van de heer Jarke Tammes uit Vlagtwedde. Uit die envelop kwam een boekje getiteld 'Genealogie Tammes' tevoorschijn. Dit boekje stelt hij beschikbaar voor de leden van de vereniging.

Het boekje is een weergave van persoonlijk contact met familieleden en zijn studie van de beschikbare literatuur, o.a. de boeken uit de serie 'Westerwolders en hun woningbezit' van de heren C.J. en R.M.A. Wegman en het artikel van Jan Johan Kuiper en G.P.I. Hiskes-Knigge uit ons tijdschrift jaargang 16 nr. 4. Echter, waar de literatuur stopt, gaat hij verder tot aan het heden.

De genealogie begint in de 16e eeuw. Als stamhouderpaar van de familie Tammes kan het echtpaar Luicken Lamberts en Tijackien Tammes beschouwd worden. Aan de hand

van gedetailleerde kaartjes, overzichtskaarten en oude en nieuwe foto's maakt Jarke Tammes duidelijk waar de families gewoond hebben. Het aardige van dit boekje is o.a. dat er een aantal oude foto's in staan, zelfs nog een foto van voor 1900. De genealogische gegevens gaan daardoor meer leven. Een gedeelte van die genealogie vindt u verderop in dit tijdschrift, waarbij gebruik gemaakt wordt van die foto's.

Namens het bestuur mag ik zeggen dat we het erg fijn vinden dat iemand zich de moeite neemt op deze manier zijn gegevens beschikbaar te stellen voor de leden van de vereniging. We worden over het algemeen gezien als een vereniging met leden die behoorlijk actief zijn. En daarvan is de heer Tammes met deze publicatie weer een aardig voorbeeld.

Het boekje is te raadplegen in het Streekhistorisch Centrum te Stadskanaal.

33 pagina's, A4-formaat, d.m.v. spiraal gebonden, met bronvermelding, een lijst met afkortingen en een lijst met verklaringen van oude termen.

Voor vragen en opmerkingen kunt u terecht bij de heer Jarke Tammes, e-mail jtammes6@freeler.nl

Genealogie rond een paar oude foto's

Fragmentgenealogie Tammes

Jarke Tammes

Aan de hand van een paar oude foto's wil ik u het gezin van Jarke Gerrits Tammes voorstellen en ik wil u laten zien waar ze gewoond hebben.

Dit is het Renweringh, een grote boerderij aan de Veelerweg op de hoek Veelerweg/Oeleweg. Op deze boerderij was Jarke Gerrits Tammes landbouwer. Helaas bestaat de boerderij niet meer. Deze is in 1912/13 afgebroken en in veranderde vorm neergezet op de Veelermarke, waar destijds de koeien graasden. Dit werd uit praktische overwegingen gedaan: de boerderij stond dan dicht bij de weilanden.

De kinderen op de voorgrond zijn Fennechien, Jarke

en Zwaantje Tammes, kinderen van Gerrit Tammes en Albertje Bessebinders. De foto is omstreeks 1907 genomen.

Gezin van Jarke Gerrits Tammes

Jarke Gerrits Tammes, geboren op 24-03-1825 te Veele, overleden op 21-07-1883 te Veele, begraven te Veele, zoon van **Gerrit Lammers Tammes** en **Jantien Jarkes Theding**, kleinzoon van *Lammert Gerrits Tammes* en *Hindrikkijn Hindriks Volders* en van *Jarke Jans Thedingen Willemtien Wubbes Wilts*. Jarke is jong overleden. Zijn jongste kind is pas geboren toen hij al was overleden. Gehuwd op 12-05-1866 te Vlagtwedde met **Zwaantien Jans Meendering**, geboren op 03-03-1842 te Jipsinghuizen, overleden op 27-04-1929 te Veele, begraven aldaar, dochter van *Jan Berends Meenderingen Albertien Berends Schuring*. Zij hertrouwde op 24-12-1885 te Vlagtwedde met *Freerk Jans Hofkamp*, zoon van *Jan Jans Hofkamp* en *Geessien Gerrits Siks*.
Uit dit huwelijk:

- Gerrit Jarkes Tammes**, landbouwer, geboren op 06-02-1867 te Veele (Vlagtwedde), overleden op 24-02-1955 te Wedde, begraven te Veele. Gehuwd op 20-06-1901 te Onstwedde met **Albertje Bessebinders**, geboren op 26-08-1881 te Wessinghuizen (Onstwedde), overleden op 10-05-1955 te Wedde, begraven te Veele, dochter van *Jan Hid-*

Jantje Tammes
(1875-1895)

- des Bessebinders* en *Fennechien Berends Wilzing*
- levenloos geboren kind**, geboren op 26-03-1869 te Veele
- Albertje Tammes**, geboren op 15-03-1870 te Veele, overleden op 07-04-1960 te Zuidbroek, begraven te Bellingwolde.
Gehuwd op 25-10-1889 te Vlagtwedde met *Nanno Johannes Edens*, geboren op 03-05-1858 te Den Ham, Bellingwolde, overleden op 03-02-1949 te Koude Hoek, begraven te Bellingwolde, zoon van *Johannes Edens* en *Engeltien Tammes*.
- Jan** (grote Jan) **Tammes**, geboren op 20-11-1872 te Veele, overleden op 14-02-1947 te Vlagtwedde, begraven te Veele.
Gehuwd op 28-04-1906 te Vlagtwedde met **Reindina Geertruida Kraai**, geboren op 02-01-1877 te Vlagtwedde, overleden op 26-12-1955 te Vlagtwedde, begraven te Veele, dochter van *Albert Jans Kraai*, landbouwer, en *Grietje Harms Buirs*.
- Jantje Jarkes Tammes**, geboren op 20-06-1875 te Veele, overleden op 23-08-1895 te Veele, begraven aldaar.
- Jarke Tammes**, geboren op 11-09-1877 te Veele, ongehuwd overleden op 17-05-1959 te Veele, begraven aldaar.
- Jan** (kleine Jan) **Tammes**, landbouwer, geboren op 30-07-1879 te Veele, overleden op 09-11-1966 te Veele, begraven aldaar.

Gerrit Tammes
en Albertje
Bessebinders

Gehuwd op 18-08-1917 te Vlagtwedde met Aaltje Kuper, 26 jaar oud, geboren op 30-05-1891 te Veele, overleden op 02-12-1979 te Veele op 88-jarige leeftijd, begraven te Veele, dochter van *Roelof Kuper*, landbouwer, en *Imke Sextra*.

8. **Berend Tammes**, geboren op 05-12-1881 te Veele, overleden op 11-01-1955 te Veele, begraven aldaar. Gehuwd op 08-10-1920 te Bellingwolde met **Trijntje Margaretha Tammes**, geboren op 20-04-1893 te Bellingwolde, overleden op 13-02-1989 te Veele, begraven aldaar, dochter van *Hero Tammes* en *Jantje Brouwer*.

9. **Lammert Tammes**, geboren op 10-10-1883 te Veele, overleden op 12-06-1967 te Sellingen, begraven te Sellingen.

Gehuwd op 06-05-1932 te Vlagtwedde met **Geertruida Meendering**, geboren op 18-12-1895 te Sellingen, overleden op 30-07-1979 te Ter Apel, begraven te Sellingen, dochter van *Harm Meendering* en *Zwaantje Hubbeling*.

Staande v.l.n.r.: Jan Tammes (kleine Jan) en Aaltje Tammes-Kuper, Berend Tammes en Trijntje Tammes-Tammes, Jarke Tammes, Nanno Edens, Jan Tammes (grote Jan).

Zittend v.l.n.r.: Tine Meendering, Zwaantje Meendering-Hubbeling, Lammert Tammes en Geertruida Tammes-Meendering (bruidspaar), Albertje Edens-Tammes en Reindina Tammes-Kraai.

Op deze groepsfoto staan ook Willemina Antina (Tine) Meendering en Zwaantje Meendering-Hubbeling. Tine Meendering is een zuster van Geertruida Meendering. Ze was getrouwd met Roelf Speelman. Zwaantje Meendering-Hubbeling was gehuwd met Harm Meendering. Zij zijn de ouders van Geertruida en Tine.

Ik houd me aanbevolen voor op- en aanmerkingen. jtammes6@freeler.nl

Op 6 mei 1932 is onderstaande groepsfoto gemaakt van de bruiloftsgasten van Lammert Tammes en Geertruida Meendering. Op deze foto missen Gerrit Tammes en Albertje Bessembinders. Er is geen reden voor aan te geven waarom zij er niet op staan.

De geheimzinnige Poaterbörg te Onstwedde (IV)

H.R. Aiking

Inleiding

Omstandigheden die niet te voorzien waren, hebben het mij onmogelijk gemaakt een aantal onmisbare gegevens voor het derde artikel over de Poaterbörg tijdig te verifiëren, zodat in afwijking van de chronologische volgorde, nu eerst het vierde artikel aan u wordt voorgelegd. Hopelijk zal in de uitgave van september a.s. het derde artikel kunnen verschijnen. Het hieronder volgende (vierde) artikel vertelt iets uit de levensgeschiedenis van een Onstwedder boerenzoon in de Middeleeuwen.

Jacobus Wiltingh

De *Habitatio* uit 1124 is in de afgelopen 300 jaren van lieverlee uitgegroeid tot een aanloopcentrum in de nederzetting: bezoekende geestelijken, gasten van de kerk, passanten en vele anderen vinden er tijdelijk gastvrijheid, gespreksstof en onderdak.

Uiteraard is er op de Poaterbörg contact met de omwonenden. De kinderen van de 'noabers' op erve Wiltingh worden er nog al eens gesignaleerd. Eén daarvan, Jacob, geboren omstreeks 1390, brengt zijn jonge jaren door op de ouderlijke boerderij, die aan de westzijde van de Poaterbörg ligt (zie de situatieschets bij het eerste artikel). Jacob heeft een positieve levensinstelling en hij is dikwijls op de 'weeme' bij de paters te vinden. Daar, in gesprekken met pastoor 'Her Memme, Kerc-her to Unswide', groeit zijn neiging tot godsdienstige verdieping. De paters worden zijn voorbeeld. Hij krijgt een opleiding tot geestelijke, wordt pastoor in de welvarende parochie Garrelswear en vicaris in het nabijgelegen, nòg rijkere Loppersum. Niet zelden volgt hij, te voet of te paard de karrensporen tussen Onstwedde en Garrelswear v.v. Onderweg profiteert hij dan graag van de gastvrijheid bij de nonnen in de abdij 'Santa Maria' te Schildwolde en bij de monniken in de 'Bloemhof' te Wittewierum. In beide kloosters wordt geleefd volgens de regels der Prémonstratenzer Orde.

Op de tweede kerstdag van het jaar 1121, als in het Heilige Land al 25 jaren lang de kruisvaarders woeden en in Onstwedde de Poater-

börg in aanleg is, sticht de Duitse ridder en koorheer van Xanten (de later heilig verklaarde Norbertus) in de Franse abdij Prémontré bij Laon, een nieuwe kloosterorde die genoemd wordt naar de plaats van ontstaan: die der Prémonstratenzers en ook wel naar de stichter van de orde: die der Norbertijnen.

Evenals de Tempelorde (gesticht 1119) en de Johanniter orde (gesticht 1120), is deze geestelijke ridderorde opgericht om de zieke en gewonde kruisvaarders in Europa en Azië op te vangen en te verzorgen. Ze is dus nummer 3 in de categorie van de kruisorden.

De orde ontwikkelt zich voortvarend en verspreidt zich over de gehele bekende wereld. In Groningerland vestigt ze reeds vóór 1200 het Oldenklooster bij Kloosterburen; in 1204 het 'Santa Maria' vrouwenklooster te Schildwolde; in 1214 'de Bloemhof' te Wittewierum (gesticht door de erudiete kroniekschrijver Emo, die namens de Ommelanden elk jaar de kapittelvergadering in Prémontré bijwoont); in 1216 'Domus Lucis' bij Ter Apel en in 1240 'Sint Maria's Poorte' te Cusemer bij Niekerk in het Westerkwartier. In Cusemer overlijdt later (kort voor de Reductie) een andere bekende kroniekschrijver: Sibrandus Leo, afkomstig uit het Friese klooster bij Lidlum.

De kloosterlingen maken zich in onze streken verdienstelijk, behalve door gastvrijheid en culturele verheffing, door verbetering van de infrastructuur: aanleg van wegen, landontginning, indijking en bovendien voeren ze nieuwe landbouwmethoden in.

In 1320 blijkt de orde uit 30 provincies te bestaan en beheert ze maar liefst 600 huizen, verspreid over geheel Europa en Palestina. Maar reeds tijdens dat jaar van de telling is het verval al ingetreden.

Het klooster bij Ter Apel blijkt bovendien in 1327 slachtoffer te zijn geworden van vechtpartijen tussen Schieringers en Vetkopers. Na de ondergang van 'Domus Lucis' worden de onroerende bezittingen bij Ter Apel overgedragen aan de zusterabdij 'Santa Maria' te Schildwolde.

Tijdens zijn langdurig pastoraat in Garrelswear is Jacobus Wiltingh een vermogend man geworden. Blijkbaar heeft hij goede zaken gedaan en/of heeft hij privé-schenken ontvangen en ook het vicariaat van Loppersum zal hem geen windeieren hebben gelegd. Daarenboven is hij als enig kind reeds

eigenaar van de royale voorvaderlijke erve te Onstwedde. Op rijpere leeftijd gekomen (hij is ongehuwd en heeft geen directe erfgenamen) besluit hij zijn uitgebreid bezit voor een goed doel te gaan bestemmen: “ter eren Godes, voor mijner seler saelicheyt”. Hij koopt van het ‘Cloester Sanctae Mariae thoe Schiltwolde’, waar zuster Thiaka abdis is, de haar toch weinig opleverende gronden en opstallen van de kloosterruïne bij Ter Apel. Op 20 oktober 1458 hangt Timmanus, abt van ‘de Bloemhof’ zijn zegel aan het koopcontract; als mannelijke abt of prior is hij prelaat en voert als zodanig het gezag over de op dit punt niet bevoegde abdis of prioeres van Schildwolde. Op 25 februari 1464 schenkt Jacobus dat gehele nieuwe bezit in Ter Apel aan ‘de orde des Hilligen Cruses’, onder voorwaarde dat ter plaatse opnieuw een klooster gebouwd zal worden, zij het niet meer van de orde der Prémonstratenzers, maar van die der Kruisbroeders. En nu komt de vraag op: waarom deed Jacobus zijn schenking niet aan de hem zo vertrouwde orde der Prémonstratenzers?

Met het aaneenrijgen van de kruistochten groeide de behoefte aan verzorging van de slachtoffers steeds verder uit en als gevolg daarvan ontstaat een tweede generatie kruisorden. Zo werd in 1247 een Nederlandse orde gesticht in de abdij ‘Clair Lieu’ te Hoi (Huy) aan de Maas bij Luik. Die tweede generatie ontstond echter aan de late kant: Europa is vermoeid. Na het sneuvelen van koning Lodewijk de Heilige voor de poorten van Tunis in 1270 en de val van Acco in 1291, is het met de kruistochten gedaan en raken de verzorgende orden, zowel die van de eerste als die van de tweede generatie, al spoedig in verval: het doel van hun bestaan is verdwenen. De kruisorde van Hoi weet zich een eeuw later aan die neergang te onttrekken. Onder energieke leiding richt ze zich op meer contemplatieve doelen. En terwijl de veel oudere Prémonstratenzer orde het in onze landen af laat weten, nemen de ordebroeders uit Hoi blijkbaar drempelloos haar plaats in.

In het jaar waarin Jacobus zijn schenking doet (1464), zetelt in Hoi de drieëntwintigste magistergeneraal frater Pérégrinus van Campen, die zich als een groot bouwheer heeft ontpopt. Volgens onze Rijksbouwmeester C.H. Peters (rond 1900) was Pérégrinus zelfs een beroemd architect, naar wiens ontwerp en onder wiens supervisie, in het noorden van Nederland alleen al, binnen 4

jaren met de bouw van 3 kloostercomplexen een aanvang werd gemaakt: Sneek (1464); Ter Apel (1465) en Franeker (1467).

Op 22 juni 1465 hecht de bisschop van Osnabrück zijn goedkeuring aan de stichting van het klooster Ter Apel en nog in hetzelfde jaar wijst Pérégrinus voornoemd, de prior van het klooster te Bentlage in Westfalen aan voor de organisatie van de bouw, inclusief het toezicht erop, en als gebleken is dat alles volgens plan gerealiseerd kan worden, gaat de weldoener uit Onstwedde over tot zijn volgende schenking: op 11 oktober 1466 bevestigt hij aan Pérégrinus de donatie uit 1464 en schenkt hij “mijnen erve to Onstwedde belegen, Wiltingh erve gehieten, mit sijner aelynghen, toebehornghe ende daertoe all mijn landt, ic in Vriesland bij Loppersum, Gerlsware unde daeromtrent hebbe”. En boven dat alles belooft hij ook nog voor de opbouw en voor het levensonderhoud der broeders gedurende de eerste paar jaren zorg te zullen dragen. Omdat Ter Apel binnen diens uitgebreide parochie ligt, kent de pastoor van Sellingen op 25 oktober 1466 aan de geestelijkheid van het klooster officieel een grote mate van bevoegdheid op kerkelijk gebied toe. En dan begint men met de bouw van een voorlopig onderkomen, gebruikmakend van de bestaande ruïne, het resterend puin, van veel hout uit de omringende bossen en van baksteen (zeer waarschijnlijk) uit de Veenhuizer leemlaag bij Onstwedde.

De bezetting van het klooster zal voorlopig uit zo'n 60 man hebben bestaan.

Terwijl van veel kanten giften en gaven binnenstromen en de bouw voorspoedig verloopt, worden de broeders in 1472 door een ramp getroffen: een grote brand verandert het complex opnieuw in een ruïne. Een uitdaging! Hoewel men na de ramp natuurlijk eerst de bruikbaarheid van de ruimten heeft moeten herstellen, komt tegelijkertijd het grote, het echte plan ter tafel en op 3 oktober 1501 kan de tot in de puntjes verzorgde abdijkerk met zeven altaren worden gewijd door de vicaris van de bisdommen Münster en Osnabrück, waarbij de gehele bouwplaats in de wijding wordt meegenomen.

Gedurende de dan komende decennia raken ook de resterende, nog in wording zijnde onderdelen van de conceptie voltooid en ingericht. Broeder-ambachtslieden (waaronder kunstenaars), donateurs en vele anderen hebben een van binnen en van buiten gaaf complex doen ontstaan. Van het oude ‘Domus Lucis’ zijn dan de overblijfselen praktisch geheel opgegaan in de nieuwbouw van het ‘Domus Novae Lucis’. In de landstaal heet

het klooster voortaan: 'Convent to Nijenlechte'. Maar ..... in de coulissen hebben zich reeds de schimmen van de Reductie genesteld. De nieuwe tijd heeft zich gemeld en nog in dezelfde eeuw, waarin de kloosterkerk plechtig werd gewijd, zal het 'pronkjewail' van Ter Apel geconfisqueerd worden door de mannen van de 'nije lehre'.....

Voor Onstwedde betekent de schenking door Jacobus Wiltingh een hele sensatie: de archidiaken van Westerwolde bevestigt in 1469 "de broeders tho Ter Apel" in de eigendom van de erve Wiltingh. Het klooster zal voortaan aan de kerkvoogden van Onstwedde een soort verponding, een vroege grondbelasting, moeten afdragen.

De Poaterbörg heeft een nieuwe belending, een nieuwe buurman gekregen, met alle consequenties van dien. De familie Wiltingh is de erfenis misgelopen en wil één en ander uitgezocht hebben. Het wordt in der minne geschikt. Zeer waarschijnlijk heeft Ter Apel stenen betrokken uit de bakoven bij Veenhuizen en zo is er meer, waardoor er een levendige uitwisseling van gedachten en daden tussen Ter Apel en Onstwedde is gaan groeien. In een volgend artikel hopen wij daar nog op terug te komen.

Jacobus, die met zijn grootse daad zoveel in beweging heeft gebracht, is een bejaard man geworden "oud en der dagen zat". Wij hebben van hem, noch de geboorte, noch de overlijdensdatum kunnen achterhalen. Omstreeks 1473, meent dhr. Wegman, moet hij het tijdelijke met het eeuwige hebben verwisseld. Op hoge leeftijd zijn hem toen in zijn eigen parochie te Garrelweer de laatste genademiddelen toegediend.

Conclusies:

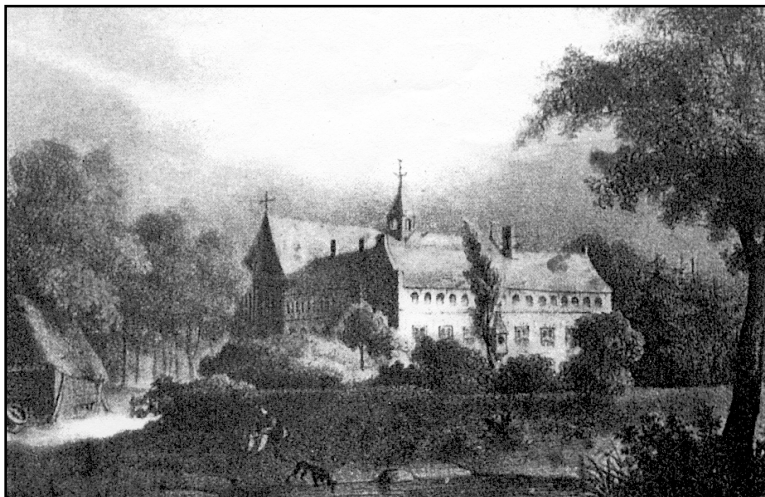
1. De kiem voor het nieuwe klooster van Ter Apel lag in de Poaterbörg te Onstwedde.
2. Het stug volhouden van een aantal auteurs (steunend op enkele minder heldere mededelingen in de archieven), als zou er in Ter Apel niet een eerder kloostercomplex zijn geweest, doet enigszins geforceerd aan.
3. De 'Orde des Hilligen Cruses' uit Hoi heeft na afloop van de kruistochten, in Noord-Nederland het werk van de Prémonstratenzer orde voortgezet. Beide orden zijn kruisorden.

wordt vervolgd

Het Klooster te Ter Apel in 1834 naar een schilderij van de Groninger schilder J. Ensing

---

Cultuur Historisch Centrum Oldambt en Westerwolde

*Waar ik geboren bin,
waar ik de mensen ken
Dat is mien Grunneger laand
doar aan de woaterkaant
Waar ie de woorden heuren
dij joen gedachten kleuren
De ziel van elk verhoal*

uit: *Wat maakt het oet* van Ede Staal

Elles Bulder

De liefde voor de eigen streek, de eigen streektaal en de eigen geschiedenis, zoals die ook in veel liederen van Ede Staal wordt bezongen, vindt steeds vaker erkenning. De grunniger cultuur is het uitgangspunt voor het gelijknamige centrum in Scheemda, terwijl regionale musea ook steeds meer aandacht besteden aan het eige-

ne van de streek. Toch kan er nog meer worden gedaan aan het ontsluiten van de eigen regionale geschiedenis.

De Stichting Geschiedschrijving Oldambt (SGO) werd in 1997 opgericht. Haar doelstelling was: "... het op schrift (doen) stellen, het publiceren en uitgeven van de geschiedenis van het Oldambt en verder alles wat daarmee is verbonden dan wel daartoe bevorderlijk kan zijn". Het eerste resultaat van deze inspanningen was een tiendelige reeks over de geschiedenis van het Oldambt getiteld: Het Oldambt, mensen en landschap door de eeuwen heen. In de periode 1999-2002, de jaren dat er aan deze reeks is gewerkt, werd het alle betrokkenen duidelijk dat de 'onderzoeksinfrastructuur' in het Oldambt verbeterd kon worden. Vaak was niet bekend waar bronnen zich bevonden, soms waren ze niet toegankelijk. Als ons dit opviel, zo dachten wij, zouden ongetwijfeld meer mensen met deze problemen te kampen hebben. Al met al reden genoeg om te bezien in hoeverre SGO hier iets in zou kunnen betekenen.

Na een periode van brainstormen binnen het bestuur, trad SGO naar buiten met haar ideeën. We wisten wat we wilden: beter toegankelijke bronnen, een duidelijk overzicht van de literatuur over het gebied en een eigen internetsite waarop mensen van (ver) buiten de regio zelf konden zoeken naar sporen van hun geschiedenis. In onze contacten over deze ideeën kwamen wij veel enthousiasme tegen, maar ook scepsis. Het eerste zorgde er voor dat we doorgingen, het laatste zetten ons aan het denken over onze uitgangspunten en zorgde er soms voor dat wij zaken bijstelden. Na overleg met de diverse overheden, de archieven en archiefambtenaren kwam er een 'definitief' plan uitgerold.

Wij wilden een Cultuur Historisch Centrum, niet alleen voor het Oldambt, maar ook één voor Westerwolde. Deze centra zouden zowel op het internet als ergens op centrale plaatsen in de regio een plaats moeten vinden. Binnen een centrum wilden wij een professionele kracht inzetten die, op het gebied van archiefbeheer, onder andere de contactpersoon tussen de overheden en het centrum zou kunnen zijn. Ook wilden wij een kleine handbibliotheek en mogelijk ruimte voor cursussen en workshops. En tenslotte wilden wij de archieven van de gemeentelijke overheid, die van essentieel belang zijn voor de regionale of de eigen geschiedenis digitaal ter beschikking stellen. De archieven die wij hiervoor op het oog hebben zijn de bevol-

kingsbestanden, het kadaster, de raadsnotulen en de gemeentelijke fotocollecties. In een veel later stadium zou gekeken kunnen worden of wij nog andere partners zouden kunnen vinden zoals bijvoorbeeld de Groninger Archieven, de waterschappen en andere archiefbewaarplaatsen. Met een aantal van hen is inmiddels contact geweest en de meeste zijn positief over het initiatief.

Momenteel wordt gewerkt aan de financiering van het initiatief en ook op dat punt wordt ons van verschillende kanten de helpende hand toegestoken. Echter, voordat wij komen tot een definitief plan willen wij ook graag van de mogelijke toekomstige gebruikers van het centrum horen, hoe zij over onze ideeën denken. In dat kader hebben wij een vijftal oploopavonden in het Oldambt georganiseerd; in iedere gemeente één. Veel van de ideeën en suggesties die wij daar kregen kunnen wij gebruiken om ons plan verder aan te scherpen of nieuwe dingen er aan toe te voegen. In de maand juni willen wij nog twee van deze avonden in de gemeente Vlagtwedde, het hart van Westerwolde, organiseren. Het is de bedoeling op deze avonden met elkaar van gedachten te wisselen over het centrum en de rol die het zou kunnen vervullen binnen de regio. De avonden zijn als volgt gepland:

- woensdag 26 juni in Hotel Rendering in Vlagtwedde, aanvang 19.30 uur;
- donderdag 27 juni in Hotel-café-restaurant 't Boschhuis te Ter Apel, aanvang 19.30 uur.

Wij zouden het erg fijn vinden als u op één van deze avonden, onder het genot van een kop koffie, met ons van gedachten zou willen wisselen. Mocht u op beide avonden verhinderd zijn en wilt u meer informatie dan kunt u contact opnemen met Elles Bulder, telefoon 0597-593464 of u kunt mailen naar ellesb@xs4all.nl.

Een boerenplaats op de Heemen te Blijham

M.J. Hofman

Inleiding

Zowel in 1954 als in 1979 verscheen er een boerderijenboek van Blijham, uit gegeven door de Landbouwvereniging aldaar, ter gelegenheid van het 100- en 125-jarig bestaan van deze vereniging. Het boek in 1954 was één van de eerste boerderijenboeken (misschien wel dé eerste) in de provincie en werd geschreven door dhr. E. Buringh, landbouwer en voormalig voorzitter van genoemde landbouwvereniging. Behalve een beschrijving van de historie van Blijham, van het openbare leven en een uitgebreide beschrijving van de landbouwkundige situatie, werd er ook aandacht geschonken aan de bewoningsgeschiedenis van de boerderijen die op dat moment bestonden. Het genealogische deel van de bewoning is helaas maar summier, evenals in deel II dat in 1979 verscheen.

Het is de bedoeling dat er in 2004 bij het 150-jarig bestaan van de Landbouwvereniging Blijham een nieuw boek gaat verschijnen, waarin andere aspecten van de historie van het dorp aan bod zullen komen. Tevens zal de bewoningsgeschiedenis uitgebreid worden met meer genealogische gegevens.

Dit artikel beschrijft de bewoning van een deel van de boerenplaats nr. 1, die in het boek uit 1954 als 'Heemhoeve' beschreven is. De plaats was gelegen in het uiterste oosten van het dorp Blijham, op de zogenaamde Heemen. In 1830 bestond 'de Heemen' uit 5 boerderijen, met zoals Buringh beschrijft "slechts een wagenpadruimte ertussen". Op deze boerenplaatsen rustte reeds in 1619 een beklemming van de Winschoter kerk. Door ruiling en verkoop in de 19^e en 20^e eeuw zijn de 5 boerderijen samengevoegd en is het land verdeeld. De boerenplaats, zoals hier beschreven, bestaat als zodanig sinds 1870 niet meer. Op de plaats van de 5 boerderijen staat nu de boerderij 'Heemhoeve'.

Uit de rekeningen van de kerkengoederen van Winschoten kon het eerste deel van de bewoningsgeschiedenis gereconstrueerd worden. De genealogische informatie is dan echter nogal schaars, maar toch kan er een goed beeld verkregen worden van de bewoners en hun onderlinge relaties.

Met dank aan Klaas Bijsterveld voor de aanvullingen in vooral de eerste generaties.

vanaf 1630

Harmen Wibbens, geb. rond 1580, ovl. rond 1650, waarschijnlijk zoon van *Wibbo Fockens*. Hij is getrouwd met **Haicke Sijpkes**, dochter van *Sijpke Boeles* en *Aelke*.

Dit echtpaar is als eerste met naam beschreven als meijers in het staatboek van de Winschoter kerkengoederen. Op 3 april 1630 huren zij voor 6 jaren een vierde deel van "de 72 ackeren, de Heemen genoemd". De huur bedraagt 56 daler, 7 stuivers en 4 plakken. In 1636 is de verhuring verlengd, de oppervlakte bedraagt dan 61 deimpten 42 $\frac{1}{4}$ roeden (ca. 30 hectare).

Uit dit huwelijk (volgorde onduidelijk):

1. **Engele Harmens**, ged. Blijham 14 april 1623, overleden ca. 1653.
2. **Daeije Harmens**, geb. rond 1625, overleden na 1681. Zij was getrouwd vóór 1651 met **Joannes Coenens**, geb. rond 1620, overleden voor 1681, zij woonden te Blijham.
3. **Wibbe** → opvolger
4. **Nantje Harmens**, geb. rond 1630, overleden na 1652. Zij was gehuwd te Blijham 28 november 1652 met **Joannes (Jans) Vorenholt**, zie het artikel van Antonia Veldhuis elders in dit nummer.

Tussen 1648 en 1653 zal Harmen Wibbes overleden zijn. In plaats van hem wordt zijn zoon Wibbe Harmens als meijer ingeboekt. De huur bedraagt 148 guldens 6 stuivers en 4 plakken.

ca. 1650

Wibbe Harmens, geb. rond 1620, overleden 1665/1666, zoon van *Harmen Wibbens* en *Haicke*. Hij is getrouwd te Blijham 18 november 1651 (huw.contr.) met **Weije Feijes** (ook Feikes), dochter van *Feijcke Alerts* en *Frouwe (Froutet) Boeles*.

De bruidegom brengt bij het huwelijk in: alles wat zijn ouders en bestevader en moeder hem hebben nagelaten, de plaats die hij bewoont en hem door zijn zwager Joan-

---

Situering

---

nes Coenes en zijn zuster Daeije en ook zijn zuster Engele Harmens wordt toegestaan. Uit dit huwelijk, kinderen gedoopt te Blijham:

1. **Harmen**, doopdatum niet gevonden, gezien de vernoemingen van de andere zonen zal hij waarschijnlijk de oudste zijn.
2. **Frouste**, ged. 4 juni 1654, jong overleden
3. **Luppe**, ged. 5 augustus 1655, jong overleden
4. **Feije**, ged. 1 februari 1657, jong overleden
5. **Haicke**, ged. 8 januari 1660, overleden in 1690 te Winschoten. Zij huwde op 26 februari 1682 (voor de kerk) en op 18 september 1683 (verlaat huw.contr.) met **Hindrik Geerts**, brouwer te Winschoten, overleden na 1709
6. **Luppe**, ged. 22 februari 1663, jong overleden
7. **Luppe**, ged. 25 september 1664, jong overleden

In 1666 wordt de huur voldaan namens 'zalige Wibbe Harmens', in 1667 door de voormonden over zijn kinderen Harmen en Haijcke Wibbens.

Vanaf 1677 wordt als mejer Alert Lupkens vermeld, hij heeft dan de beklemming overgenomen. In principe konden beklemmingen alleen vererven in een bepaalde linie (verwantschap). Alert Lupkens was een volle neef van de kinderen van Wibbe Harmens en Weije Feijes, het is onduidelijk of hij de beklemming gekocht of geërfd heeft.

1677

Aeldrick Lupkens, overleden 1680/1681, zoon van *Lupke Feijes* en *Tiaecke Eenjes*. Hij is getrouwd te Blijham 11 augustus 1676 (huw.contr.) met **Froucke Harms**, afkomstig uit Heiligerlee, overleden voor 1696.

Uit dit huwelijk, gedoopt te Blijham:

1. **Eltje** (of Aaltje), ged. rond juli 1677.
2. **Nantje**, ged. op 27 oktober 1678.
3. **Tiaaktie Aaldriks**, ged. in 1680, overleden tussen 1715 en 1723. Zij is getrouwd te Blijham 27 juni 1704 (huw.contr.) met **Abel Jans**, erfgezetene te Blijham, overleden voor 27 mei 1751, zoon van *Jan Jans Abels* en *Charske Jans Hemkes*. Abel is later getrouwd te Blijham 11 maart 1723 (huw.contr.), ondertrouwd aldaar op 27 januari 1723 voor de kerk (1e proclamatie) met *Harmke Ukes*, overleden tussen 1777 en 1800, dochter van *Uko Jans* en *Teube Jacobs*.

1684

Froucke Harms is hertrouwd te Blijham 26 september 1684 (huw.contr.) met **Aicke Harms Bruininck**, geb. Weende rond 1639, overleden vóór 16 september 1706, zoon van *Harm Wubbes Bruininck* en *Icke Geerts Stroedingh*.

In het huwelijkscontract tussen Aicke Bruininck en Froucke Harms te Blijham, opge maakt door de pastor van Vlagtwedde, wordt o.a. bepaald dat de bruid de bruidegom en de voorkinderen uit haar eerste huwelijk opneemt in haar behuizing te Blijham.

Uit dit huwelijk, gedoopt te Blijham:

1. **Harm**, ged. op 25 oktober 1685
  2. **Geerdt**, ged. op 2 oktober 1687
- Beide kinderen zijn waarschijnlijk jong overleden, er is verder geen vermelding gevonden.

ca. 1695

Na het overlijden van Froucke Harms is **Aicke Bruininck** (vóór 1695, geen huwelijkscontract gevonden) getrouwd (3) met **Swaantje Engelckes**, afkomstig uit Vriescheloo, ovl. rond 1714, dochter van *Harmen Engelkens* en *Geertrit Hindriks*.

Na het overlijden van Aicke Harms Bruininck koopt zijn weduwe de andere erfgenamen af. Op 16 september 1706 is de afboedeling: Harmen Buijninghe erfgeseten tot Weende en consorten (Hiske Wubbes, Jarke Tijsenghe, Else Halmingh en Remke Wijbelingh), mede caverende voor Hilwert Elses tot Vriescheloo en Willem Heijne tot Rooswinkel als erfgenamen van Aijko Bruininck zal. op 't Heem krijgen van diens weduwe Swaantje Engelkens 1050 Car.gld.

Uit dit huwelijk, gedoopt te Blijham:

1. **Aijko**, ged. rond januari 1695.
  2. **Harmen**, ged. op 28 juni 1696, jong overleden.
  3. **Harmen**, ged. in april 1700.
- Van deze kinderen is verder geen vermelding gevonden.

1706

Swaantje Engelckes (ook Engelkens) is hertrouwd te Blijham 23 februari 1708 (huw.contr.) met **Sebo Ockens Heres**, ged. Blijham 28 juli 1667 (als Cebo Ockens), overleden vóór 1734, zoon van *Here Feijes* en *Trijne Jacobs*.

Bij het overlijden van Swaantje komt de boerenplaats in handen van haar echtgenoot, hij koopt haar erfgenamen af. Bij de boedelscheiding op 15-02-1714 zijn aanwezig: Luppe Engelkens, erfgeseten tot Vriescheloo,

voor zichzelf en als volmacht van zijn broer Hilwert Engelkens in Bellingwolder Ham en zijn zusters Griete Engelkens en Geertje Engelkens met hun zwager Sebo Heres wonende op 't Heem in Blijham wegens de nalenschap van zijn vrouw Swaantje Engelkens. Alle goederen die Cebo Heeres bij het huwelijk heeft ingebracht "bestaende in schuijringe en beklemminghe van Winschoter kerckenlandt op het Blijhamster Heem tegenwoordigh bij hem bewoont". Sebo Heres betaalt hiervoor 1220 Car.gld.

ca. 1714

Sebo Ockens Heres is later getrouwd te Blijham 23 juni 1718 (huw.contr.), ondertrouwd aldaar op 5 augustus 1718 voor de kerk (1e procl.) met **Trijntie Harmens**, dochter van *Harmen Harmens* en *Gepke Harmens*. (Trijntie Harmens is hertrouwd te Blijham 1 juli 1734 (huw.contr.), getrouwd aldaar in juli 1734 voor de kerk met *Pieter Remmes (Georgius)*, ged. Blijham rond oktober 1679 (als Pieter Geerts), zoon van *Remmo Pieters (Georgius)* en *Aefke Hindrix*.)

In het huwelijkscontract wordt bepaald dat de bruidegom o.a. inbrengt zijn behuizing met de daaronder beklemde Winschoter kerkenlanderijen

Uit dit huwelijk, gedoopt te Blijham:

- 1. Hero Zebes**, ged. op 4 december 1718, overleden voor 1777. Hij is getrouwd te Blijham 7 juli 1747 (huw.contr.), getrouwd aldaar op 9 juli 1747 voor de kerk met **Fenne Abels**, geb. Blijham, ged. Winschoten op 18 augustus 1720, dochter van *Abel Engels* en *Harmke Geerts*. Fenne was eerder getrouwd te Blijham 28 april 1741 (huw.contr.) met *Jan Wubbes*, ged. Blijham 26 december 1714, zoon van *Wibbo Jabbing* en *Tijbe Jans*.
- 2. Gepke Zebes**, ged. op 18 mei 1721. Zij is getrouwd te Blijham 15 mei 1739 (huw.contr.) met **Freerk Reints Goring**, ged. Vlagtwedde op 14 augustus 1718, zoon van *Reint Frericks Hardingh* en *Aeltien Harms Bruiningh*.
- 3. Trijntje Sebes**, ged. op 27 februari 1724. Zij is getrouwd te Blijham 28 augustus 1745 (huw.contr.), getrouwd aldaar op 29 augustus 1745 voor de kerk (1) met **Berent Roelfs**, ged. Blijham 25 december 1717, overleden tussen 25 december 1749 en 18 mei 1757, zoon van *Adde Elzes* en *Lijsebet Berents*. Trijntje was gehuwd (2) met **Alef Jans Braamhorst**, overleden na 20 juli 1759.
- 4. Tiarke**, ged. op 12 oktober 1725 (jong overleden).
- 5. Tiarck Zebes**, ged. op 26 december

1727, ovl. Blijham 11 maart 1805. Hij is getrouwd te Blijham 21 april 1747 (huw.contr.), getrouwd aldaar op 23 april 1747 voor de kerk (1) met **Lucretia Aielkes**, ged. Blijham 6 februari 1724, dochter van *Aijelke Boeles* en *Geessien Berens*.

Tiarck is getrouwd (2) te Blijham 13 mei 1764 voor de kerk met **Grietie Jurjens**.

Na het overlijden van Sebo Heres staat in 1752 in het Staatboek van de Winschoter kerk zijn zoon Tiark als mejer vermeld. Op 11 april 1752 verkopen Tjarko Sebes en Lucretia Aijlkes de beklemming van de plaats (waaronder 70 deimten land) voor f3651 aan Eggo Berends en Reinder Elses, dezen verkopen het dezelfde dag voor hetzelfde bedrag aan Wilt Jurriens.

1752

Wilt Jurriens, ged. Blijham 4 november 1725, begraven aldaar op 16 juli 1792, zoon van *Jurrien Abbes* en *Bouke Wilts*. Hij is getrouwd te Blijham 30 juli 1762 (huw.contr.), getrouwd aldaar op 1 augustus 1762 met **Hillegien Jochems**, ged. Blijham in mei 1735, begraven aldaar op 20 juli 1793, dochter van *Jochem Remmes (Georgius)* en *Jantien Geerts*.

Uit dit huwelijk, gedoopt te Blijham:

- 1. Bouke Wilts**, ged. op 13 mei 1764, begraven te Blijham 11 juni 1798. Zij is getrouwd te Blijham 13 januari 1792 (huw.contr. en voor de kerk) met **Egbert Jurjens Mulder**, afkomstig uit Vriesche-loo, ged. Blijham 23 december 1759, overleden aldaar op 26 februari 1811, zoon van *Jurjen Egberts* en *Alke Jans Heijes*.
- 2. Jochem Wilts Abbes** → opvolger.
- 3. Jantie Wilts**, ged. op 14 december 1770.
- 4. Geertje Wilts**, ged. op 18 april 1774. Zij is getrouwd te Blijham 20 september 1797 (huw.contr.), getrouwd aldaar op 20 september 1797 met **Engelke Geerts (Tipker)**, afkomstig uit Wedderveen, ged. Wedde op 17 mei 1772, zoon van *Geert Berents Tipker* en *Deine Heepkes*

Op 10-10-1797 wordt de erfenis van Wilt Jurriens en Hillechien Jochems verdeeld: Geertje Wilts verkoopt haar aandeel aan haar broer en zus. Op 17-11-1798 volgt nog de verdeling tussen Jochum Wilts en de erfgenamen van zijn zuster Bouke Wilts: Jochem Wilts krijgt de behuizing met schuur, tuin en ca. 60 deimatten land.

1797

Jochem Wilts Abbes, landbouwer, ged. Blijham 2 november 1766, overleden aldaar op 16 juni 1828 (huisnr. 9). Hij is getrouwd te Blijham 8 juni 1798 (huw.contr. en voor de kerk) met **Frauwiena Eltjens**, geb. Oude Pekela rond 1769, ovl. Blijham 12 januari 1809, dochter van *Doede Eltjens* en *Frouwe Doedens*.

Uit dit huwelijk:

1. **Doede Eltjens (later Abbes)**, landbouwer te Blijham, geboren op 3 maart 1800 te Blijham, ged. aldaar op 9 maart 1800 (als Doede Eltjens), overleden aldaar op 24 februari 1871. Hij was gehuwd te Oude Pekela op 27 januari 1838 met **Elsien Geerts Suk**, geb. Oude Pekela op 31 mei 1815, ovl. Blijham 2 april 1891, dochter van *Geert Roelfs Suk* en *Annechien Joestens Sprik*. Doede bezat een klein boerenplaatsje elders in Blijham.
2. **Hillechien Jochems Abbes**, geboren op 1 juni 1802, gehuwd met **Wilt Egberts Mulder** → opvolger

Jochem Wilts Abbes is in 1816 blijkbaar niet meer in staat om zelf het bedrijf te leiden. De boerenplaats wordt voor f955 jaarlijks verhuurd aan Albert Folkerts Hazelhoff.

1828

Situatie op de Heemen rond 1830. De boerderij met nr. 8 speelt de hoofdrol in dit artikel

De beklemming gaat volgens het staatboek van de Winschoter kerk na het overlijden van Jochem Wilts Abbes over op zijn kleindochter (de dochter van Hillechien Jochems en Wilt Egberts Mulder). Vanaf het overlijden van Jochem Wilts Abbes worden in het staatboek zijn nagelaten meer- en minderjarige (klein)kinderen vermeld.

Hillechien Jochems Abbes, geboren op 1 juni 1802 te Blijham, ged. aldaar op 6 juni 1802, overleden aldaar op 29 september 1827. Hillechien was gehuwd op 6 oktober 1825 te Wedde met haar neef **Wilt Egberts Mulder**, geboren op 24 februari 1792, ged. Blijham 2 maart 1792, ovl. Blijham 22 april 1855, zoon van *Egbert Jurjens Mulder* en *Bouke Wilts*.

Uit dit huwelijk:

1. **Hillechien Mulder**, geb. Blijham 22 september 1827, ovl. Schildwolde op 6 januari 1859. Zij was gehuwd op 14 juni 1850 te Midwolda met **Jacob Tjakkes Kuiper**, landbouwer te Schildwolde, geb. Midwolda op 13 oktober 1813, zoon van *Tjakko Lubberts Kuiper* en *Anje Jans Grashuis* (Hij hertrouwde op 17 april 1862 te Slochteren met *Hindrika Smit*, geboren 2 november 1841 te Sappemeer, dochter van *Pieter Tonnis Smit* en *Jantje Derks Klein-inga*, weduwe van Hinderikus Kooijman)

Wilt Egberts Mulder hertrouwde te Wedde op 2 december 1833 met **Geertruid Jans Snelter**, geb. Vriescheloo 1 juni 1809 (ged. aldaar op 18 juni), ovl. Blijham 1 maart 1842, dochter van *Jan Jans Snelter* en *Hindertje Freerks Prenger*.

Uit dit huwelijk:

1. **Bouke Mulder**, geb. Blijham 28 februari 1838, ovl. Lutjeloo 1 juni 1879. Zij was gehuwd te Wedde op 7 mei 1856 met **Hendrik Hazelhof**, landbouwer te Vriescheloo, geboren aldaar op 11 december 1831, ovl. Lutjeloo 5 september 1899, zoon van *Remmo Hindriks Hazelhof* en *Jantje Reints Luring*
2. **Hindrikje Mulder**, geb. Blijham 7 juni 1835, ovl. Bellingwolde 1 februari 1881. Zij was gehuwd te Wedde op 25 april 1863 met **Reinder Bruins**, molenaar te Bellingwolde, geboren aldaar 6 september 1831, overleden aldaar 26 juli 1888, zoon van *Berend Alberts Bruins* en *Fenna Reinders Prenger*. Hij hertrouwde te Bellingwolde op 13 mei 1882 met *Annijfe Eltjens*, geb. Blijham 1 augustus 1841, ovl. Groningen op 22 december 1916, dochter van Doede Eltjens (Abbes) en Elsien Geerts Suk (niet van zijn overleden vrouw).
3. **Jan Mulder**, geb. Blijham 7 oktober 1836, waarschijnlijk ongehuwd overleden december 1863 (akte niet gevonden).
4. **Alke Mulder**, geb. Blijham 23 juni 1838, overleden aldaar op 4 februari 1878. Zij huwde (1) te Wedde op 25 mei 1861 met **Reinder Sterenborg**, landbouwer te Blijham, geboren aldaar op 18 decem-

ber 1817, overleden aldaar op 28 november 1866, zoon van *Freerk Harms Sterenborg* en *Aaltje Reinders Sikkens*.

Zij huwde (2) te Wedde op 20 februari 1869 met haar zwager **Hendrik Sterenborg**, landbouwer te Blijham, geboren aldaar op 13 februari 1824, overleden aldaar op 16 maart 1872. Tussen de huwelijkspapieren bevindt zich o.a. een dispensatie om met haar zwager te kunnen trouwen.

Zij huwde (3) te Wedde op 21 mei 1873 met **Addo Reininga**, landbouwer op de Bult onder Bellingwolde, later te Blijham, geboren op de Bult (Bellingwolde) op 25 oktober 1836, ovl. Blijham 16 februari 1911, zoon van *Jan Houwes Reininga* en *Grietje Addes de Boer*.

5. **Hilligje Mulder**, geb. Blijham 6 juni 1840, ovl. Wedde op 13 februari 1863. Zij was gehuwd op 30 juni 1860 met **Albert Jans Moorlag**, landbouwer te Wedde, geb. Vriescheloo 10 oktober 1838, ovl. Blijham 23 mei 1884, zoon van *Jan Engels Moorlag* en *Geertje Aikes Waning* (Hij hertrouwde op 5 november 1864 te Wedde met *Alberdina Maarsing* geb. Wedde 30 oktober 1841, ovl. Blijham 6 maart 1917, dochter van Aike Harms Maarsing en Debora Johannes Muller).

In 1847 laten de erven van Jochem Wilts Abbes en Frauwina Eltjens (Doede Eltjens Abbes en Wilt Egberts Mulder namens zijn dochter) de boerenbehuizing met beklemd landerijen veilen. Wilt Egberts Mulder wordt de nieuwe eigenaar. Hij bewoont de boerderij tot aan zijn overlijden met zijn kinderen en zijn broer Jurjen Egberts.

Na het overlijden van Wilt Egberts wordt de boerderij nog enige jaren gerund door zijn erfgenamen. In december 1862 is de boedelscheiding met de verkoop van zijn nagelaten onroerende goederen.

1862

Op 3-12-1862 worden in het Staatboek van de Winschoter Kerk als meiers ingeschreven: **Luiken Eppes Evers**, landbouwer te Blijham, geboren Blijham 18 augustus 1818, overleden aldaar 21 februari 1888, zoon van *Harm Evert Evers* en *Tjaduwe Geerts Starke* en **Talje Fekkes Meijer**, geboren Nieuw Beerta 18 november 1821, overleden Blijham 21 november 1887, dochter van *Fekke Jans Meijer* en *Esse Poppens Poppens*. Zij waren de hoogste bidders bij de openbare verkoping te Lutjeloo, gehouden door de erfgenamen van

Wilt Egberts Mulder. De notariële akte wordt gepasseerd voor notaris Koning te Wedde en omvat de boerenplaats (bestaande uit 2 heerden, nl. de Venneheert en de Veenlandsheerd) met de beklemd en eigen landerijen, in totaal ruim 29 bunder. De koopprijs bedraagt f46000,—.

Luiken Evers en Talje Meijer waren reeds in het bezit van twee andere boerenplaatsen op de Heemen, door ruiling en aankoop werden de landerijen tot een mooi aaneengesloten geheel gemaakt.

In 1870 werden de Heemen verkaveld, de voorheen zo kenmerkende blockflurstructuur was hierna niet meer te herkennen. Tevens werden de gebouwen afgebroken, waaronder die van de boerenplaats die in dit artikel de hoofdrol speelde.

Bronnen

In de Groninger Archieven:
DTB van Blijham
Burgelijke stand en bevolkingsregisters gem. Wedde
Toegang 732 (huwelijkscontracten)
Kadastrale gegevens (o.a. OAT)
Notariële akten van de notarissen van Wedde en Winschoten
Betreffende de kerkengoederen van de Hervormde kerk te Winschoten:
Toegang 1605, inv.nrs. 972r, 973r, 189
Toegang 331, inv.nrs. 130, 133

Overig:
Akten en kaarten aanwezig in het Kadaster te Groningen
Transcriptie van de breuken van het gericht van Bellingwolde en Blijham c.a. (2001, M.J. Hofman e.a.)

Situatie op de Heemen ca. 1900. De 2 gebouwen in het midden (nrs. 8 en 9, gebouwd 1870) waren in het bezit van de fam. Evers.

Het beklemrecht

Enkele beklemrechtelijke aspecten bij het vorige artikel.

---

drs J.G. Abbes

Op verzoek van de heer Hofman plaats ik in dit artikel enkele historische aspecten bij de bewoningsgeschiedenis van de boven beschreven boerenplaats op de Heemen bij Blijham. Vooral het feit, dat het een zogenaamde 'beklemd' boerenplaats betrof, maakt het aardig om nog eens te kijken naar dit – lang als 'typisch Gronings' beschouwde – verschijnsel. Het hier geschrevene heeft vooral een voorlopig en summier karakter; de definitieve beschrijving van deze boerderij zal een plaats vinden in het te verschijnen nieuwe boerderijenboek van Blijham (zie de inleiding van het vorige artikel). Een speciale belangstelling voor de geschiedenis van deze boerderij kan ik niet verhullen, want van 1752 tot 1862 is deze boerenplaats namelijk door mijn familie geëxploiteerd.

Inleiding

Om te beginnen een paar algemene opmerkingen over de geschiedenis van Blijham. Zoals de lezers van dit blad ongetwijfeld weten, vormen de beide kerspelen Bellingwolde en Blijham een paar 'vreemde eenden in de Westerwoldse bijt'. Gelegen aan de noordelijke rand van het oude landschap, aan de vroegere boorden van de Dollard, hebben de beide dorpen een wezenlijk andere geschiedenis dan de rest van Westerwolde doorlopen. De vroege geschiedenis van het kerspel Blijham hangt nauw samen met het ontstaan van de Dollard tussen de dertiende en de zestiende eeuw. Van oudsher behoorden beide dorpen, samen met Westerlee, Winschoten en Beerta, tot het zgn. Ulsdaër Vijfde Deel van het Reiderland. Blijham en Bellingwolde kwamen door de Dollardvloed afzijdig te liggen van de overige dorpen en ontwikkelden zich tot een zelfstandige rechtstoel met eigen recht en rechtspraak, welke tot 1809 in stand bleef (het oude Rechtshuis in Bellingwolde is bewaard gebleven). In staatkundig opzicht werden de dorpen tot in de zestiende eeuw tot het Oldambt gerekend, maar na 1536 werden ze samen met Westerwolde als één leen beschouwd. De leenheerlijke rechten van 'Wedde, Westwoldingerland, Bellingwolde en Blijham cum

annexis', zoals het gebied sindsdien werd genoemd, vervielen in 1594 aan de Staten-Generaal, terwijl in dat jaar ook de Hervorming werd ingevoerd (Reductie). Na nog korte periodes in leen te zijn geweest bij de families Van AreMBERG en Van den Hove, kocht de stad Groningen in 1619 de leenheerlijke rechten van de Staten-Generaal, die vanwege het militair-strategische belang van het gebied wél de soevereiniteit bleven uitoefenen. Sinds die tijd werden Bellingwolde en Blijham als een *Stadsjurisdictie* beschouwd en als zodanig bestuurd. Door de Friese afstamming van de bevolking en het typisch Friese, van het Saksisch-Westerwoldse verschillende agrarische systeem welke een geheel andere maatschappelijke structuur impliceerde, groeiden de beide dorpen nooit samen met Westerwolde en behielden ze tot in onze tijd hun typisch Oldambster karakter¹.

Waarom deze inleiding? Omdat bodem en volk voor een groot deel bepalend zijn voor de cultuur-historische kleur van een streek. De combinatie van kleigrond en een oud-Friese (Reiderlandse) bevolking had een heel ander agrarisch systeem dan in het aangrenzende Westerwolde tot gevolg. In Westerwolde was het essenlandschap met het markesysteem dominerend, in Blijham was dat de overgang naar oude zeelei met het systeem van opstreckende heerden. Werd er in Blijham gestemd naar 'Schatdeimt', in Westerwolde was dat naar 'Mollenwaren'. In het verlengde hiervan past ook het feit, dat de toepassing van het beklemrecht op boerderijen in Westerwolde aanzienlijk minder voorkwam dan in het Reiderland en het Oldambt. Om de oorzaken hiervan aan te duiden, is het bestek van dit artikel te kort, we laten het bij deze constatering.

De beklemming

Het *beklemrecht* als zodanig is reeds uitvoerig bestudeerd. Al vanaf het begin van de negentiende eeuw zijn er historische studies over dit onderwerp verschenen (zoals: H.O. Feith, *HET GRONINGER BEKLEMREGT. VERZAMELING VAN STAATS-RESOLUTIËN EN ANDERE, TOT HET BEKLEMREGT BETREKKELIJKE STUKKEN*. 2 dln. Groningen 1828-1837), waarvan sommige, ogenschijnlijk gedateerde, zelfs nu nog een bekende klank hebben (zoals: A.S. de Blécourt, *BEKLEMRECHT EN STADSMEEIERSRECHT*. 2 dln. Groningen 1920). Ook in de meest recente publicaties die ook maar enigszins met landbouwgeschiedenis hebben te maken,

wordt op z'n minst gerefereerd aan het bekleemrecht. Wezenlijk nieuwe dingen zal historisch onderzoek naar verwachting dus niet meer brengen, hooguit zullen er her en der nog wel eens regionale en/of lokale nuances worden geconstateerd.

Toch wil men bij boerderijonderzoek nog wel eens een merkwaardige (beklemrechtelijke) transactie tegenkomen, waarbij het – ondanks de vele publicaties en de evenzovele voorbeelden die er zijn – de vraag blijft of het 'hoe en waarom' boven tafel te krijgen valt. Rechterlijke en notariële archieven bevatten immers veelal (en alleen maar) de in juridische zin feitelijke weergave van de transactie; de persoonlijke, niet op schrift gestelde overwegingen zijn in de regel niet meer te achterhalen. Een dergelijk geval komen we tegen in de bewoningsgeschiedenis van de boerderij op de Heemen, en wel in het jaar 1752, het jaar waarin mijn rechte voorvader Wilt Jurjens [Abbes] (1725-1792) de beklemming van deze boerderij overnam. In dit jaar namelijk, gaven de meiers Tjarko Sebes en Lucretia Aijlkes aan de Winschoter kerkvoogden te kennen dat ze de beklemming wilden opzeggen en de boerderij wilden verkopen. De beklemming van de plaats (die eigenlijk bestond uit twee heerden, de *Venneheerd* en de *Veenlandsheerd*, samen plm. 70 deimt) werd op 11 april van dat jaar voor 3.651 Car.Guld. verkocht aan Eggo Berends en Reinder Elses. Nu komt het merkwaardige: dezelfde dag verkopen zij de beklemming voor hetzelfde bedrag door aan Wilt Jurjens! Wat kan hierachter hebben gezeten?

Op dit moment van het onderzoek en op basis van de bestaande literatuur ligt het antwoord op deze vraag nu nog open. Wat kunnen we er wel van zeggen? Voor Wilt Jurjens kwam - als derde zoon van Jurjen Abbes, landbouwer op het Westeinde – deze verkoop op een zeer gelukkig moment. Nog maar enkele maanden geleden, op 20 januari van hetzelfde jaar, had de scheiding van de ouderlijke nalatenschap plaatsgevonden, waarbij zijn oudere broer Jan Jurjens de ouderlijke boerderij (behuizing met beklemming en alle goederen en vee) overnam. Voor hem werd als jongere zoon door zijn familie en door hem zelf naar een andere boerenplaats gezocht en de gelegenheid deed zich dus al op 11 april voor dat er een boerenplaats op de Heemen verkocht zou worden. Wilt Jurjens wist de boerderij in handen te krijgen en de koop vond plaats met de gebruikelijke beklemrechtelijke schenkingen enz. (de boerderij zou langer dan een eeuw in de familie blijven). Vreemd blijft dan de merkwaardige doorverkoop van de beklem-

ming op dezelfde dag. Is het duo Berends en Elses te hoog gesprongen voor wat betreft de koopsom? Hebben de beide heren de beklemming gekocht voor Wilt Jurjens die op dat moment misschien niet in Winschoten kon zijn? Of was Wilt Jurjens niet op de hoogte van de verkoping, terwijl Berends en Elses wisten dat hij geïnteresseerd was? In elk geval moet Reinder Elses als (achter)neef van Wilt Jurjens diens familiesituatie en Wilts verlangen om net als zijn vader landbouwer te worden, hebben geweten. Hier hebben we dus te maken met enkele van die voor altijd verloren gegane, persoonlijke en niet op schrift gestelde overwegingen waarnaar ik boven al refereerde. Misschien dat we ten tijde van de publicatie van het nieuwe Blijhamster boerderijenboek de waarschijnlijke redenen omtrent deze merkwaardige doorverkoop nog eens uit de doeken kunnen doen (suggesties zijn derhalve welkom!).

Vast en altoosdurend

Van een ander stukje geschiedenis van deze boerderij is meer te vertellen. Het is welhaast een 'klassiek' geval uit de geschiedenis van het Groninger *beklemrecht*, waarvan in de archieven tal van voorbeelden zijn te vinden. Ik neem aan dat de meeste lezers van dit blad zich bij het beklemrecht wel het een en ander kunnen voorstellen (men neme anders b.v. W.J. Formsma, 'BEKLEMRECHT EN LANDBOUW. EEN AGRONOMISCH HISTORISCHE STUDIE OVER HET BEKLEMRECHT IN GRONINGEN, IN VERGELIJKING MET ONTWIKKELINGEN ELDERS', *Historia agricultura XIII* (Groningen 1981) maar eens ter hand). Opgemerkt zij nog wel dat de term 'beklemming' verwijst naar de behuizing, die als vol eigendom van de meier aan de (zeg maar) 'gehuurde' landerijen zat 'vastgeklemd' met toestemming van de eigenaar. In het nu volgende gaat het voornamelijk om de huur van het land.

Waar ging het om? Welnu, kort gezegd werd in het jaar 1771 de oude losse beklemming in een – om de beroemde oude frase maar te gebruiken – *vaste ende altoosduurende beklemminge* omgezet. Hoewel de 'beklembrief' bewaard is gebleven, geldt ook hier weer: alleen feitelijkheden in dan ook nog in strak juridisch vakjargon. Wat dacht u van de volgende zin: 'Stellende tweede Comparanten tot nakominge van het gestipuleerde ten onderpande alle hunne hebbende en verkrijgende roer en onroerlijke goederen, geene exempt, dezelve ten dien einde aan alle Gerigten met de parate reale Executie submitterende, met verwerping van alle exeptien deze contrarierende, blijvende het gecedeerde eerste Comparanten in qlte hun onveralieneerde ter tijd

aan het voornoemde is voldaan'. "Hm", denkt u, al achteroverleunende in uw gemakkelijke stoel, "dit moet ik nog maar eens een keer lezen...". Gaat de historie voor u hier leven? Tja, dat moet u zelf maar uitmaken. Persoonlijk denk ik, dat het boeiender is om dit document enigszins in de historische context te plaatsen.

De beklembrief hoort thuis in een periode van toenemende welvaart in de Groninger landbouw, zo vanaf ongeveer 1765 tot en met de Franse tijd. De ontwikkelingen in de landbouw gingen toen snel; door een combinatie van tijdsgeest (Verlichting) en noodzaak (veepest) gingen de Groninger boeren steeds meer op akkerbouw over waarbij ze erg konden profiteren van toenmalige landbouwinnovaties (nieuwe ploegen, rijenteelt enz.), systematisering van de landbouwkennis en stijgende conjunctuur (stijgende graanprijzen). De werkelijkheid was natuurlijk complexer en genuanceerder dan ik het hier kan weergeven, men leze daarvoor de ook op dit terrein reeds omvangrijke literatuur. Wat ik hier wil zeggen is, dat het voor de toenmalige meier van deze Blijhamster boerenplaats – de reeds genoemde Wilt Jurjens [Abbes] – een buitengewoon gunstige transactie is geweest (en niet alleen voor hemzelf, maar ook voor zijn nazaten!).

Toch heeft Wilt Jurjens de zaak niet zonder slag of stoot voor elkaar gekregen. Wanneer wij verder graven in de archieven, dan vinden wij de Resolutieboeken van de stad Groningen een extract uit het begin van hetzelfde jaar (1771), dat betrekking heeft op deze beklembrief. Het betreft een besluit van B & R van Groningen m.b.t. het beklemrechtelijke proces tussen de weduwe van Hindrik Elzes en Wilt Jurjens met diens vrouw Hillegijn Jochums [Georgius]. Wat blijkt nu? Aan de beklembrief van 1771 is – zo kunnen wij uit het extract afleiden – reeds een gerechtelijk proces van enkele jaren voorafgegaan. Op 3 juni 1768 hadden de genoemde 'comparanten' reeds een request ingediend omtrent de opzegging (!) van de beklemming door de Winschoter kerkvoogden, de zgn. 'bloot-eigenaar' (niet-gebruikers) van deze heerden op de Heemen. Waarom wilden de eigenaren nu de beklemming van hun meiers opzeggen?

In de tijd dat het steeds beter ging met de landbouw werd het beklemgeld (de pacht voor de grond) naar verhouding steeds minder en dus gunstiger voor de 'beklemde meiers'. Vanouds werd de beklemming van een boerderij om de zes jaar vernieuwd, waarbij het beklemgeld volgens een ongeschreven wet min of meer constant bleef. In

deze gunstige tijd voor de landbouw probeerden vele bloot-eigenaars het beklemgeld te verhogen om zodoende van de steeds toenemende opbrengsten 'een graantje mee te kunnen pikken'. Vele boeren kwamen hiertegen in verzet en in deze jaren werd menig proces tussen meier en bloot-eigenaar voor het gerecht uitgevochten. Bekend en normgevend zou het proces van 'Abel Derkskinderen' worden, een proces tussen raadsheer mr. Johan van Hoorn uit Groningen en de zonen van Abel Derks uit Nieuwolda ('t Waar). Van Hoorn kocht in 1769 het eigendom van deze boerderij (plm. 100 deimt) en zei de huur op met de intentie om de boerderij beter te verhuren. Abel Derkskinderen beweerden dat de beklemming onopzegbaar was en dat het beklemgeld niet verhoogd mocht worden. Beide partijen botsten en een proces van maar liefst achttien jaar (!) was het gevolg. In 1787 volgde eindelijk de uitspraak en werden Abel Derkskinderen in het gelijk gesteld: de huur was onveranderlijk en onopzegbaar. Dit proces is van groot belang geweest voor het beklemrecht en vele boeren werden in de vette jaren na plm. 1765 hierdoor gestimuleerd om hun zesjarige beklemmingen te proberen om te zetten in een 'vaste ende altoosduurende beklemminge'. De huur kwam dan vast te staan (mits men kon aantonen dat de zesjarige betalingen altijd constant waren gebleven), terwijl de opbrengsten naar verwachting steeds maar zouden toenemen.

Dit is (zeer waarschijnlijk) ook de achtergrond geweest van het beklemrechtelijk proces tussen Wilt Jurjens en de kerkvoogden van Winschoten: de laatsten wilden als eigenaren de huur verhoogd zien, de eerste – de beklemde meier – weigerde te 'accorderen'. Het gevolg was een slepende reeks procedures (gelukkig geen achttien jaar!) die pas in 1771 na bemiddeling van een commissie van Burgemeesteren & Raad van Groningen tot een akkoord tussen beide partijen leidde. De kerkvoogdij kreeg wel de gewenste verhoging van het beklemgeld, maar in ruil daarvoor kreeg Wilt Jurjens – na betaling van een eenmalige afkoopsom – 'stedevast en onwederroepelijk verleend' de 'vaste ende altoosduurende beklemminge' van zijn landerijen (Venneheerd en Veenlandsheerd). Gezien de in de jaren na 1771 steeds maar stijgende conjunctuur in de landbouw, had hij het proces in wezen gewonnen.

Noten

1. Deze alinea is grotendeels ontleend aan een beschrijving van de Ned. Herv. kerk van Blijham (publicatiemap Stichting Oude Groninger Kerken, 1999, door J.G. Abbes)

Harding in de stad Groningen

G.Luth

De gebroeders Berent (I) en Ede Harweringh (II) zijn naar de stad Groningen gegaan.

Zie Wegman, C.J. en R.A.: Het kerspel Sellingen, blz.149.

De naam Harding komt in de doop- en ondertrouwgegevens van de Stad in meerdere vormen voor: Harwerinck, Harweringe en Herwingh.

I Berent Harwering, geb. ca 1627 te Sellingen, z.v. Detmer Wubbes Harwering en Albertien Aickes Aijnsingh, huwde (1) ondertrouw 26-01-1656 met **Aefjen Jansen** (voor hem: die broeder Ede Harweringh¹, voor haar: d'oem Remke Jacobs

huwde (2) ondertrouw 08-09-1666, getrouwd 02-10-1666 door Ds.Keuchius met **Geesien Geerts** (voor haar: Albert Elsens als neve) huwde (3) ondertrouw 05-06-1669, getrouwd 06-07-1669 door ds. Wilhelmus Hartzveldt (in 't Weespoorte) met **Roelfien Jansen van Haren** (voor haar: Harmen Geerts als oom) Kinderen:

1. **Jan** gedoopt 29-06-1671 de N.K. (= Jan Berends Harweringh, zie Stijntje Hindriks (o.t. 1701-1725)

II Ede Harweringh (Edo Herwingh), geb. ca 1630 te Sellingen, ovl. vóór 1685 (zie Barbara H.), z.v. Detmer Wubbes Harwering en Albertien Aickes Aijnsingh

huwde 24-04-1659 Sappemeer (ondertrouw 19-03) **Aeltjen Remkens** (Aaltien Herwingh), d.v. Remke Jacobs en Barbara ?? (voor haar: d'vader Remke Jacobs den 23-04-1659 per attest)

Kinderen gedoopt Groningen:

1. **Albertje** 18-07-1662 (A.K.) ovl. vóór 09-02-1671?
2. **Barbara** 10-02-1665 (M.K.) huwde 18-02-1685 in de A.K. met Jan Gerrits Harms v. Groningen 1699
3. **Albert** 09-02-1671 (M.K.) ovl. vóór 10-04-1674
4. **Geert** 07-04-1672 (M.K.) ovl. vóór 20-11-1678
5. **Albert** 10-04-1674 in de M.K.
6. **Aaltien** 06-06-1677
7. **Geert** 20-11-1678 in de M.K.

Ede Harweringh wordt genoemd als getuige op o.a.:

11-10-1656 voor Geertrutt Veenhuis (bruid van Menso Hagius)

20-09-1662 voor Mariekjen Everts

21-11-1668 voor Geesien Geerts

20-05-1671 voor Stijntien Jansen

Detmaer Harweringh²

Hij werd in 1673 rentmeester van de stad en hij trouwde er in 1675, waar wordt gezegd dat hij uit Sellingen kwam.

Zie Stadsrequestboek (op microfiches):

20-02-1673 (p.154): De H.Heeren Borge-meesteren ende Raedt hebben in de plaetse van Jurrien Maertensterk *Detmaer Harweringh* tot dienaer van der Stadts rentemeester ge..... op sodaene emolumenten en proufijtte als bij des voorsate zijn genoten, mits dat die sekere behoorlicke borge sal stellen. 21-02-1673 (bl.161): Eedt van de clerqen van desen Stadtsrentmeester.

Volgens de Stadsresolutie van 1690, nr 186: 14-02-1690 Detmer Harweringh ontvangt voor zijn 20-jarige dienst f 472.12.4 heemhuren.

Detmer Harweringh van Sellingen, geb. ca 1640 te Sellingen, ovl. na 1701, z.v. Jacob Hiddes Theses en Wolcke Wubbes Harweringh

huwde 03-11-1675 (1) (door ds. Wilh. Velingius, ondertr. 09-10-1675) met **Annegien Hansen Folts van Groningen**, d.v. Johannes? en Engeltien? (voor haar: d'ontfanger Knock als goede bekende

Kinderen gedoopt Groningen:

1. **Jannes** 01-11-1676 in de N.K. (Johannes) x Johanna Dororthea Audax v.Gron. 1699
2. **Woltertjen** 27-11-1677 in de N.K., overl. vóór 25-12-1680
3. **Engeltien** 08-12-1678 in de A.K.
4. **Woltecke** 25-12-1680 in de A.K.
5. **Jacob** 14-05-1682 in de A.K., overl. vóór 16-12-1687

huwde (2) 14-10-1685 te Groningen met Jantjen Lolkens bij de A (wed.)

Kind gedoopt Groningen:

1. **Jacob** 16-12-1687

Detmer Harwering wordt genoemd op: 13-08-1701 zie Aeltje Clemmuis (o.t.)

Jannes (Johannes) Harwering³, ged. 01-11-1676 te Groningen, z.v. Detmer Harwering en Annegien Hansen Folts, lidmaat maart 1696, student in 't Jadt

huwde (1) 28-07-1699 in de M.K. (ondertr. 08-07-1699) met **Johanna Dorothea Audax** van Groningen, d.v. Hillebrands Hemes

Kinderen gedoopt Groningen:

1. **Jacob** 03-04-1700 in de A.K.

2. **Anneye** 08-04-1701 in de Gr.K.

huwde (2) 24-06-1710 (door ds.Themmen in de M.K., ondertr. 07-06-1710) met **Hinderika Langenhorst** van Groningen (p.q. Jan Langenhorst als vader)

Kinderen: onbekend.

lingen, pag. 118

3. Album Studiosorum, pag. 136: 27-01-1692: Johannes Harweringh Groninganus (rectore Johanne Meninga. Tijdgenoten op de hogeschool: 14-01-1692 Theodorus Rijstebijt, Weddanus en 04-02-1692 Jannes Besselingh, Westerwoldanus (z.v. ds. Besseling van Wedde?)

A.K. = der Aa-kerk

M.K. = Martinikerk

N.K. = Noorder- of Nieuwe Kerk

Noten en afkortingen

1. als getuige
2. Wegman, C.J. en R.A.; Het Kerspel Sel-

In memoriam mevrouw G.P.I. Hiskes - Knigge

Op 30 maart jongstleden is te Gouda overleden onze oud-secretaris mevrouw G.P.I. Hiskes-Knigge.

Samen met de heer Geert Wubs heeft zij op 28 augustus 1980 de akte van oprichting van onze vereniging getekend en vanaf het eerste uur is zij lid van onze vereniging geweest en heeft zij als secretaris zitting in het bestuur gehad.

De vereniging was zeer belangrijk voor haar en, aanvankelijk samen met haar man, de journalist en schrijver J.W. Hiskes, heeft zij veel tijd aan het reilen en zeilen van de vereniging besteed. Haar inspanning voor de vereniging zag zij voor een groot deel ook als de voortzetting van zijn werk.

Meerdere malen heeft mevrouw Hiskes verteld dat de voorzittershamer door haar man van het hout van een kersenboom die bij haar in de tuin stond was gemaakt. Het symboliseert de betrokkenheid van de heer en mevrouw Hiskes bij onze vereniging.

Het omvangrijke verenigingsarchief is gedurende bijna haar gehele bestuursperiode bij haar thuis ondergebracht geweest en een ieder die het archief wilde inzien werd door haar hartelijk ontvangen.

Alle correspondentie werd door haar verzorgd en voor ons tijdschrift heeft zij meerdere artikelen geschreven.

Mevrouw Hiskes kende alle leden en nieuwe leden werden door haar persoonlijk telefonisch benaderd om een indruk te krijgen waar ze in geïnteresseerd waren en om ze bij

de vereniging te betrekken. De telefoongesprekken die zij voerde waren vanwege hun lengte legendarisch.

Naar de bestuursvergaderingen keek zij altijd uit. Aanvankelijk werden deze vergaderingen in de Ekkelkaamp gehouden, maar later per toerbeurt bij de diverse bestuursleden. Zij genoot er altijd zichtbaar van.

De algemene ledenvergaderingen werden door haar nooit overgeslagen en zij zorgde er dan voor dat aan ieder het tijdschrift werd uitgereikt en dat de ledenlijst werd getekend. Op 16 oktober 1998 werd mevrouw Hiskes getroffen door een herseninfarct.

Vanaf dat moment moesten de secretariaatwerkzaamheden door Pia Scheper worden waargenomen.

In maart 1999 heeft ze een brief aan het bestuur gestuurd waarin ze mededeelde dat zij om gezondheidsredenen het secretariaat van de vereniging definitief moest neerleggen.

Op voordracht van het bestuur is op de jaarvergadering van 20 maart 1999 besloten mevrouw Hiskes tot erelid van onze vereniging te benoemen, zulks wegens haar bijzondere verdiensten voor onze vereniging.

Wij herinneren ons mevrouw Hiskes als een belangrijk en zeer toegewijd en betrokken lid van onze vereniging.

Tijdschriften en jaarboeken

*Het archief van de vereniging is geplaatst in het Streekhistorisch Centrum te Stadskanaal (naast de watertoren). Inlichtingen: dhr. B. Roossien tel. 0599-612649
Tijdschriften en boeken worden in geen geval uitgeleend, maar zijn uitsluitend ter inzage.*

TIJDSCHRIFTEN

Genealogie: kwartaalblad van het Centraal Bureau voor Genealogie Jaargang 8, nr. 1

M.R. Doortmont	Ghanees-Nederlandse genealogie en familiegeschiedenis.
C. Gietman	Vicarieën, genealogie en familiebesef
J. van den Borne	Vierhonderd jaar VOC 1602-2002

Stad & Lande: cultuur-historisch tijdschrift voor Groningen Jaargang 11, nr. 1

S. Aasman en E.Koops	Mr. Maurits Levie (1885-1957), amateurfilmer in jacquet
R. ter Sluis	De Groninger verloskundige collectie
J. Veltman	De Sijboltsheerd te Maarhuizen. Herbouw van een verdwenen boerderij.

Huppeldepup: NGV afd. Groningen april 2002, jaargang 9 nr. 2

J. van den Broek	In memoriam dr. mr. A.T. Schuitema Meijer
W.G Doornbos	Zinloos geweld in Groningen in het jaar 1646
P.J.C. Elema	Allochtonen van rond de evenaar
A. Veldhuis en H. Hartog	Onbekende bron: Beroepen van onze voorouders
W. Bodde en drs. W. Bodde	Kwartierstaat Willem Bodde

Threant: NGV afd. Drenthe 2002, Jaargang 13, nr 2

A. Stiksma	Een inbraak in 1829 met grote gevolgen. Over het proces tegen Wolter Harms Wolters uit Anderen
A. Stiksma	Matrilineaire genealogie Julsing
R. Wolting	Kwartierstaat Louwrens Elzinga
H. Keimpema	Kwartierstaat Engelina Hagedoorn
J. Krikke	Register Threant 2001

Twente Genealogisch: NGV afd. Twente kwartaalblad, Jaargang 18 nr 2 april 2002

A.F.M. Hilgerink	Kwartierstaat Euphemia Johanna Oude Breuil (02-03-K)
G.A.M. Ankone	Herkomst van de familienaam Ankone
A.H. Vedders	Schietpartijen bij aanstellen predikant (B. ten Cate) in Markelo 1760.

Gens Nostra: Maandblad der Nederlandse Genealogische Vereniging, jaargang 57, nr. 3, maart 2002

B. van Dooren	Van Jeronimus tot Karel, nieuwe kwartieren van Frans Ketting
P.J.C. Elema	Genealogie Hekkema afkomstig van Leek

Gens Nostra: Maandblad der Nederlandse Genealogische Vereniging jaargang 57, nr 4/5 april/mei 2002

B. Klappe	De vijf burgemeesters van Schokland (1806-1859) en hun naaste familieleden
W. Veer	Schokland
P.J.M. Wuisman	Militairen uit Harderwijk gewond en gesneuveld in de eerste helft van de 19de eeuw.
A. en B. Klappe	Vier generaties van de familie Klappe afkomstig van Schokland
K. A. Reuvers	Belhamel Bootshaack

A.J. Stasse Gedrukte Urker en Schoklander bronnen.
B. Klappe Huwelijksdipensaties op Schokland
B. van Dooren De voorouders van Reijnier Hoolboom en Hendrickjen Brouwer nieuwe
kwartieren van Laurentien Brinkhorst.

Kroniek van de Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe jaargang 11 nr 1, april
2002

W. Visscher Huize Cruys, huis van tramcommissaris
G. Waasdorp Een droevige gebeurtenis (over een zelfmoord te Klazienaveen-Noord bij
sluis III op 12 april 1930)
G. Kolker Over de vaststelling van de oost- en zuidgrenzen van de provincie Dren-
the (overgenomen uit Prov. Drentsche en Asser Courant van 3-1-1933)

Emsländische und Bentheimer Familienforschung, April 2002, Heft 64, Band 13.

P.J. Berlage Genealogie Berlage in Lingen/Ems
A. Eijnck Neue Studie zur Gegenreformation in Lingen - Niederländischer
Historiker entdeckt Dokumente zur Lingener Geschichte

Duvekoater. Uitgave van de Historische Vereniging Gemeente Scheemda. Maart
2002, jaargang 15, nr. 29.

J.P. Koers De middeleeuwse kruiskerk en pastorie van Eexta
T.H. Hulzebos Evangelisatievereniging Graaf Adolf te Heiligerlee-Westerlee 1876-1969
J.P. Koers Landverhuizers op zoek naar een beter bestaan
H. Boer Oldambt, het dal van de oude Ae
J.J. Groenbroek Het 40-jarig jubileum van de kleuterschool te Scheemda in 1951

Gruoninga. Mededelingenblad van de afdelingen 'Groningen en Noord-Drenthe'
en 'Winschoten' van de Nederlandse Genealogische Vereniging.
Jaargangen 1955 tot en met 1967 (1957 ontbreekt). Uit de nalatenschap van de hr. ir. J. Potze.

BOEKEN

De taal van oud gereedschap door Dirk van der Heide. Bedum, 1995
De taal van de oude boerderij door Dirk van der Heide. Bedum, 1996
De taal van oude ambachten door Dirk van der Heide. Bedum 1995
Groot schimpnamenboek van Nederland door Dirk van der Heide. Bedum, 1998
Veldwachter De Hoop door Dirk van der Heide. Bedum, 1994
Lutje Derk Proatjeboksem door Dirk van der Heide. Bedum 2000.
Genealogie Tammes door J. Tammes. Geschenk van de auteur.

Vragen van leden aan leden

Dhr. Albert Migchels is bezig met een parenteel Maarsingh: nakomelingen van Aicke Maar-
singh (geb. 2-6-1793) en Margrietha Koops (ged. 13-2-1791) getr.13-12-1816. Hij is in de
afroende fase en wil graag op de hoogte gehouden worden van mutaties (geboorten, over-
lijdens en huwelijken) in de jongste generaties.

Reacties kunt u sturen naar: A. Migchels, Barkhoornweg 14 9591 TR Onstwedde (tel. 0599-
331488 e-mail: alb@migchels1.myweb.nl)

Mevr. Antonia Veldhuis is op zoek naar het volgende:

Geesje Alberts (Bogaerd) x 1656 Groningen Elias Hoorn.

Hun zoon Ciriacus is in 1702 als neef getuige bij het h.c. van Frerick Tammes, zoon van Tamme
Luiken en Elsen Jacobs. Broers van Frerick zijn Jacob en Luiken Tammes. Dit is de enige
familierelatie van Geesje die ik ken. Gevraagd: voorouders/familie Geesje.

Reacties kunt u sturen naar mevr. A. Veldhuis, dr. A. Plesmanlaan 75, 9269 PJ Veenwouden,
e-mail: antonia.veldhuis@hetnet.nl

Driemaandelijks tijdschrift van de
Vereniging voor
Genealogie en Historie
Westerwolde

Redactie

Theo Hofman (eindredactie)
Bert Roossien

redactieadres:

Nic. Beetsstraat 19
9636 GJ Zuidbroek
tel. 0598-452417 (na 18 uur of in het weekend)
e-mail: m.j.hofman@hetnet.nl

Secretariaat en ledenadministratie

P. Scheper
Heidelaan 1
7822 CD Emmen
tel. 0591-618043
e-mail: P.Scheper@zonnet.nl

Penningmeester

G. Kamies
Postkade 51
9503 AJ Stadskanaal
tel. 0599-617272

Bankrekeningnr.: 3586.06.063 t.n.v. Vereniging voor
Genealogie en Historie Westerwolde
Gironr.: 4222401

Lidmaatschap

- contributie: • 15,00 per jaar, inclusief tijdschrift uit te reiken op de driemaandelijke bijeenkomsten of toegezonden per post
- donateurs: • 13,00 per jaar, met tijdschrift, toegezonden per post (alleen voor verenigingen en stichtingen)
- voor toezending van het tijdschrift buiten Europa gelden andere tarieven, informatie hierover kunt u verkrijgen bij het secretariaat

Archief en boekencollectie van de vereniging

Streekhistorisch Centrum
Ceresstraat 2
9502 EA Stadskanaal
tel. 0599-612649
(voor leden gratis toegankelijk)

Internet

U vindt onze vereniging op internet:
<http://members.tripod.com/~westerwolde>
beheerder van de homepage:F.Jager
e-mail: fjager@wxs.nl

---

niets uit dit tijdschrift mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotografie, microfilm of op welke andere wijze, zonder schriftelijke toestemming van de redactie

---

Jaargang 23, nr. 3

september 2002

Inhoud

- 57 Van de redactie
Correcties en aanvullingen
- 58 Bei shui zen (K. Bijsterveld)
- 70 Een boerderij vertelt...
(recensie door P. Scheper)
- 71 De geheimzinnige Poaterbörg te
Onstwedde (III) (H. R. Aiking)
- 75 De cultuur rond dood en begraven in de provincie Groningen
(samenvatting door B. Roossien)
- 76 Boerderijboek van Vriesche
loo (aankondiging)
- 77 De strijd tegen het water
(J. S. A. Huizing)
- 82 Waar bist doe aine van
(T. Smit)
- 84 Uw voorouders op internet?
(L. Roobol)

Van de redactie

Vanwege het grote aanbod van de artikelen zijn wederom een aantal andere artikelen doorgeschoven naar een volgend nummer. Tevens worden de items voor de tijdschriften- en boekenrubriek in het volgende nummer opgenomen.

Kortom: fantastisch, zo'n luxeprobleem! Dank aan de inzenders.

Correcties en aanvullingen

Dhr. G.Luth gaf de volgende correctie:
Op pag. 49 van het vorige nummer stond vermeld: Geertje Aikes Waning, de achternaam moet zijn: Warring.

Beishuizen

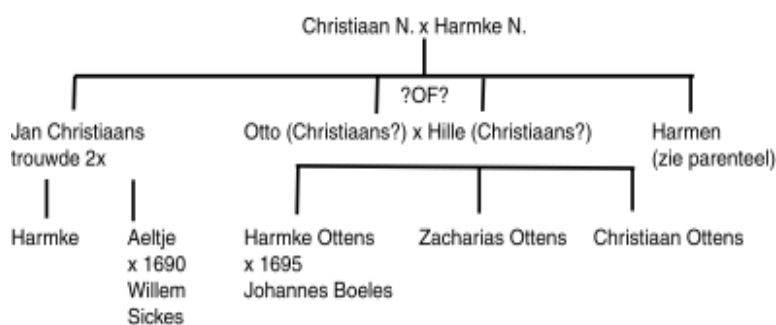
K. Bijsterveld

Inleiding

In eerste instantie was het de bedoeling om een veel uitgebreidere parenteel Beishuizen te maken, maar wegens de omvang en de op dit moment (aug. 2002) nog niet bewezen filiatie in de eerste generatie's is hier van af gezien. De hieronder wel behandelde takken vallen gedeeltelijk buiten het interessegebied van de lezers. Er is voor gekozen om ze voor de volledigheid wel op te nemen.

Het is de bedoeling om in een volgende aflevering van dit tijdschrift de schoolmeester Harmen Christiaans Beishuizen in de spotlichten te plaatsen. Hij stond aan de basis van mijn interesse in deze familie. De naam Beishuizen komt in verschillende schrijfwijzen voor, van Beyshausen tot Buishuisen. Ik heb er voor gekozen om structureel Beishuizen te gebruiken, behalve bij citaten uit de rechterlijke archieven. In Groninga 1980-81 (p. 72-77) werd een kwartierstaat van Auko Beishuizen gepubliceerd. De auteur P. Beishuizen sprak destijds al van twee verschillende familie's en dat kan ik tot nu toe alleen maar beamen. Tot op heden is het mij niet gelukt om een relatie te leggen tussen beide familie's, ondanks dat Jacob Harmens Beishuizen en Harm Wessels Beishuizen (zie Vc) beiden tezelfdertijd in Noordbroek woonden.

Mijn nog niet bewezen hypothese is als volgt weer te geven:

Stamvader Christiaan was gehuwd met een Harmke en zij woonden ca. 1645 te Roswinkel. Uit dit huwelijk werden dan in ieder geval 3 kinderen geboren.

Een zoon Jan Christiaans (in 1709 gen. Beijshuizen) was ruiter onder de ritmeester van der Wenghe en huwde 2 keer in Groningen, waar hij ook woonde. Uit zijn eer-

ste huwelijk een Harmke en een Aeltje, die te Groningen in 1690 huwde met Willem Sickes, welke voorkomt als neef bij het huwelijk van Harmanna in 1699¹ (zie IIa). Een andere zoon zou Otto kunnen zijn, of zijn vrouw Hille was een dochter. Uit het huwelijk tussen Otto en Hille werden 3 kinderen geboren. Weer een Harmke die tr. 28-11-1695 (hc) te Onstwedde met Johannes Boeles, met onder de getuigen voor haar Christiaan Harmens Beishuizen (zie IIc). Verder nog een zoon Zacharias(!), welke in Beerta voorkomt onder de naam Beishuizen, hieruit een dochter die later naar Vriescheloo verhuisd. De andere zoon tenslotte was Christiaan Ottens die een uitgebreid nageslacht genereerde in Vriescheloo.

De parenteel start met het kind Harmen, geboren uit het huwelijk tussen Christiaan en een hypothetische Harmke.

Hopelijk is bovengenoemde hypothese nog eens hard te maken en ik doe dan ook een dringende oproep aan de lezers om mij van informatie te voorzien die, hetzij mijn veronderstellingen in de grond kan boren, dan wel om de puzzelstukjes in elkaar te laten vallen.

Alle in aanmerking komende archiefbronnen heb ik niet volledig kunnen doornemen, dus er zullen nog wel een paar aanvullingen mogelijk zijn. Gelukkig heb ik gebruik kunnen maken van bestanden van een aantal mensen, waarvan ik graag Theo Hofman, Antonia Veldhuis en Ruut Wegman wil noemen. Hartelijke dank dus! Iedere

aanvulling is welkom, met name in de latere generatie's ben ik een aantal mensen kwijtgeraakt.

Reacties: e-mail
k.bijsterveld@bkk.azg.nl of
k.bijsterveld@hccnet.nl of via het redactieadres

Parenteel

I Harmen Christiaans (Beishuizen), geb. ca. 1645 te waarschijnlijk Roswinkel, schoolmeester te Blijham vanaf 1667. Hij verwaarloosde volgens de inwoners van Blijham zijn schoolmeesterschap ten faveure van zijn bijbaantjes als schrijver, advocaat en landmeter. Naar aanleiding hiervan werd hij door de classis Winschoten² gedwongen om in 1682 zijn ambt neer te leggen. Dat ging echter

niet zonder slag of stoot, waarbij zijn ervaring als advocaat hem natuurlijk aardig van pas kwam. Op 17-04-1683 werd de nieuwe schoolmeester Borchert Melchers voor het eerst genoemd in de classis-archieven. Harmen komt enkele keren voor in de verzegeelingen voor de drost van Wedde, als laatste in een acte van 30-01-1708³. Hij zal waarschijnlijk voor 26-09-1714⁴ overleden zijn,

wanneer Jacob Warnhuisen Engel Willems gerechtelijk aanspreekt over een nog onverdeelde boedel, welke Jacob graag gescheiden wilde hebben.

Gehuwd ca. 1667 met **Geesjen Wilckes**, geb. ca. 1645, overl. na 1683, waarschijnlijk d.v. *Wilcke Brunnes* en *Moeder Habbes*.

Uit dit huwelijk:

1. **Harmanna Harmens**, ged. 27-09-1668 te Blijham (zie **Ia**).
2. **Moeder Harmens**, ged. 07-1670 te Blijham (zie **Iib**).
3. **Christiaan Harmens**, ged. 08-06-1674 te Blijham (zie **Iic**).
4. **Wilcke Harmens Beishuizen**, ged. 15-05-1676 te Blijham, overleden 1750-1756.
5. **Zacharias Harmens Beishuizen**, ged. 02-02-1679 te Blijham, overleden 1745-1756. Op 26-10-1720⁵ werd een boete opgelegd aan Wilke Beishuizen wegens groeve, maar onduidelijk is wie er begraven werd.

Wilcke en Zacharias waren ongehuwd en woonden te Blijham. Op 14-06-1756³ worden door hopman T. Liefinck cav. voor zijn vrouw Gesina Waarhuisen, Harm Beishuizen, Loewert Beishuizen, Titje Christiaans, Harm Engels en Derk Geerts cav. voor zijn huisvrouw Trijntje Beishuizen, tesamen wettige erfgenamen van wijlen Wilke en Zacharias Beishuizen, aan Jan Wirtjes en zijn vrouw, een stuk land verkocht gelegen onder het carspel Vrieskeloo, gelegen in een stuk land 'de Bult' genaamt, onverscheiden met Wille Luppes, volgens aankomstbrief van 18-12-1641(!). Een ander stuk land wordt verkocht aan mede-erfgenaam Louwert (zie **Iic2**).

Iia Harmanna Harmens Beishuizen, ged. 27-09-1668 te Blijham, overleden na 1727 te Groningen.

Gehuwd (1) op 19-05-1699 te Groningen met **Christoffer Jans**, overleden 1701⁶ te Groningen.

Gehuwd (2) op 01-04-1704 te Groningen met **Jacob Waarhuizen**, ged. 09-05-1669 te Groningen, overleden 1719-1721 te Groningen, z.v. *David Waarhuizen* en *Anna Geugjes*.

Er werd op 14-03-1704⁷ een hc opgemaakt tussen Jacob Waarhuizen ruiter onder de compagnie van den E.E. manhaften heer Coppen Jarges heer van Meijma etc. rit-

mest^r van een compagnie cavallerie en Harmtijn Beishuizen weduwe van Christoffer Jansen. In het contract was sprake van het voorkind van de bruid, getuigen voor de bruidegom Geugijn Waerhuisen en Aeffijn Klaasen el. broer en aangetrouwde zuster, getuigen voor de bruid Jan Tolens neve. Jacob Waarhuizen en Harmanna worden regelmatig genoemd in de verzegeelingen van de stad Groningen, meestal voor het lenen van geld. Ook als zij weduwe geworden is gaat dat nog door. Daardoor is ze waarschijnlijk financieel in de problemen gekomen, want haar goederen worden eind 1728⁸ gerechtelijk beschreven en verkocht. Niet duidelijk is of ze dan al is overleden, in ieder geval was ze nog in leven 21-11-1727⁹, wanneer ze aan haar zwager de pedel Alexander Arnoldus Becherer haar hof gelegen buiten de Herepoort verkoopt. Twee maanden eerder had ze aan hem al haar huis staande ten zuiden van de Brede Markt verkocht.

Uit het eerste huwelijk:

1. **Gepke Christoffers**, ged. 30-10-1701 te Groningen, overleden 1704 te Groningen.

Uit het tweede huwelijk:

2. **Gepke Waarhuizen**, ged. 26-12-1704 te Groningen.
3. **Gesina Waarhuizen**, ged. 16-09-1706 te Groningen, breuk betaald¹⁰ op 28-04-1770 te Groningen (Gesijna Waarhuisen vr. van Thomas Liefinck in de O. Ebbingstraete).

Gehuwd (1) op 13-07-1727 te Groningen met **Alexander Becherer**¹¹, pedel, ged. 28-09-1703 te Groningen, breuk betaald op 03-09-1745 te Groningen (Alexander Arnoldus Becherer vr. Gesina Waarhuijsen), z.v. *Hindrik Becherer* en *Ariana Lambergen*.

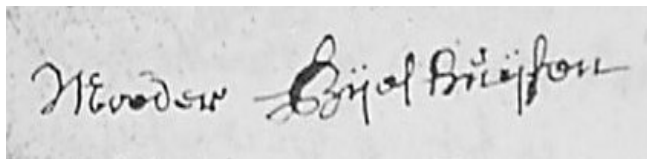
Er werd op 26-06-1727⁷ een hc opge-
maakt tussen Alexander Arnoldus Be-
cherer z.v. wijlen Hindrik Becherer en
Ariana Lambergen gewesene el. en
Gesijna Waerhuijsen d.v. wijlen Jacob
Waerhuijsen en Harmtjen Beijshuijsen
gewesene el. Getuigen bruidegom Aria-
na Lambargen wed. Becherer moeder
en Catharina Aleida Becherer zuster,
getuigen bruid Harmtjen Beijshuijsen
moeder, Wilke Beijshuijsen en Zagha-
rias Beijshuijsen ooms.

Gehuwd (2) op 03-06-1753 te Gronin-
gen met **Thomas Liefinck**¹², hop-
man, ged. 01-01-1709 te Groningen,
breuk betaald op 14-01-1784 te Gro-
ningen (Thomas Liefinck in Jacobiner
Straat), z.v. *Frans Liefinck* en *Maria van
Husen*.

4. **David Waarhuizen**, ged. 09-11-1708
te Groningen.

Iib Moeder Harmens Beishuizen, ged.
07-1670 te Blijham, overleden na 1750.

Gehuwd op 05-06-1704 (hc)¹³ te Blijham
met **Engel Willems**, overleden na 1714.
Het hc wordt opgemaakt zonder dat er
naaste getuigen aanwezig waren. Zij woon-
den achtereenvolgens te Blijham (lidmaten-
lijst Blijham 1709) en Vriescheloo. Op
19-02-1714³ verkopen Nombdo Luppens en
Berent ten Haeve boekhouder en diaconen
der arme middelen in Blijham aan Engel
Willems en zijn huisvrouw Moeder Her-
mannus tegenwoordig won. tot Vriesche-
loo, een behuisinge, warf en tuin op kerken-

grond in Blijham staande, wijlen Pieter
Davids eigendomlijk toebehorende en door
hem bewoond en door zijn dood aan ge-
melde diaconie ingeruimd, voor 250 gul-
den, met 3 gulden en 3 st. jrl. huur aan de
kerk van Blijham.

Uit dit huwelijk:

1. **Reijntien Engels**, ged. 08-11-1705 te
Winschoten.
2. **Harm Engels**, ged. 14-10-1708 te
Blijham (zie IIIa).

Iic Christiaan Harmens Beishuizen,
ged. 08-06-1674 te Blijham, overleden na
1722 te Blijham.

Gehuwd (1) ca. 1706 met **Trijntje Louw-
erts**, overleden 1715-1718 te Blijham. Op
15-04-1707¹³ waren ze als zwager en zuster
getuigen bij het hc van Sibolt Etskes en
Wopke Louwerts. Dit echtpaar woonde in
Scheemda. Van de afkomst van Trijntje en
Wopke heb ik helaas geen spoor kunnen
vinden.

Gehuwd (2) op 03-04-1718 te Blijham met
Swaantje Titjes, overleden na 1722. Ook
van haar geen spoor van haar afkomst. De
enige personen die als ouders in aanmer-
king komen zijn *Titje Boeles* en *Elske Jans*,
woonachtig in Bellingwolde, maar dat is
puur speculatief.

Op 06-02-1747¹⁴ wordt de vaderlijke en
moederlijke nalatenschap verdeelt tussen de
zonen Harm en Louwert en hun halfzuster
Trijntje en halfbroer Titje. De zoon Harm
krijgt de behuisinge en landerijen die hij
tegenwoordig bewoond en gebruikt, door
zijn overleden vader gepossedeert, verder
een tuin in het land genaamd 'die olde
warf', hebbende dit land ten noorden de
erfgenamen van Luicken Eppes, ten oosten
Eltje Hillenius, ten zuiden Sijbolt ten Have
en ten westen Geeske Albers en Evert
Andries meijerwijze, samen met nog twee
ackers veenbauwte naast de erfgenamen
van Luicken Eppes. Hiervoor geeft hij aan
Louwert 450 gulden en aan Trijntje en Titje
ieder 230 gulden.

Uit het eerste huwelijk:

1. **Harmen Christiaans**, ged.
22-08-1707 te Blijham (zie IIIb).
2. **Louwert Christiaans**, ged.
09-02-1710 te Blijham, overleden
1758-1781. Hij koopt op 14-06-1756¹⁵
van de erfgenamen van Wilke en
Zacharias Beishuizen een stuk kleiland
'de Gaere Campe' genaamt, gelegen in
Blijham, volgens meting van 07-09-
1729 groot 6 ½ deimpt 98 ½ roeden en
13 voeten, aan de zuidkant van 't Heer-
endiep, hebbende ten naaste zwetten
ten noorden Jannes Egberts, ten oosten
Boele Reijnts, ten zuiden Hilwert Jans
en ten westen de veenmeester Jacob
Eltjes. Op 13-04-1758¹⁵ leent hij nog
250 gulden van Antje Wubbes wed.
Derk Hindriks, maar daarna wordt er
niets meer van hem vernomen.
3. **Luppe Christiaans**, ged. 02-04-1713
te Blijham.
4. **Rixte Christiaans**, ged. 06-10-1715 te
Winschoten.

Uit het tweede huwelijk:

5. **Trijntje Christiaans**, ged. 17-07-1718
te Blijham (zie IIIc).

6. **Titje Christiaans**, ged. 13-12-1722 te Blijham (zie **III d**).

III a Harm Engels Beishuizen, ged. 14-10-1708 te Blijham, overleden 1777/1778 te Vriescheloo¹⁶.

Gehuwd op 29-05-1750 (hc)¹⁷ te Vriescheloo met **Grietje Roelfs**, ged. 25-12-1735 te Vriescheloo, overleden op 03-04-1811 te Vriescheloo (Grietje Roelfs de vrouw van Wilke Geerts Klepper), d.v. *Roelf Jans en Abeltje Christiaans*.

Bij het hc zijn getuigen voor de bruidegom Moeder Buishuisen, Wilke Buishuisen, Luiwert Buishuisen, Haeike Oolders, Trintie Buishuisen, getuigen voor de bruid Roelf Jans vader, Abeltjen Christjans moeder, Christjan Ottens grootvader, Engel Eggens oom, Frerik Beerens oom, Bouwe Christjans, Willemijna Christjans, Grietje Eggens. Op 24-12-1756¹⁵ verkopen Geert Jans de Widt en Geertje Harms el. te Vrieskeloo aan Harm Engels Beishuisen en Grietje Roelfs el. mede te Vrieskeloo won. haar gehele plaatse met zijn landerijen gelegen te Vrieskeloo, opstreckende van de buiten weg en opstreckende veen opwaarts opswettende, ten oosten Geert Klepper, ten zuiden en ten westen Boele Jans wegens de Bottercamp, plus nog twee campen land gelegen in het Weddermeer, met de kerkebanken in de kerk te Vrieskeloo en legerstede op 't kerkhoff mede aldaar, voor 2000 car. gulden. Op 19-08-1778¹⁸ wordt een af- of uitboedeling gemaakt tussen Grietje Roelfs wed. wijlen Harm Engels Beishuizen te Vriescheloo ter ener benevens Tietje Christiaans Beishuisen te Westerlee als voormond, Harm Roelfs sibbe en Christiaan Engels vreemde voogd over de minderjarige kinderen van de eerste comparant bij wijlen haar ehe man verwekt, mede te Vriescheloo won. ter anderen. De voorstanderen nevens de oudste broeder Engel Harms Beishuisen behouden alle goederen volgens inventaris, exempt de losse daar op gespecificeert, die de eerste comp. mag behouden, zij ontvangt tevens 450 gulden vrij geld. De schulden blijven ten laste van de voorstanderen en pupillen oudste broeder, net zoals de afkoopspenningen ten voordele van Aldert Willems n.u., volgens afkoopbrief van 24 april jl. Verder is afgesproken dat de eerste comparant op 1 mei, bij ontvangst van de losse goederen en het geld, uit de bewoning zal moeten vertrekken. Aldert Willems te Vriescheloo won. mede uit naam van zijn vrouw Moederke Harms accepteert dit contract en ook Engel Harms Beishuisen aldaar won. als meerderjarige en

oudste zoon accepteert dit contract, voorbehoudens zijn recht als oudste zoon op zijn vaderlijke nalatenschap, hij heeft daar uit nog niets uit genoten. Enkele maanden later wordt de vaderlijke nalatenschap verdeelt tussen de oudste zoon Engel en zijn twee minderjarige broers (zie IV a).

Grietje Roelfs hertr. ca. 1777/1778 nog eens met Wilcke Geerts (Klepper). Zij verklaart als wed. wijlen Wilke Geerts op 13-03-1806¹⁹ reeds in 1804 verkocht te hebben aan Wirtje Aeilders en Hindrikje Folkerts el. een behuisinge, appelhof en enig land staande en gelegen te Vriescheloo, zijnde vrij eigen grond, beswet ten noorden en oosten Geert Roelfs, ten zuiden aan de erfgenamen aan Aeilt Adden, ten westen aan het VeelderHamrik, voor 387 gulden vrij geld. Zij mag tot 1 mei 1807 bij de kopers blijven wonen. Echter op 07-05-1806¹⁹ moet dit wegens naderkoop²⁰ door de kopers weer worden overgedragen, onder dezelfde condities, aan Engel Harms en vrouw (zie IV a).

Uit dit huwelijk:

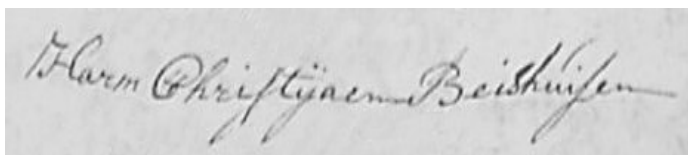
1. **Engel Harmens**, geb. op 24-06-1752 te Vriescheloo (d.29-06) (zie IV a).
2. **Roelf Harmens**, geb. op 22-07-1754 te Vriescheloo (d.27-07), overleden na 13-06-1800²¹.
3. **Moeder Harmens**, geb. op 03-03-1761 te Vriescheloo (d.04-03) (zie IV b).
4. **Abel Harmens**, geb. op 24-08-1767 te Vriescheloo (d.30-08) (zie IV c).

III b Harmen Christiaans Beishuizen, ged. 22-08-1707 te Blijham, overleden 1755-1779 te Blijham.

Gehuwd op 14-11-1745 te Blijham met **Haïke Alerts**, ged. 05-07-1716 te Bellingwolde, overleden 1779-1781 te Blijham, d.v. *Alert Hommes en Janna Hindriks*.

Een hc werd op 10-11-1745²² opgemaakt tussen Harm Kristiaans Beishuizen en Haïke Aaldriks, getuigen voor de bruidegom waren Wilke en Zaggarias Beishuizen ooms, Trijntie Kristiaans zuster en Tetje Kristiaans halfbroer, getuigen voor de bruid waren Janna Hindricks moeder, Hindrik, Homme en Zirtje Aaldriks broers. Op 09-10-1779²³ verkoopt Haïke Aaldriks wed. wijlen Harm Christiaans Beishuisen in Blijham won. met toestemming van haar kinderen Rixte, Janna ehevrouw van Hindrick Bartelds en Trijntie ehevrouw van Engel Harms, aan Albert Bennes en Ike Tijssens el. won. in Blijham, een plaats in Blijham, bestaande in een huis, schuur, tuin, bouwte en veenlanden, door Jan Harms en

vrouw bewoond en gebruikt, liggende op Zuiderveen onder de Pekel A, hebbende ten naaste zwetten, ten noorden Jan Tjarks, ten oosten de zaijen van Westerlee, ten westen de Pekel A. Niet lang daarna is Haïke overleden, want op 30-10-1781²³ wordt de complete ouderlijke boedel verdeelt tussen de erfgenamen. Trijntje Harms geass. door haar eheman Engel Harms te Vriescheloo won., Hindrick Bartelds wegens zijn minderjarige kinderen bij wijlen Janna Harms verwekt, Rixte Harms door haar eheman Wessel Harms geass. te Blijham won., tesa- men erfgenamen van wijlen comp. ouders Harm Christiaans Beishuizen en Haijke Aaldriks nagelaten boedel, welke een erf- scheiding maken van de boedel. Ten eerste krijgt Trijntje alsmede Hindrick Bartelds in qlte samen 2/3 van de ouderlijke boedel, invoegen een camp land bij Hoge Brugge, de Gare Camp genaamd, gelegen als door wijlen Loewert Beishuizen volgens verze- gelde koopbrief op 14-06-1756 was aange- kocht, ten noorden de veenmeester Eltje Eltjes en cons., ten oosten Berend Saker en cons., ten zuiden Tjarke Luikens, ten wes- ten Willem Sibbels en cons., alsmede zoda- ne bouwland in de opstrekkinge in Blijham, ten noorden aan Wesel Harms en vr., ten oosten de weduwe van Eltjo Hillenius, ten zuiden de weduwe van Sijbolt ten Have, ten westen Hillenius Eppes, zijnde deze kamp en bouwte aan Trijntje Harms en Hindrick Bartelds toegedeelt voor hare erfportien voor 2800 gulden, tot dusverre in mande- ligheid gebruikt. Ten tweede krijgt Rixte voor haar ouderlijke boedel de behuizinge en landerijen staande en gelegen te Blijham die ze tegenwoordig bewoond en gebruikt, en door haar overleden ouders is bezeten, beswet ten noorden Hillenius Eppes, ten

oosten de weduwe van Eltje Hillenius, ten zuiden Hillenius Eppes en cons., ten wes- ten Klaas Hindriks en B. Egberts en cons., haar toebedeelt voor 1400 gulden.

Uit dit huwelijk:

1. **Trijntje Harmens**, ged. 25-09-1746 te Blijham (zie **IVd**).
2. **Janna Harmens**, ged. 24-11-1748 te Blijham (zie **IVe**).
3. **Rixte Harmens**, ged. 11-06-1752 te Blijham (zie **IVf**).

4. **Aaldrik Harmens**, ged. 06-07-1755 te Blijham.

IIIc Trijntje Christiaans Beishuizen, ged. 17-07-1718 te Blijham, begr. op 15-09-1786 te Westerlee.

Gehuwd op 26-03-1751 (hc)²⁴ te Scheem- da met **Derk Geerts (Strijker)**²⁵, ged. 09-11-1721 te Scheemda, begr. op 16-03-1787 te Westerlee, z.v. *Geert Derks* en *Grietje Hindriks*.

In het hc tussen Derk Geerts en Trijntje Christiaans Beishuizen wordt speciaal ver- meld, dat het dochtertje van de bruid Zwaantje Christiaans, in onechte geteelt, met de overige kinderen even na sibbe zal zijn tot de moederlijke goederen, de bruide- gom belooft de dochter op te voeden tot 18 jaren. Getuigen voor de bruidegom Sipko Heijjes Tjakkens pr. vm over de voorkinde- ren van Derk Geerts en aangetr. volle neef, Jan Balsters sv over genoemde kinderen en aangetrouwde stiefvader van bruidegom, Geert Arents vv, getuigen voor de bruid Titje Christiaans Beishuizen volle broer, Harm Beishuizen en Louwert Beishuizen halve broers.

Uit een voorhuwelijkse relatie:

1. **Swaantje Christiaans**, ged. 18-06-1738 te Blijham (zie **IVg**).

Uit het huwelijk:

2. **Christiaan Derks**, geboren te Kloos- terholt, ged. 22-05-1752 te Scheemda (zie **IVh**).
3. **Evert Derks**, geboren op 23-11-1753 te Kloosterholt (d.25-11 Westerlee) (zie **IVi**).
4. **Grietje Derks**, geboren op 08-05-1756 te Kloosterholt (d.09-05 Westerlee) (zie **IVj**).
5. **Geesjen Derks**, geboren op 15-12-1757 te Kloosterholt (d.26-12 Westerlee), overleden op 06-02-1815 te Eexta.

Gehuwd op 03-09-1804 te Westerlee met **Albert Eeuwkes Wolhuis**, ged. 16-02-1750 te Hellum, overleden op 09-01-1833 te Noordbroek, z.v. *Eeuw- ke Alberts* en *Grietje Tammes*.

Op 03-09-1804²⁶ werd een hc opge- maakt tussen Albert Eeuwkes en Ge- zien Derks, met als getuigen voor de bruidegom Elizabeth Bartels nicht, Bartelt Geerts halve neef, Geert Hin- driks en Aaltje Geerts el. en Derk Jans en Aaltje Egges el., Frans Jans en Harmke Kornelis el. en Anje Egges aangetr. halve neven en volle halve nichten, van moeders zijde nog Harm Jans Boer halve neef, Klaes Heikes en

Geeske Jans el. aangetr. halve neef en volle halve nicht, getuigen voor de bruid Christjaan Derks en Siertje Geerts el., Evert Derks broeders en aangetr. zuster, Hindrik Harms Brant en Grietje Derks zwager en zuster, Derk Derks en Aaltje Everts el. en Geert Derks halfbroeders en aangetr. halfzuster, Tietje C. Beishuizen en Diewer Geerts el. volle oom en volle moei.

6. **Loewert Derks**, geboren op 24-01-1760 te Kloosterholt (d.27-01-1779), begr. op 08-07-1771 te Westerlee.

III d Titje Christiaans Beishuizen, ged. 13-12-1722 te Blijham, begr. op 08-03-1808 te Westerlee.

Gehuwd op 28-08-1750 (hc)²⁷ te Meeden met **Diewer Geerts**, ged. 18-06-1730 te Westerlee, begr. op 18-02-1811 te Westerlee, d.v. *Geert Derks* en *Grietje Hilverts*.

Bij het hc opgemaakt tussen Tietje Christiaans Beishuizen en Diewer Geerts, verschenen als getuigen voor de bruidegom Trijn-

tje Christiaans Beishuizen volle zuster, Harm Christiaans Beishuizen halfbroeder, getuigen voor de bruid Jan Balsters en Grietje Hilbers stiefvader en volle moeder, Derk Geerts halfbroeder, Jan Hilbers volle oom.

Uit dit huwelijk:

1. **Grietje Titjes**, geboren op 24-07-1753 te Westerlee (d.29-07) (zie **IVk**).

IVa Engel Harmens Beishuizen, geboren op 24-06-1752 te Vriescheloo (d.29-06), overleden op 22-11-1818 te Vriescheloo.

Gehuwd op 19-05-1778 (attestatie naar Vriescheloo) te Blijham met **Trijntje Harmens Beishuizen** (zie **IVd**).

Op 29-05-1778¹⁷ wordt het hc opgemaakt tussen Engel Harms Beishuizen en Trijntje Harms Beishuizen, waarbij de bruidegom inbrengt de behuizinge en landerijen, welke tot nog toe van zijn vader Harm Engels en moeder Grietie Roelfs in gebruik zijn. Hij aanvaardt dit meijerwijze met zijn bruid, de oudste zoon zal na landrecht tot de vaderlijke landerijen het recht behouden om

deze te behouden, getuigen bruidegom zuster Moeder Harms, getuigen bruid zuster Janna Harms, Rixte Harms en toekomstige zwager Hindrik Barel, de bruidegoms moeder Grietie Roelfs heeft de ondertekening geweigerd en de bruids moeder Haïke Aalderiks is niet tegenwoordig geweest. Enkele maanden later wordt op 11-01-1779¹⁸ een scheiding en deling gemaakt van de vaderlijke goederen en nalatenschap tussen Engel Harms Beishuizen als oudste en meerderjarige zoon van wijlen Harm Engels Beishuizen bij Grietje Roelfs verwekt en zijn huisvrouw Trijntje Harms te Vriescheloo won. ter ener en Titje Christiaans Beishuizen voormond, Roelf Harms sibbe en Christiaan Engels vreemde voogd over de eerste comp. twee minderjarige broeders ter anderen. De eerste comparant zal met zijn vrouw de behuizinge, schuur en landerijen staande en gelegen tot Vriescheloo, met paarden, beesten, boerebeslag en meubilaire goederen behouden, welke ze tegenwoordig bewonen en gebruiken, ook zullen ze de schulden op de vaderlijke boedel lig-

gende betalen. Waartegen de tweede comparanten als voorstanders voor haar pupillen zullen behouden de behuizinge en opstreckende landerijen, mede aldaar, thans door Christiaan Roelfs meijerwijze bewoond en gebruikt, zwertende ten

oosten Willem Engelkes, ten westen Roelf Jans, ten zuiden de Heereweg en ten noorden de weduwe van Willem Poppes, met nog een huisje daarop staande, thans door Harm Jacobs Spade bewoond.

Wirtje Aeilders en Hindrikje Folkers el. transporteren op 07-05-1806¹⁹ als naderkoop een behuizinge, appelhof en land staande en gelegen in Vriescheloo, zijnde vrij eigen grond, volgens verzegeling van 13-03-1806 te Wedde gekocht van Grietje Roelfs wed. wijlen Wilke Geerts, voor 387 gulden vrij geld, aan Engel Harms en Trijntje Harms el. (zie ook **IIIa**).

Uit dit huwelijk:

1. **Harm Engels**, ged. 07-11-1779 te Vriescheloo (zie **Va**).
2. **Heike Engels**, ged. 07-01-1781 te Vriescheloo, overleden 1800-1818²⁸.
3. **Grietje Engels**, ged. 02-06-1782 te Vriescheloo.
4. **Harm Engels**, geboren op 03-07-1784 te Vriescheloo (d.17-07) (zie **Vb**).

5. **Loewert Engels Beishuizen**, geboren op 27-09-1787 te Vriescheloo (d.14-10), overleden op 15-05-1814 te Vriescheloo. Hij was fuselier bij de landstorm tijdens de blokkade van Delfzijl, alwaar hij ziek werd en aan de gevolgen daarvan overleed²⁹.

IVb Moeder Harmens, geboren op 03-03-1761 te Vriescheloo (d.04-03), overleden op 28-10-1816³⁰ te Vriescheloo. Volgens de burgerlijke stand van Bellingwolde is ze overleden op nr. 9 te Vriescheloo, 60 jr. en vrouw van de landbouwer Aldert Willems Houwen. Dit suggereert een geb. datum van ca. 1756, wat eigenlijk beter uitkomt als er gekeken wordt naar haar huw. datum. Aan de andere kant was haar moeder Grietje Roelfs ook amper ca. 16 jaar bij haar huwelijk.

Gehuwd ca. 1776 met **Aldert Willems Houwen**, ged. 25-12-1742 te Vriescheloo, overleden op 30-12-1816 te Vriescheloo, z.v. *Willem Alderts (Houwing)*, schoolmeester, en *Renske Berents*.

Uit dit huwelijk:

1. **Harm Alderts**, geboren op 03-07-1777 te Vriescheloo (d.06-07).
2. **Grietje Alderts Houwen**, geboren op 14-04-1779 te Vriescheloo (d.18-04). Gehuwd op 08-03-1811 te Bellingwolde met **Hindrik Uden Gaikens**. In mei 1804 werd te Bellingwolde ingeschreven het aanstaande huwelijk van Hinderk Uden Geikensz van Oldgaste en Etje Ibelings van Weender, met attestatie om te Wijmeer te laten copuleren. Etje overleed op 07-02-1808 in de Bovenstreek te Bellingwolde.
3. **Renske Alderts**, geboren op 10-12-1781 te Vriescheloo (d.15-12).
4. **Willem Alderts Houwen**, ged. 16-06-1783 te Vriescheloo. Gehuwd op 30-05-1826 te Bellingwolde met **Elsien Willems Houwen**.
5. **Harm Alderts Houwing**, geboren op 12-03-1786 te Vriescheloo (doop). Gehuwd voor 13-07-1820³¹ met **Alke Geerts Dijkhuis**.
6. **Berend Alderts**, geboren op 13-05-1788 te Vriescheloo (d.18-05).
7. **Berend Alderts Houwen**, ged. 09-05-1790 te Vriescheloo. Gehuwd voor 01-03-1822³² met **Anna Jans Teuben**.
8. **Renske Alderts Houwen**, ged. 06-05-1792 te Vriescheloo. Gehuwd ca. 1817³³ met **Jan Habbes Warntjes**. Hij was eerder gehuwd met

Swaantje Adriaans (Rupsina), welke volgens het begraafregister van Vriescheloo op 25-12-1816 overleed.

9. **Roelf Alderts Houwen**, ged. 14-02-1796 te Vriescheloo. Gehuwd op 14-05-1842 te Bellingwolde met **Aalte Harms Mulder**.
10. **Wubbe Alderts Houwing**, ged. 02-09-1798 te Vriescheloo. Gehuwd op 22-01-1820 te Bellingwolde met **Geesien Roelfs Kloppenborg**.

IVc Abel Harmens Beishuizen, geboren op 24-08-1767 te Vriescheloo (d.30-08), overleden op 06-06-1844 te Vriescheloo. Hij was landbouwer op nr. 57 te Vriescheloo. Als erfgenamen volgens de successie memorie worden genoemd Harm Abels Beishuizen en Roelf Abels Beishuizen landbouwers en Rikste Abels Beishuizen en Grietje Abels Beishuizen zonder beroep, alle won. te Vriescheloo en kinderen van de overledene.

Gehuwd (1) op 11-04-1790 te Schildwolde (3de proclamatie, met attestatie naar Vriescheloo) met **Sijben Thies**, geboren op 26-02-1763 te Wagenborgen (d.27-02), overleden 1794-1800 te Vriescheloo, d.v. *Thies Geerts* en *Aaltje Antonius*.

Gehuwd (2) op 13-06-1800 te Vriescheloo met **Harmina Roelfs Tromkes**, geboren op 03-01-1775 te Vriescheloo (d.06-01), overleden op 10-06-1850 te Vriescheloo, d.v. *Roelf Harmens Tromkes*, schoolmeester, en *Rixte Alberts*.

Op 26-03-1800³⁴ werden Jan Roelfs voormond, Engel Harms sibbe en Drewes Steffens vreemde voogden aangezwoeren over het minderjarige kind van Abel Harms bij wijlen Sieben Tiessen verwekt. Een maand later³⁵ werd door Abel Harmens de inventaris van de nagelaten goederen overgegeven, waarin de boerenplaats met hoven en plantasien daar toe behorende, staande en gelegen te Vriescheloo, werd geschat op 1600 gulden. Aan levende have had hij 2 paarden, 4 melke koeien, 2 jonge beesten en 2 varkens. Bij zijn 2de huwelijk werd op 13-06-1800²¹ een hc opgemaakt, waarbij als getuigen voor de bruidegom Grietie Roelfs moeder, Engel Harms broeder, Roelf Harms volle broeder, Moeke Harms zuster, Harm en Heike Engels volle neven, Willem en Grietie Alders volle neef en nicht, Ettie Kristjaans volle nicht en Hemme Derks aangetr. neef, getuigen bruid Rixte Albers moeder, Tettie Roelfs zuster en haar man Berent Jans zwager, Geertie Roelfs zuster, Wirtie Roelfs broeder, Geert Roelfs broeder en zijn vrouw Ettie Hajes aangetr. zuster,

Albert Wirties en Jan Wirties volle neven, Zwaantie Teunnies aangetr. nicht, Wupke Albers volle nicht, Geertje Hinderks volle nicht, Hille Hinderks volle nicht en haar man Jans Mulder aangetr. neef, Jan Hinderks volle neef en Wendelke Pieters aangetr. nicht. Op 25-05-1805¹⁹ verschijnen Abel Harms ter ener en Geert Hindriks voormond, Harm Roelfs sibbe en Harmannus Jacobs vreemde voogden over de 2 minderjarige kinderen van Jan Roelfs bij wijlen Tietje Tiessens verwekt ter anderen. Er wordt een accoord gemaakt over de nagelaten goederen van wijlen het kind van de eerste comparant bij wijlen zijn eerste vrouw Sijben Tiessens verwekt, de eerste comparant mag de gehele boedel behouden en zal daarvoor uitkeren aan de tweede comparanten 150 gulden vrij geld. De lijfstoebehoren van de moeder waren door de voorstanders van het overleden kind van Abel Roelfs en wijlen Sijben Tiessens, met namen Jan Roelfs voormond, Engel Harms sibbe en Dries Steffens vreemde voogd, al overgedragen.

Uit het eerste huwelijk:

1. **Harm Abels**, ged. 10-07-1791 te Vriescheloo.
2. **Aaltje Abels**, ged. 05-01-1794 te Vriescheloo.

Uit het tweede huwelijk:

3. **Roelf Abels**, ged. 19-04-1801 te Vriescheloo, jong overleden.
4. **Rikste Beishuizen**, ged. 10-01-1803 te Vriescheloo, overleden op 20-05-1877 te Vriescheloo.
5. **Harm Abels**, geboren op 09-11-1805 te Vriescheloo (d.17-11), overleden op 19-07-1808 te Vriescheloo.
6. **Harm Beishuizen**, geboren op 27-12-1808 te Vriescheloo (d.08-01-1809).
Gehuwd op 27-09-1873 te Bellingwolde met **Jantje Kuil**.
7. **Grietje Beishuizen**, geboren op 14-12-1811 te Vriescheloo.
Gehuwd op 08-03-1851 te Vlagtwedde met **Nanne Scholtes Besseling**.
8. **Roelf Beishuizen**, geboren op 14-07-1816 te Vriescheloo, overleden na 1844.

IVd Trijntje Harmens Beishuizen, ged. 25-09-1746 te Blijham, overleden op 01-02-1818 te Vriescheloo.

Gehuwd met **Engel Harmens Beishuizen** (zie IVa).

IveJanna Harmens Beishuizen, ged. 24-11-1748 te Blijham, overleden in 1781 te Beerta.

Gehuwd op 03-06-1778 te Blijham met **Hindrik Barelts (Kuiper)**, geboren ca. 1753 te Bellingwolde, overleden op 11-05-1831 te Beerta, z.v. *Bartelt Hindriks en Remke Wubbes*.

Op 03-06-1778³⁶ werd een hc gemaakt, waarbij o.a. wordt bepaald dat als hij overlijdt, zij zijn kuipergereedschap mag behouden. Als getuigen bij de bruidegom Derk Hinderiks volle oom, Roelf Hinderiks volle oom, Neeske Barelts volle zuster, getuigen bij de bruid Haike Aalderiks volle moeder, Rixte Harms Beishuizen volle zuster, Tittje Christiaans Beishuizen halve oom, Trijntje Christiaans Beishuizen halve moei geass. door haar man Derk Geerts, Geeske Sirtjes volle nigte, Trijntje Harms volle zuster met haar man Engel Harms zwager. Haijo Meinders en consorten in de Beerta verkopen op 17-11-1780³⁷ aan Hindrik Barelts en Janna Harms el. hun eigendommelijke behuizing met de eigendom van de grond en de tuin in de Beerta bij de kerk. Na het overlijden van Janna trouwt Hindrik nog twee keer, nml. met Doedjen Hindriks³⁷ en Elisabeth Sebes (Onnes)³⁷.

Engel Harms voormond, Hindrik Swarth sibbe en Aike Stades vreemde voogden over de minderjarige kinderen van Hindrik Barelts bij wijlen Janna Harms verwekt benevens Trijntje Harms geass. door haar ehe man Engel Harms, verkopen op 17-03-1794³⁸ aan Aike Edes een camp lands gelegen te Blijham, groot pl. min zeven deimten, swetten ten noorden aan de veenmeester Eltje Eltjes en anderen, ten oosten Hindrik Hajes, ten zuiden Tjark Luikens en ten westen Willem Sijbels, de helft is verhuurt aan Wessel Harms, welke dit nog tot midwinter kan gebruiken. Op dezelfde datum wordt door dezelfde ook nog veenbouwte te Blijham verkocht aan Wessel Harms (zie IVf). Deze beide stukken land komen uit de nalatenschap van haar ouders (zie IIIb).

Uit dit huwelijk:

1. **Haike Hindriks**, geboren op 24-05-1779 te Blijham (d.30-05), overleden na 1853.
Gehuwd op 16-12-1801 te Winschoten (hc Winschoten 16-12-1801) met **Derk Hindriks Plaatje**, ged. 31-08-1766 te Winschoten, overleden op 02-12-1848 te Weener, z.v. *Hindrik Derks Plaatje en Geertruid Willems*.
2. **Barelt Hindriks Kuiper**, ged. 04-03-1781 te Beerta.

Gehuwd op 26-04-1817 te Beerta met **Willelme Cornelius Raaf**, ged. 09-11-1793 te Beerta, d.v. *Cornelius Harms (Raaf)* en *Elsien Jurjens*.

IVfRixte Harmens (Beishuizen), ged. 11-06-1752 te Blijham, begr. op 22-10-1800 te Blijham³⁹.

Gehuwd op 14-03-1781 te Blijham met **Wessel Harmens Timmer**, ged. 12-11-1747 te Bellingwolde, overleden op 13-11-1817 te Wedde, z.v. *Harmen Wessels* en *Martje Haijes*.

Er werd op 14-03-1781³⁶ een hc opgemaakt tussen Wessel Harms en Rixte Harms, waarbij als tweede artikel werd opgenomen dat alle “de aan te brengene, aan te ster-vene, en aan te ervene goederen met winst en verlies” gemeen zullen zijn en als derde artikel dat als er geen kinderen nablijven, dat dan de langstlevende de goederen mag blijven gebruiken en pas na diens overlijden gaat het goed terug waar het vandaan gekomen is. Als getuigen voor de bruidegom Gerrit Beunk zwager, Jan Jans zwager, Fenne Hejes en Hinderkjen Hajes volle moeien, Harm Martens en Janna Berends halve neve en aangetr. nigte, getuigen voor de bruid (Engel Harms en Hinderik Barelts zwagers en Derk Geerts aangetr. oom waren doorgehaald) Hindrik Sirtjes volle neve, Geeske Sirtjes met haar man Roelf Engels volle nigte en aangetr. neeve, Griettje Tee-tjes, Griettje Derks halve nigten, Klaas Hinderiks en Koene Eltjes getuigen en naaste nabuiren als daar toe verzogt wegens geweigerde inwilliging van dit contract door des bruids zwagers en aangetrouwde oom wegens artikel twee en drie. De reden van de weigering lag ws. in het feit dat de goederen van haar overleden ouders nog niet waren verdeeld en dat normaal gesproken de goederen ongemeen bleven, zodat familiebezit ook bij vroeg overlijden niet ‘verdween’ naar de aangrouwde familie (artikel 2). Verder was men er ws. ook bang voor, dat bij eventueel slechte administratie van de nagelaten goederen, deze wel eens ‘opge-maakt’ konden worden, zonder dat de erfgenamen er iets aan konden doen (artikel 3). Enkele maanden later worden de goe-deren van haar ouders gescheiden (zie IIIb). Op 17-03-1794³⁸ verkopen Engel Harms voormond, Hindrik Swarth sibbe en Aike Stades vreemde voogden over de minderja-rige kinderen van Hindrik Barelts bij wijlen Janna Harms verwekt benevens Trijntje Harms geass. door haar ehe-man Engel Harms, aan Wessel Harms, twee akkeren veenbouwte gelegen te Blijham, swetten ten

noorden de koper, ten oosten Koene Aeil-kes, ten zuiden de erven van Sijbold ten Have, ten westen Helenius Eppes. Wessel Harms meester timmerman werd op 20-11-1804 aangenomen als lidmaat te Blijham. Uit dit huwelijk:

1. **Harm Wessels Beishuizen**, geboren op 27-04-1783 te Blijham (d.04-05) (zie **Vc**).
2. **Martje Wessels Timmer**, ged. 06-05-1787 te Blijham. Gehuwd op 30-04-1812 te Wedde met **Luitjen Brongers**⁴⁰.
3. **Harm Haijes (Wessels) Timmer**, geboren op 28-10-1792 te Blijham (ged. 04-01). Gehuwd op 28-03-1831 te Veendam met **Janna Hindriks Wantjer**.

IVg Swaantje Christiaans, ged. 18-06-1738 te Blijham, overleden 1765-1796.

Gehuwd op 18-03-1762 te Westerlee met **Ebbo Harms**, smit, ged. 20-02-1735⁴¹ te Westerlee, overleden 1767-1796, z.v. *Harm Jans*, smit, en *Grietje Ebbes*.

Er werd op 18-03-1762⁴² een hc opgemaakt tussen Ebbo Harms en Swaantje Christiaans, met als getuigen voor de bruidegom Jacob Harms volle broer, Grietje Harms zuster, Auke Harms en Aaltje Olcherts halfbroer en aangetr. halfzuster, Jan Jans en Antje Jans volle oom en aangetr. moei, Jan Geerts neef en Grietje Geerts nigte, Jan Jans en Barber Hindriks neef en aangetr. nigte, Eppien Remmerts en Jantjen Remmerts nigten, Margjen Hijbbes halve nigt, getuigen voor de bruid Derk Geerts en Trijntje Christiaans (Beishuizen = doorgehaald) stiefvader en eigen moeder, Tetje Christiaans Beishuizen en Diewer Geerts oom en aangetr. moei. Op 06-05-1765⁴² verkopen Ebbo Harms en Swaantje Christiaans el. aan Julle Jans en Bijcke Everts el. hun behuizinge zijnde een smitterije, staande en gelegen in Westerlee op provinciegrond van de erfgenamen van wijlen Jacob Cornellis, onder beding dat de verkopers het smeden in Wester en Hilligerlee nooit wederom mogen opzetten.

Uit dit huwelijk:

1. **Grietje Ebbes**, geboren op 25-09-1762 te Westerlee (d.03-10), overleden na 1808. Gehuwd (1) op 06-05-1787 te Westerlee (1ste proclamatie) met **Harcko Tiddes**, van Slochteren, overleden 1787-1796, z.v. *Tidde Mindelts*, menno-niet, en *Dienwer Alberts*.

Gehuwd (2) op 17-03-1796 te Nieuw Scheemda (hc Nieuw Scheemda 17-03-1796) met **Eppo Cornelis Cremer**, ged. 09-08-1744 te Weiwert, begr. op 07-07-1803 te Zuidbroek, z.v. *Cornelis Eppes en Jantjen Garmens*. Hij was weduwnaar van Eelje/Eelke Popkes (hc Veendam 03-05-1771).

Gehuwd (3) op 02-09-1804 te Zuidbroek⁴³ (hc Zuidbroek 12-09-1804) met **Harcko Roelfs**, van Midwolda, overleden na 1808, z.v. *Roelf Harckes*, menno-niet, en *Trijntje Jochums*.

2. **Harm Ebbes**, geboren op 20-10-1764 te Westerlee (d.28-10).

IVh Christiaan Derks Strijker, ged. 22-05-1752 te Scheemda, overleden op 18-06-1818 te Midwolda.

Gehuwd (1) op 15-05-1790 te Midwolda met **Swaantje Jurjens**, ged. 10-06-1759 te Blijham, begr. op 09-08-1802 te Midwolda, d.v. *Jurjen Leenderts en Janna Jacobs*.

Gehuwd (2) op 23-10-1803 te Midwolda met **Siertje Geerts**, ged. 24-05-1772 te Wedde, overleden op 17-02-1813 te Midwolda, d.v. *Geert Berents en Egbertje Jurjens*. Bij zijn eerste huwelijk werd op 20-05-1790⁴⁴ een testamentaire dispositie van de goederen opgemaakt, waarbij verder geen wederzijdse getuigen aanwezig waren. Op 23-10-1803⁴⁵ werd er een hc opgemaakt tussen Kristiaan Derks Strijker van Westerlee en Siertje Geerts van Wedde, waarbij als getuigen voor de bruidegom Eevert Derks en Anna Geerts el. volle broer en aangetr. zuster, Hinderk Harms en Grietje Derks el. aangetr. broer en volle zuster, Geessijn Derks volle zuster, Leendert Jurjens en Hinderk Harms en Aaldert H. Oostendorp als voorstanderen over het minderjarige kind van de bruidegom bij wijlen zijn zijn eerste vrouw Swaantje Jurjens verwekt, getuigen voor de bruid Beerent Geerts volle broer, Anna Geerts halfzuster.

Uit het eerste huwelijk:

1. **Derk Christiaans**, geboren op 17-12-1791 te Midwolda (d.25-12).
2. **?**, geboren 1793 te Midwolda, begr. op 28-08-1793 te Midwolda (begr. Christiaan Derks Strijker kind).
3. **Janna Christiaans**, geboren op 21-01-1795 te Midwolda (d.08-02), overleden 1795-1797 te Midwolda.
4. **Janna Christiaans**, geboren op 07-08-1797 te Midwolda (d.21-08). Gehuwd op 15-06-1816 te Wedde met **Jan Harms Korte**.

Uit het tweede huwelijk:

5. **?**, geboren 1805 te Midwolda, begr. op 05-04-1805 te Midwolda (begr. Kristiaan Derks kind).
6. **Trientje Christiaans**, geboren op 01-03-1807 te Midwolda (d.15-03), overleden op 28-04-1812 te Midwolda.
7. **Egbertjen Christiaans**, geboren op 28-10-1810 te Midwolda (d.25-11).

IVi Evert Derks Strijker, geboren op 23-11-1753 te Kloosterholt (d.25-11 Westerlee), overleden op 30-11-1817 te Midwolda.

Gehuwd op 13-06-1787 te Midwolda met **Anna Geerts**, ged. 28-04-1765 te Midwolda, begr. op 03-04-1804 te Midwolda, d.v. *Geert Geerts en Maria Berents*.

Uit dit huwelijk:

1. **Geert Everts**, geboren op 05-11-1789 te Midwolda (d.09-11), begr. op 27-01-1790 te Midwolda (begr. Evert Derks Strijker kind).
2. **Trijntje Everts Strijker**, geboren op 08-11-1790 te Midwolda (d.14-11). Gehuwd op 28-10-1815 te Midwolda met **Edze Harms Hof**.
3. **Geert Everts Strijker**, geboren op 15-01-1798 te Midwolda (d.21-01). Gehuwd op 03-03-1822 te Finsterwoldte met **Harmke Harms Boer**.

IVj Grietje Derks Strijker, geboren op 08-05-1756 te Kloosterholt (d.09-05 Westerlee), overleden op 15-01-1847 te Westerlee.

Gehuwd op 29-05-1783 te Midwolda met **Hindrik Harms Brand**⁴⁶, ged. 03-11-1754 te Midwolda, overleden op 01-02-1845 te Westerlee, z.v. *Harm Pieters en Aagje Hindriks*.

Op 29-05-1783⁴⁷ werd een hc gesloten tussen Hendrik Harms van Midwolda en Grietje Derks van Heiligerlee, getuigen voor de bruidegom Harm Pieters volle vader, Luppo Berents (tek. als Luppe Beerents Blouw) en Jantje Hindriks el. aangetr. oom en volle moei, Hindrick Jurjens en Hilje Berents el. halve volle neef en aange-trouwde nicht, Berent Jans halve volle neef, Harm Philippus halve volle neef, getuigen voor de bruid Derk Geerts en Trijnje Kristiaans Baishuizen volle vader en volle moeder, Evert en Geesje Derks volle broeder en zuster, Geert en Derk Derks halve broeders, Tijtje Kristians volle oom en Grietje Tijtjes volle nicht.

Uit dit huwelijk:

1. **Harm Hindriks Brand**, geboren op 17-04-1784 te Midwolda (d.25-04), overleden op 30-07-1813 te Westerlee (begr. 05-08).
2. **Derk Hindriks**, geboren op 01-09-1785 te Midwolda (d.11-09), begr. op 26-03-1788 te Westerlee (begr. Hinderk Brands kind).
3. **Aagtje Hindriks Brand**, ged. 17-12-1786 te Midwolda.
Gehuwd op 15-12-1810 (ondertrouw) te Midwolda met **Frans Dresselhuis**.
4. **Derk Hindriks**, geboren op 05-05-1789 te Westerlee (d.10-05), begr. op 04-02-1790 te Westerlee (begr. een kint van Hinderk Harms Brant).
5. **Trijntje Hindriks Brand**, ged. 22-08-1790 te Westerlee.
Gehuwd op 24-05-1814 te Westerlee met **Hindrik Geerts Kamphuis**.
6. **Geesien Hindriks Brand**, geboren op 20-04-1792 te Westerlee (d.29-04).
Gehuwd op 10-06-1815 te Westerlee met **Jurrien Geerts Hoffenkamp**.
7. **?**, geboren 1793 te Westerlee, begr. op 03-08-1793 te Westerlee (begr. Hindrik Brant kind).
8. **Jantjen Hindriks**, geboren op 12-10-1794 te Westerlee (d.19-10).

IVk Grietje Titjes (Beishuizen), geboren op 24-07-1753 te Westerlee (d.29-07), overleden op 21-06-1824 te Westerlee.
Gehuwd op 06-10-1787 te Westerlee (1ste proclamatie) met **Berent Jans (Kuiper)**, ged. 22-10-1756 te Winschoten, begr. op 17-05-1809 te Westerlee, z.v. *Jan Filippus* en *Trijntje Berents*.

Een hc werd opgemaakt op 09-11-1787⁴² tussen Berent Jans z.v. wijlen Jan Filippus en Trijntje Berents el. en Grietje Tietjes Beishuizen d.v. Tietje C. Beishuizen en Diewer Geerts el., met als getuigen voor de bruidegom niemand, maar hiervoor Hajo Ritzes en Sijbolt Detmers, getuigen voor de bruid Tietje C. Beishuizen en Diewer Geerts vader en moeder, Evert Derks, Christiaan Derks en Gezien Derks neefs en nichte, Wessel Harms en Hindrik Harms aangetr. neefs.

Uit dit huwelijk:

1. **Tietje Berents Kuiper**, geboren op 22-11-1789 te Westerlee (d.06-12).
Gehuwd op 08-06-1816 te Westerlee met **Geesien Hitjes van der Veen**.
2. **Jan Berents**, geboren op 08-12-1791 te Westerlee (d.18-12).
3. **Deever Berents**, geboren op 12-09-1793 te Westerlee (d.22-09).

Va Harm Engels Beishuizen, ged. 07-11-1779 te Vriescheloo, overleden op 14-01-1857 te Bellingwolde.

Gehuwd op 26-04-1801 (op att. van uitkondiging in Bleiham alhier gehuwd) te Vriescheloo met **Geertruid Pieters (Mulder)**, ged. 20-05-1770 te Blijham, overleden op 22-08-1838 te Bellingwolde, d.v. *Pieter Berents* en *Antje Jans*.

Uit dit huwelijk:

1. **Engel Harms Beishuizen**, ged. 28-11-1802 te Vriescheloo.
Gehuwd op 15-05-1830 te Bellingwolde met **Engeltje Jacobs Geertsema**.
2. **Antje Harms Beishuizen**, geboren op 19-08-1806 te Blijham (d.24-08).
Gehuwd op 29-12-1831 te Bellingwolde met **Abel Jans Steen**.
3. **Trijntje Harms Beishuizen**, geboren op 26-08-1809 te Blijham (d.03-09).
Gehuwd op 25-11-1837 te Bellingwolde met **Jan Hindriks Mulder**.
4. **Pieter Harms Beishuizen**, geboren op 28-10-1811 te Vriescheloo.

Vb Harm Engels Beishuizen, geboren op 03-07-1784 te Vriescheloo (d.17-07), overleden op 24-01-1840 te Bellingwolde. In de overl. acte van de burgerlijke stand werd hij dagloner genoemd en echtgenote van Johanna Frederika Dorothea Janits. In de marge stond geschreven: "Bij vonnis rechtbank Winschoten 23-07-1845 Dorothea Hanna Frederika Janitsch".

Gehuwd op 26-04-1827 te Bellingwolde met **Dorothea Hanna Frederika Janitsch**, ged. 21-03-1800 te Groningen, overleden op 20-05-1883 te Bellingwolde, d.v. **Carel Frederik Janitsch** en **Anna Elizabeth Ritmeijer**. Ze hertr. te Bellingwolde op 16-08-1845 met Berend Hindriks Edens, overleden op 14-09-1868 te Bellingwolde.

Uit dit huwelijk:

1. **Carel Frederich Beishuizen**, geboren op 15-03-1828 te Vriescheloo.
Gehuwd op 04-08-1854 te Finsterwolde met **Leentjen Nies de Voogd**.
2. **Trijntje Beishuizen**, geboren op 28-02-1830 te Bellingwolde.
Gehuwd op 19-05-1860 te Oude Pekela met **Garnt Jurrens Balster**.
3. **Anna Beishuizen**, geboren op 13-02-1833 te Bellingwolde.
Gehuwd op 28-01-1854 te Bellingwolde met **Hinderk Kuiper**.
4. **Engeltje Beishuizen**, geboren op 17-03-1835 te Bellingwolde.
Gehuwd op 24-07-1867 te Winschoten met **Jan Roosje**.

Vc Harm Wessels Beishuizen, timmerman, geboren op 27-04-1783 te Blijham (d.04-05), overleden na 1860⁴⁸.

Gehuwd op 25-09-1813 te Scheemda met **Wilhelmina Berends Hilkamp**⁴⁹, geboren op 27-03-1783 te Lage (vorstendom Lippe), overleden op 07-03-1859 te Noordbroek, d.v. *Johan Berend Hil(len)kamp* en *Florentina Clasing*.

Op 19-04-1819⁵⁰ verkopen Harm Wessels Beishuizen te Noordbroek en consorten aan Harm Hendriks Stel en vrouw te Blijham, een huis nr. 70 met tuin en land gelegen te Blijham, voor 700 gulden. Dit zal ongewijfeld afkomstig zijn van de nalatenschap van zijn ouders.

Uit dit huwelijk:

1. **Wessel Beishuizen**, geboren op 24-05-1816 te Noordbroek.
Gehuwd op 12-04-1845 te Borger met **Hillechien Kloppenburg**.
2. **Berend Beishuizen**, geboren op 27-12-1818 te Noordbroek.
Gehuwd op 26-05-1849 te Meeden met **Jannetje Hartman**.
3. **Rixte Beishuizen**, geboren op 28-05-1822 te Noordbroek.
Gehuwd op 25-10-1860 te Noordbroek met **Everhardus Ronde**.
4. **Geert Baishuizen**, geboren op 05-12-1825 te Noordbroek.
Gehuwd op 11-12-1858 te Veendam met **Bougien Pik**.

Bronnen

1. DTB Groningen: ondertrouw 08-04-1699 Harmanna Beijshuijsen, van Blijham p.q. Willem Sickes als neef en Christoffer Jansen ruijter onder dhr. ritmeester Lewe, van Nijenborgh.
2. Toegang 184, inv. nrs. 2 en 3.
3. Toegang 732, inv. nr. 58 (vroeger VI e 1).
4. Toegang 732, inv. nr. 133, d.d 26-09-1714 In saecken Jacob Warnhuisen noi uxoris impetr. contra Engel Willems noi uxoris ged. (contenderende den impetr. ten einde ged. met hem sal moeten treden tot scheijdinge en deeling van soodaene behuisinge en landerijen als gij tot nog toe met malkanderen onverdeelt sijt hebbende).
5. Transcriptie breuken Bellingwolde en Blijham, M.J. Hofman, Zuidbroek, 2001.
6. DTB Groningen: De dochter Gepke werd gedoopt als d.v. Christoffer Jans en Harmke in de Nie Bottr. str., met vermelding dat de vader was overleden.
7. Rechterlijke archieven Groningen, III ij.
8. Rechterlijke archieven Groningen, III I 49, fol. 108, Harmtje Waarhuisen verkochte mobilia, beschrijving der schulden van 10-11-1728 t/m 23-12-1728.
9. Rechterlijke archieven Groningen, III x 105, fol. 155v, Harmtien Beeshuijsen wed. Jacob Waar-

- huisen verkoopt aan Alexander Arnoldus Becherer, haar hof gelegen buiten de heere poorte op vrij en eigen grond, d.d. 21-11-1727.
10. Opgelegde boete voor het begraven van een overledene, buiten de normale vastgestelde tijden.
  11. Groninger kwartierstatenboek deel 1, R.H. Alma en F.J. Ebbens, Groningen, 1988. Kwartiernr. 192 geeft als doopdatum 15-03-1701, maar dat is niet correct. Zie ook Sinds de Reductie in Stad en Lande van Groningen deel 2, W. Duinkerken, 1992, onder Johannes Philippus Riedel.
  12. Op 12-12-1721 wordt nog een Thomas Liefinck te Groningen gedoopt. Deze z.v. Jan Liefinck en Hermanna Borgesius tr. 1742 met Hemmina Ubbens en overl. in 1752, zie Ned. Patriciaat 1941, p. 214-216.
  13. Toegang 732, inv. nr. 1056 (vroeger VI A 2).
  14. Toegang 732, inv. nr. 61 (vroeger VI e 4).
  15. Toegang 732, inv. nr. 64 (vroeger VI e 6).
  16. Vergelijk ook het artikel over Dorpsstraat 14 te Vriescheloo, door J.S.A. Huizing, in Westerwolde, jaargang 22, nr. 3, september 2001.
  17. Toegang 732, inv. nr. 1083 (vroeger VI dd 1).
  18. Toegang 732, inv. nr. 308 (vroeger VI w 12).
  19. Toegang 732, inv. nr. 982.
  20. Recht van naaste verwanten van de verkoper om onroerend goed, dat verkocht was aan een 'buitenstaander', aan te kopen voor dezelfde prijs, die de koper betaald had of betalen zou.
  21. Toegang 732, inv. nr. 1084 (vroeger VI dd 2), getuige bij hc broer Abel Harmens.
  22. Toegang 732, inv. nr. 1057 (vroeger VI A 3).
  23. Toegang 732, inv. nr. 67 (vroeger VI e 9).
  24. Toegang 731, inv. nr. 7223 (vroeger V z 10).
  25. De Boerderijen in het 'Wold-Oldambt' deel 1, 1997. Bij nr. 103, p. 418 wordt hij genoemd als Dontjer en tr.[1] 1744 Geertje Derks en tr.[3] 1759 Tjaatje Jans. Deze laatste huwelijk kan niet kloppen, want Trijntje wordt nog in 1778 genoemd met haar man Derk Geerts!
  26. Toegang 731, inv. nr. 7354 (vroeger V cc 9).
  27. Toegang 731, inv. nr. 7113 (vroeger V kk 8).
  28. Heike wordt in 1800 genoemd als volle neef in het hc van Abel Harmens. Hij moet voor 1818 overleden zijn, want in de successie memorie van zijn vader worden als erfgenaam alleen de twee gelijknamige broers Harm Engels Beishuizen genoemd.
  29. Westerwolde, jaargang 20, nr. 3, september 1999, Gesneuvelden militairen 1813&1814, door G. Luth (Heiloo). Nr. 233 Sjoert Engels Beishuizen, geb. 27-09-1787 Vriescheloo, ovl. 13-05-1814, ongehuwd. Fuselier: Landstorm, sedert 04-05-1814 in de blokkade van Delfzijl ziek geworden en aan de gevolgen overleden. Voorheen dienstknacht, z.v. E.H.Beishuizen, geb. 24-06-1752 Vriescheloo, landbouwer en Trijntje Harms. Datum van overlijden volgens de burgerlijke stand was 15-05, in de acte geen verwijzing naar zijn militaire activiteiten.
  30. Het begraafregister van Vriescheloo geeft als datum 27-10-1816.
  31. Huwelijk niet gevonden. Op genoemde datum werd een kind Moeke geboren, als d.v. Harm Alderts Houwing, 34 jaar, landbouwer te Vriescheloo en Alke Geerts.

32. Huwelijk niet gevonden. Op genoemde datum werd een kind Albertje geboren, als d.v. Berend Alderts Houwen, 32 jaar, wonende te Vriescheloo en Anna Jans Teuben.
33. Huwelijk niet gevonden. Volgens het begraafregister van Vriescheloo overleed op 24-04-1818 het ongedoopte kind van Jan Habbes en Renske Alders Houwen.
34. Toegang 732, inv. nr. 282.
35. Toegang 732, inv. nr. 262, inventaris van 30-04-1800, beëdigd den 01-05-1800.
36. Toegang 732, inv. nr. 1058 (vroeger VI A 4).
37. Toegang 731, inv. nr. 7084 (vroeger V ee 13), hc 06-08-1784 en hc 10-12-1788.
38. Toegang 732, inv. nr. 697 (vroeger VI iijj 6).
39. Begraafdatum uit de huw. bijlagen bij het huwelijk van haar zoon Harm Haijes Timmer in 1831.
40. Brongers geboekt, door drs. R.A. Brongers en dr. J.A. Brongers (red.), Tubbergen/Amersfoort 1998, p. 354/355.
41. Bij de inschrijving staat vermeld dat gedoopt is Ebbe, de dogter van Harm Jans Smit en Grietjen. Dit moet welhaast de zoon zijn, Grietje haar patroniem was Ebbes en verder worden er geen Ebbe's meer gedoopt.
42. Toegang 731, inv. nr. 7353 (vroeger V cc 8).
43. Huwelijks datum en plaats uit DTB Midwolda, maar volgens DTB Zuidbroek werd er op 11-09 attestatie gegeven om te Noordbroek te trouwen, in DTB Noordbroek niet ingeschreven.
44. Toegang 731, inv. nr. 7126 (vroeger V jj 7).
45. Toegang 731, inv. nr. 7127 (vroeger V jj 8).
46. De Boerderijen in het 'Wold-Oldambt' deel 1, 1997. Bij nr. 103, p. 418 staat als geb. datum 29-10-1754 met ouders Harm Pieters Brandt en Aagtje Hindriks. Hierbij staat een foutieve overl. datum van 07-02-1815 te Scheemda vermeld.
47. Toegang 731, inv. nr. 7125 (vroeger V jj 6).
48. Bij het huwelijk van zijn dochter Rixte nog wonende te Noordbroek, maar in bevolkingsregister Noordbroek 1860-1870 niet gevonden.
49. Volgens de huw. acte werd ze Florentina Louisa Wilhelmina Hillenkamp genoemd, helaas waren de huw. bijlagen onvindbaar op de microfilm.
50. Toegang 122, notarieel archief Wedde, inv. nr. 1.

Een boerderij vertelt...

Recensie door Pia Scheper

Op de vorige ledenvergadering werden wij aangenaam verrast doordat ons een boek geschenkt werd. Dit boek is getiteld "Een boerderij vertelt. ...." en het beschrijft de geschiedenis van de boerderij Wessinghuizerweg 19 te Onstwedde en zijn bewoners. Het boek is geschreven door mevrouw E. Buss-Bron. Het onderzoek voor het boek is gedaan door mevrouw Buss-Bron en de heer G.J. ten Pas. De vormgeving is van de heer ten Pas. De reden dat dit boek geschreven is, is wel een heel bijzondere. De auteur hoopte op deze manier iets terug te kunnen doen voor de gastvrijheid die zij en haar zuster, in dit huis bij de familie Wilzing, tijdens de moeilijke oorlogsjaren hebben genoten.

Foto: Jan Wilzing
gemaakt ca. 1960

In het voorwoord beschrijft de auteur hoe zij in de oorlog in Wessinghuizen terechtkwamen. Daarop volgt de algemene geschiedenis van Westerwolde en van Wessinghuizen in het bijzonder. Vanaf het hoofdstuk 'Wessinghuizen' is de geschiedenis van de boerderij en zijn bewoners verhaald op de rechter pagina's. Op de linker pagina's is de bronvermelding en de tekst van de brondocumenten (in samengevatte vorm) vermeld.

Er worden 13 generaties beschreven. Voorkomende namen zijn van Tuinen, Edes, Alting, Edens, Speelmeijer, Eelsing en Wilzing. De familie Bessembinders heeft de boerderij nooit bewoond. Toch neemt deze familie een dermate prominente plaats in de geschiedenis van de boerderij in, dat er een apart hoofdstuk gemaakt is over het geslacht Bessembinders.

Ik heb met heel veel plezier het boek gelezen en gedeeltelijk herlezen. Het is goed geslaagd. De schrijfstijl is plezierig en de opbouw is goed. Het boek is leuk, overzichtelijk en het lijkt 'compleet' te zijn.

Het boek is te raadplegen in het Streekhistorisch Centrum te Stadskanaal.

96 pagina's, met (kleuren)illustraties, met bronvermeldingen, een lijst met afkortingen.

Het boek kost 15,00 Euro (excl. verzendkosten) en kan besteld worden via de heer Jan Wilzing, tel. 050 3013701 of via e-mail j.wilzing576@12move.nl

De geheimzinnige Poaterbörg te Onstwedde (III)

H.R. Aiking

Inleiding

Deel II van dit artikel (maart 2002) eindigt in 1124. De prille nederzetting is dan nog weinig representatief: Twee gebouwtjes van hout en leem - elk gedekt met plaggen of stro - vormen een mini-dorpskern te midden van een nog weinig betreden, grenzenloze wildernis van beken, bossen, moerassen en karrensporen, waarin her en der wat hutten en hoeven verspreid liggen; een nagenoeg statische wereld, die maatschappelijk op peil wordt gehouden door de pastoor (de kerc-her) en de consules, de uit eigen kring gekozen gezworenen. Maar tegen het einde van de twaalfde eeuw ontstaat er onrust, groeiende agressie van dichtbij en van ver.

Steenhuizen

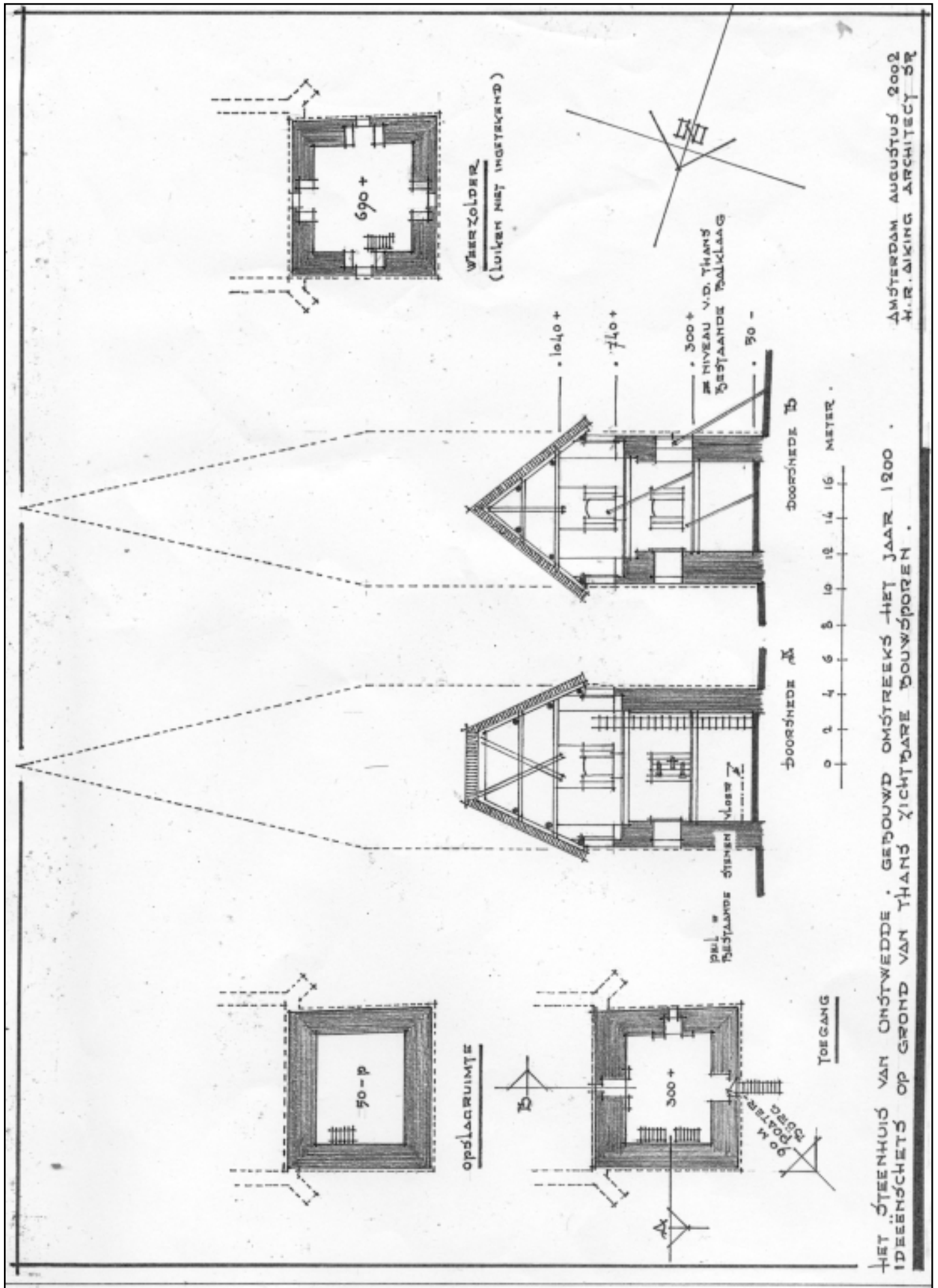
In het midden van de twaalfde eeuw maakte de bouwtechniek in Noord Nederland een reuzensprong: het bakken van stenen uit klei werd herontdekt, ingevoerd of uitgevonden. Herinnering aan die techniek uit de tijd der Romeinen is allang verdwenen en gebruik van tufsteen (sinds 900) was voor Westerwolde onbetaalbaar, alleen al vanwege de transportkosten.

Met dat nieuwe materiaal - onbepert houdbaar en bovendien brand een braakvrij - rijzen in ons land eerst steenhuisen (primitieve kastelen) en daarna bakstenen kerken als paddestoelen uit de grond. Vooral aan de eerste categorie bestaat in Westerwolde plotseling dringend behoefte, want de onveiligheid is sinds het derde kwartaal van de twaalfde eeuw aanmerkelijk toegenomen.

Het wereldlijk gezag in Eemsland en Westerwolde was namens de abdij van Corvey vanaf de 9e eeuw (keizer Lodewijk de Duitser) uitgeoefend door een soort rentmeester, die op de aarden burcht 'Oud Haren' aan de rivier de Eems resideerde. Dat gezag - het stelt niet veel voor - wordt in 1076 door Corvey overgedragen aan de bisschop van Munster, die draagt het precies honderd jaren later (in 1176) weer over aan de graaf van Teckelenburg. Volgens mr. W. Hiskes (in Uneswido: pag. 109) blijkt die graaf in het dagelijks leven een roofridder te zijn en

zijn hobby verspreidt zich als een olievlek over de gehele omgeving: een eeuwen lange periode van betrekkelijke rust in Eemsland en Westerwolde is mede daardoor voorgoed voorbij: legertjes van kleine potentaten, rovende benden en vrijbuiters, scheppen een sfeer van angst en machteloosheid. Ieder die een beveiligingsmogelijkheid ziet neemt maatregelen en bouwt voor zich een schuilplaats, en wel in dat nieuwe materiaal: baksteen. Zo bouwen Munster en Corvey gezamenlijk in het zuiden de burcht 'Landegge' (1185, eveneens bij Haren) en in het noorden bouwt Aschaffenburg de vesting 'Fresenbergh' om zich de Reiderlanders - een agressief soort Friezen - van het lijf te houden. Die 'Fresenbergh' wordt meerdere malen verwoest en weer opgebouwd. Ook vallen Reiderlanders Westerwolde binnen, waar ze zich in de nederzetting Lo (later Fresenlo genoemd) vestigen. De graaf van Ravensburg ziet zich zelfs genoodzaakt een drietal schansen te bouwen tegen het opdringen van die Reiderlanders. Westerwolde blijft niet achter. Daar bouwt men schuilplaatsen in de vorm van steenhuisen. De heer B. Hazelhof schrijft in zijn artikel in dit blad (december 2001) over de latere geschiedenis van de steenhuisen in Vlachtwedde en Frieschelo. J.G.M. Renaud en E. van Dijk publiceren in 1959 een boekje over het steenhuis in Wedde. Betreffende het steenhuis in Sellinger is mij (nog) niets bekend en het steenhuis te Onstwedde is omstreeks 1500 ingekapseld in de zware Juffertoren.

Maar wie zijn daar de bouwers van al die steenhuisen? Aangezien in de vijf nederzettingen van Westerwolde niets bekend is over adellijke, rijke of anderszins machtige families (de consules maken er de dienst uit), moet er voor de bouw van die primitieve schuilplaatsen in Westerwolde dus een andersoortige initiatiefnemer geweest zijn. Nu ligt het in de lijn van de geschetste ontwikkeling dat de geestelijkheid in Westerwolde, met zijn kerken en 'poaterbörgen' van hout, zich ook onbehagelijk is gaan voelen. Ze treedt daarover in overleg met de abt van Corvey en samen komt men tot het besluit in iedere parochie een steenhuis te bouwen: vluchtplaats voor de zielenherders met hun gelovigen en bergplaats voor de kerkschatten in tijden van gevaar. Corvey had in de loop der eeuwen door schenkin-

AMSTERDAM AUGUSTUS 2002
H.R. AIKING ARCHITECT 5R

HET STEENHUIS VAN ONTWEDDE . GEBOUWD OMSTREEKS HET JAAR 1200 .
IDEËNSCHETS OP GROND VAN THANS ZICHTBARE BOUWSPOREN .

gen “ter eren Godes en ter seler saelicheyt” veel Westerwoldse gronden in bezit gekregen en kan dus bouwgrond ter beschikking stellen.

Bij de houten kerk van Onstwedde begint men omstreeks 1200 met de aanleg van het eerste steenhuis: hout voor steigers, dak en deuren, vloeren en luiken vindt men in de bossen rondom; riet voor de dakbedekking snijdt men langs de beek en grondstof voor de baksteen, het nieuwe wandmateriaal, is aanwezig in de uitgestrekte leemrug bij Veenhuizen (3 km lang, 100 m breed). Eeuwenlang is het leem uit die rug reeds als bouw materiaal in gebruik: het wordt met water aangelengd tegen het wilgenvlechtwerk van de wanden gesmeten en daarna uitgesmeerd. Maar nu in 1200 blijkt datzelfde leem ook geschikt te zijn voor het bakken van stenen. Het bakproces eist grote hoeveelheden turf en ook dat materiaal blijkt in de omgeving voldoende voor handen: Veenhuizen, een ideale plek voor steenbakkerijen!

Ten einde het aantal voegen - toentertijd de zwakke plek in het muurwerk - te beperken, bakt men de stenen zo groot mogelijk, maar voor de afmetingen van 'kloostermoppen' gelden grenzen. Ten eerste moet de kern van elke steen, om ook dáár hard te worden, bereikbaar zijn voor de hitte van de oven en verder moet de baksteen per stuk, grijpvast, hanteerbaar, en niet te zwaar zijn. De afmetingen van dat vroegste massaproduct zijn 9 x 15 x 32 cm (het tegenwoordige massaproduct, Waalsteen, meet 5 x 10 x 21 cm). Per as of per slee gaat het product over veld en beemd, of over sneeuw en ijs naar de Poggenbeek, vanwaar het per boot stroomafwaarts gaat naar de bouwplaats in Onstwedde. Omstreeks 1200 staan er dan op de plek waar nu het stille kerkhof ligt, twee gebouwen: een kerk van hout en leem uit 1124 en een bunker van baksteen uit 1200. Die bunker, het eerste steenhuis in Westerwolde, heeft een min of meer vierkante plattegrond (zie de ideeënschets). De binnenruimte op maaiveldhoogte is van buiten af onbereikbaar, dient als berging, en is alleen van boven af toegankelijk. De toegang tot het steenhuis ligt op de eerste verdieping aan de westzijde (vanaf de Poaterbörg kan de kerk-her een oog in het zeil houden) en wordt vanaf het maaiveld bereikt met een ladder, die in geval van 'belegering' kan worden opgetrokken. De tweede verdiepingsvloer heeft ergens ter hoogte van de nog aanwezige 'muurverjongingen' gelegen en correspondeerde met de 'kantelen', de verdedigingsmuren van waaruit de aanval-

lers (de vijanden) getrakteerd konden worden op keien (en op hete olie?). Op deze verdieping zien wij in alle vier wanden nu nog een stel verticale voegen, hart op hart 2.30 m en hoog 3 m, die de grenzen tonen waarbinnen ooit een kazemat met steenworp-opening heeft gelegen. Het dak van de stins bestaat uit een houtconstructie met een dikke rietbedekking. Alle muuropeningen kunnen, zowel in geval van onveiligheid als ook tegen weersinvloeden, aan de binnenzijde worden afgesloten met zware houten luiken.

Er zijn een paar redenen om te veronderstellen dat tijdens de latere uitbreiding tot toren rondom het oude steenhuis een klampmuur, ca. 17 cm dik, moet zijn opgetrokken: aan de torengelvels ontbreken nl. reparatiesporen en de muren zijn in vergelijking met soortgelijke steenhuizen in de omgeving exorbitant zwaar van afmeting. En zo blijven er meer vragen over. Antwoorden daarop zouden we vinden door hier en daar het muurwerk uit te pellen en in de bodem te graven (kelder?, gracht?). Het laatste zou op de begraafplaats een hachelijke onderneming zijn.

En de tichelaars van Veenhuizen, ze bleven bakken, want, naar analogie van Onstwedde gaat nu ook de parochie van Wedde een steenhuis bouwen. De behoefte aan een veilige plek is er al even groot en de transportroute naar Wedde ligt in het verlengde van die naar Onstwedde. Als bouwplaats kiest men er de oever aan een binnenbocht van de Westerwoldsche A, uiteraard weer op grondgebied van Corvey. Gedwongen door de lage ligging in het beekdal, begint men daar met het opwerpen van een terp ter grootte van 30 bij 30 meter en 2 à 3 meter hoog.

Midden op die terp bouwt men een steenhuis dat veel overeenkomst vertoont met de stins te Onstwedde: beide worden gekenmerkt door ongeveer dezelfde plattegrondmaten, dezelfde muurdikten, dezelfde steenmaten en dezelfde primitieve bouwwijze.

Voor goed begrip moeten wij ons wel realiseren dat van dit vroege steenhuis (gesloopt 1478) nog slechts de fundamenten tot in onze tijd zijn blijven voortbestaan. Het slot van Wedde dat we nu zien is gebouwd op, en naast die fundamenten.

Al met al zijn die terp en dat steenhuis toch blijkbaar een stevig geheel geworden, want als later de rivier de Eems vele malen buiten de hem toegewezen oevers treedt, kabbelen de golven wel tegen de terp, maar De

overspoelen hem niet. Professor Blok registreert alleen in de dertiende eeuw al elf overstromingsjaren, waarvan een drietal tot extra grote rampen hebben geleid: 1218, 1277 en 1287. Volgens de kroniek van Wittewierum zouden in 1287 naar schatting 80.000 mensen zijn verdronken, waaronder veel geestelijken ..... Bij een aantal van die vlooden drong het water via het stroomgebied van de Westerwoldse A (Reiderland en het noorden van Westerwolde) door, tot in en om de nederzetting Wedde en liet daar zijn bezinksel achter (Onstwedde ligt hoger). Nu is in 1955 bij datzelfde Wedde een breed opgezette bodemkarteringsstudie verricht. Ir. De Smet constateerde bij dat onderzoek de aanwezigheid van een laag Eems-Dollardslib en het is voor ons interessant te lezen, dat die laag onder onze steenuisterp niet aanwezig is. Een bewijs te meer, dat die terp opgeworpen is vóór de grote vlooden kwamen ..... En met deze stins uit het begin der dertiende eeuw hebben dus nu ook de kerk en de gelovigen van Wedde hun beveiligde schuilplaats gekregen.

Betreffende het ontstaan van de reeds genoemde steenuizen in de drie ander parochies van Westerwolde, is mij te weinig bekend om er details over te kunnen melden. Mogelijk heeft men ook daàr het materiaal voor het muurwerk uit Veenhuizens bakkerij betrokken. Bestudering van chemische samenstelling der stenen, kleur en afmetingen, zou daarover inzicht kunnen verschaffen.

Mede gedreven door voldoening bij het zien van het resultaat en niet weinig trots op het werk hunner handen, heeft de lust tot bouwen blijkbaar de Westerwolders te pakken gekregen, want een halve eeuw later blijken de houten kerken in de vijf parochies alle te zijn vervangen door stenen gebouwen en nu, naar de geest der tijd, in Romaanse stijl. De periode waarin deze godshuizen gesticht zijn, wordt door deskundigen geacht te liggen tussen 1225 en 1275. Drie van deze kerken (Sellingen, Vlagtwedde en Wedde) bestaan nog. Die van Onstwedde is verdwenen. Ze zal wel gelegen hebben binnen de tegenwoordige omgrachting van de begraafplaats. Betreffende haar vormgeving kan onze beeldvorming misschien steun vinden in het nu gerestaureerde schip van de Wedder kerk, maar verder weten wij niets over de eerste stenen kerk van Onstwedde.

dreiging uit het noorden blijft voortduren. Doordat de overgebleven Reiderlanders steeds meer gronden aan de dolle wateren moeten afstaan, zijn ze nog onrustiger geworden dan ze al waren. In het jaar 1316 sluiten de Westerwolders daarom met de bisschop van Munster een verdrag van wederzijdse bijstand. De bisschop laat in dat verdrag o.a. opnemen, dat binnen de grenzen van Westerwolde voortaan geen verdedigbare sterkten meer gebouwd mogen worden. Dus, na 1316 geen fantasiën meer over het bouwen van nieuwe vestingen, kastelen of steenuizen.

Omstreeks 1365 krijgt een Reiderlander hoofdeling toestemming van de abt van Corvey zich metterwoon te vestigen in het rees meer dan een eeuw oude steenhuis van Wedde. De geestelijkheid en de gelovigen daar zijn na het stichten van een eigen stenen kerkgebouw niet meer zo afhankelijk van de stins als vluchtplaats en de hoofdeling zal wel beloofd hebben de belangen van Corvey en die van Wedde met al zijn vermogen te zullen bevorderen .....zal wel.....

Betreffende de overeenkomst tussen Corvey en de hoofdeling is namelijk geen enkel document gevonden. Het oorkondenboek, Westendorp, Idzinga, geen van hen weet er iets over te melden.

De betreffende hoofdeling, een zekere Egge Addinga begint in 1365 met het woonbaar maken van zijn uiterst primitieve bunker en als hij zich genesteld heeft, start hij een politieke strijd, ten einde meer macht over zijn omgeving te verwerven. Hij probeert de rechtspraak aan zich te trekken, het Gericht van Vlachtwedde te verplaatsen naar zijn, nu tot slot verheven bunker, en de te betalen boetes in eigen zak te steken. Hij treedt tiranniek op, tast het rechtsgevoel van de bevolking aan, kortom hij valt bij de boeren niet in de smaak en in 1391 wordt hij door hen wreedaardig vermoord. Wedde's slot verwacht een andere heer .....

Stellingen:

1. Het steenhuis van Onstwedde, gebouwd omstreeks 1200 vormt thans nog de kern van de Juffertoren.
2. Het steenhuis van Wedde is omstreeks 1210 gebouwd door de plaatselijke bevolking en niet omstreeks 1365 door Egge Addinga.
3. Onstwedde's eerste stenen kerk is gesticht tussen 1225 en 1250 in Romaanse stijl.

wordt vervolgd

De cultuur rond dood en begraven in de provincie Groningen

**Samenvatting van de dialezing van
dhr. R. Wobbes tijdens de bijeen-
komst van 15 juni.**

---

door Bert Roossien

Stenen archieven.

Reint Wobbes is als secretaris van de Stichting Oude Groninger Kerken nauw betrokken bij de inventarisatie van grafzerken op oude kerkhoven en begraafplaatsen in het Groninger land. In de loop der jaren zijn veel oude kerkhoven met daarop soms eeuwenoude grafzerken en tombes geruimd. Daarmee is erfgoed van grote historische waarde verloren gegaan. Oud-rijksarchivaris Formsma betitelde de van teksten en symbolen voorziene grafzerken ooit als stenen charters. Het ruimen van deze objecten is daarom eigenlijk zoiets als het vernietigen van een (stenen) archief die voor de genealoog en historicus van onschatbare waarde kunnen zijn.

Kerkhoven en begraafplaatsen.

Met de komst van het christendom werd de voorheen gangbare lijkverbranding verboden. De doden werden voortaan in gewijde grond begraven. Aanvankelijk gebeurde dat buiten de kerk maar met het ontstaan van heiligenaltaren in de kerken werd het begraven in de directe nabijheid van zo'n altaar zeer gewild. In het bijzonder geestelijken en vooraanstaande leken kregen in het godshuis een graf. Na de Reformatie werd met name het koor gebruikt als laatste rustplaats voor de plaatselijke adel. In 1795 kwam er een verbod op begraven in de kerk, dat echter in 1813 weer werd opgeheven. Koning Willem I verbood het opnieuw in 1827. Vanaf het begin van de negentiende eeuw werden derhalve buiten de steden en dorpen begraafplaatsen aangelegd. In 1869 kwam er met de Wet op de lijkbezorging regelgeving inzake het begraven van de doden.

Opmerkelijk is dat veel kerkhoven en begraafplaatsen een specifiek eigen karakter hebben. Veenkoloniale begraafplaatsen zoals die te Veendam kenmerken zich bijvoorbeeld door de vele schippersgraven; zerken versierd met zeilboten of voorzien van een wereldbol waarop de zeereizen van de over-

ledene zijn aangegeven zoals het graf van kapitein Pieter H. Hazewinkel (1804-1882). In het overwegend agrarische Oldambt werden veel zerken getooid met landbouwwerktuigen. Katholieke begraafplaatsen ademen een geheel eigen sfeer dankzij de overdadige beeldensymboliek. Joodse begraafplaatsen - van oudsher enigszins buiten de bebouwde kom gelegen - hebben weer een geheel eigen identiteit. Vooral in de negentiende eeuw werd veel aandacht besteed aan de aanleg en inrichting van kerkhoven en begraafplaatsen onder invloed van de Romantische fascinatie met de dood en vergankelijkheid. Gerenommeerde tuinarchitecten maakten van menige dodenakker een fraai plantsoen van stilte en bezinning. Karakteristiek voor de naoorlogse periode zijn de zakelijk en sober ingerichte begraafplaatsen met graven naar standaardmodel waar voor individualiteit en verscheidenheid geen plaats meer is. De laatste jaren wordt er overigens weer wat meer ruimte gegeven aan persoonlijke smaak en voorkeuren.

Grafcultuur.

In de Middeleeuwen werden de doden eerst in een laken begraven, later in een doods-kist. Vermogende families kochten een sarcofaag (Griekse 'sarcophagos' betekent letterlijk 'vleeseter'), een stenen grafkist meestal van zandsteen afkomstig uit het Maingebied of Bentheim. De kisten wegen ongeveer 1200 kg, de deksels 300 tot 500 kg. Deksel en kisten zijn trapeziumvormig waarbij het hoofdeinde breder is dan het

---

*graven op
het joodse
kerkhof te
Ter Apel
(foto: SHC)*

---

voeteneind. De deksels werden versierd met geometrische patronen, christelijke ornamenten of menselijke gestalten (beelddeksel van Holwierde). Omdat praktisch niemand kon lezen komen teksten op middeleeuwse sarcofagen of zerken nauwelijks voor. In de zestiende eeuw verschenen de eerste grafstekten in het Nederduits (pastoorsgraf in kerk te Huizinge, 1553). Naarmate de welvaart in de zeventiende eeuw toenam werd de grafcultuur steeds rijker en verfijnder. Het marmeren grafmonument in de kerk van Midwolde, vervaardigd door Rombout Verhulst in de jaren 1665-1669 in opdracht van Anna van Ewsum voor haar overleden echtgenoot Carel Hieronymus van In- en Kniphuisen, spant in dit opzicht wel de kroon. Op het grafmonument worden de overledene en zijn weduwe afgebeeld. Hieraan is later een door Bartelmeus Eggens gemaakt staand beeld van Anna's tweede man toegevoegd.

Onder het koor bevindt zich een grafkelder voor leden van het geslacht Van Ewsum en Van In- en Kniphuisen. Aan de wand van de kerk hangen tien rouwborden uit de jaren 1639-1768 van leden van deze families. Rustplaatsen van eenvoudige stervelingen werden door houten kruisen en na de Reformatie door houten grafplaten of -palen gemarkeerd. Van laatstgenoemde zijn er nog zo'n 60 in onze provincie te vinden. In de negentiende eeuw kwam de neoclassicistische staande steen (stèles) in de mode. Ook aan de pas herontdekte Oudegyptische beschaving werden stijlelementen ontleent zoals de obelisk.

Het nieuwe materiaal gietijzer werd in de negentiende eeuw in toenemende mate gebruikt voor graftekens en grafplaten, aanvankelijk vooral in Hoogezand alwaar zich

in het nabijgelegen Martenshoek een belangrijke ijzergieterij bevond. In de eerste helft van de twintigste eeuw werd ook wel sierbeton toegepast.

Typerend voor de provincie Groningen is het grote aantal zerken en palen uit vooral de negentiende eeuw met allerhande persoonlijke ontboezemingen in de vorm van al of niet religieus getinte gedichten en spreuken. Op de graven van welgestelden en geletterden zien we bovendien allerhande symboliek; de slang met de staart in de bek, de ouroboros, (teken voor de kringloop van het bestaan), de vlinder (de ziel die het lichaam verlaat), de zeis (die het leven afmaait), de zandloper met vleugels (de vergankelijkheid), de lauwerkranen (de weg des levens), de eikenboom (boom des levens) en de olielamp die wordt leeggeslurpt door een slang (het kwaad slurpt het leven op). Fraaie voorbeelden zijn onder meer te vinden op de kerkhoven van Meeden, Zuidbroek en Zuurdijk.

Van verschillende kerkhoven (Garnwerd, Kloosterburen, Thesinge en Zuurdijk) en begraafplaatsen (R.K. begraafplaats Oude Pekela) zijn inmiddels inventarisaties gemaakt die soms in boekvorm zijn gepubliceerd. De Stichting Oude Groninger Kerken tracht zoveel mogelijk van deze stenen archieven te bewaren. Overigens zijn ze niet alleen van grote cultuurhistorische waarde. Oude kerkhoven en begraafplaatsen vormen vaak een ideaal leefgebied voor talloze plant- en diersoorten. Zelfs op de stenen zerken vinden we nog leven in de vorm van allerlei soms zeldzame soorten korstmossen. Oude kerkhoven en begraafplaatsen zijn daarom in meer dan één opzicht de moeite van het behouden waard.

Boerderijenboek van Vriescheloo

Aankondiging

Na 13 jaar van archiefonderzoek is het 'Boerderijenboek van Vriescheloo' thans gereed.

Uitgangspunt voor het boek is de eerste kadasterkaart uit 1832 die van deze omgeving is gemaakt. Alle boerderijen, maar ook alle huizen van ambachtslieden en arbeiders, die op deze kaart staan, zij qua bewoning gevolgd tot op de dag van vandaag.

Het boek beschrijft de bewoningsgeschiedenis van bovengenoemde huizen in het

kerspels Vriescheloo, dat bestond uit het dorp Vriescheloo en het daarbij behorende gehucht Lutjeloo op ruim 700 bladzijden, voorzien van meer dan 120 foto's.

Niet alleen eigenaren, maar ook de huurders (of inwonende arbeiders) die in deze huizen hebben gewoond zijn in het boek opgesomd.

Tevens zijn een aantal hoofdstukken over 'bijzondere onderwerpen' in het boek opgenomen:

- veldnamen (m.m.v. dr. R. Ebeling)
- de grenzen van het kerspel
- de strijd tegen het water
- de namen van wegen e.d.
- de dorsmachine
- de schippers

Dr. H. Groenendijk (provinciaal archeoloog) heeft het hoofdstuk 'Vriescheloo vóór de schriftelijke bronnen' geschreven.

Het boek is zo niet alleen een genealogisch naslagwerk geworden, maar ook geeft het een historisch overzicht van het leven in alle lagen van de vroegere bevolking in een klein kerspel weer. Het is dus niet alleen interessant voor boerenfamilies, maar ook voor het nageslacht van ambachtslieden en arbeiders!

Tevens zijn een aantal overzichtskaarten opgenomen:

- de gehele kadasterkaart uit 1832 van het gebied
- de kadasterkaart van het gebied uit ca. 1985, na de ruilverkaveling die heeft plaatsgevonden

U kunt het boek bestellen voor de prijs van • 39,95 (excl. binnenlandse verzendkosten van • 7,00) door overmaking op rekeningnummer 35.17.43.065 t.n.v. Boerderijenboek, Hoorntjesweg 9 Winschoten.

Het volgende artikel is afkomstig uit het boek.

De strijd tegen het water

J.S.A. Huizing

Inleiding

In dit stuk wordt getracht om een beeld te schetsen van de voortdurende strijd, die de vroegere inwoners hebben moeten leveren tegen het steeds hoger wassende water. Die dreiging kwam vooral van de kant van de Westerwoldse A, en in mindere mate van het water uit het Boertanger moeras. Maar ook het zeewater uit de Dollart kon gevaarlijk zijn.

Door het ontginnen van de Drentse venen, werd de wateropslagcapaciteit in die venen steeds kleiner en moest er vooral in de herfst, steeds meer water door de Westerwoldse A worden afgevoerd. Hierdoor werden de toen veel lagere en zwakkere dijken herhaaldelijk overstroomd en ook dijkdoorbraken kwamen dan voor. Zo'n doorbraak moest dan later worden "omgedijkt".

Maar ook voordat de ontginningen in Drenthe grootschalig werden aangepakt, waren er al voortdurend problemen.

Zo schrijft op 23-4-1566 Herman Hayens uit Lutjeloo een brief aan Haje III Addinga, waarin hij klaagt: "hoe dat solt water ys overgegan", en "hade ydt eynen halven voet hoeger gelopen, hadde ydt doer myn hus gegaen" en hij vervolgt "Loo en Lutjeloo en Wedde en Hoorn synt daer gans myt verdoerven".

Uiteraard was een overstroming met het zoute zeewater iets, waar de opbrengst in de volgende jaren niet beter van werd!

Wat deed men vroeger, om dit onheil zoveel mogelijk te beperken?

Dijkrichters

In de kerspels in Westerwolde en ook in Bellingwolde en Blijham koos men uit de eigenerfde boeren een aantal dijkrichters.

Die hadden de taak om ervoor te zorgen, dat de dijken er zo goed mogelijk bij lagen, als in de herfst het water weer ging wassen. Ze deden dit aan de hand van de 'dijkbrief'. Dit zal een contract zijn geweest, waarin alle eigenerfden hun rechten en plichten ten aanzien van het beheer der dijken hadden vastgelegd.

Zo lag er op diverse stukken land, vooral op die stukken die vlak bij die dijken lagen een "pand" in de dijk. Dat wil zeggen, de eigenaar van dat stuk land, moest ervoor zorgen, dat zijn gedeelte (pand) van die dijk in goede staat werd gehouden.

Deed iemand dat niet, dan werd hij daartoe door de dijkrichters gemaand. Hielp dat niet, dan kon zo'n man voor het gerecht worden gedaagd.

Het bezit van zo'n stuk land bracht niet altijd alleen maar voordeel en lusten met zich mee.

Om dit te demonstreren volgt hieronder een geschil tussen Boelman Heijes uit Vriescheloo, die als dijkrichter van Vriescheloo optrad en Hindrick Sijmens uit Vlagtwedde. De familie Sijmens bezat indertijd een erve (nr. 2) te Vriescheloo.

05-09-1718 In saecken Boelman Heijes, klager, contra Hindrick Sijmens Gedaagde, ten einde Gedaagde sal moeten betalen

sodaene breucke wegens een quaedt pandt Dijcks als u in de meetinge door de Dijkrichteren is toegemeeten. - Nu had hij Ged. niet meer als twalf deijmt landt, dienvolgens behoefde hij niet meer als twe hondert en twe en vijftig voeten of ses en dertig boom dijcks te maecken, - want in de lange tijdt konde de rije weesen afgesleeten, en terwijl er geen Carspel maete was, soo versochte hij Ged. dat met een kettmaete, of een correcte landtmaete die correct seven voeten was, hem sijn pandt dijcks ten overstaen van het E.E. Gerichte mochte worden toegemeeten -.

- dat de Ged. versogte een nieuwe metinge met een kette, sulcks quam mede niet te passe, voor eerst om dat de dijck of de panden op de dijck noijt met een kette waeren toegemeeten, maer met een rije, en selfs ten tijde van Hindrick Sijmens vaeder was dit selve breuckvallige pandt an Hindrick Sijmens vaeder toegemeeten met die selve rije - dat de rije door langheid van jaeren konde weesen afgesleeten, soo wiert sijn pandt niet grooter, maer kleiner, soo dat de Ged. dan immers niet te klaegen hadde -.

Eeuwen lang heeft het systeem van de dijkrichters met meer of minder succes gefunctioneerd. Na 1619, als de stad Groningen Westerwolde, Blijham en Bellingwolde van Willem van den Hove heeft gekocht, zal ook de 'Stad' zich met het beheer van de dijken gaan bemoeien. Bij geschillen tussen de diverse karspelen, worden burgemeesters en raad dan ook vaak te hulp geroepen door de dijkrichters en de heren komen dan dikwijls een "oculaire inspectie" verrichten, oftewel men kwam persoonlijk naar de plaats waar de problemen zich voordeden, om deze in ogenschouw te nemen.

02-07-1628 Alsoo Geertken Engelkes geciteert hebbende de Dijk

Richteren tot Vriescheloe, selfs niet is erschenen,

En Geert Johans en Henric Rentes wegen de Dijkrichteren comparerende -.

01-06-1637 Alverich Simons omme dat deselve die Dijkrichteren in Friescheloo wegen rovinge angeclaget hadde en tot vermidung van pleiten neet vervolgen wilde deswegen verdragen op twee guldens en tijt staver.

10-09-1649 In saken Remmer Hermens toe Vrieseloo met consorten appellanten, ende Harmen Engelkes aldaer met consorten appellaten, questieus in cas van maekinghe van den dijck over sodane sententie als die E.E. drost Johan Coenders den 5 junii jungst gegeven, - als zynde destyts by beyde Richteren oculaire inspectie genomen, - moesten appellanten een dyck uyt haer landt maecken. Appellanten replicerende

dat die dyck altydt uyt die gastlanden, weseende buy tendycks landen gemaect worden, 't welcke sy annaemen te bewysen, hebben d'H.H. Lieutenant ende Heeren die verclaeringhe te bewysen, dat altydt uyt die buytendycks ofte gastlanden die dyck gemaect zye.

06-06-1656 Roelf Simons klaagt tegen Tiddo Tiabbes en Frerick Ottes, dijkrichters van Vriescheloo. Van den ingelopen dijk - de carspelen Bellingwolde en Vriescheloo - uitspraak d.d. 7-3-1654 door G. Gruis.

19-12-1656 De dijkrichters van Vriescheloo klagen wegens het maken van de questieuze dijk in het Broek.

29-02-1657 Boelman Heijes en consorten, volmachten van Vriescheloo, contra de dijkrichters van Bellingwolde, wegens verscheidene karspel swarigheden, als van zijlen, pompen, cliven ende anders te onderhouden ende heermaken. Bellingwolde ten gevolge van accord schuldig waren te betalen den veerden deel van alle costen so van de onderhoudinge door voorgeschreven cliven, pompen ende zijlen causerden volgens eigen vooscheininge? In dato den 11-5-1653 van Boelman Heijes, Ailt Addens, vulmacht van Vriescheloo.

28-01-1659 Den dijkrichteren van Vriescheloo als Tiddo Tija (bbens,) Nanne Nannes, ende Geert Alberts de jonge adsisteert met Boelman Haijes ende voornoemte Geert Alberts als volmachten gemelte carspell Vrieschelo, nae voorheergaende insinuatie van d'ingelopene k(olk) in de dijck van Jasper Harmens om die te heer maecken - van 't carspell Vriescheloo voldaeen, volgens suelx de dijkrichteren met d'ommedijckinge over Harmen Engelckes landt moegen voortvaeren -.

10-06-1709 Bij requeste an Haar Eed. Moogende - de Caspelen van Bellingwolda en Vriescheloo naalatigh bleven om seker dijk, strekkende over de Veelermark van de Vrieschelooster veenen tot an de Herewegh tuschen Vlagtwedde te repareren ende in behoorlijke staat te stellen, - dat gemelte Caspelen sullen worden angeschreven, om inwendig de tijt van 14 dagen de voornoemde wegh in behoorlijke staat te brengen -.

04-07-1710 Gehoort het rapport van de E:E: heer Borgmr. van Heeck en sijn Ed: Assesoren, dewelke met de Stadts Bouwmester de questieuse A dijcken in Westerwoldinge Landt in oogenschijn hadden genomen; hebben de H. Heeren Borgemeestern ende raadt goedt gevonden ende verstaan, om eenmaal voor al de Landen voor overloop van water te bevrijen, en de respective Interesseerden buiten verschil te houden.

Dat de aenlage van de nieuwe Dijken (: beginnende uit het Zuiden van Wedder Zandt bergen noordwaert tot aen de Oude Schans;) sal zijn 32 voet, de hoogte 7 voet en de kruin ses voet.

2e

Dat de soo genoemde Dijkbrief van 1598, welke inderdaat maar een enkele willekeur is, in zijn geheel sal blijven, uitsondert het articul waarbij daar in verboden wordt van het oordeel van de Dijkkrichteren niet te mogen appelleren oft provoceren, welke articul mits desen voor niet en geender waarden verklaart wordt, als aenlopende tegens het hooge gesagh van de heeren van Wedde en Westerwoldinge Landt.

3e

Dat de Dijken eerst sullen geschouwt worden door de DijkRigteren, en de overschouw door de Richter ter plaatse, genietende voor elcke schouwinge, te doen tweemaal 's jaars, ses guldens, sonder verteringe oft jeets anders, te mogen inbrengen. En aengaande de breucken, sullen sich hebben te reguleren nae de Dijkbrief, en daar op gevolgde raadts apostille in dato (niet ingevuld) worden in saken niet gedeceert oft getermineert, sullen moeten volgen de gewoonten in den Oldambte.

4e

Dat de Dijken en wegen niet als voorheen onordentlijk (:waar uit continuele verschillen quamen te spruiten:) sullen worden gemaect, maar uit de naaste, langhs de dijcken uitstreckende Landen, alles in dier voegen gelijk in den Oldambte en elders gewoonlijk is. En dat soo veel doenlijk ten minsten nadeel van de Eijgenaer.

5e

Dat de onkosten over desen gevallen sullen ommegeslagen worden over de respectie Interesseerden, in dier voegen en nae die mate als men aldaar gewoon is te doen.

- 02-10-1710 Burgemeesteren en Raad besluiten, in tegenstelling tot het bovenstaande, dat men niet zal beginnen bij de Wedder Zandt bergen, maar vanaf de Sodden dijk.
- 30-10-1716 Lucke Deckers wed. Pieter Mennes? contra de Dijkkrichters tot Vriescheloo - so ter instantie van Harmen Buijter als Dijkrichter tot Vriescheloo - 13-11-1716 Lucke Deckers wed. Pieter Mennes? contra de Dijkkrichters tot Vriescheloo - word ingevolgh gemaakte Rolle in den Jaere 1678 wegens het maaken van de Zuijdwentingh, an Bellingh wolde -.
- 25-04-1770 Ooldert Boelmans contra Elso Hilwerts in Vriescheloo. De Gedaagde ontkenkende schuldig te zijn, hebbende hetgeen wegens het pand in de weg schuldig is geweest, an Frerik Elzes als Dijkrichter volgens quitantie voldaan.

24-06-1831 De ondergeteken Dijkkrigters van Vriescheloo en als zodanig het beHeer of toezigt Hebbende over het onderHoud van den dijk, dewelke de Landen tot Het gemelte Dijkregt behorende omringt en beveiligd tegen de Westerwoldsche a en tot welk onderhoud pandigewize naar het Land, dat ieder bezit wordt bijgedragen zonder dat men Hier schatdeimten heeft, verklaren dat wegens de voormelde Uitgaven gene rekeningen zijn gehouden van den jare 1814 - 1824 dat De geheele dijk een lengte heeft van 5296 Ellen. Dat het gedeelte van de Heide tot de dijk land 2448 Ellen, kan worden geacht jaarlijks per ned. ellen aan gewoon onderHoud te Kosten 7 centen, uitmakende 171=36, het gedeelte van de zoddendijk tot de Helft van de dijk 1424 Ellen a 5 centen = 71=20, het gedeelte van de Helft van de a dijk tot de Bellingwolder Nieuwe dijk lang 1424 a 10 centen = 142=40.

Wij onderwerpen deze onze verklaringen aan het nader onderzoek der Amptenaren van het Kadaster.

Aldus opgemaakt te Vriesche Loo Den 24 Juni 1831.

Ondertekend door: J.B. Heijes

Zijldiepen

In Vriescheloo waren vroeger twee zijldiepen. Deze fungeerden als de hoofd afvoersloten van het land. Het dichtst bij de Dorpsstraat lag het nieuwe zijldiep en dichtter naar de Westerwoldse A lag het oude zijldiep. Elke boer had een houten of later een betonnen brug om over deze diepen te komen.

Dat oude zijldiep lag er al heel lang:

- 11-05-1631 In saken Engel Hiddingh impt, versoeckende tegens Engel Nannes gedaagde, - voor twee deimaten over 't Zijldiep na den dijk toe aldaer gelegen volgens koop-brief van den 3e Junij 1573.
- 01-04-1656 Jarco Lieffstinck, onder de clockslach van Vriescheloo, leent 348 dall. van Jantien Wubbens, tegen 80 dall. settpenningen. Hij doet ter antiechresie sekere deijmat meedland in comparanten eijgen toebehoerende land tot Vriescheloo, daer desselfs huis op staat, over het zijl diep gelegen.
- 04-02-1658 Elso Bruggers te Vriescheloo verkoopt meetland in de gemiente mede gelegen, 2 Diemat medeland in Jan Nannes nieuw mede buiten 't olde zijldiep gelegen. 04-02-1658 Geert Alberts versett 4 daijmat medeland, buiten 't olde zijldiep en de varsche dijk, aan Elso Bruggers.
- 24-02-1658 Jan Nannes getr. met Eltie Jansen, op Uuckenborch, arffgeseten te Vriesche-

loo, verkopen 2 deimat mede tot Vriescheloo, in Renneringsborst, tussen het oude en nieuwe zijldiep.

Er is dus al heel vroeg sprake van twee zijldiepen! Helaas is niet bekend, welke van die twee, het oude zijldiep is dat wij als zodanig gekend hebben en waar het andere zijldiep dan wel heeft gelegen!

Met het water bleef men echter problemen houden. Om een betere afvoer te bewerkstelligen, werd er een tweede molen gebouwd. Ook een huis voor het gezin van de molenaar is er gekomen. Hierop hebben o.a. Bunk en Broekema gewerkt.

Broekema's molen

De sloten moesten toen ook worden verbreed of nieuw gegraven en ook het slijkdiep, waarop de molen uitwaterde, moest worden aangelegd:

25-06-1868 Het deelgenootschap in het slijkdiep wordt opgericht te Wedde.

25-06-1868 Engeltje Harms Tijks, de weduwe van Hindrik Alberts Kremer en nog vele andere boeren, verkopen stukken grond voor het slijkdiep en de molenwerf.

01-09-1868 Hindrik Jans Zwiers, landbouwer te Vriescheloo, als bekleemde meijer en Zwaantje Tammes Tammes, de weduwe van Hindrik Jans Hiskes, verkopen aan het waterschap Vriescheloo (o.a. Boelman Jans Heijes) een strook grond, t.b.v. de molenwatering, tot aan het nieuwe zijldiep.

De veensloten

Nu de Vrieschelooster vennen van een betere afwatering was voorzien, werd ook het veen aangepakt:

18-08-1876 Ondergeteekenden allen ingezetenen van Vriescheloo gemeente Bellingwolde erkennen door en bij deze genoegen te nemen in het Besluit, gehouden in de vergadering van Vrijdag den 18 Augustus 1800 zes en zeventig ten huize van van G. Eelsing, alwaar ter sprake was het verbeteren van den veensloot achter den Leidijk of het Waterschap Vriescheloo.

Waarnaar na rijp beraad is besloten:

a. Zoover de veensloot pandpligtig is door ieder moet worden gegraven en jaarlijks onderhouden, en op eene boven breete te brengen van 3.50 Meter, diepte 2 Meter, bodem breete 2 Meter, tillen wijd 1.50 Meter.

b. De voorste veensloot vanaf B.J. Heijes tot de wed. Goorn door de pandpligtigen te graven en jaarlijks onderhouden.

c. De opgaande veensloot vanaf de voorste veensloot tot den tweede veensloot tusschen de wed. H. Kremer en de wed. S. Goorn en den Marksloot ten laste der vennen te graven en jaarlijks onderhouden door de eigenaren der vennen van den Leidijk tot den scheiding en van de voorste veensloot tot de Veelerscheiding, welke kosten zullen worden omgeslagen per Hektare, ontgonnen grond hieronder begrepen zal met een dubbelen aanslag worden aangeslagen.

d. Mede geven de ondergeteekenden aan de Dierectie de magt om den Marksloot en de opgaanden veensloot ten laste en kosten der veeneigenaren uit te besteden, gelden per Hektare te heffen en uitbetalingen te doen.

e. Eindelijk verbind zich ieder om zoo ver hij pligtig is zijn pand tegen den 1 September van ieder jaar in eenen schoubaren staat te hebben, niet in een goeden staat bevonden zijnde zal hij verbeurt hebben eene boete van dertig cent.

Vriescheloo den Augustus 1876

Toen ondertekenden:

D. de Raad den sloot agter den Wending eerst

R.R. Hazelhoff

B.J. Heijes

Wed. J.H. Houwen

K.G. Kuiper

J.G. Huizing

H.H. Koets

K.H. Koets

J.H. Houwen

A.G. Heit

R.D. Telkamp

A.H. Kremer til

1 m breed

J.H. Halm (voor 't onderhoud) H.J. Kuil

E.H. Tijks

J.H. Kuil

Wedw. Hidding

G.K. Timmer

B. Houwen

Wed. H. Tammes

W.B. Nobbe

B. de Raad

Jan E. Smit

B.S. Brak

(Freerk Elzes er buiten blijven B.A. Kremer en de til een meter wijd)

J.F. Geertsema

H.J. Zwiers

J.B. Trenning

Hinderika Huizing

J.G. Holtkamp

Berend Lohof

de huurtijd is.

S.T? de Boer	H.H. Hommes
S. Friken	B.K. Jansen
H.J. Lohof	A.H. Boer
A.H. Vrieze	J. Warntjes
H. Warntjes	H. Angerman
D. Kwak?	B.E. Renken
S.E. v.d. Veen en als kerkvoogd	de Wed. Gooren
Hans Eelsing	B.W. Engels
Harm Spa	Sien Ha?
Fokko Raatjes	K. Vriese?
H. Scholte	F. Mansens
A. Katuin	H. Hofkamp
H.E. Renken	P.H. Lohof per orde
	G. Hilvering

16-10-1886 In een openbare vergadering van het Bestuur van het Waterschap "Vriescheloo", toen voorzitter was H.C. Angerman en secretaris A.H. Vrieze, werd het plan eener geldlening ten laste van het Waterschap "Vriescheloo" kenbaar gemaakt, groot f. 22.000,- waarvan f. 10.000,- tot het bouwen van een stoomwatergemaal met de benodigde machine en f. 12.000,- tot het converteren van de rest der schuld van de leening van 1868, zijnde f. 12.000,-. Dit plan behelsde 10 artikelen, het werd door Gedeputeerde Staten in hun vergadering d.d. 12 November 1886 goedgekeurd.

28-01-1895 Jacobus Bruines Trenning, landgebruiker te Vriescheloo verkoopt: 7e. de beklemming van land nabij het stoomgemaal, de Nieuwe Mee, sectie F, nummer 75, vaste jaarlijk se huur fl. 35,-.

Boelo Tijdenskanaal

Met het water en met Westerwolde wil het nog steeds niet echt vlotten. Boelo Tijdens is de man, die het belang van een betere afwatering en een goed kanaal voor de scheepvaart inziet en hij weet dit plan door te zetten. Dat houdt in, dat vele boeren een stukje land moeten verkopen aan het waterschap:

- 1909 1. Willem Willems Houwen, landbouwer te Vriescheloo, verkoopt 2 a. 8 ca. in de Vriescheloosterveen bouwten.
2. Esdert Glazenburg, landbouwer, verkoopt 57 a. 62 ca. land en weg in de Vriescheloosterveenbouwten.
3. Johanna Holtkamp, de weduwe van Scholte Trenning, landbouwer te Vriescheloo verkoopt 42 a. 60 ca. land en weg.
4. Elzo de Raadt, Renko en Hendrik, landbouwers, verkopen 58 a. 90 ca. land en weg in de Vriescheloosterveenbouwten.
5. Albert, Geert en Harm Heit, landbouwers,
6. Jan Remptema, landbouwer,
7. Kornelius Jansen, schipper,
8. Harm Potter, arbeider,
9. Harm Berends Spa, arbeider te Bellingwolde,
10. Engel Berends Renken, landbouwer,
11. Haijo Christiaans Angerman, landbouwer,

12. Derk Zwiers, landbouwer,
Zij allen verkopen grond aan het waterschap Westerwolde.

29-07-1909 Harm Bruining, landbouwer te Vriescheloo en Geert Bruining, molenaar te Vriescheloo verkopen aan het Waterschap Westerwolde 14 a. 74 ca. grond.

23-09-1910 Het college van kerkvoogden der N.H. kerk te Vriescheloo verkoopt grond aan het waterschap Westerwolde.

Ook de eigenaren van bekleemde gronden moesten toestemming geven. Ten behoeve van de verkoop van bekleemde gronden, moesten deze - met toestemming van deze eigenaren - voor het betreffende deel uit de beklemming worden ontslagen, want het Waterschap wilde alleen eigen grond in bezit hebben.

Nadat het Boelo Tijdenskanaal was gegraven, ging het een stuk beter met de waterbeheersing. Maar een enkele keer ging het in de herfst nog wel eens bijna mis! Zo moesten in 1959/60 nog inwoners wacht lopen over de dijk langs het Veendiep, omdat die dijk door de hoge waterstand dreigde door te breken. Er werden toen nog zandzakken tegen de zwakste plekken gelegd.

Het water stond in het huis bij de stoommolen, waar toen de familie Stadlander woonde, tot aan de raamkozijnen!

Versterking van de dijk langs het veendiep (1959/1960)

Waar bist doe aine van?

32 Hindrik Geerts Smit * Veenhuizen 10 dec 1769 † Onstwedde 10 nov 1805	34 Aike Luikens Tensing ~ Onstwedde 30 aug 1765 (* Veenhuizen) † Veenhuizen 1 dec 1816	36 Meindert Wubbes Meinderts arbeider ~ Onstwedde 7 feb 1783	38 Jan Jans Schoenmaker * Onstwedde 1 jul 1790 † Onstwedde 9 mrt 1812	40 Derk Willems schaapherder * Onstwedde 23 mrt 1769 † Onstwedde 5 apr 1840	42 Wubbe Berendts Ots landbouwer ~ Onstwedde 28 mei 1775 † Onstwedde 7 feb 1827	44 Jan Lammerts de Vries † Weener (D) 1826	46 Jan Berends Heideman * Selligen 1766 † Bourtange 22 feb 1814
X Onstwedde 24 mei 1805	X Onstwedde 10 mei 1805	X Onstwedde 17 jun 1809	X Onstwedde 9 mrt 1821	X Onstwedde 23 dec 1793	X Bourtange 31 okt 1811	X	X Selligen 2 feb 1800
33 Tjaduwe Alberts Haak ~ Onstwedde 24 feb 1771	35 Elsijn Jarkes Huls * Jipsinghuizen 9 mrt 1770 † Veenhuizen 19 aug 1823	37 Elsien Alberts Hulsker ~ Onstwedde 25 dec 1780	39 Hebeltien Derks Scheper * Onstwedde 19 aug 1796	41 Geertruid Willems Haan ~ Onstwedde 6 okt 1771 † Onstwedde 21 apr 1815	43 Aike Alberts Hensums ~ Onstwedde 23 aug 1782 † Holte 2 apr 1846	45 Antje Habben * 1771 † Stapelmoor (D) 27 jan 1816	47 Marijke Jans * Selligen 1766 † Selligen 4 apr 1826
16 Hindrik Hindriks Smid landbouwer * Onstwedde 14 jun 1806 † Veenhuizen 1 jul 1886 X Onstwedde 1 jun 1827	17 Anna Aikes Tensing * Onstwedde 3 jan 1808 † Veenhuizen 7 dec 1890	18 Albert Meinderts Meinders landbouwer * Onstwedde 1 dec 1817 † Onstwedde 3 aug 1863 X Onstwedde 12 dec 1840	19 Geertruid Jans Schoenmaker * Onstwedde 12 aug 1821 † Onstwedde 13 jul 1888	20 Willem Derks Scheper landarbeider * Onstwedde 2 sep 1806 † Onstwedde 4 feb 1875 X Onstwedde 21 okt 1836	21 Fennechien Wubbes Ots ~ Onstwedde 7 jul 1814 † Onstwedde 2 mei 1846	22 Habbe Jans de Vries * Weener (D) 18 jun 1798	23 Janna Jans Heideman * Selligen 14 jul 1804 X Selligen 5 dec 1826
8 Aike Hindriks Smid landbouwer * Onstwedde 24 nov 1834 † Holte 19 nov 1919 X Onstwedde 23 mei 1867	9 Elsien Meinderts * Onstwedde 1 feb 1848 † Holte 28 aug 1916	10 Derk Scheper landarbeider * Onstwedde 20 sep 1839 † Barlage 30 mrt 1912 X Onstwedde 9 mei 1863	11 Geessien de Vries * Mussel 28 dec 1841 † Holte 9 aug 1895				
4 Hendrik Smith landbouwer * Onstwedde 2 okt 1867 † Onstwedde 10 nov 1948 X Onstwedde 29 apr 1893	5 Fennechien Scheper * Holte 18 okt 1867 † Onstwedde 14 mrt 1956						
2 Derk Smith landbouwer * Onstwedde 11 jul 1907 † Onstwedde 11 dec 1996 X Onstwedde							
Tjakko landbouwkundige * Onstwedde 2 mei 1940 X Vlagtwedde 4 sep 1964 met Jantje Arnoldus							

Kwartierstaat van Tjakko Smith (lidnummer 94291)

48 Garmt Jans Slagter kastelein * Pieterburen 15 jul 1781 † Spijk 28 nov 1832	50 Tjasse Willems van Dijk * Losdorp	52 Jan Hindriks Boer arbeider † 15 dec 1811	54 Ibeling Jans dagloner te Weener (D) † 27 nov 1811	56 Nicolaas Schmaal van Haselhof bakker/brouwer – Wedde 15 jan 1747 † Nwe Pekela 5 ap 1798	58 Sibold Freerks landbouwer * Nwe Pekela 1744 † Nwe Pekela 13 mei 1808	60 Johan Friedrich Hohmann kleermaker * Völlen (D) 1782	62 Jacob Willems Wieske scheepstimmerman * Oude Pekela 17 jan 1767 † Oude Pekela 1828
X Godlinze 20 aug 1809	X	X	X	X Nwe Pekela 7 mrt 1776	X	X	X Oude Pekela 22 nov 1789
49 Aafke Lucas Schut winkelierster / kasteleinsche * Godlinze 8 jan 1786 † Spijk 13 jul 1847	51 Martje Hindriks	53 Stijntje Konraads	55 Harmina Hindriks	57 Eltje Jans Uiling hoedenmaakster * Nwe Pekela 1748 † Nwe Pekela 6 apr 1814	59 Geertje Derks Klein	61 Marieke Janssen Bartels	63 Klazijn Hindriks de Jonge * Oude Pekela 15 jun 1758 † Oude Pekela 1 jan 1838
24 Gerrit Garms Slagter landbouwer * Spijk 23 feb 1813 † Onstwedde 3 nov 1886 X Spijk 11 jun 1842	25 Grietje Tjasses van Dijk * Losdorp 30 mrt 1817 † Onstwedde	26 Berend Jans Boer arbeider * Bellingwolde 19 apr 1808 X Bellingwolde 18 mrt 1836	27 Hauke Ibelinghs Jans (Heits) * Weener (D) 30 okt 1806 † Bellingwolde 26 jan 1864	28 Jan Tonnis Hazelhoff goud- en zilversmid * Nwe Pekela 5 jan 1777 † Oude Pekela 10 feb 1852 X Veendam 16 jan 1828	29 Grietje Drijfhout * Nwe Pekela 12 okt 1791 † Oude Pekela 14 nov 1859	30 Hendrich Friedrichs Homan scheepsbouwers knecht * Völlen 19 aug 1806 † Oude Pekela 25 dec 1864 X Oude Pekela 17 sep 1833	31 Trijntje Jakobs Wieske * Oude Pekela 18 dec 1794 † Oude Pekela 13 sep 1842
12 Johannes Slagter landbouwer * Spijk 5 feb 1850 † Tange Alteveer 15 jul 1930 X Bellingwolde 26 jan 1873	13 Wupke Boer * Bellingwolde 26 jan 1850 † Tange Alteveer 12 mrt 1912	14 Nicolaas Hazelhoff zeilmaker * Veendam 8 mei 1830 † Nieuwe Pekela 27 feb 1898 X Oude Pekela 24 okt 1857	15 Klasina Homan * Oude Pekela 13 jul 1839 † Wildervank 13 nov 1922				
6 Tjakko Slagter landbouwer * Alteveer 30 okt 1881 † Vlagtwedde 21 jan 1960 X Nieuwe Pekela 20 jun 1903	7 Klasina Hazelhoff * Nieuwe Pekela 9 jan 1872 † Tange Alteveer 5 dec 1957						
3 Wupke Slagter * Alteveer 27 apr 1909 † Ter Apel 3 jun 1994 27 jun 1932							
1 Smith * Vlagtwedde 6 okt 1942 dochter van Jan Arnoldus en Janna Jantina Arnoldus							

Uw voorouders op internet?

Lars Roobol,

---

e-mail: lars.roobol@tiscali.nl
webadres: <http://www.familyaffairs.nl/LarsFemke>

Inleiding

Het internet is al in de jaren 1960 begonnen, eerst bedoeld als militair en wetenschappelijk communicatiemiddel. De opkomst van betaalbare computers in de jaren 1980 maakte het pad vrij voor het *world wide web* (www), een verzameling van stukken tekst, geluid en beeld die aan de lezer getoond worden via het *hyper text transfer protocol* (http), een serie internationale afspraken over hoe de informatie gepresenteerd moet worden. In de tekst kunnen verwijzingen (*links*) worden opgenomen zodat men met een muisklik van het ene naar het andere stuk informatie kan springen. Een samenhangend aantal bladzijden heet een *website*.

Websites

Het aantal bladzijden op het web is enorm gegroeid in de laatste tien jaren: op het moment zijn het er ruim een miljard. Het vinden van geschikte informatie op het web is daarmee een serieus probleem geworden. Diverse firma's hebben de bladzijden geïndexeerd, deze zijn door het intikken van trefwoorden in een zogenaamde zoekmachine terug te vinden. De beste op dit moment is <http://www.google.nl>. Een probleem blijft dat de zoektermen zeer specifiek moeten zijn voor een goed resultaat, zo levert zoeken op 'genealogie' en 'Miedema' 1100 resultaten op. In het onderstaande zal ik een aantal andere zoekstrategieën bespreken.

Archieven en Databases

Archieven waren altijd al de plek om te bezoeken, als men gegevens uit het verleden zocht. De meeste archieven hebben nu hun eigen website, de Nederlandse zijn te vinden via <http://www.archiefnet.nl/>. Hier vindt men dat de Groninger Archieven te vinden zijn op <http://www.groningerarchieven.nl/> en dat de rijksarchieven een index op alle akten uit de burgerlijke stand aan het maken zijn op <http://www.genlias.nl>. Veel grote gemeentearchieven (Delft, Rotterdam, enz.) hebben inmiddels al hun DTB op het web staan. Ook zijn er mensen die verzamelingen van gegevens (kerkboeken en ander materiaal) op hun website zetten. Herman de Wit heeft links naar al deze sites verzameld op zijn site <http://www.geneaknowhow.net>. Ook op <http://www.cyndislist.com> is een indrukwek-

kende hoeveelheid links te vinden. Tenslotte moet ik nog "de mormonen" <http://www.familysearch.org/> vermelden.

Verenigingen

Via de bekende verenigingen komt men ook aan veel informatie, bijvoorbeeld via de NGV landelijk (<http://www.ngv.nl>) of NGV Groningen (<http://www.ngvgroningen.nl>). Ook uw eigen vereniging heeft een eigen site, zie onderaan. De website van het Centraal Bureau voor Genealogie is ook zeer de moeite waard, zie hiervoor <http://www.cbg.nl>.

Regionale Verzamelsites

Voor wie in een bepaalde regio zoekt zijn verzamelsites nuttig. Voor Groningen zijn de belangrijkste sites die van Piet en Willeke Molema (<http://home.hccnet.nl/p.molema/grweb.htm>), Harm Selling (<http://www.genealogiegroningen.nl/>) en Dick Kuil (<http://www.futurum.nl/genealogie/gpg.html>). De verwijzingen die u op deze sites vindt zullen u vast naar meer interessante websites leiden.

Internetcorrespondentie

Tot dusver hebben wij het alleen over eenrichtingverkeer gehad: u laadt informatie van het internet. Natuurlijk kan men ook zelf een website maken over de gevonden voorouders en zo reacties van "het publiek" ontlokken. Ook zijn er speciale sites (*message boards*) waar men vragen kan stellen en antwoorden kan geven. Een heel goede is die van Rootsweb, gerubriceerd per Nederlandse provincie: <http://boards.ancestry.com/mbexec?htx=board&r=rw&p=localities.weurope.netherlands>. Langs deze weg kunt u in contact komen met mensen die wel informatie, maar geen website hebben. Ook zijn er *mailing lists*, centrale e-mail adressen waar men een bericht naar toe kan sturen die bij een hele groep mensen aankomen die over een bepaald onderwerp willen discussiëren. Deze zijn er voor diverse regio's, waaronder Westerwolde, zie voor meer informatie hierover <http://home.hccnet.nl/p.molema/mailling.htm>.

Tot slot

Hoe leuk het zoeken naar overleden voorouders ook is, ik wil u graag het volgende meegeven. Internet biedt u niet alleen de mogelijkheid om anoniem gegevens te kopiëren, maar u kunt natuurlijk ook contact zoeken met de makers van de website van uw interesse. Dit levert vaak niet alleen nog meer gegevens op, maar ook interessante contacten. Persoonlijk heeft internet contacten opgeleverd met ambtenaren, een oud minister havenwerkers, directeuren en zelfs met uit het oog verloren achterneven en nichten. Sommige van hen reken ik tot mijn persoonlijke vriendenkring. Ik wens u een interessante speurtocht. Er zijn natuurlijk veel meer interessante websites: zie voor meer links de website van 'Westerwolde': <http://members.tripod.com/~westerwolde/>

Driemaandelijks tijdschrift van de
Vereniging voor
Genealogie en Historie
Westerwolde

Redactie

Theo Hofman (eindredactie)
Bert Roossien

redactieadres:

Nic. Beetsstraat 19
9636 GJ Zuidbroek
tel. 0598-452417 (na 18 uur of in het weekend)
e-mail: m.j.hofman@hetnet.nl

Secretariaat en ledenadministratie

P. Scheper
Heidelaan 1
7822 CD Emmen
tel. 0591-618043
e-mail: P.Scheper@zonnet.nl

Penningmeester

G. Kamies
Postkade 51
9503 AJ Stadskanaal
tel. 0599-617272

Bankrekeningnr.: 3586.06.063 t.n.v. Vereniging voor
Genealogie en Historie Westerwolde
Gironr.: 4222401

Lidmaatschap

- contributie: • 15,00 per jaar, inclusief tijdschrift uit te reiken op de driemaandelijksse bijeenkomsten of toegezonden per post
- donateurs: • 13,00 per jaar, met tijdschrift, toegezonden per post (alleen voor verenigingen en stichtingen)
- voor toezending van het tijdschrift buiten Europa gelden andere tarieven, informatie hierover kunt u verkrijgen bij het secretariaat

Archief en boekencollectie van de vereniging

Streekhistorisch Centrum
Ceresstraat 2
9502 EA Stadskanaal
tel. 0599-612649
(voor leden gratis toegankelijk)

Internet

U vindt onze vereniging op internet:
<http://members.tripod.com/~westerwolde>
beheerder van de homepage:F.Jager
e-mail: fjager@wxs.nl

---

niets uit dit tijdschrift mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotografie, microfilm of op welke andere wijze, zonder schriftelijke toestemming van de redactie

---

Jaargang 23, nr. 4

december 2002

Inhoud

- 85 Inhoud
- 85 Van de redactie
- 86 De geheimzinnige Poaterbörg te Onstwedde (V)
(H. R. Aiking)
- 89 Boerderijenboek Vriescheloo
(red.)
- 90 De Hottinger-kaarten van Westerwolde (1788-1792)
(H. Versfelt)
- 94 Velnamen in Vriescheloo
Het Uileholt (J. S. A. Huijzing)
- 102 Oldenburg & Klooster Hude
(J. G. Abbes)
- 105 Telefoonaansluitingen 1954
(Ter Apel)
- 106 Zwerftochten in Westerwolde
(III)
- 110 Tijdschriften en jaarboeken
(B. Roossien)

Van de redactie

Wie heeft nog genealogische artikelen voor ons tijdschrift? Reacties s.v.p. naar het redactie-adres.

De geheimzinnige Poaterbörg te Onstwedde (M)

H.R. Aiking

Inleiding

Er is iets vreemds aan de hand met de kerk en de toren van Onstwedde. Het complex wijkt sterk af van de talrijke romaanse en romano-gotische bouwwerken in onze provincie. Bovendien lijken kerk en toren van Onstwedde zelf, onderling ook al nauwelijks aan elkaar verwant te zijn b.v. wat betreft de vormen, de verhoudingen, de detaillering, de steenmaten etc.

Tot nu toe heeft, voor zover mij bekend, niemand ooit zijn tanden gezet in de ont-raad-seling van de vraag, hoe een en ander zo is ontstaan. Na een eeuwlang over het complex (veelal in lovende woorden) te hebben geschreven, is men nooit verder gekomen dan de legende over drie beroemde Groningse zusters, en men berustte tenslotte bij de gedachte, zo treffend vertolkt door een Onstwedder dichter: "In der eeuwen nacht verslonden, ligt d' herinnering aan zijn bouw" (1893). Ja, 'verslonden', wij weten het niet, en wij zullen het wel nooit weten.

Door het lot naar hier gedreven (mijn voorouders woonden in de 18^e eeuw gedurende 50 jaren in de schaduw van de Juffer), besloep mij de lust mij in het Onstwedder raadsel te verdiepen, een poging te wagen in die "nacht der eeuwen" door te dringen, en zo gingen in dit tijdschrift de eerste vier artikelen aan het nu volgende vooraf.

Eerste stenen kerkgebouw

Omstreeks 1200 stond dus daar waar nu de toren staat het Onstwedder steenhuis en ergens tussen dat steenhuis en de Poaterbörg stond nog steeds de tweede houten kerk. Omstreeks 1250 werd die houten kerk uit 1124, gelegen op dezelfde hof, vervangen door een kerk van steen. Waar die eerste stenen kerk gestaan heeft, meenden wij niet te weten, maar bij nauwkeurige bestudering van de uit het steenhuis gegroeide toren, zijn wij nu tot het inzicht gekomen dat er tegen de oostzijde van die toren een stenen gebouw moet hebben gestaan alvorens de tegenwoordige kerk er werd gesticht. Wat zou dat stenen gebouw dan anders geweest kunnen zijn dan die eerste

stenen kerk? En zo is de conclusie ontstaan, dat het bouwen van de eerste stenen kerk en van de klokkentoren ongeveer gelijktijdig en in onderlinge wisselwerking moet hebben plaatsgevonden. Dieper op deze vondst in te gaan, zou de aard en de omvang van dit artikel ver te buiten gaan. U moet het voorlopig maar van mij aannemen. De resultaten van die gelijktijdigheid zult u in het hier volgende verhaal en in een volgend artikel trouwens menigmaal ervaren.

Nu wij de plaats van die vroege kerk kennen, kunnen wij meer over haar te weten komen. Wij wisten al, dat de kerkgebouwen in Wedde en Vlagtwedde, die beide nu nog bestaan, ons kunnen inlichten over de bouwperiode en over de bouwstijl van Onstwedde's eerste stenen kerk en met dat gegeven op de achtergrond, zullen we nu trachten de hoofdvorm van dit reeds lang verdwenen godshuis te reconstrueren. De breedte buitenwerks kan maximaal 7.50 m geweest zijn, aangezien de nieuwe, de tegenwoordige kerk er later omheen gebouwd moest worden. Men zal de diensten in de oude kerk zo lang mogelijk hebben volgehouden. De binnenwerkse breedtemaat van de nieuwe kerk blijkt later 7.50 m te zijn geworden. De buitenwerkse breedtemaat in Wedde is 6.50 m, die in Vlagtwedde 8.50 m. Dus Onstwedde lijkt een gemiddelde daarvan.

De nok van het gebouw kon natuurlijk niet hoger gelegd worden dan de onderkant van het gelijktijdig gebouwde galmgat in de klokkentoren en zal dus zeker daar beneden gelegen hebben.

Uit veiligheidsoverwegingen (brand en braak) werden de kerkruimten in het algemeen bekroond met stenen gewelven. De ruimte boven die gewelven (dus direct onder de kap) moest bereikbaar blijven. In Onstwedde is de toegang tot die ruimte vanuit de toren nog gedeeltelijk aanwezig: een kruipgat, breed 1 meter en hoog 1.3 meter. Omdat aan de oostzijde later een muur voor dat kruipgat werd langsgetrokken, is het vanuit de thans veel hogere kerkruimte niet meer waarneembaar. In de toren is de nis nog zo'n 1.25 m diep. De langsmuren van de kerken in Wedde en Vlagtwedde zijn 0.8 m dik en beide kerken hadden oorspronkelijk geen steunberen.

Niet nodig, omdat de muren wel dik, maar niet hoog waren. Ook Onstwedde zal dus geen conterforten hebben gekend.

Naar de ramen en naar de gevelindeling middels decoratief metselwerk in de vorm van spaarvelden, lisenen, boogfriezen e.d. kunnen we slechts raden met de kerk van Wedde in gedachte.

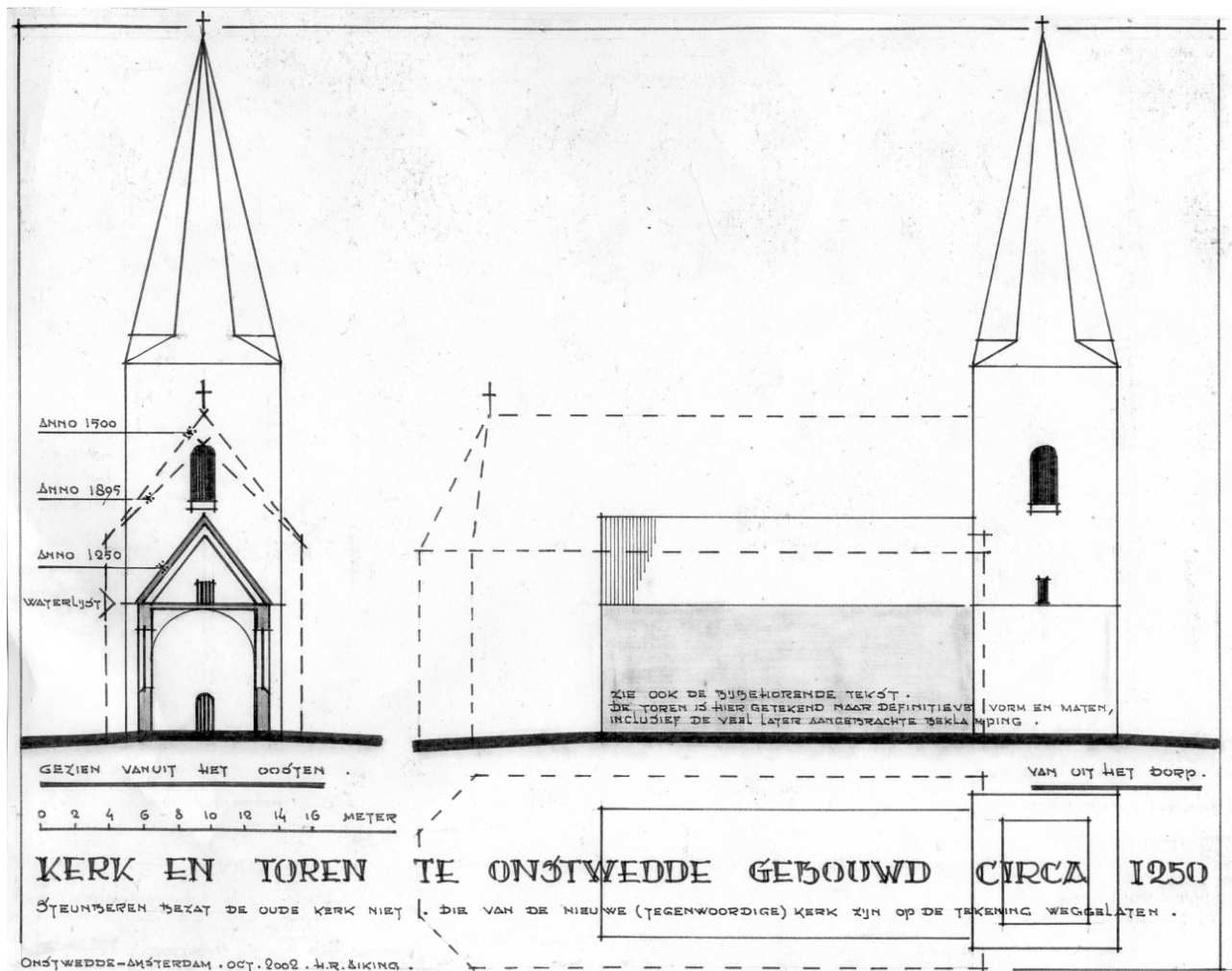
Alle ruimtematen in onze kerk zijn iets groter dan die van Wedde, weshalve wij aannemen dat ook de kerk lengte in Onstwedde die van Wedde wel zal hebben overschreden. Een parochie met eigen steenbakkerijen behoeft nu eenmaal niet op een steentje meer of minder te letten. Hoe in de lengterichting de opdeling tussen priesterkoor en lekenkerk er uit heeft gezien, zal wel geheim blijven. Dat geheim ligt onder de tegenwoordige kerkvloer. Op de tekening (afbeelding 1) is getracht een en ander van datgene wat hier boven staat, te verduidelijken en samen te vatten (voor een juist beeld van sommige verhoudingen had de grondlijn iets hoger moeten liggen). We gaan nu over naar de andere helft van het complex.

De kerk heeft een belangrijke boodschap die ze middels sacramenten uitdraagt, die ze middels woord en lied in gewijde ruimten laat horen en die ze in de omgeving laat klinken middels beierende klokken. Die klokken vragen om stoelen en met die klokkenstoelen werd een nieuw fenomeen, nl. de kerktoren geboren.

In Onstwedde, met zijn baksteenindustrie, kwam de vrijstaande houten klokkenstoel niet in aanmerkingen bovendien lag het voor de hand het reeds 7 meter hoge steenhuis verder tot toren te ontwikkelen.

Dat steenhuis, gebouwd omstreeks 1200 (misschien zelfs nog iets vroeger) was waarschijnlijk het eerste serieuze gebouw van steen in heel Westerwolde, gelegen vlak bij de vindplaats van het bakmateriaal (zie afbeelding 2). Een uiterst primitief bouwwerk, want aanvankelijk moest niet alleen het bakken van de steen en het transport ervan, maar ook het metselen er mee worden uitgeprobeerd. De plattegrond van het steenhuis, bedoeld als rechthoek, was al niet helemaal gelukt; men zal de haakse hoeken wel op het oog hebben bepaald. De muren

afbeelding 1

werden rondom 1.35 m dik (4 strekken). Op 3.5 m boven de grond werd de eerste houten vloer gelegd en ter hoogte daarvan spaarde men aan de westkant in het metselwerk een toegang uit (zie ons vorig artikel). Misschien is ruim 2 meter hoger een volgende vloer gelegd, maar restanten van die tweede vloer, zoals lichtopeningen, moeten, balkgaten e.d. zijn niet gevonden. Weer ruim 2 meter hoger werd de verdedigingsvloer gelegd: de weertzolder, omsloten door tinnen van 2.5 m hoogte. Men dekte het geheel van zolder en tinnen af met een dak van uiteraard snel vergaand materiaal.

Tegen dit bouwsel, tegen deze bunker, wilde men 50 jaren later een kerk bouwen, de bunker zelf wilde men laten uitgroeien tot klokkentoren. Intussen had de bouwtechniek een snelle ontwikkeling doorgemaakt en men begreep al gauw, dat de oppervlakte van de oostmuur niet te gebruiken was als interieurmuur van de kerk. Die was nl. veel te ruw, veel te ruig. Er werd een keurige muur voor langs gemetseld, 15 cm dik plus 3 cm om het ruwe oppervlak te ondervangen: een klampmuur dus van 18 cm. In die muur werd een doorloopuitgespaard, c.q. uitgehakt om de klokkenluider en anderen toegang te verlenen tot de toren. Of de toegang tot de eerste houten vloer op 3.5 m hoogte aan de westzijde toen nog in gebruik gebleven is? Het primitieve metselwerk uit 1200 (te denken valt zelfs aan leem als specie i.p.v. kalk) was aan de westgevel het meest door weer en wind aangetast. Er werd een klamp van 18 cm tegen die westgevel gemetseld en mogelijk werd toen reeds de toegangsopening versmald tot lichtopening.

Ter hoogte van de weertzolder werd men geconfronteerd met de slordige aanleg uit 1200. Om verder te kunnen bouwen moesten daarom de richtingen van de muren in horizontale zin enigszins gecorrigeerd worden. Dat lukte zonder grote problemen. De correcties zijn in het interieur nog terug te vinden; aan de buitenkant zijn ze verhuld door de klampmuren. De bij de kerk besproken klampmuur tegen de oostgevel van het steenhuis wordt naar boven doorgemetseld als oostelijke buitenmuur van de toren. Daardoor kan de muurdikte aan de binnenkant van het steenhuis wat worden ingenomen zonder de stabiliteit van de bovenbouw aan te tasten: het werd een (uiteraard weer wat schuin verlopende) sprong in de muur ter breedte van zo'n 20 tot 30 cm. De ruimten tussen de vier hoektinnen onderling worden massief vol gemetseld on-

der uitsparing van vier lichtopeningen, waarvan die aan de oostzijde gevormd en bestemd wordt tot kruipgat naar de ruimte boven de gewelven, zoals reeds bij de beschrijving van de kerk vermeld.

Op de verdieping boven de weertzolder werd het eigenlijke doel van de torenbouw gerealiseerd: de ophanging van de klok, die er nu in een houten staketsel hangt. Er is wel verondersteld, dat oorspronkelijk in elk van de vier galmgaten een klok zou hebben gehangen. Die gaten zijn er groot genoeg voor. Het moet een feestelijk geheel geweest zijn. Zeker weten wij alleen, dat er in het noordelijk galmgat (dus aan de dorpszijde) tot vóór 1920 eentje heeft gehangen. En dan het dak. Een naaldspits van hetzelfde materiaal als waarmee de wanden zijn samengesteld. Denk ook aan een bijenkorf. De keltten in Ierland bouwden vóór het jaar 600 de omhulling van hun heilige ruimten eveneens uit slechts één en dezelfde steensoort. In Onstwedde is het verschijnsel waarschijnlijk te verklaren uit het feit dat de vervaardiging van baksteen binnen handbereik en in eigen beheer plaats vond.

Overigens bezat Groningerland nog een paar van dergelijke gewaagde torenbekroningen: De Juffer van Holwierde is in het midden van de 19^e eeuw gesloopt. Schildwolde's Juffer is gerestaureerd en prijkt nu met het jaartal 1289 op haar lijf. In Haren (bij Groningen) vond C.H. Peters tijdens de restauratie in 1914 onmiskenbare aanzetten voor een bakstenen naaldspits, die echter om praktische redenen toen niet gereconstrueerd is geworden.

Vanaf 1275 had Onstwedde dus een respectabel godshuis. De mensen, die de bouw ervan hebben gerealiseerd, waren Eigenheimers met daartussen misschien een paar Wedders of Vlagtwedders. Want, te oordelen naar de detaillering en de composities van de nog bestaande toren, zullen de Cisterciënzer of Premonstratenzer monniken er wel niet aan te pas gekomen zijn.

Heer-oom op de Poaterbörg beleefde turbulente jaren. Onder zijn bezielende leiding groeiden houten kerk en stenen bunker uit tot een regionaal religieus centrum. Die pastoor moet een initiatiefnemer, een ontwerper en organisator van formaat geweest zijn.

Aan het eind van ons betoog gekomen, constateren wij dat het 'vreemde' in de verschijning van Onstwedde's kerkcomplex dus schuilt in de lange duur van zijn ontstaansgeschiedenis: de toren, ontwikkeld

vanuit een bestaande bouw (en daarvoor gekarakteriseerd), was bedoeld voor een kleine kerk, maar werd later óók nog gecombineerd met een grote. Een proces van 3 eeuwen. Over die latere combinatie, een volgende keer.

Stellingen

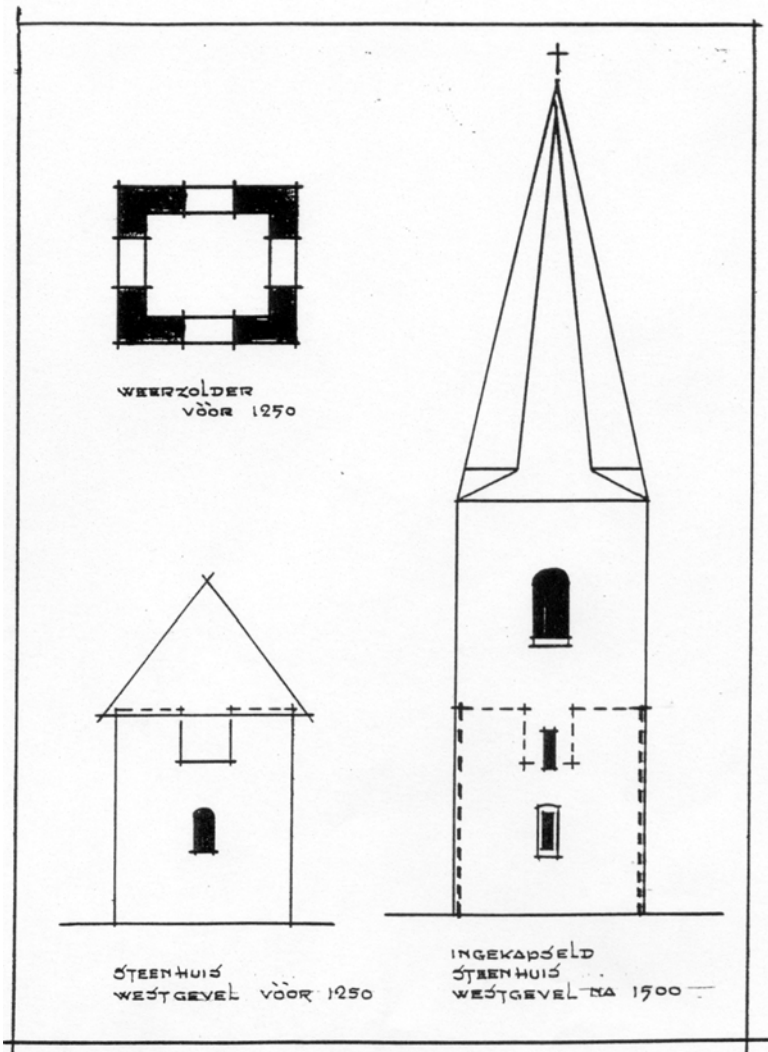
1. De toren en de eerste stenen kerk van Onstwedde zijn in één en hetzelfde bouwproject tot stand gekomen.
2. Onder Onstwedde's kerkvloer liggen de restanten van één vroegere kerk.
3. In 1250 was de toren te breed voor de kerk. Later werd de kerk te hoog voor de toren. In 2002 genieten wij van het curieuze ensemble.
4. De Juffer van Onstwedde begon met een voorsprong op haar beide zusters: toen ze op de uitgekozen plek aankwam, hadden de kabouters al 7 meter van haar toren klaar staan.

wordt vervolgd

---

afbeelding 2

Boerderijenboek Vriescheloo

Op 30 november j.l. is in Vriescheloo het boek 'Boerderijen in het kerspel Vriescheloo' van de hand van ons lid dhr. J.S.A. Huizing feestelijk gepresenteerd.

In de voorintekening en bij de presentatie zijn inmiddels alle exemplaren (600 stuks!) verkocht.

Overwogen wordt om bij voldoende belangstelling een herdruk uit te geven. De Stichting Vrieschelooster Boerderijenboek roept daarom op om bij interesse voor een exemplaar van dit 750 pagina's tellende geïllustreerde naslagwerk contact op te nemen met de stichting:

p.a. dhr. H. Prenger
Wedderweg 25
9699 RA Vriescheloo
tel. 0597-541860

De Hottinger-kaarten van Westerwolde (1788-1792)

H.J. Versfelt

Ruim tweehonderd jaar geleden hebben militaire ingenieurs Westerwolde en Zuidoost-Drenthe in kaart gebracht. Negen van de 22 kaarten die zij vervaardigden hebben betrekking op het oosten van Groningen. Het zijn de oudste betrouwbare en gedetailleerde kaarten van deze streek. Velen zijn nog niet op de hoogte van het bestaan van deze militaire kaarten. Een atlas die de Drentse Historische Vereniging in juni 2003 gaat uitgeven zal ze voor een groter publiek toegankelijk maken. De kaarten werden tussen 1788 en 1792 vervaardigd door drie militaire ingenieurs: Kapitein ingenieur J.H. Hottinger, die de leiding van de werkzaamheden had, luitenant ingenieur M.A. Snoeck en extraordinaris ingenieur H.J. van der Wijck.

De kaarten maken deel uit van de 'Atlas Topographique van het frontier des IJssels, Wedde en Westerwoldingerland'. Deze als de 'Hottinger-atlas' bekend staande verzameling van 118 handschriftkaarten, vervaardigd tussen 1773 en 1794, berust in het Nationaal Archief te Den Haag. In totaal bestrijken de kaarten, die allen in de atlas zullen worden opgenomen, Westerwolde en Zuidoost-Drenthe, de omgeving van de stad Groningen, vrijwel geheel Overijssel en de Graafschap Zutphen.¹

Onstwedde, gelegen bij het punt waar het Pagediep en de Mussel Aa samen komen. Rondom het dorp de essen, waarop landbouw bedreven werd. Ten westen lagen eind achttiende eeuw nog uitgestrekte veengebieden.

Militaire kartografie

Veel van de kaarten die in het verleden van ons land zijn vervaardigd hebben een militaire achtergrond. Voor de legerleiding is door de eeuwen heen een goede kennis van het gebied waarop de krijgshandelingen zich zouden kunnen afspelen van groot belang geweest. In de zestiende en zeventiende eeuw was er vooral behoefte aan stadsplattegronden en tekeningen van schansen. Tijdens de Tachtigjarige Oorlog en de tijd daarna waren de krijgshandelingen voornamelijk gericht op het veroveren van vijandelijke en de verdediging van eigen vestingsteden en schansen. Eenmaal in het bezit van dergelijke versterkingen viel het omliggende gebied welhaast automatisch toe aan de bezitter ervan.

In de loop der tijd verschoven de krijgshandelingen steeds meer in de richting van een strijd tussen grote legereenheden te velde. Begin negentiende eeuw, ten tijde van de Napoleontische oorlogen, zouden dit soort veldslagen de uitslag van de oorlogvoering zelfs vrijwel geheel gaan bepalen. Door deze veranderingen ontstond er bij de militairen een toenemende behoefte aan gedetailleerde topografische terreinkaarten. In ons land betrof dat vooral kaarten van de gebieden die voor de verdediging van belang waren. Een aanzienlijk deel van het grondgebied van de Republiek werd omsloten door natuurlijke barrières, die voor een vijandelijk leger een flinke belemmering vormden. Van noord naar zuidwest waren dat de moerassen in het oosten van Groningen en Drenthe, die langs de zuidgrens van Drenthe, de IJssel, Maas, Rijn en Waal en de Zeeuwse wateren. Een relatief groot deel van de militaire topografische kaarten die in het verleden werden vervaardigd hebben daardoor op die gebieden betrekking.

De Republiek in oorlog

De vervaardiging van de kaarten in de atlas, in het laatste kwart van de achttiende eeuw, speelde zich af in een periode van toenemende spanningen in Europa. Uiteindelijk mondde deze uit in een aantal verwoestende oorlogen en de verovering van grote delen van het continent door Napoleon. In het krachtenspel tussen de toenmalige grote staten Frankrijk, Engeland, Pruisen en Oostenrijk kon de Republiek der Verenigde Nederlanden geen rol van betekenis spelen. Het land was intern verdeeld en het leger en de marine waren na jarenlange

verwaarlozing verzwakt. Naarmate de tijd vorderde werd ons land zelfs steeds meer een speelbal van de grote mogendheden. In een tijdvak van vijftien jaar geraakte de Republiek met drie daarvan in oorlog. In 1780 verklaarde Engeland ons land de oorlog, in 1787 vielen Pruisische troepen binnen ten einde het Stadhouderlijk gezag te herstellen en in 1795 maakten een Frans leger een einde aan onze onafhankelijkheid.

De belangrijkste reden voor de kartografische activiteiten langs de oostgrens was echter het gevaar van een Oostenrijkse aanval. Het huidige België maakte toentertijd deel uit van het Habsburgse Rijk. Gebruikmakend van de verzwakte positie van de Republiek begon keizer Josef II tegen het eind van de achttiende eeuw steeds verdergaande eisen aan ons land te stellen. Zo verlangde hij in 1784 dat Maastricht en enkele andere gebieden aan Oostenrijk moesten worden afgestaan. Om zijn argumenten kracht bij te zetten werden troepen samengetrokken langs de zuidgrens van de Republiek. Ook werd in Oostenrijk een leger van 40.000 man geformeerd om naar Nederland op te marcheren. De bedreiging leek zich daarbij van de zuidelijke naar de oostelijke grens te verplaatsten. Gevreesd werd dat de keizerlijke troepen via Munsterland de Graafschap Zutphen (de Achterhoek) zouden binnendringen en van daaruit de IJsselfrontier zouden aanvallen. Uiteindelijk leidde dit conflict, mede door bemiddeling van Frankrijk, niet tot een oorlog. Het verbale geweld en de bedreigingen van Oostenrijk tijdens deze jaren waren echter hevig. Reden te over dus voor het landsbestuur om zich ernstige zorgen te maken over de militaire situatie en daarbij ook aandacht te besteden aan de verdediging van het noorden en oosten van ons land.²

Het Boertanger moeras

Voor de verdediging van het Noorden was de moerasgordel langs de oostgrens van Westerwolde en Zuidoost Drenthe van groot belang. Dit veengebied maakte oorspronkelijk deel uit van het Bourtanger moeras, dat met een oppervlak van bijna 500 km² tot een van de grootste veencomplexen van Noordwest-Europa behoorde. Door het hoge watergehalte van 80 à 90% was het hoogveen in zijn natuurlijke staat onbegaanbaar. Ten tijde van het vervaardigen van de kaarten in de atlas was dit levende hoogveen echter al grotendeels verdwenen. Vanaf de late middeleeuwen begon de bevolking het veen te gebruiken voor bewe-

ding en gingen de boeren daarom de natuurlijke afwatering beïnvloeden. Nog ingrijpender was de opkomst van de veenboekweitcultuur in de zeventiende eeuw. Daarbij werd de bovenste veenlaag ontwaterd en vervolgens afgebrand, waarna in de as boekweit werd gezaaid. Deze agressieve brandcultuur leidde tot het verdwijnen van de bovenste veenlaag en tot een aanzienlijke inklinking.³

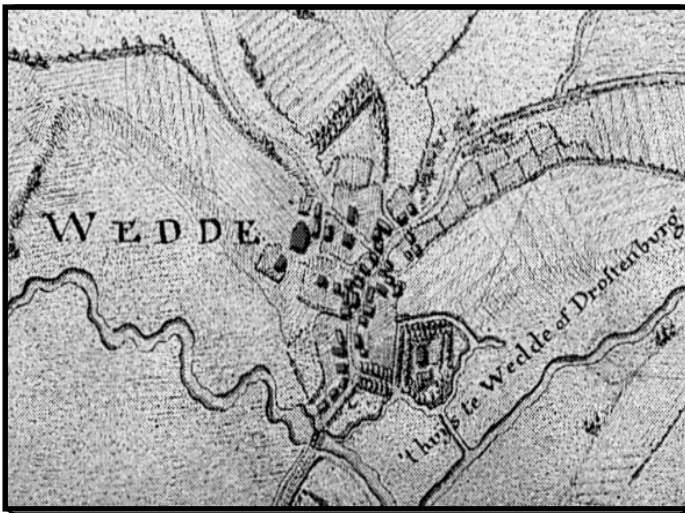
Ondanks de aantastingen door de plaatselijke bevolking vormde het moerasgebied aan weerszijden van de grens van Groningen en Drenthe met Duitsland aan het eind van de achttiende eeuw nog een geduchte barrière tegen een aanval. Om vanuit het oosten de provincie Groningen of het zandgebied van Drenthe te bereiken moest eerst een vele kilometers breed veengebied worden doorkruist, dat zeker in de herfst en winter, maar ook in andere periodes, nauwelijks passeerbaar was voor grote leger-eenheden. Uit militair oogpunt was er dan ook veel aan gelegen de veenmoerassen zo onbegaanbaar en dus zo nat mogelijk te houden. Tot dit doel werden in 1687-1688 leidlijken aangelegd die het afvloeien van water moesten verhinderen.

Geheel afdoende voor de verdediging waren de moerassen niet, zelfs als ze onbegaanbaar waren. Op enkele plaatsen waren doorgangen door het veen aanwezig, in de vorm van zandruggen of kleistroken. Deze plaatsen moesten met schansen worden afgesloten. In het noorden van Westerwolde werd met dat doel in 1593 door graaf Willem Lodewijk van Nassau de Bellingwolderzijl- of Oudeschans aangelegd. Toen de zuidgrens van de Dollard door inpolderingen meer naar het noorden opschoof en de

---

De bebouwing van Vlagtwedde. In de atlas zullen door het kleurgebruik details, zoals individuele bebouwing nog veel duidelijker te herkennen zijn.

Wedde in detail. Het nabij het dorp gelegen Huis te Wedde, toen nog de zetel van de Heerlijkheid Westerwolde, is zichtbaar. Ten tijde van de werkzaamheden van de militaire ingenieurs had de borg zijn oorspronkelijke functie als verdedigingswerk al grotendeels verloren.

Bellingwolderzijlschans te ver van de zee kwam te liggen werd in 1628 een tweede schans aangelegd, de Nieuwe- of Langakerschans. Meer naar het zuiden, op de plaats waar een smalle zandrug - een tange - het veen doorsneed, werd in 1593 de schans Bourtange aangelegd. Nog verder naar het zuiden lagen in Zuidoost-Drenthe een aantal kleine schansjes, zoals de schans Ter Hole, de Emmerschans, de Katshaarschans, de Bargerschans en de Valthereschans.

Het sterkste verdedigingswerk langs de oostgrens was de vesting Coevorden. De stad lag strategisch op de enige doorgang vanuit Twente en Bentheim naar Groningen, tussen twee omvangrijke moerassen: het hiervoor genoemde moeras langs de grens met Duitsland en dat langs de zuidgrens van Drenthe.⁴

De kartering van Westerwolde en Zuidoost-Drenthe

Eind achttiende eeuw voldeden de eerder gemaakte kaarten van Westerwolde en Zuidoost-Drenthe niet meer aan de eisen van de legerleiding. Zij waren te onnauwkeurig en te weinig gedetailleerd. Ook was het landschap inmiddels veranderd. In 1788 besloot de Raad van State, de instantie die ten tijde van de Republiek verantwoordelijk was voor legerzaken, dat het gebied opnieuw in kaart moest worden gebracht. De van oorsprong Zwitserse kapitein ingenieur J.H. Hottinger werd met de leiding van de werkzaamheden belast. Deze was kort

daarvoor teruggekeerd van in opdracht van de Staten-Generaal uitgevoerde karteringswerkzaamheden aan de Afrikaanse kust en in West-Indië. Als assistenten werden hem luitenant ingenieur M.A. Snoeck en extraordinaris ingenieur H.J. van der Wijck toegevoegd. Voor het trekken van meetkettingen en het plaatsen van bakens mocht Hottinger twee arbeiders in dienst nemen. Ook werd toegezegd dat de drie ingenieurs het gebruikelijke dag- en paardengeld zouden krijgen op de dagen dat zij buiten hun garnizoen in Zutphen verbleven.⁵

Over het verloop van de werkzaamheden, die in totaal vier jaar in beslag namen, geven de archieven geen uitsluitsel. Tijdens het gunstige jaargetijde, dat wil zeggen in het voorjaar, de zomer en een deel van het najaar, zullen de militaire ingenieurs met de terreinopmetingen bezig zijn geweest, waarna in de winter de kaarten in het net werden getekend. De ingenieurs karteerden niet alleen het militair belangrijke veengebied, maar ook een gedeelte van de daarachter liggende zandgronden. Daarbij brachten zij de dorpjes in dat gebied nauwkeurig in kaart. In september 1791 kon bericht worden gestuurd naar de Raad van State dat alle benodigde opmetingen gedaan waren en dat in het volgend voorjaar de kaarten in het net getekend zouden zijn. Dat bleek inderdaad het geval, want in juni 1792 verscheen Hottinger in de vergadering van de Raad om de resultaten van de werkzaamheden te tonen en in september van dat jaar werden de kaarten bij de Raad ingeleverd.⁶

Lotgevallen van de kaarten

Na het gereedkomen van de kaarten werden deze opgenomen in de kaartenverzameling van de Raad van State. Zeker in de periode van grote spanningen in Europa aan het eind van de achttiende eeuw zullen zij daar regelmatig door de legerleiding zijn geraadpleegd. Buitenstaanders kregen geen inzage in dit materiaal. Kennis van het terrein en van de vestingwerken in ons land was voor een mogelijke vijand van groot belang voor het maken van zijn aanvalsplannen. Er was dan ook veel aan gelegen topografische kaarten en vestingplannen niet in vijandelijke handen te laten vallen. Na de inlijving van ons land bij Frankrijk in 1810 werden de kaarten naar Parijs overgebracht. Daar werden zij gebruikt als basis voor het graveren van de platen, benodigd voor het drukken van Krayenhoff's grote kaart van Nederland. Na het ineensinken van het Franse keizerrijk in 1814 werden zij teruggegeven en opgenomen in de voor

buitenstaanders niet toegankelijke verzameling van militaire kaarten. Pas na de ontsluiting van de militaire archieven in de vijftigerjaren van de twintigste eeuw zijn zij openbaar geworden. Het grote belang van de kaarten voor de kennis van het landschap, de bebouwing en de infrastructuur van Noord- en Oost-Nederland aan het eind van de achttiende eeuw is echter nog steeds betrekkelijk onbekend.

De atlas

Zoals in het begin van dit artikel gesteld, zullen in de door de Drentse Historische Vereniging uit te geven atlas alle 118 kaarten van de 'Atlas topographique van het frontier des IJssels, Wedde en Westerwoldingerland' worden opgenomen. De 'Atlas topographique' bevat naast de kaarten van Westerwolde en Zuidoost-Drenthe ook kaarten van de omgeving van Groningen, van vrijwel geheel Overijssel en van de Graafschap Zutphen. De karteringen in deze laatste twee gebieden vonden al vóór die in Drenthe en Westerwolde plaats. Tussen 1773 en 1783 brachten de ingenieurs Van Hooff, Snoeck en Van Kesteren de IJssel en de bovenloop van de Rijn en Waal in kaart. Tussen 1785 en 1787 volgde de kartering van Salland en de Graafschap, ditmaal onder leiding van ingenieur Wollant. Gelijktijdig met de kartering van Westerwolde en Zuidoost-Drenthe werd onder leiding van Hottinger ook Twente in kaart gebracht. De omgeving van de stad Groningen werd tussen 1792 en 1794 gekarteerd.

De oorspronkelijke kaarten zijn allen op een schaal van honderd roeden op een Rijnlandse duim (1:14.400) getekend. In de door de Drentse Historische Vereniging uit te geven atlas zullen zij op een kleinere schaal worden opgenomen. De details zullen echter goed herkenbaar blijven. De atlas, die een formaat krijgt van 33,5 x 24 cm, zal in kleurendruk worden uitgevoerd. Juist het kleurgebruik op de kaarten maakt details, zoals bijvoorbeeld de bebouwing, goed zichtbaar. Het kaartgedeelte zal worden voorafgegaan door een uitgebreide historische inleiding, waarin van elk van de gekarteerde gebieden een beschrijving zal worden gegeven van het militaire belang ervan en van de wijze waarop de kaarten tot stand kwamen.

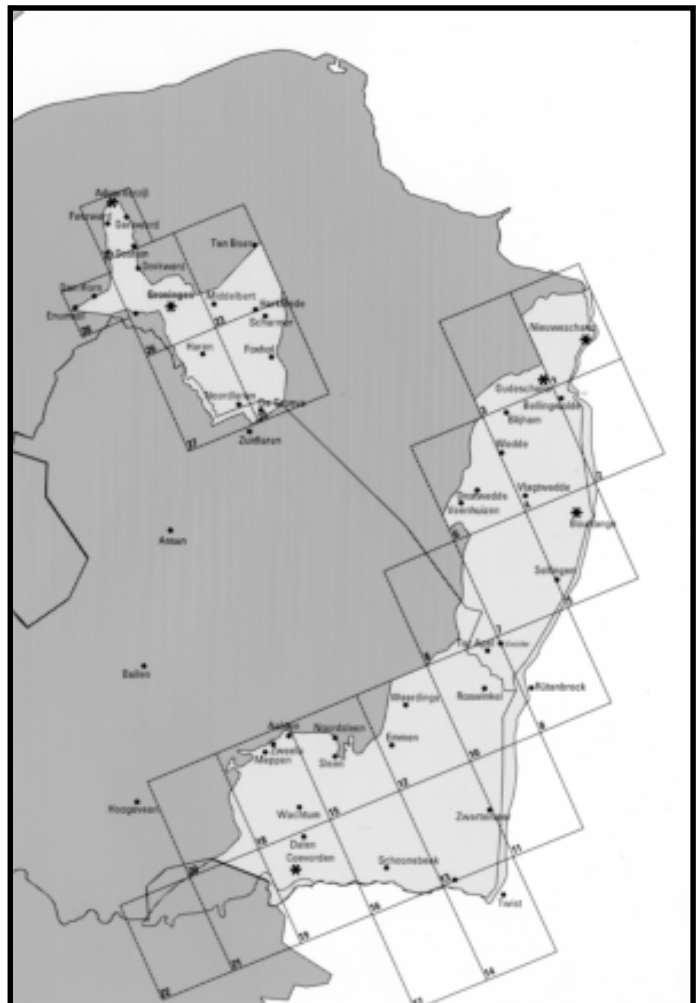
De atlas kan besteld worden bij de Drentse Historische Vereniging, postbus 243, 9400 AE Assen. Tot juni 2003 bedraagt de voorintekeningprijs • 40. Een briefje of een e-mail naar dhv@dhv-drenthe.info is

voldoende. U krijgt de atlas dan eind juni, begin juli met een acceptgiro voor de betaling toegezonden.

Noten

- ¹ Nationaal Archief (NA), Genieearchief, OSK IJ 11, W 17, OSPV G 41. In het Nationaal Archief wordt onder nummer IJ 11a ook een verkleinde versie van de kaarten, op een schaal van 1:44.600, bewaard.
- ² Scholten, F.W.J., Militair topografische kaarten en stadsplattegronden van Nederland 1579-1795, Alphen aan de Rijn 1989, 81,106; Groen van Prinsterer, Handboek der Geschiedenis van het Vaderland, Veenendaal 1978, (oorspronkelijke uitgave 1846), dl. II, 38-41; Kramer, J., Afhankelijk Beleid, in: J.A. van Houten e.a. (red.), Algemene Geschiedenis der Nederlanden 12 dln., Utrecht 1955, dl. VIII, 43-48.
- ³ Elerie, J.N.H., 'Het natuurlijk milieu' en 'Het veengebied tot 1850', in: M.A.W. Gerding e.a. (red), Geschiedenis van Emmen en Zuidoost Drenthe, Meppel 1989, 21-28, 53.
- ⁴ Lepage, J.D., Vestingen en schansen in Groningen, Utrecht 1994, 125-144.
- ⁵ NA, resoluties Raad van State, inv.nr. 364, 13.3.1788, 11.4.1788; Scholten 122,123.
- ⁶ NA, resoluties Raad van State, inv.nr. 365, 2.7.1788; inv.nr. 367, 24.2.1789.

Overzicht van
de kaarten in
de atlas

Veldnamen in Vriescheloo

De eigenaren van het Uileholt.

Door J.S.A. Huizing

Alverich Roelfs Simens

geb. ca. 1580 Vlagtwedde
ovl. 1646/1649 Vlagtwedde
z.v. Roelf Simens
en N. N.

Hadewijgh Elses Altingh

geb. ca. 1595 Vlagtwedde?
ovl. na 1661 Vlagtwedde
d.v. Else op 't Altingh
en N. Wubbes Altingh

10-09-1632 In saken Alwerich Simens en Geert Pollingh, impten versoekende van Olert Heijes, Tiabbe Tiddes en consorten, als Dijkrichters tot Friescheloo, gedageden, cost-en schadeloese resttutie van soodane twee peerden, als dieselve heurluiden respectiveliken laestleedene dingsedach, den IIII Hujus Uut de wagens gespannet en afgenomen zullen hebben op Friescheloester Heerewech, selfs-herig, met wapens, ter oorsaken van heure respective versche dijcken over heurer beijder stucken landes in het **Uuleholdt** en **Sickes-broick** onder den kloekenslach van Bellingawolde gelegen. Ten regarde dese dijcken alsoo staen onder de schouwinge van Bellingawolster dijk richters en niet die van Friescheloo, vermoege attestatie van Albert Jacobs en Rolef Derx voor den Heere Richter Condors in dato den 8 Septembr. 1632. Daertegens Tiabbe Tiddes voor hem en voor sijn voors. consorten comparerende, excipiendo versocht Renvoij an den Heere Droste tot Wedde. Omme dat sijn E.E. met wijlen Richter Caspar de Prenger desen questie eenmael tuschen heur partijen sulde hebben gescheiden.

19-10-1632 In saken Alverich Simens impt, versoekende, dat Tiabbe Tiddes, Olert Heijes, Herman Hanses, en consorten, als Dijkrichters van Friescheloo, gedageden muchte werden inplichtet en tot haer gevaer gestelt voor seven en vijftich dalers, soodane peerdt als sieluiden hem van Vlachtwedder essche onlanges hebben onthaelt, wegen pratense gebreck op de kajof versche-dijck, over sijn stucke landes, genaemt het **Uule-holt**, in Bellingawolde gelegen. Ten regarde dieselve gedageden dit peerdt sulden laten lopen bij wegen, stegen, en elders, sonder opsicht. Sulx dat het apparentlijc wel sulde comen tot verderf of ooc wel tot versterf. Daertegens Tiabbe Tiddes meede comparerende voor sijne consorten, en geads is teert met den Weerd. Welgel. Wesselus Buiters pastoir, voorgevet dat het questieuse peerdt niet sulde zijn waerdich boven tijn of elven dalers. Omme dat hetselve sulde sijn egelharigh.

30-11-1632 In saken Alverich Simens en Geert Pollingh, impten, versoekende, dat Olert Heijes, Tiabbe Tiddes, en Herman Hanses, als Dijkrichters van Friescheloo, gedageden, muchten werden gecondemneert, omme heur te boeten twee grote gewalden, eens deswegen dat dieselve den 4e Septemb. heur eenjeder een peerdt gewaldliker wijze met wapens, op Frieschelooster wegh, voor de hoi-j-wagens Uutgespannet en genomen hebben, en eens deswegen, dat dieselve den 18e Septembr. impt Alverich Simens wederomme ooc met gewaldt een peerdt van Vlachtwedder essche genomen. En dat ter oorsaken van pratense gebreken an de versche koj-dijcken over heur landes in het **Uleholdt** en **Sickes-broick**, onder de schouwinge van Bellingawolde gelegen. Alles met costen schaden interessens. Daertegens de voors. gedageden dilatorie excipiendo versoeken bij geexhibeerde schriftuir, van een bode Geert Johans, onder des Pastoirs Wessel Buiters handt, met onderteikeninge van Olert Heijes en Herman Hanses, dat impten muchten werden ordonneert, omme heur op Wonsedagen te citeren. Ten regarde saterof anderedages recht-dagen zullen staen voor Uutheimsche luiden.

Roelf Alverigs Simens

geb. ca. 1620 Vlagtwedde
ovl. 1657 Vlagtwedde
z.v. Alverich Roelfs Simens
en Hadewich Elses Altingh

Tybe Engelckes

geb. ca. 1625 Vriescheloo
ovl. voor 1659 Vlagtwedde
d.v. ? Engelckes
en N. N.

Dit echtpaar erfde dit stuk land in 1e instantie van zijn ouders. Na hun overlijden vererft het dan naar zijn zuster Jantje.

Jantje Alverichs Simens

geb. ca. 1634 Vlagtwedde
ovl. 18-3-1716 Vlagtwedde
z.v. Alverich Roelfs Simens
en Hadewich Elses Altingh

Hindrick Gerrits v Weerding

geb. ca. 1631
ovl. 16-10-1710 Vlagtwedde
d.v. Gerrit Weerdingh
en Janna Egberts

Hadewijck Hindricks Sijms

geb. ca. 1662 Vlagtwedde
ovl. 1728 Vlagtwedde
d.v. Hindrick Gerrits op Sijmens
en Jantje Alverichs Simens

Wubbe Boelmans Eelsingh

geb. ca. 1656 El.singhuizen
ovl. 20-7-1714 Vlagtwedde
z.v. Boelman Willems Eelsingh
en Rixte Wubbes Abels

Hindrick Wubbes Sijms

ged. 13-3-1687 Vlagtwedde
geb. te Wollinghuizen
ovl. 1734/1735 Vlagtwedde
z.v. Wubbe Boelmans Eelsingh
en Hadewijck Hindricks Sijms

Geessien Harms Koijlens

ged. 21-4-1700 Vlagtwedde
ovl. 1752/1760 Vlagtwedde
d.v. Harm Hilwerts Koijlens
en Albertien Karsiens Huitsingh

Wubbo Hindricks Sijmens

ged. 14-9-1721 Vlagtwedde
ovl. 1779/1785 Vlagtwedde
z.v. Hindrick Wubbes Sijmens
en Geessien Harms Koijlens

Antje Jans Wilts

ged. 9-8-1737 Ter Apel
ovl. 15-7-1813 Vlagtwedde
d.v. Jan Wilts
en Janna Bruins Trenning

Voor de genealogische en verdere gegevens betreffende de fam. Sijmens, zie 'Wegman, Vlagtwedde, nr. 13, blz. 79 t/m 82'.

14-02-1757 Wubbe Sijmens te Vlachtwedde verkoopt 5 deimt land, genaamd **de Uileholt**. Koper voor 1006 car. gl. is Claas Jans Mulder te Vriescheloo. Grenzend ten noorden aan Wubbe Sijmens, ten oosten aan het broek, ten zuiden aan de erfgenamen van Berent Boelmans en ten westen aan het zijldiep en Jantje Goring.

02-12-1760 Wubbo Hindriks Sijms te Vlachtwedde verkoopt 7 deimt land te Vriescheloo, **het grote Uleholt** genaamd. Koper voor 1300 car. gl. is Klaas Jan Mulder te Vriescheloo. Grenzend ten noorden aan Geert Elzes Sanders, ten oosten aan het Broek, ten zuiden aan Klaas Jans Mulder en ten westen aan de weduwe van Harm Goring.

Klaas Jans Mulder

geb. ca. 1710
ovl. 6-9-1773 Vriescheloo
z.v. Jan N.
en N. N.

Ide Hindricks

geb. ca. 1691 Blijham
ovl. na 6-6-1774 Vr.loo
d.v. Hindrik N.
en Jantien? N.

Zie Vriescheloo, 'de korenmolen' en 'Westerwolde, jaargang nr. 17, no. 3, blz. 69 en 70'.

08-04-1774 Klaas Jans Mulder te Vriescheloo maakt zijn testament, de erfgenamen zijn: zijn halfbroer Jan Storre uit Stenneveld zijn halfzuster Grietje Storre bij Assendorp zijn halfbroer Berend Storre bij Stenneveld zijn halfzuster Leene Storre getr. met Harm Prins te Stenneveld. De armen te Vriescheloo krijgen 100 gl. en de rooms-katholieke armen te Kleine Meer 400 gl..

06-06-1774 Ida Hindriks, laatste weduwe van Klaas Jans, mulder te Vriescheloo en Johan Storre te Waanderveld carspel Steinbild, scheiden de erfenis:

Johan Storre krijgt **het Uleholt** (2 kampen, 13 deimt) en de rentebrieven.

Jan Storre Helena Detmar

geb. 1754 geb. ca.

ovl. 1-10-1834 Rütenbrock ovl.

z.v. Bernard Sturre d.v. Gerdes

en Maria Beyer

uit Beckhusen/Steinbild Ackersfrau in Oberlangen

Kinderen:

26-08-1786 Johan Bernhard Storre

1788 Joseph Storre

06-01-1775 Jan Storre te Steinbild verkoopt 5 deimt meedland in Vrieschelooster hamrik, **het Uileholt** genaamd. Jaarschatting 28 st. 6 d.. Onderhoud dijk en vrije vaart door verkopers en Jan Wilken Buirs land. Kopers voor 836 car. gl. zijn Mannes Pieters (Hilwering) en zijn zoon Pieter Mannes Hilwering te Veele. Grenzend ten noorden aan Jan Storre, ten oosten aan het Broek, ten zuiden aan Boelman Berents en ten westen aan het zijldiep en Jantje Goring.

06-01-1775 Jan Storre te Steinbild verkoopt 4 deimt groenland in Vrieschelooster hamrik, over het gehele **Uileholt** gerekend. Vrije vaart door verkoper en Pieter Mannes land, naar de dijk en naar de Heereweg. Koper voor 830 car. gl. is Jan Wilken Buir te Vriescheloo. Jaarschatting 1 gl. 3 st. naar Bellingwolde. Onderhoud der dijk naar proportie van diematten. Grenzend ten noorden aan Geert Elzes Sanders, ten oosten aan het Broek, ten zuiden aan Jan Storre en ten westen aan Jantje Goring.

29-06-1775 Jan Storre te Steinbild verkoopt een kamp (3 deimt) groenland in Vrieschelooster hamrik, het z.g. **Ulehold**, met vrije doorvaart uit Pieter Mannes land naar de dijk en de Heereweg. Jaarlijkse schatting 17 st. 2 d. naar Bellingwolde, onderhoud dijk. Kopers voor 560 car. gl. zijn Jan Harms getr. met Tiadduwe Oostervelt te Vlagtwedde. Grenzend ten noorden aan Jan Wilken Buir, ten oosten aan het broek, ten zuiden aan Pieter Mannes en ten westen aan Jantje Goring.

Tak A, Pieter Mannes Hilweringh:

Pieter Mannes Hilweringh

ged. 4-2-1742 Vlagtwedde

ovl. 14-11-1807 Veele

z.v. Mans Pieters Hilweringh

en Wendelke Hindriks Balsters

uit Veele, huisnr. 12

Gepke Harms Koets

ged. 29-9-1743 Vriescheloo

ovl. 19-7-1816 Veele

d.v. Harm Hindriks Koets

en Trijntje Geerts Witkop

uit Vriescheloo, erve nr. 53

Hoe komen zij hieraan?

Albert Hansens Kremer

sinds 5-1795 te Vriescheloo

landbouwer, sinds 5-1814 te Vriescheloo

geb/ged. 16/20-6-1762 Onstwedde

ovl. 9-1-1840 Vriescheloo

z.v. Hans Geerts Scheper

te Onstwedde

en Rixte Jans Kremer

28-7-1804

Onstwedde

Antje Hindriks Heit

geb/ged. 18-3!!!/12-2-1780 Wedde

ovl. 12-8-1822 Vriescheloo

d.v. Hindrik Jans Heit

landbouwer te Vriescheloo

en Naantje Boe(n)s

Hindrik Alberts Kremer

03-04-1841 Harm Alberts Kremer, landbouwer te Vriescheloo, Hindrik Alberts Kremer, landbouwer te Vriescheloo, getr. met Engeltje Harms Tijks. Gaan een ruiling aan: Harm geeft aan Engeltje: Een halve kamp land te Vriescheloo, **het Uilholt**, de wederhelft aan Hindrik behorende. Aankomsttitels 9-6-1804 en 18-12-1810.

Tak B, Jan Wilken Buir:

Enkele generaties lang, wordt het stuk in deze familie aan de volgende generatie vererfd.

Jan Wilken Buir geb. ca. 1719 ovl. voor 4-11-1795 Vriescheloo z.v. Wilke Jans Buir en Hillechien Hindriks	18-4-1749	Lamme Hinderiks geb. ca. 1724 B.wolde? ovl. voor 16-12-1772 d.v. Hindrik Freerks en Jantien Asses
--	-----------	--

Johannes Mulder Hommerikhuizen landbouwer Vr.loo geb. 2-3-1757 Vlagtwedde ovl. 24-4-1827 z.v. Jan Hommerikhuizen en Tja(duw)e Jans	ca. 1788	Hille Hindriks de Boer geb. 15-10-1755 Vriescheloo ovl. 7-3-1816 d.v. Hindrik Jans Buir en Tieske Alberts
---	----------	--

Jan Jannes Hommerikhuizen (ook Oosterveld/Mulder genoemd) geb. 24-01-1796 Vr.loo ovl. 06-06-1821 op nr. 11 z.v. Jannes Jans Hommerikhuizen en Hille Hindriks (de Boer)	20-4-1820	Jantje Reints Luring geb. 27-06-1797 Vlagtwedde d.v. Reint Harms Luring en Hadewig Wubbes Heeres
--	-----------	--

Albert Wirtjes (Leta) geb. 1-4-1754 B.wolde ovl. 12-2-1836 B.wolde op nr. 199 z.v. Wirtje Alberts (Letema) en Ettje Reinders	28-10-1810 Vriescheloo	Tieske Jans Hommerikhuizen geb. 9-3-1792 Vr.loo ovl. 8-5-1828 B.wolde d.v. Jan Jans (Hommerikhuizen) en Hille Hinderks (de Boer)
---	---------------------------	---

18-10-1833 Harm Dettmers, (schoonzoon A.W. Leta) landbouwer te Bellingwolde verhuurt voor 6 jaar o.a.: 2. een kamp land, de zogenaamde **Oelholt** bij de watermolen te Vriescheloo, 2 bunder. Bezwet ten noorden Harm Goring, ten oosten Harm Engelkens, ten zuiden Harm Hindriks Tiefs ten westen Geert Hindriks Heit. Huurders voor fl. 260, worden Jan Jochems Tuin en Wilke Freerks Prenger, landbouwer te Vriescheloo.

29-08-1839 Etta Alberts Leta, getr. met Harm Berends Dethmers, landbouwer in de Leete, dochter van wijlen Albert Wirtjes Leeta, getr. met Tieske Jans Hommerikhuizen (de Leete) enz. verkopen: 7. een kamp land te Vriescheloo, bij de watermolen, het Uilholt, sectie F, nummer 66, 2 bunder 1 roede. Perceel 7 voor fl. 1350, aan Jan Jans Tonkens, landbouwer te Vriescheloo, getr. met Jantje Jans Smit.

Jannes Jansen Tonkens landbouwer geb. 24-12-1783 ovl. 22-11-1858 z.v. Jan Tonkens en Harmke Boelens	17-5-1823 Bellingwolde	Jantjen Jans Smid dienstmeid te Vriescheloo geb. 8-7-1798 Vlagtwedde ovl. 8-6-1862 d.v. Jan Elbes Smidt en Rixte Jans Velthuis
---	---------------------------	--

04-05-1868 Jan Jans Tonkens, landbouwer te Vriescheloo, verkoopt aan Albert Harms Kremer, landbouwer te Vriesscheloo een kamp land in de heerd van koper, te Vriescheloo, sectie F, nummer 66, 2 bunder 1 roede. Prijs fl. 3000,-.

Albert Harms Kremer
geb. 10-6-1835
ovl. 12-6-1878
z.v. Harm Alberts Kremer
en Geessien Harms Tijks

7-9-1859
Bellingwolde

Zwaantje Jans Heijes
geb. 21-11-1832
ovl. 17-4-1878
d.v. Jan Boelmans Heijes
en Zwaantje Alberts Meems

08-12-1900 De erfgenamen van wijlen Albert Kremer, getr. met wijlen Zwaantje Boelmans Heijes, verkopen:

1. een boerenhuis en verdere gebouwen, met het recht van beklemming van erf, tuin en landerijen, o.a. sectie F, nr. 66 enz.. Koper van alle 12 percelen is Jan Baas, landbouwer te Vriescheloo.

Jan Baas

I. Jan Baas, landbouwer te Vriescheloo, weduwnaar van Gezina Tamminga. II. Lambertus Hendrikus de Boer, landbouwer te Blijham, getr. met Grietje Antina Hinderika Alber dina Baas. III. Hendrik Wirtje Baas. Scheiding: a. een boerenhuis en schuur met erf, bouwland en weideland te Vriescheloo, sectie F, o.a. nr. 66. Hendrik Wirtje Baas wordt het onder a genoemde goed toegescheiden.

Hendrik Wirtje Baas

geb. 7-9-1954
z.v. Jan Baas?
en Gezina Tamminga?

Tak C, Jan Harms (Mulder):

Jan Harms (Mulder)
geb. ca. 1720 Vriescheloo
ovl. 1776/1784 Vlagtwedde
z.v. Harm Jans Mulder
en Wendelcke Harms Huistinck

Tiadduwe Oostervelt
ged. 9-9-1727 Vlagtwedde
begr. 7-6-1784 Vlagtwedde
d.v. Roelf Simons Oostervelt
en Anna Henr. Hommerckhuisen

26-04-1775 Jan Harms contra Mannes Pieters en Pieter Mannes te Veele. Ten einde Ged. aan Jan Storre, als testamentare erfgenaam van wijlen Claas Jans (Mulder!) niet zult mogen uittellen zodane coopschatspenningen, als deselve tijd bij u wegens een verkogte camp medeland, groot ca. 5 deimatten, gelegen in Vriescheloo, te goede is hebbend.

10-05-1775 Jan Harms contra Mannes Pieters en Pieter Mannes te Veele. Jan Tammes (te Vriescheloo) wordt domicilium citandi.

24-05-1775 Jan Harms contra Mannes Pieters en Pieter Mannes te Veele.

Jan Harms moet het tussen 29-6-1775 en 10-3-1787 verkocht hebben aan Willem Heijes uit Ter Wupping.

Willem Heijes

10-03-1787 Willem Heijes uit Ter Wupping verkoopt een kamp land van 3 deimt te Vriescheloo, de z.g. Ulehold. Incl. vrije vaart door het land van Jan Buir naar de dijk en door 't Broek naar de Heereweg. Schatting 17 st. 2 d. naar Bellingwolde. Koper is Klaas Engels uit Veele. Grenzend ten noorden aan Reint Goring, ten oosten aan Jan Buir, ten zuiden aan het

Broek en ten westen aan Pieter Mannes. **N.B!** dit is dus hetzelfde stuk land als hierboven omschreven, maar de aangrenzende eigenaren zijn a.h.w. een kwart van de windroos ‘verschoven’!

Klaas Engels

Klaas Engels zal het wel hebben verkocht aan Hinderik Jans Heit.

Hindrik Jans Heit

geb. 1-1-1740 Wedde
ovl. 19-9-1808/begr. 23-9-1808
z.v. Jan Hindriks
en Talle Jans

ca. 1774

Vriescheloo

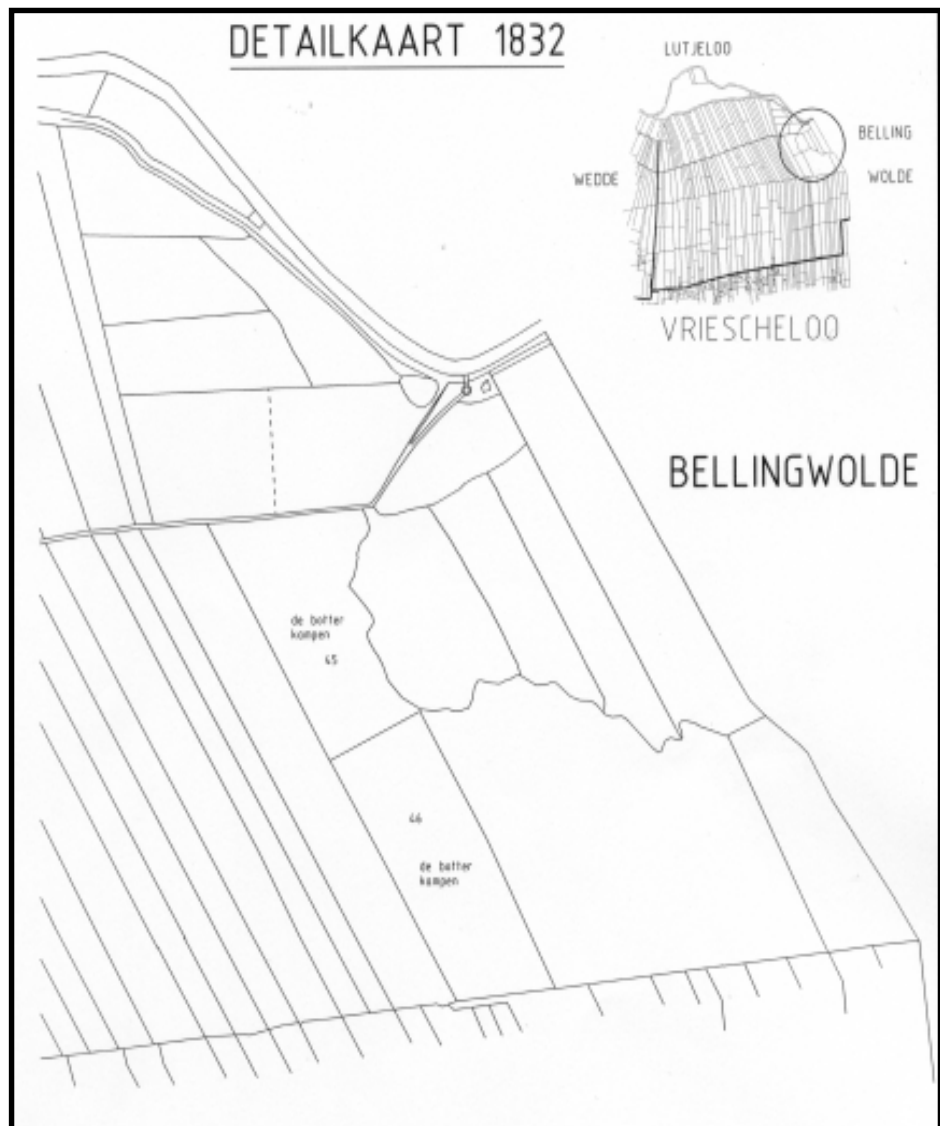
Naantje Boeles

geb. ca. 1744
ovl. 22-3-1829

d.v. Boele Jans landbouwer te Vriescheloo
en Antje Alderts

06-05-1899 1. Hendrik Geerts Heit. 2. Geert Hendiks Heit, landbouwer te Vriescheloo. 3. Harm Hendriks Heit, landbouwer te Vriescheloo. 4. Albert Hendriks Heit, landbouwer te Vriescheloo. 5. Jan Hendriks Heit, bakker te Bellingwolde. 6. Riko Hendriks Heit, koopman te Bellingwolde. Scheiding: een boerenbehuizing met erf en landerij en te Vriescheloo, sectie F, o.a. nr. 67. Alles gaat naar nr. 2, 3 en 4.

Kadastrale kaart 1832
Sectie F, nr. 66:
eigendom Albert Wirtjes
Leta uit de Leete, opp.
2.01.80 ha.
Sectie F, nr. 67:
eigendom de weduwe
van Hinderik Jans Heit,
opp. 1.93.20 ha.
Sectie F, nr. 68:
eigendom Albert Hans-
sens Kremer, opp.
2.87.80 ha.

Waar bist doe aine van?

32 Johannes Bergman blauwverver/ winkelier * Winschoten 8 feb 1800 † Winschoten 15 aug 1873 X Winschoten 13 mei 1826	34 Berend Velt goud- en zilversmid * Winschoten 24 jan 1790 † Winschoten 30 jan 1850 X Winschoten 14 mei 1829	36 Hendrik Antony van der Linden wachmeester * Rotterdam 26 apr 1785 † Breda 6 jun 1836 X Eibergen 27 aug 1810	38 Philippus Wilh. Jacobus van Gulpen heelmeester * Maastricht 18 mei 1792 † Maastricht 12 jul 1862 X voor 1822	40 Age Berends Wielinga stoeldraaier * Harlingen 16 dec 1789 † Harlingen 11 aug 1828 X Harlingen 17 nov 1814	42 Sjoerd Reinders Tiemstra landbouwer * Pingjum 30 aug 1777 † Franeker 13 mei 1861 X Arum 4 dec 1803	44 Jacobus Lamfers kleermaker * Bellingwolde 5 dec 1796 † Bellingwolde 25 aug 1841 X Bellingwolde 29 jun 1822	46 Hindrik Hindriks Spittje landbouwer * Westerlee 1 jul 1795 † Scheemda 9 aug 1866 X Westerlee 27 mei 1820
33 Trijntje Smit * Winschoten 11 nov 1802 † Winschoten 26 mrt 1891	35 Reinouw Maria Cannegieter * Winschoten 8 okt 1799 † Winschoten 25 nov 1851	37 Aleida Margaretha Elisabeth Beins * Goor † Eibergen 28 mrt 1826	39 Jeanette LE Leclerre * Luik 24 aug 1796 † St. Truiden 7 feb 1876	41 Elisabeth Rintjes Deventer * Harlingen 1787 † Harlingen 23 nov 1835	43 Djieuwke Anes Anema * Arum 16 apr 1784 † Franeker 23 nov 1873	45 Elsjen Stel * Scheemda 2 aug 1802 † Bellingwolde 1 mrt 1842	47 Lupke Heres * Beerta 11 dec 1785 † Scheemda 28 dec 1840
16 Hendrik Bergman touwWinschotenl ager / winkelier * Winschoten 13 mrt 1827 † Winschoten 13 mrt 1908 X Winschoten 20 mrt 1854	17 Johanna Jacoba Velt * Winschoten 24 mei 1832 † Winschoten 22 nov 1893	18 Stefanus Hendrik van der Linden adjutant * Eibergen 13 okt 1810 † Stadskanaal 14 apr 1887 X Maastricht 17 okt 1848	19 Charlotta Maria Anna Wilhelmina van Gulpen * Maastricht 22 nov 1826 † Stadskanaal 1 mrt 1858	20 Rintje Ages Wielinga goud- en zilversmid * Harlingen 17 feb 1821 † X Franeker 14 jun 1846	21 Aafke Sjoerds Tiemstra * Arum 13 mrt 1818 † Franeker 11 apr 1867	22 Jacob Lamfers timmerman * Bellingwolde 4 mrt 1826 † Stadskanaal 10 apr 1882 X Scheemda 19 mei 1854	23 Anna Spittje * Scheemda 5 mei 1824 † Scheemda 16 feb 1867
8 Berend Bergman blauwverver / winkelier * Winschoten 25 apr 1858 † Ter Apel 21 dec 1943 X Stadskanaal 3 dec 1880	9 Alida Margaretha Elisabeth van der Linden * Maastricht 22 dec 1850 † Ter Apel 12 mrt 1943	10 Age Wielinga veldwachter * Harlingen 5 feb 1847 † Cothen 10 mrt 1903 X Doornspijk 1883	11 Elsien Lamfers * Scheemda 28 dec 1859 † Doornspijk 22 jul 1887				
4 Frederik Antonie Bergman autobusondernemer * Stadskanaal 21 mei 1885 † Ter Apel 3 mrt 1973 X Sellingen 16 nov 1912	5 Aafke Wielinga * Doornspijk 13 jul 1887 † Ter Apel 29 sep 1970						
2 Berend Bergman autobusondernemer / winkelier * Ter Apel 26 jan 1914 † Emmen 2 jul 1987 X Sellingen	Frederik Age notaris * Ter Apel 18 mrt 1960 X Ter Apel 29 mei 1993 met Gijsbertha Hendrika Everdina Klaasen						

Kwartierstaat van F.A. Bergman (lidnummer 82095)

48 Pieter Gosses Kloosterman arbeider * Warfstermolen 14 apr 1786 † Tolbert 16 dec 1826 X Marum 15 okt 1817	50 Jitze Pieters van der Vinne arbeider * Grootegast 15 jan 1793 † Drouwenermond 26 sep 1861 X Leek 11 jul 1829	52 Albert Willems Smid smid * Wildervank 25 mei 1788 † Wildervank 27 jul 1857 X Wildervank 30 apr 1813	54 Jacob Jans Germs landbouwer * Borgercompagnie 2 feb 1761 † Veendam 11 dec 1835 X Veendam 1 apr 1803	56 Johannes Klaassens van Klinken arbeider * Wildervank 6 sep 1793 † Horsten 5 nov 1857 X Onstwedde 27 apr 1816	58 Jan Alberts Mellema landbouwer * Wedde 22 aug 1808 † Horsten 28 apr 1873 X Midwolda 6 mei 1837	60 Willem Frederik Bergman commies * Deventer 1 mrt 1807 † Dalen 16 mrt 1854 X Gieten 22 okt 1840	62 Roelf Henderikus Schut landbouwer * Onstwedde 6 jan 1809 † Kopstukken 4 mrt 1890 X Onstwedde 13 apr 1833
49 Temmina Willems Olthoff * Niekerk 12 okt 1797 † Zevenhuizen 17 okt 1888	51 Engeltje Akes Auwema * Zevenhuizen 19 feb 1804 † Drouwenermond 24 dec 1887	53 Hinderkien Hindriks Lever * Wildervank 4 mei 1783 † Wildervank 18 apr 1866	55 Pietertje Roelfs Brandenburger * Veendam 21 feb 1779 † Borgercompagnie 26 feb 1837	57 Jantje Barelds Mooibroek * Veendam 14 sep 1794 † Horsten 9 feb 1874	59 Jantje Harmannus Janssingh * Midwolda 16 dec 1813 † Eexta 17 okt 1839	61 Christina Elisabeth Cornelia Clara Schummelketel * Gieten 2 okt 1815 † Vries 25 feb 1854	63 Aaltje Harms Kappen * Nwe Pekela 23 okt 1804 † Kopstukken 7 jun 1860
24 Sipke Kloosterman vervener * Tolbert 28 nov 1818 † Stadskanaal 24 dec 1910 X Marum 1 apr 1848	25 Tjijtjen van der Vinne * Zevenhuizen 8 apr 1830 † Drouwenermond 28 mei 1901	26 Jacob Alberts Smid smid / destilleerder * Wildervank 24 aug 1820 † Wildervank 13 dec 1889 X Wildervank 4 jan 1849	27 Geessien Jacobs Germs * Borgercompasuum 27 mei 1825 † Wildervank 11 mei 1909	28 Jan van Klinken landbouwer * Stadskanaal 6 dec 1830 † Eerste Exloërmond 8 nov 1900 X Onstwedde 2 mei 1859	29 Geertruida Mellema * Eexta 18 mrt 1838 † Tweede Exloërmond 13 nov 1928	30 Hendrik Wilhelm Bergman caféhouder * Gasselte 14 mei 1846 † Jipsinghuizen 30 mei 1920 X Onstwedde 11 dec 1869	31 Zwaantje Schut * Kopstukken 18 nov 1847 † Jipsinghuizen 15 mrt 1929
12 Jitze Kloosterman vervener * Drouwenermond 31 mrt 1855 † Ter Apel 3 apr 1934 X Wildervank 20 sep 1883		13 Pietertje Smid * Wildervank 20 sep 1859 † Ter Apel 8 aug 1936		14 Albert van Klinken landbouwer * Kopstukken 27 aug 1871 † Ter Apel 18 nov 1931 X Sellingen 23 apr 1898		15 Rika Bergman * gem. Vlagtwedde 1878 † Groningen 26 mei 1941	
6 Albert Kloosterman landbouwer * Stadskanaal 27 okt 1899 † Emmercompasuum 29 jun 1994 X Sellingen 6 aug 1924				7 Zwaantje van Klinken * Eerste Exloërmond 14 jan 1900 † Emmen 2 dec 1978			
3 Pietertje Kloosterman * Emmercompasuum 4 nov 1925 † Ter Apel 9 nov 1999 23 dec 1953							
1 Bergman * Deventer 1 jul 1963, notaris							

Oldenburg & Kloster Hude

Verslag van de excursie van 21 september 2002

---

drs. J.G. Abbes

Instap

Op zaterdag 21 september jongstleden heeft de gebruikelijke jaarlijkse excursie van de vereniging weer plaatsgevonden. Als thema was dit jaar gekozen voor de wereld van de Duitse *Landesfürsten*, een wereld die nog geen negentig jaar achter ons ligt en eeuwenlang een beeldbepalende factor in de Duitse landen is geweest. Kennen wij als geïnteresseerden in de regionale geschiedenis nog wel families als de Von Landsberg-Velens te Dankern, de Von Wedels te Leer/Loga of de Von Inn- und Knyphausens op Lütetsburg bij Hage (Ofr.), anders wordt het wanneer we het hebben over de groothertogen van Oldenburg uit het Huis *Holstein-Gottorp*. Zijn de eerstgenoemde families te rangschikken onder de categorie (lagere) 'Landadel', de Holstein-Gottorps behoren tot de bovenlaag van de Europese adel, de regerende vorstenfamilies, de families dus die eeuwenlang de staatkundig-politieke (en alles wat daaruit voortvloeide) geschiedenis van ons continent hebben bepaald. De verschillende takken van de familie hebben de aansprektitel 'koninklijke hoogheid', hetgeen verwijst naar de nauwe familierelaties met (onder meer) de Deense koninklijke familie. Ongeveer een jaar geleden waren de Holstein-Gottorps nog in het nieuws toen een dochter van de huidige groothertog van Oldenburg trouwde met een achterachterkleinzoon van de laatste Oostenrijkse keizer, een Habsburg. Op dit huwelijk - breed uitgemeten in de pers - was de hele Duitse 'Hochadel' nog eens weer verenigd en onder hun gelijken. En dan hebben we het over vorstenhuizen als die van Pruisen (Hohenzollern), Beieren (Wittelsbach), Baden-Württemberg, Saksen-Coburg, Braunschweig-Wolffenbüttel, Schaumburg-Lippe, Hessen-Darmstadt, Mecklenburg-Schwerin, Schwarzburg-Rudolstadt, Sayn-Wittgenstein enz.

Beeld van het verleden

Het lijkt - en is - een voorbije wereld. Verplaatsen we ons eens in gedachten op de Paradewall op een nazomermiddag in het fin-de-siècle; marsmuziek, piekhelmen, huzarenuniformen, blaffende bevelen, klak-

kende hakken, dames in lange, weelderige rokken, met grote gesluisde hoeden en paraplu's gewapend, uitgeflaneerd in het nabije, in Engelse landschapsstijl aangelegde Schloßpark. Heren in negentiende eeuwse kledij, beleefd de hoed afnemend voor een passerende koets met daarin een oude, gedistingeerde heer die de begroetingen en de nieuwsgierige blikken met een minzame knik beantwoordt; de oude groothertog. Hij is zojuist uit het Stadtschloß gekomen en begeeft zich via de Schloßplatz naar de Paradewall, waar hij een parade ter ere van zijn verjaardag zal afnemen. In het slot heeft hij zojuist een delegatie van het stadsbestuur ontvangen en de plechtig aangeboden felicitaties in ontvangst genomen. Zijn familie is er ook; vanuit het Prinzenpalais am Damm zijn de oude groothertogin, de broers van de groothertog en andere familieleden ook naar het Stadtschloß gekomen om bij het officiële gebeuren acte de présence te geven. Op de achtergrond, door de reeds van kleur verschietende bladeren van de oude, massieve bomen is het oude slot te zien; de gevels in verschillende stijlen - typisch 'vorstelijk'; groots en pompeus, gezag uitstralend - herinneren aan de eerbiedwaardige ouderdom van het gebouw, dat sinds mensenheugenis het bolwerk van de graven en latere groothertogen is geweest. Aan de andere zijde van de Hunte, langs de Paradewall en - nog juist zichtbaar - een stuk van de Berliner Platz, wordt het beeld bepaald door opvallende classicistische panden, imposant, voornaam; typische regeringsgebouwen van rond 1800. Het geheel maakt een gemoedelijk-ouderwetse, bedaarde, haast een enigszins oubollige indruk, maar elke passant voelt: dit is het oude Duitsland.

Korte geschiedenis

Het Stadtschloß is in origine de oude burcht van de graven van Oldenburg, strategisch gelegen aan de oude 'Flämische Straße' (een deel, de Bremer Heerstraße hebben wij gevolgd naar Hude) en een doorwaadbare plek in de Hunte. In de twaalfde eeuw treedt Oldenburg als graafschap naar voren. In 1108 wordt de stad voor het eerst vermeld en in 1345 kreeg de burgerlijke stad - die zich ten noorden van de burcht ontwikkelde - stadsrechten. In de dertiende eeuw begonnen de graven van Oldenburg met de verovering van het Stedingerland, wat

sindsdien een van de kernlanden van het graafschap zou blijven. In 1448 werd de oudste zoon van graaf Diederik de Gelukzalige koning van Denemarken (Christiaan I). Met hem begint de geschiedenis van een van de grote Europese dynastieën, het Huis Oldenburg, tegenwoordig nog regerend in Kopenhagen en Oslo. De huidige Spaanse koningin Sophia en de Engelse troonopvolger Charles stammen beide van vaderszijde van de Griekse tak van de dynastie af. De latere zijtak Holstein-Gottorp uit het Huis Oldenburg zou later de tronen van Zweden (van 1751 tot 1818), Rusland (van 1762 tot 1917 hier regerend als Huis Holstein-Gottorp-Romanow), Oldenburg (later, van 1773 tot 1918 na een periode van Deense overheersing) en Griekenland (van 1935 tot 1967) bezetten. Een jongere zoon van graaf Dietrich de Gelukzalige zette de regering over Oldenburg voort, door latere generaties uitgebreid met o.m. Butjadingen, Stadland, Delmenhorst en Jeverland (in 1575, na het overlijden van Fräulein Maria, wier portret we in het Schloß hebben gezien). De hoofdtak van het Oldenburgse gravenhuis stierf uit met de belangrijke en beroemde graaf Anton Günther (1603-1667), die nog altijd voortleeft in de volksverbeelding. Hij bereikte de voor die tijd ongewoon hoge leeftijd van 84 jaar en heeft zijn land 64 jaar geregeerd. Hij was een scherp politicus, een groot mecenas en een voortreffelijke paardfokker (onder hem werden de Oldenburgse paarden een begrip). Zijn grootste verdienste is geweest, dat hij zijn land als één van de zeer weinige buiten de Dertigjarige Oorlog heeft weten te houden, hetgeen zeer bevorderlijk is geweest voor de welvaart van de stad Oldenburg. Als een soort Johan de Witt wist hij door uitgekienende politieke intriges potentiële vijanden buiten de deur te houden, waarbij hij royaal grote aantallen prachtige paarden uit zijn eigen stoeterij aan zijn bondgenoten schonk. Graaf Anton Günther verfraaide zijn residentie door de oude middeleeuwse burcht te verbouwen tot een royaal slot, waarbij hij zelfs Italiaanse bouwmeesters aantrok.

Na de dood van graaf Anton Günther (zijn doodshemd hebben we in het slot kunnen aanschouwen) werd Oldenburg met Denemarken in een personele unie verenigd, een constructie die later een bron van conflicten zou worden tussen de Gottorpers en de Deense koningen. In 1750 verklaarde Adolf-Frederik van Zweden uit het huis Holstein-Gottorp Oldenburg te willen ruilen tegen het land

Holstein-Gottorp. De andere linie Holstein-Gottorp, die sinds 1762 in Rusland regeerde, ging met dit voorstel echter niet akkoord. In 1767 kwam het echter tot een overeenkomst; Denemarken kreeg de Gottorpse landen terwijl de zoon van Catharina de Grote, Paul, Oldenburg zou krijgen. Deze schonk in 1773 Oldenburg aan zijn neef, de bisschop van Lübeck, waarna het land in 1777 werd verheven tot hertogdom. Na de dood van de bisschop in 1785 kwam Oldenburg aan zijn neef Peter Friedrich Ludwig (reg. 1785-1829), die de stamvader werd van een nieuw, regerend vorstenhuis van Oldenburg, dat tot 1918 aan het bewind zou blijven. Friedrich Ludwig geldt als de grondlegger van de moderne staat Oldenburg, dat tot 1866 soeverein in de Duitse Bond en daarna tot 1945 een van de kleinere Bondsstaten in het Duitse rijk was. Het verliezen van de Eerste Wereldoorlog en de troonsafstand van de Duitse keizer in 1918, betekende het einde van de Duitse Bundesfürsten. Op 17 november 1918 werd de laatste groothertog van Oldenburg, Friedrich-August, door een matrozenopstand te Wilhelmshaven tot aftreden gedwongen. De groothertog en zijn familie bleef in het gebied woonachtig en woont tegenwoordig op Schloß Rastede, het oude zomerverblijf ten noorden van Oldenburg. Oldenburg veranderde in 1918 in een vrijstaat, werd een onderdeel van de Republiek van Weimar, ging door de donkere jaren van Hitler-Duitsland en werd in 1946 bij het nieuw gevormde 'Bundesland' Niedersachsen gevoegd. Tegenwoordig is Oldenburg het middelpunt van het Nedersaksisch *Regierungsbezirk* Weser/Ems.

Wat hebben we gezien?

Nadat we 's ochtends waren vertrokken vanuit Bourtange, stonden we tegen een

*Classicisme in
Oldenburg*

uur of half tien op de Schloßplatz, voor de hoofdgevel van het slot. Op deze plaats kruisten in de vroege Middeleeuwen enkele belangrijke handelswegen die hier een doorwaadbare plek in de Hunte vonden. Het Stadtschloß is de navolger van de burcht van de eerste Oldenburgse graven, die van hieruit de strategische plek aan de Hunte met de wijde omgeving hebben beheerst. De Damm – het verlengde van de historische Bremer Heerstraße – mondt via de brug over de Hunte (één van de oudste bruglocaties in dit deel van Duitsland) uit op het slotterrein, waar de weg in de Middeleeuwen door een tol werd afgesloten. Het slot werd in de loop van de eeuwen steeds weer omgebouwd en veranderd. Het oudste deel is de symmetrische centraal-bouw met de rijzige vierkante toren aan de stadszijde. Dit deel werd in opdracht van graaf Anton Günther in de jaren 1607-1615 op de plaats van het oude bouwvallige waterslot opgericht. De Mecklenburgse bouwmeester Jürgen Reinhardt en de Italiaan Andra Speza uit Rognio voerden de opdracht van de graaf uit, die een bouwwerk wenste naar voorbeeld van de Zuid-Duitse en buitenlandse residenties die hij had bezocht. De plannen van deze beide bouwmeesters werden niet geheel uitgevoerd. Opvallend zijn de rijke zandstenen vensterlijsten en ander beeldhouwwerk, waaraan vermoedelijk ook de grote Noord-Duitse beeldhouwer Ludwig Münstermann heeft meegewerkt. Met het rijke sculptuurwerk is het Oldenburger slot een uniek voorbeeld van laat-Renaissancistische stijl (Maniërisme) in de regio. In de bouwgeschiedenis van het slot zijn nog drie latere fasen te onderscheiden: na de Deense heerschappij onstond oostelijk van het centrale gebouw in de jaren 1774-1778 de zogenaamde ‘Holmerflügel’, genoemd naar een Oldenburgse minister. De vleugel werd gebouwd in opdracht van hertog Friedrich August (reg. 1773-1785), met name om ruimte voor nieuwe representatieve te creëren. De architectuur – ontworpen door bouwmeester Georg Greggenhofer - vertoont een overgangsstijl van Barok naar laatclassicisme. Hertog Peter Friedrich Ludwig liet in de jaren 1817-1821 de ‘Bibliotheksflygel’ bouwen, ontworpen door Carl Heinrich Slevogt, die eveneens de twee andere vleugels ter markering van de ‘Remisenhof’ voor zijn rekening nam. In deze jaren werd het interieur van het slot in classicistische zin verbouwd, waarvan een en ander bewaard is gebleven (waaronder het fraaie trappenhuis). Aan de westzijde van

de Anton Günther-bouw werd in de jaren 1894-1897 een neoclassicistisch deel aangebouwd, waarbij aansluiting met het oude deel uit het begin van de zeventiende eeuw is gezocht. Dit deel, waarin als meest imposante ruimte de ‘Festsaal’, wordt op de hoek bekroond door een gezichtsbepalende ronde hoektoren. Rond het slot staan nog enkele classicistische regeringsgebouwen uit de tijd rond 1800, op enkele plaatsen helaas geschaad door de bouwwoede ten tijde van het ‘Wirtschaftswunder’ in de vijftiger en zestiger jaren. Het classicisme, dat nogal door de hertogelijk familie is gestimuleerd, heeft een dermate groot stempel op de architectuur van de stad gedrukt, dat men nog steeds spreekt van het ‘Oldenburger Classicisme’.

In het slot hebben we de voornaamste voegclassicistische pronkzalen gezien, waaronder het beroemde ‘Idyllenzimmer’, bekend vanwege de schilderijencyclus van de hand van J.H.W. Tischbein. Ook in andere zalen als het (belangrijke) ‘Antiquarium’, de ‘Marmorsaal’, ‘Kaminzimmer’ en de ‘Weißer Saal’ zijn nog de originele lusters, stucplafonds, parketvloeren en deels authentiek meubilair te zien.

Ook hebben we een rondgang gemaakt door de vaste collectie van het ‘Landesmuseum’, waarbij we onder andere hebben stilgestaan bij het bekende Romeinse mozaïek uit Palestrina (de ontvoering van Europa door Zeus, voormalig Barberini-bezit te Rome), de collectie Middeleeuwse kerkinterieurstukken, snijwerk van Ludwig Münstermann, stukken uit de tijd van de Hervorming, de portretten van graaf Edzard van Oost-Friesland en Fräulein Maria van Jever (16e eeuw), zeventiende eeuwse hofattributen en - erg indrukwekkend – het doodshemd van graaf Anton Günther, afkomstig uit de Lambertikirche. De schilderijencollectie kon een ieder op eigen gelegenheid bezichtigen.

Na de lunch in de Ratskeller heeft menigeen nog de Lambertikirche van binnen gezien, een merkwaardige ronde classicistische kerk in een neogotische schaal. Ondergetekende demonstreerde daarbij het grote Führer-orgel.

Een romantische kloosterruïne

Hierna vertrokken we met de bus via de Bremer Heerstraße naar Hude, waar we de belangrijke ruïne van het klooster Hude hebben bezocht. Een zeer historische plek: gesticht als boetedoening door het Oldenburgse gravenhuis in 1192, kwam het klooster in de dertiende eeuw door de Cis-

terciënzers tot grote bloei. Als moederklooster gold Marienthal, op haar beurt weer een dochter van Altenberg. Het rijke klooster kwam zeer tot aanzien en de kloosterkerk gold in de jaren tussen 1250 en 1450 als grafkerk voor de Oldenburgse graven. Met name de kloosterkerk is van grote architectonische betekenis en heeft grote invloed gehad op de kerkbouw in Oldenburgeland. Met de Hervorming kwam een einde aan het kloosterleven en raakten de kloostergebouwen in verval. Het voormalige abtshuis werd een grafelijk jachthuis, dat, met het kloosterterrein inclusief, in 1687 in handen kwam van het geslacht Von Witzleben. Ten tijde van de Romantiek – in Duitsland een zeer belangrijke cultuurhistorische periode, einde achttiende, begin negentiende eeuw – was de kloosterruïne van Hude

beroemd en werd vele malen bezocht en geschilderd. We besloten de dag met thee en Kuchen in de Klosterschänke op het landgoed.

met dank aan K Geerts voor de beschikbaar gestelde foto's

Telefoonaansluitingen 1954

TER APEL		
129 Aannemersbedr., Gewapend Betonbouw J. G. Jansen Westerstr. 7.	DOORLOPEND BEREIKBAAR. ZIE OOK ONDER TER WISCH.	247 Deddens, W. Dorsbedr., Oosterstr. 4.
49 Accountantskant. J. A. Heller V. Prins, Hoofdstr. 11.	178 Boer, B. W. de Kapper, dansonderw., Hoofdstr. 31.	160 Deiman, B. Ag. Brouwerij d'Oranjeboom, Hoofd- kade 39.
49 Accountantskant. H. W. Oosting Jr. Kant., Hoofd- str. 11.	57 Boer, J. de Br., k- en banketb., Viaductstr. 7.	221 Deiman, Wed. B. Granen en veercoeders, Hoofdstr. 47
58 Achterbosch Aannemersbedr. Woonh. P. O. Achter- bosch, Westerstr. 13.	196 Boerenleenbank Ter Apelkanaal Kass. J. H. Starke, Viaductstr. 128.	67 Deiman, F. J. L. Hotel, paardenhld., Stationsstr. 83.
170 Woonh. J. G. Achterbosch, Stationsstr. 21.	223 Bokel, C. H. D.- en H.kleding, Hoofdstr. 67.	117 Dekker, A. Rijksh., Oosterstr. 12.
54 Ago, N.V. Mij. Fabr. v. Lignostone en Lignostone- prod., Agostr. 9.	209 Bolt, B. Kruidenier, Hoofdstr. 102.	194 Dekker, J. Textielh., Markew. 94.
144 Idem (b.g.g.).	13 Bonkes, H. Manuf., Hoofdstr. 85.	253 Deuling, J. G. Rijkswielh., Hoofdstr. 98.
245 Akkerman, B. Markew. 62.	154 Bonkes, T. Kruidenierszaak, Hoofdstr. 63.	55 Dohle, Fa. L. Luxe- en huish. art., Hoofdstr. 32.
213 Alberda van Ekenstein, Jhr. W. Dierenarts, Schots- l. 15.	78 Boonstra, T. Schoenh. en schoenn., Hoofdstr. 36.	19 Dost, E. Arts, Schotel. 5.
23 Alberda v. Ekenstein, Jhr. P. B. Dierenarts, Schotel. 13.	153 Borchers, G. Mandenfabricage, Westerstr. 78.	88 Dost, K. Radio, ELtechn.bur., Hoofdstr. 17.
93 Austin Service K. Hofkamp, Viaductstr. 1.	127 Bos, A. Banketb., Hoofdstr. 37.	147 Dreier, B. H. Café, manufact., Hoofdstr. 73.
146 Baartman, A. P. G. Distr. schoolarts, Schotel. 11.	251 Bos, A. Café en slijterij, Hoofdstr. 65.	125 Drenth, E. Weth., Westerstr. 38.
211 Baas, H. Exped., Koningsstr. 17.	85 Bos, P. Brood-, koek- en banketbakkerij, 24.	97 Drenth, H. G. Vervener, Hoofdstr. 52.
185 Baas, J. Exped. en transp.bedr., Hoofdkade 45a.	181 Boschma, P. Control. Raad v. Arbeid, Koning- dwaarsstr. 3.	131 Drenth, R. Visch, fr- en gr.h., Hoofdstr. 66.
149 Bakker, E. H. Contr. centr. beheer, adm. Ter Apeler woningb., Hoofdstr. 92.	238 Bossega, A. Landb., Hoofdstr. 77.	60 Dijkstra, F. J. Notaris, Bosl. 4.
29 Bakker Szn., W. Drukk., boek- en kant.boekh. leesbibl., Hoofdstr. 7.	116 Bossema, E. Reeder gezagv., Hoofdstr. 120.	171 Dijkstra, L. Kapper, Hoofdstr. 78.
109 Bakker's Betonfabr. en Bouwmaterialen N.V. Oosterstr. 23.	85 Brandweer Meldingspost Garage Wortelboer, Hoofdstr. 9.	177 Ebels, J. H. Hoofdkade 118.
192 Beekmann, R. H. Hoofdkade 91.	189 Bron, H. Drog. en fotoh., Hoofdstr. 45.	27 Ensing, J. Huish. art., Hoofdstr. 3.
110 Beerta, Th. Exped., Viaductstr. 88.	191 Brons, J. G. Manuf., Hoofdstr. 85.	85 Ford Garage F. B. Wortelboer, Hoofdstr. 9.
28 Beins, F. A. Voorz. N.V. Ontginning Mj. De Vereen. Gron. Gem., Schotel. 9.	240 Brouwers, J. Bxpl. Cafétaria Ananas, Hoofdstr. 24.	212 Fransens, J. Oud Ref. PTT-Dir., Sellingenstr. 76.
30 Belastingen, Rijks Sectiechef Invoerr. en Acoijnzen, Woonh., Hoofdkade 121.	188 Bruin, R. Muziekleraar-koördigent, Viaductstr. 21.	140 Franssens, Hzn., H. Vervener, Hoofdstr. 68.
237 Berends, R. Schildersbedr., Koningsstr. 22.	224 Bruining, A. Brandst.h., Oosterstr. 25.	150 From, R. Commiss. en handelaar in techn. oliën en vetten, Koningdwaarsstr. 5.
36 Bergman, F. Garage autobusbedr., Hoofdstr. 91.	63 Bulning, A. Hoofdstr. 61.	197 Funk, H. H. Kruidenier, Hoofdstr. 104.
112 Bergman, F. Stationsstr. 23.	68 Buining, A. G. Kledingmag., Hoofdstr. 27.	190 Geertsema, H. Bloemenhuis, Hoofdstr. 8a.
65 Bioscoop Flora Dir. H. Lubberman, Hoofdstr. 46a.	100 Buiskool, E. H. Kruidenier, Hoofdstr. 61.	52 Gemeensch. Admin.kant. Oudew. 20.
82 Bilek, A. Leraar Lich. Oef. M.O., heilgymn. en mass. Hoofdstr. 2.	193 Bults, E. Hoofddepôt Ljfabr. Onnen en zuivel- prod., Hoofdstr. 80.	— Gemeente en Gem. Instellingen Aanvr.: Sellingen 4.
79 Bloemenmag. Margriet J. Schaver, Hoofdstr. 14.	186 Burghgraef, J. Slagerij, vleesw.h., Hoofdstr. 71.	242 Gemeentelijk Internaat Klooster 3.
141 Bodewitz, J. Manufact., Westerstr. 201.	252 Buter, J. G. Landb., Viaductstr. 51.	216 Geres, J. Aann., Kloosterveenw. 10.
	151 Bijl, M. H. Schoenn.-schoenwinkelier, Hoofdstr. 84.	71 Goppel, J. Secr. v.h. Groene Kruis en v. d. begraf. vereen., Hoofdstr. 69.
	92 Café-Restaurant J. B. de Boer Koopman, Ooster- str. 42.	81 Groeneveld, Fa. Gross. in suikerw. en sig., Ooster- str. 17.
	18 Coöp. Aardappelmeeffabr. Ter Apel en Omstr. Ruiten A. Kanaal Zuid 28 (v. 9-12, 14-18 u.).	34 Grol, C. E. Hoofdstr. 5.
	139 Deddens, B. H. Caféh., Hoofdstr. 77.	31 Grol, Fa. C. E. Conf.fabr. en manuf. en gros, Fabr., Hoofdstr. 19.
		34 Idem (b.g.g.).
		22 Idem (b.g.g.).
		229 Woonh. Chauffeur.
		22 Grol, J. Fabrik. in herenkl., Hoofdstr. 7.

TER APEL (vervolg)

- 119 Grüniger, H. A. Hoofdstr. 36.
248 Groninger Kunstmesh. N.V. A. Hagedoorn, Westerstr. 98.
168 Grooth, J. de Insp. Fa. de Jong & Co., directie v. d. Onderl. Brandwaarb. Mij., Hoofdstr. 16.
180 Hagaman, D. Aann., Daggewerk, Schotal. 18.
201 Hebers, W. Bakker, Moersloot 88, Roswink. 64
Hekman, J. Th. Exped., Stationsstr. 13.
165 Heller, J. A. Assur.kant., Hoofd. 90.
148 Hemkes, J. Leraar R.H.B.S., Oudew. 29.
41 Hesse, W. R. Landb., Hoofdstr. 10.
53 Hidding, B. P. Machinefabr., constr.werkpl., Oosterstr. 67.
111 Hidding Dzn., T. Br., koek- en banket, Hoofdstr. 40.
39 Hilvering, H. Café, Viaductstr. 124.
173 Hof, R. H. Manuf., Hoofdstr. 64.
142 Hoffenkamp, J. G. Dir. R.H.B.S., Schotal. 17.
93 Hofkamp, K. Garageh., Viaductstr. 1.
1 Hotel A. K. de Boer & Zn. Hoofdstr. 69.
8 Hotel Boschhuis H. W. Braam, Boslaan 6.
14 Hotel-Café-Rest. J. Timmer Hoofdstr. 60.
46 Hotel-Café-Rest. en Speeluin de Poort W. K. Heis, Poortw. 1.
70 Huisman, W. B. Tandarts, Schotal. 7.
76 Hukema, B. Grooth. in benzine, petr., oljen enz., Hoofd. 105.
182 Hummel, A. Metaalraaierij, Westerstr. 900.
249 Idema, J. H. in aardapp., gr., fr. en vis, koordirgent, Viaductstr. 12.
123 Jagt, H. Techn. Dir. Coöp. Aardapp.meelfabr., Ter Apel en Omstr., Ruiten A Kanaal Zuid 11.
47 Jansma, E. Electro. Installat., Stationsstr. 11.
42 Janssen, E. Het Handelshuis, warenhuis en kant., Hoofdstr. 62.
136 Idem (b.g.g.).
136 Woonh. E. Janssen, Hoofd. 4.
215 Kaap, M. A. v. d. Schildersbedr., Hoofdstr. 8.
230 Kamps, N. Levensm.bedr. (Moersloot 109, Roswink).
218 Kemphuis, J. B. D. - en h.kleding, Hoofd. 62.
99 Kerkhof, A. J. Horig., optiek enz., Hoofdstr. 42.
69 Kiel & Zn. Wagenm., Viaductstr. 9.
217 Klein & Zn., G. H. in lompden, metalen, vellen, enz., Kloosterw. 44.
202 Kleinenberg-Mantingh, M. Banket- en chocolateriezaak, Stationsstr. 3.
11 Klinken, J. v. Dir. Verk.kant. Fabrieksturf N.V., Secr.-penn.m. Waterschappen, Hoofd. 79.
35 Klinken, W. J. v. Graan en Brandst.h., Oosterstr. 2.
156 Idem (b.g.g.).
156 Woonh. W. J. v. Klinken, Oosterkade 2.
35 Idem (b.g.g.).
210 Kloosterhof, I. Aann.bedr., Koningstr. 79.
220 Kloosterman, A. Commissiarnr, Hoofd. 97.
145 Kluitter, D. Gem. werkmann, Kloosterveenw. 60.
222 Koning, Gez. T. & G. Verpl.sters, Bosl. 1.
167 Koops, R. Controleur-keurm. v. d. keuringd. v. d. NAK, Kloosterveenw. 22.
51 Kort, Fa. E. & H. Aann., Hoofd. 31.
205 Kral, H. A. Woninginr., Hoofdstr. 108.
239 Kral, J. E. Manuf., coupeur, Hoofdstr. 76.
214 Kral, J. K. Assur., Viaductstr. 130a.
72 Kroon, F. H. techn. bur., Hoofdstr. 81.
102 Kulper, W. Wijn- en sigarenh., Hoofdstr. 57.
199 Kulper, W. W. Sigarenwinkel en wijnh., Oosterstr. 15.
74 Lamfers Jr., J. Bakker, Hoofdstr. 29.
33 Landmacht, Kon. Marchaussees, Kon. Brigade Ter Apel, Hoofd. 40.
33 Woonh. waarn. commdt., de Wijerstr. 7.
33 Doorlaappost, wacht s. d. Grens.
15 Lanting, J. Aann., Oosterstr. 82.
157 Liefhebber, J. Hfd U.L.O. school, Stationsstr. 37.
4 Lulf, H. A. Rijk., auto's, electrot. bur., Hoofd. 25.
228 Luijck, G. Voehandel., exped., Hoofd. 49.
61 Lulf, H. H. Landb. smed., rijw.h., Hoofd. 23.
90 Lunow, F. C. W. H. Fotograaf, Hoofdstr. 38.
108 Maatsch. tot Aann. en Expl. v. Laagspanningsnetten woonh. monteure, Koningstr. 33.
- Marchaussees Kon. Zie Landmacht Kon.
256 Meendering, G. Distr.agent, Verl. Oosterk. 9.
187 Meendering, H. Aann., Hoofd. 100.
241 Meendering, H. Caféh., Westerstr. 211.
162 Mertens, Fa. A. H. Manufact. en confectie, Hoofdstr. 39.
72 Mertens, Th. H.kledingfabr., Hoofdstr. 95.
84 Metz & Zn., Fa. W. Kweekerij, Hoofd. 79.
161 Meljer, A. W. T. Hoofd Chr. ULO school, Stationsstr. 17.
66 Meyer, H. Slagerij, Hoofdstr. 54.
10 Meyer, H. Slager, Viaductstr. 2.
257 Meljer, J. Uitg. en gross. in boeken, Koningstr. 20.
44 Meyer, W. Brandst.h., Viaductstr. 35.
259 Middelkamp, A. Hoofd. 98.
254 Mulder, Meij. I. J. Havenstr. 2.
38 Mulder, J. J. Filhouder N.V. Noord-Nederl. Kunstmesh., Stationsstr. 14.
24 Naaml. Venn. Noord Ned. Kunstmeshandel Fil., Hoofd. 27.
38 Idem (b.g.g.).
183 Ned. Heide Mij. Opz. R. Vos, Jac. Wiltgingstr. 32.
232 Ned. Herv. Pastorie Klooster 4.
40 Nogen, Fa. J. Drukk., Uitg. Nieuws- en Advert. blad v. Ter Apel en Omstr., Hoofdstr. 79.
226 Nonden, N. Schoenb., Schoenmak., Viaductstr. 10.
255 Out, A. A. Bakkerij, Oosterstr. 20.
258 Over, B. H. Café, brandstoffenh., Oosterstr. 100.
33 Paalman, G. Wachtm. d. Kon. Marech., de Wijerstr. 7.
155 Pais, K. Vlah., Hoofdstr. 80.
235 Paier, K. J. Oosterstr. 50.
133 Platje, W. Agost. 15.
12 Politie Vlagwedde, Gem. Koningdwarsstr. 12.
98 Brig. v. pol. J. B. Meinen, postoomdt, Oude w. 5.
179 Hfdlag. v. pol., W. de Vries, Hoofd. 16a.
225 Ag. v. Pol. R. H. Kwant, Havenstr. 23.
135 Pors, B. Account., Oosterstr. 96.
Post-, Telegraaf- en Telefoonendienst
95 Kantoor,
198 Telegraaf,
96 Directeur,
121 Woonh., Directeur.
43 Poize, W. Aardapp., stro en compost, Hoofdstr. 52.
49 Prins, V. Belast.cons., Hoofdstr. 11.
206 Pijpker, O. Brandst.h., Westerstr. 14.
172 Rass, H. Landb. werkh., rijw., haarden en kachels, Viaductstr. 5.
243 Roemeling, H. Evangelist, Viaductstr. 110.
159 Roggen, G. Slager, Oosterstr. 46.
138 Roo, J. de Commissiarnr, Viaductstr. 46.
113 Rooms Kath. Pastorie Hoofdstr. 75.
45 Rotterdamse Bank N.V. Corresp., Hoofd. 76.
75 Rottinghuis, N.V. Fil. hout- en bouwmat.h., kant. en woonh. J. Hoytingh, boekh., Hoofd. 22.
80 Idem (b.g.g.).
80 Woonh. W. Deiman, bedr.l., Stationsstr. 16.
75 Idem (b.g.g.).
26 Rijks Hoogere Burgerschool H.B.S. weg 24.
207 Saadhoff, J. G. Zakkenh. en rep.inr., Markew. 61.
20 Saadhoff, T. Veenkol. zakkenh. en rep.inr., Hoofdstr. 100.
79 Schaver's Zaadteelt en Zaadhandel Hoofdstr. 14.
246 Scheepers, G. A. Vert. Districtsdepôt Handelsraad v. d. A.B.T.B., Oosterstr. 30.
176 Schippers, K. Gross. en banketfabr., Koningstr. 41.
124 Scheitens, J. Brandst.h., Oosterstr. 38.
86 Schomaker, Fa. Damesconf. en manuf., Hoofdstr. 105.
37 Schomaker, Fa. Wed. H. B. Manuf. en herenmoden zaak en woonh. J. H. F. Schomaker, Hoofdstr. 58.
169 Idem (b.g.g.).
169 Woonh. G. J. Schomaker, Viaductstr. 16.
37 Idem (b.g.g.).
227 Schoonbeek, J. Gr.-, fruit- en vish., Hoofdstr. 96.
137 Schoonveld, H. H. Noorda Hoofd. 19.
87 Schot, A. Café-rest., Hoofdstr. 46.
132 Schrik, J. Schilder en behanger, Hoofdstr. 101.
208 Schulling, J. Rijwielen- en motorh., Hoofd. 75.
3 Schuringa, J. Koningdwarsstr. 7.
6 Schuringa, T. Verrener en ijsereerh., Viaductstr. 6.
73 Seggers, H. Stadsopa. over Bosch- en Landb. Hoofdstr. 1.
50 Smit, J. Vischh., gross. in vis, Westerstr. 151.
184 Smit, J. Gross. in vis, Hoofd. 1.
203 Smit & Zn., H. Steenhouwerij, graf- en bouwv., Hoofd. 26.
121 Spa, A. Dir. PTT-kant., Hoofdstr. 108.
101 Stadsbezittingen, Tweede Distr. Woonh. Distr. Opa. F. J. Franssen, Westerstr. 2.
233 Woonh. Adj. Opa. H. Stoker, Westerstr. 13.
163 Steenhuis, J. P. D. - en h.kapper, Hoofdstr. 12.
164 Steenhuis, O. H. Tricotagezaak, Hoofdstr. 83.
219 Stegeman, G. Uurwerken, goud en silver, Hoofdstr. 59.
244 Sierenberg, Ir. J. J. Archit., Havenstr. 19.
120 Sijenstra, S. H. Agost. 3.
105 Stoker Lan., H. Schotl. 8.
143 Tees, G. Landb. Kloosterveenw. 5.
7 Tesselair, J. Account. en Admin.kant., Schotal. 6.
115 Timmerman Azn., D. Stadsontvontv. en in assur. Oudew. 35.
5 Timmerman, Mr. H. E. Adv. en proc., Hoofdstr. 6.
2 Timmerman, Fa. Wed. H. E. L. - en huish. art., ijserv. enz., Hoofd. 50.
175 Tomas, H. Bakkerijgrondst., Viaductstr. 29.
17 Twentsche Bank, N.V. de Hoofdstr. 2.
21 Veen, M. M. v. Schilder, Oosterstr. 14.
231 Veen, Gez. T. & R. v. d. Kraamverkrsters, Agost. 42.
20 Veenkoloniale Zakkenhandel en Reparatiefnr. T. Saadhoff, Hoofdstr. 100.
128 Veer, J. G. F. H. ter Monteur PTT, Koningstr. 9.
94 Velde, A. te Steenfabrik., fabr. te Rutenbrock Hoofdstr. 18.
204 Veldman, R. Assur.bedr., Koningstr. 11.
152 Velma Azn., W. Wagenm. en sagerij, Hoofdstr. 13.
134 Vieskeuringskring Onstwedde Woonh. keurm. v. vee en vles R. Sluiter, Westerstr. 33.
158 Vos, A. Landbouwsmid en Opperbrandm., Zanddijk 35, post Roswink.
122 Vos, L. J. Dir. Handels Avondsch., Stationsstr. 7.
236 Vries, J. G. B. de Hoofd Onderwijzer, Viaductstr. 17.
126 Vries, M. de Arts, Woonh. Hoofd. 21.
250 Vries, M. de Schildersbedr., Viaductstr. 25.
103 Vuurboom, J. Meubelmag., Woninginr., Hoofdstr. 49.
7 Wachters, J. Arts, Hoofdstr. 28.
25 Waterschap Westerwolde Sluiswachter (Ter Apelshuis, Poortw. 11).
174 Weggemans, A. Caféh., Zanddijk 36 (post Roswink).
106 Weishaupt, Chr. Cementind., Hoofd. 32.
107 Werff, A. H. v. d. Dir. N.V. Mij. Ago, Agost. 11.
166 Werff, F. v. d. Oudew. 23.
18 Wesseling, S. Adm. Dir. Coöp. Aardappelmeelfabr. Ter Apel en Omstr., Schotlaan 28.
104 Westen, J. W. Brood-, koek- en banketb., Hoofdstr. 85.
104 Westen Jr., J. W. Drogist, Hoofdstr. 89.
195 Wiegens, B. Schrijfmachineh., H.B.S. weg 2.
16 Wiegens, J. Aardapp. exp., Viaductstr. 8.
89 Wisch-de Waard, Mevr. Wed. G. W. ter Bosl. 2.
234 Wolbers, Meij. H. Caféh., Viaductstr. 143.
9 Wolbers, J. W. Auto- en verb.inr., Stationsstr. 2.
4 Wolf, R. E. Makelaar, Hoofd. 76.
85 Wrieltboer, F. B. Off. Ford Dealer, 1. autoverh., Hoofdstr. 9.
48 Zusterhuis Bew. - en maatsch. St. Lucia, Hoofd. 13.

Zwerftochten in Westerwolde (III)

vervolg van jaargang 23 nr. 1 pag. 20 e.v.

Bij het vertellen liep een gloed van ontroering over het gelaat der boerin. Ik dacht aan den 'sweertdrager', het oud Germaansche symbool, der vrouw ten teeken dat ze het huwelijk rein moest houden en anders met den sweerde zou worden gestraft. Mijne overpeinzingen waren misschien uitgelopen op een berekening, hoe vaak een dergelijk zwaard wel in onze tijden

zou moeten worden gebruikt, indien de verhaalster niet weer mijn gansche aandacht had gevraagd.

Op den bruiloft (winkop) - ging zij voort - werden allen van het dorp of het gehucht uitgenodigd. Een man, kenbaar aan een

stok met bonte linten versierd, ging van huis tot huis, overal droeg hij een vers voor dat eindigde met:

*No, geeft mie ain stoul mit kussen ter hand.
Aans sloag 'k joe de schuddels van de wand.*

Hierbij sloeg hij met zijn stok op de tafel, dat alles dreunde, en na een oogenblik gerust te hebben hervatte hij bij een voglen-de hoeve hetzelfde spel.

Het vers, dat opgezegd werd en dat ik gaarne had opgeschreven, kende zij niet meer, alleen wist ze nog dat er in voorkwam:

“Ik nuig (noodig) gain boer en gain boerin;
Ik nuig dat ganske hoesgezien,”

Allen kwamen dan ook zoo veel mogelijk, en ieder huismoeder nam iets mee voor de consumptie, meestal een ham.

Op den dag van het feest werd er aangericht in het vooreind. Het eerst werd opgedischt een groot stuk boter van een kilo of vijf. Hier stak ieder der gasten een geldstuk in, en zoo gespekt ging de boter terug naar de dele, waar de densten (dienstboden) aan een lange tafel zaten.

Hoe lang een dergelijk festijn wel duurde werd mij niet meegedeeld, maar ongetwijfeld lang genoeg, dat allen volkomen verzadigd waren van lucullische geneuchten. Er bestaat wel geen twijfel aan, indien de geschiedenis het ook niet reeds aangaf, dat deze gebruiken, die bij de 'voornamen' tot voor korten tijd nog gehuldigd werden, wijzen op een vroegeren volkssamenhang met het overige Saksenland, waarvan Westerwolde het westelijke woud was.

Intusschen had de vrouw de geschildre aardappelen op hunnen plaats gedeponeerd. De kokende pot begon geuren uit te stralen, die deden vermoeden, dat weldra het middagmaal zou worden opgedischt.

IV. Het Westerwoldsche huis.

Na eenig ronddwalen bereikte ik den straatweg weer, die linea recta naar Vlagtwedde voert.

Wie het natuurschoon van Westerwolde wil beoordeelen naa den indruk, dien de streken aan weerszijde van den weg maken, of naar de dorpen, vergist zich ten zeerste. Alles is hier ontgonnen door kunstmest; de heide is verdwenen, koren en aardappelen zijn de bewijzen van den praktischen geest der twintigste eeuw.

Van natuurschoon kan men immers niet leven of geld overhouden.

De dorpen hebben niets merkwaardigs.

Het oude kerkje in Vlagtwedde, een beeld des vredes, is een gedenksteen uit vroegere eeuwen. Een nieuwerwetsche marechausseekazerne, een verschijnsel der dwin-gelandij, doet pijnlijk aan in deze vreedzame omgeving.

Van Vlagtwedde loopt de klinkerweg oostwaarts naar Boertange, zich aansluitend bij de chaussees in Musnterland; naar 't Zuiden alleen zandwegen, breed genoeg, maar in sommige tijden van 't jaar niet te passeeren. Bij de gehuchten vertaken zij zich en winden zich in grillige kronkelingen om de afzonderlijk staande hoeven.

Deze groepeerings van huizen, zooals ze ook in Westfalen voorkomt, noemt prof. Metzen, de bekwamen kenner van oude kolonisatie, de 'Einzelhöfe'. Hij brengt ze terug tot den voor-romeinschen tijd, als instelling van keltischen oorsprong, evenals dergelijke groepeerings in Ierland. “Door het land” – zoo zegt hij – “loopen alleen hoofdwegen van plaats tot plaats, die meestal de kerkdorpen aandoen en van de enkele hoeven geen notitie nemen, maar die van deze uit op meestal kronkelende wegen bereikt kunnen worden. Voetpaden, die in rechte lijn dwars over velden en sloten voeren, vormen de gewone communicatie. Waar deze paden omgeploegd worden, worden ze telkens weer geopend”.

't Is niet te ontkennen, dat deze beschrijving volkomen toepasselijk is op de hoeven in Westerwolde, maar ook op die in 't Hoogeland, eveneens oorspronkelijk keltisch. Of die toestanden eeuwen aan eeuwen konden duren? Ongetwijfeld. Evenmin als de loop eener rivier zich sedert menschenleeftijd aanmerkelijk wijzigt, evenmin de natuurwegen, evenmin de zwetten, die de eenen hoeven van de andere scheidden. De zwetten waren van oudsher geheiligd.

Maar de huizen veranderden, naarmate een andere volksstam de woonplaatsen der vroegere Kelten in bezit nam.

Terwijl in de noordelijke streken het friesche woonhuis zich ontwikkelde, blijkbaar oorspronkelijk uit zichzelf, werd in Westerwolde de zoogenaamd Saksische bouwtrant gevolgd; woning, dorschvloer, veestal meestal onverdeeld samenhangend.

In Ellersinghuizen trok een huis mijn aandacht, dat nog vele kenteekenen van oudheid vertoonde. De zijmuren van de schuur waren volgens vroegere traditiën van leem. Deze grondstof wordt dik aangestroken op een wand van gevlochten teenen, welke het dak steunen en onderling weer door dwars-

balken verbonden zijn. Bij vele huizen in Westerwolde treft men deze bemuring nog aan.

Maar het vooreind was een zonderlinge vereeniging van Friesch en Saksisch. In den voorgevel, die in een punt uitliep, was geen deur; de zijmuur had drie vensters, die van buiten door luiken konden worden afgesloten, en boven op de vorst van het dak stond een zeer groote schoorsteen.

De eigenaar, een vriendelijk oud heer, die onder de hooge boomen van den hof wandelde, informeerde weetgierig, of ik een schilder was. Herhaaldelijk wordt deze streek n.l. bezocht door kunstenaars van naam. Bilders o.a. bracht er verscheidene zomers door. Op mijn antwoord, dat ik niet meer was dan een gewoon toerist, noodigde hij mij binnen en stelde mij daardoor in gelegenheid het inwendige in oogenschouw te nemen.

Het vooreind bestond uit twee vertrekken. De schoorsteenmantels tegen elkaar over, mondden uit in den schoorsteen op het dak. Blijkbaar was het één groot vertrek geweest, in tweeën gescheiden door een muur, die tevens den schoorsteen middendoor deelde. Voor dat die scheidsmuur er was, had men dus den schoorsteen midden in het vertrek. Dit laatste is een eigenaardig kenmerk der woonhuizen, die men thans nog in het Saksenland, vroeger ook in Drenthe b.v. in Rolde, dikwijls aantreft. Bovendien was dan de wand tusschen voorhuis en schuur niet aanwezig. Alles liep ineen. Alleen aan de zijden bevonden zich kleine kamertjes.

Zelden, of in 't geheel niet meer, treft men den oorspronkelijke Saksischen huizenvorm nog in Westerwolde aan. De nieuw gebouwde zijn beslist van friesche bouworde, gelijk de zeden en gewoonten van lieverlede meer den Friesch-Groninger stempel aannemen.

De groote schoorsteen, zoo verhaalde de eigenaar mij, had nog eene andere dan zijn gewonde functie te verrichten.

De dienstboden betrekken hun nieuwe dienst met Paschen en niet, zooals in het overige Groningen, met Oude Mei. Wanneer zoo'n nieuwelinge verwacht werd, dan stond het oudere personeel klaar met kommen en emmers vol water om haar nat te gieten. Eerst wanneer zij door den stortvloed heen het huis had bereikt en onder den schoorsteen schuil had gevonden, was zij vrij. Een dergelijke douche had nog eene diepere beteekenis. Wanneer iemand die had ondergaan liep zij, naar men meende, niet weg vóór haar dienstdag om was.

Het bouwen van een nieuw huis was evenals het trouwen, een evenement, een gebeurtenis, die slechts zelden voorkwam en die daarom met groote staatsie werd gevierd. Wanneer het huis gericht moest worden werd een bode bij de bureu rond gezonden. Evenals bij een trouwpartij zei hij zijn uitnoodiging in rijm op. Toen ik opmerkte, dat ik gaarne zulk een vers eens zou willen hooren, haalde de dochter des huizes uit de lade van een kast een papier te voorschijn, waarop een dergelijk gedicht in zijn geheel was geschreven. Bereidwillig werd mij verlof gegeven het te copieren. Ik laat het hier volgen, niet om aan jeugdige poëten tot voorbeeld te dienen, maar wijl het wellicht het laatste is, dat bij het richten van een huis werd opgezegd en het tevens in breede trekken weergeeft hoe de festiviteiten in zijn werk gingen.

Aldus sprak de nuiger:

*“Ik ben de bode van twee gebuwde personen,
Die u verzoeken bij hen te komen,
Des Vrijdags om acht uur,
Om hen te helpen richten een nieuwe schuur.
Gij hoeft niet mee te brengen schoffels of bouwen
Maar vorken en goede, vaste touwen.
Gij oude mannen met verstand,
Wilt komen richten het vierkant!
Gij, oude vrouwen, wilt verstandig letten,
Dat ze het spoorhout wel liek op zetten,
Gij, jongelingen, hoog verheven,
Wilt u een weinig naar boven geven,
En zorgen, dat de platen wat vrij en plat
Komen te sluiten in haar pennegat.
Gij, jongelieden, wilt verstaan,
Komt dan maar met den meiboom aan;
Dan kunnen de dochters van alle kant
Zich vrolijk nemen bij de hand
En zingen en springen voor een korte stond
Met haar gemaakte kroon in 't rond.
Als dan de kroon naar haar verlangen
Ook in den meiboom is gehangen,
Dan is het werk wel afgedaan,
Maar dan komt eerst de vreugde aan,
Dan zullen ze allen van vreugde zingen,
Zelfs grijsaards, mannen en jongelingen;
En oude vrouwen, gevorderd op het pad der
deugd,
Zoo wel als jonge dochters, een sierraad van de
jeugd.
Daarna zal er worden voortgebracht
Gezoden en gebraden, zooals ge 't nooit hebt
gedacht.
De fijnste stof van 't koorn zal men niet verge-
ten,
Daar kunt ge vrij van eten,
Daarna kunt ge drinken bier, brandewijn met
suiker en rozijn.*

*Zooals uw begeerte mag zijn,
Want het zal zijn een feest van dengd en duur-
zaamheid
Zooals hier in 30 jaar niet is bereid.
Het zal een aanvang nemen met het richten van
de schuur
Al wordt het 's avonds ook acht uur.
En duren dan nog wel drie dagen.
Dan zal een ieder hebben bebagen,
En roemen van het groote feest,
Dat bij N.N. en zijn vrouw is geweest.*

Deze poëzie heeft een onmiskenbare overeenkomst met soortgelijke in andere oud-keltische streken, o.a. in Westfalen. Ter vergelijking een gedicht zooals Immermann in zijn 'Münchhausen' mededeelt.

*Ihr lieben, guten Hochzeitente,
Kommt morgen auf den Hof, nicht heute.
Der Bräutigam und auch die Braut
Die werden vom Herrn Pastor getraut.
Und wenn getraut ist, gebt's zum Tisch.
Dar auf wird sein auch ein Stück Wurst,
Ist gut für den Hunger und weckt den Durst.
Auch findet Ihr ein oder mehrere Schinken
Auf welche sich sehr gut lässt trinken.
Ein Mosterstück wird nicht vergessen,
Das sollt Ihr dann mit Mostert essen.
In der Subben sind Hühner, die nicht krähen
Das beste sind vier Putterbähn
Die lagen fünfzig Jahr an der Kett.
Davon sind sie geworden fett.
Kommt Ihr zum Oberbofe nicht,
So seid Ihr Alle schlechte Wicht.*

Ook hier dezelfde drastische uitdrukkingen, eigen aan volkspoëzie, opzettelijk aangebracht om aan de uitnoodiging alle deftigheid te ontnemen.

Wanneer het richtfeest afgelopen was, dat in vroegere tijden werkelijk drie dagen aanhield, ging men geregeld met het bouwen voort. Trad iemand het nog onvoltooide huis binnen, dan vatte een der timmerlui hem dadelijk bij den voet en zei een rijmpje op:

*Mit eer en fersoun
Wisket ik joe de skoun.
Mit eer en verstand
Neem ik de buusdouk in de hand.
't Is nich um te gekken of te mallen,
Man ie bint in ain half oort vervallen.*

De bezoeker was wel verplicht een half oort brandewijn te betalen. De timmerlieden zetten zich op een balk en een groot glas, een half oort, ging rond. Was het bij den laatste aangekomen dan zong men:

*Doar hebt wi ons Maltaise weer;
No is hei bi zien rechte heer;
Man domt den kompe in nood, nood, nood
No slaat hum dan ins man dood.*

V. Namen en Taal

Te lang reeds had ik van de gastvrijheid gebruik gemaakt. Bij 't afscheid nemen wees de oude heer op een pereboom, oud en vermolmd, maar die nog steeds vruchten droeg. Zijn grootvader had hem niet anders gekend. Van hem had hij ook gehoord dat de familie ten minste reeds ten minste reeds sedert 1450 op deze hoeve had gewoond. Een respectabel tijdperk, doch mogelijk is het.

Een gevoel van weemoed bekwam mij, toen ik voortdwaalde naar het Zuiden langs den kronkelenden weg, belommerd door hooge boomen, onregelmatig neergeplant, zooals de natuur alleen het kan doen. Beneden groeiden struiken van verschillende soort. Een gevoel van weemoed bij het vergelijken van deze rustige stilte, waar het leven met Pootsche gemoedelijkheid voortvloeit, en de woelige haast van de hoofdstad die de zenuwen van den mensch aangrijpt en het haar doet verbleeken vóór den tijd.

Rechts trok een veld mijn aandacht, half bosch, half weide. Adelaarsvarens, nog maar gedeeltelijk ontkruld, stonden in groote groepen bijeen en uit den modderigen, veenachtigen bodem staken, rein als kristal, orchideeën omhoog. Een poging er een met wortel en al uit te rukken mislukte: de knollen zaten te diep.

Een wagenspoor volgend, dat een soort van weg moest verbeelden, bevond ik mij ten langen leste midden in den doolhof, struikelend over takken en telkens gestuit door een sloot tot den rand met water gevuld. Met moeite vond ik den uitgang, en toen ik dien eindelijk ontdekt had, wist ik niet meer naar welken kant ik mij moest wenden.

Gelaten zette ik mij op een boomstam aan den kant van den weg, verorberde een paar hard gekookte eieren, en wachtte geduldig af tot er iemand kwam om mij uit de verlegenheid te helpen. Lang had dit in deze menschenarme streken kunnen duren, maar het toeval was mij gunstig.

wordt vervolgd.

Tijdschriften en jaarboeken

Het archief van de vereniging is geplaatst in het Streekhistorisch Centrum te Stadskanaal (naast de watertoren). Inlichtingen: dhr. B. Roossien tel. 0599-612649
Tijdschriften en boeken worden in geen geval uitgeleend, maar zijn uitsluitend ter inzage.

door Bert Roossien

TIJDSCHRIFTEN

Genealogie: kwartaalblad van het Centraal Bureau voor Genealogie Jaargang 8, nr. 2

- D. Anal, B. Lever Britse roots
Z. Klomp-Kamphuis Canadese oorlogsveteraan herenigd met zijn zoon.
R. van Drie Passie voor registratie. Een gesprek met R.F. Vulsma auteur van 'burgerlijke stand en bevolkingsregister'
B. Lever Biografische Index van het CBG nu online

Genealogie: kwartaalblad van het Centraal Bureau voor Genealogie Jaargang 8 nr. 3

- A. Meddens van Onderzoek in archieven van krijgsvraden van Napoleon tot nu Borselen
J. van den Borne Amateurmuziekbeoefening in de 19e en 20e eeuw.
R. van Drie Genealogie en bescherming persoonsgegevens.

Stad & Lande: cultuur-historisch tijdschrift voor Groningen Jaargang 11, nr. 2

- H. van Harten Het uitgestrekte park van de Fraeylemaborg
H. Steenbruggen Ploegkunstenaars en de stad
R.K. Mast Een bijzondere reis van kapitein B. Schaap met de schoenergaljoot 'Jacobus David'

Stad & Lande: cultuur-historisch tijdschrift voor Groningen Jaargang 11, nr 3

- W. Doornbos Elzeviers in de Stad Groningen
M. Schroor Seksuele escapades van drie Groninger stadsbestuurders uit de 17e eeuw.
E. Knol Jacob Maris in Groningen
T. Scholtens Geneeskragtige tuinen op Groninger klei ?

Threant: NGV afd. Drenthe 2002, Jaargang 13, nr 3

- A. Stiksma Korte stamreeks van journalist en schrijver Jan Fabricius (1871-1964)
G. Struik Matriliniale reeks Struik
W. Standaart De historie van Hoogeveen
R. Wolting Kwartierstaat Louwrens Elzinga (dl 2)
H. Keimpema Kwartierstaat Engelina Hagedoorn
div. auteurs Addenda en corrigenda kwartierstaat Kleine (3)
De geschiedenis van Stuifzand
Stamreeks Stuifzand van Stuifzand

Threant: NGV afd. Drenthe 2002, Jaargang 13, nr 4

- W. Visscher-Jousma Matriliniale reeks Visscher
A. Stiksma Historie van Deurze
div. auteurs Addenda en corrigenda kwartierstaat Kleine (4)
E. Buning Kwartierstaat Peter Jans Winter

Gens Nostra: Maandblad der Nederlandse Genealogische Vereniging, jaargang 56, Registers en inhoudsopgaven 2001

Gens Nostra: Maandblad der Nederlandse Genealogische Vereniging jaargang 57, nr 6 juni 2002

- N.P. den Hollander Transcriptie legger grondeigenaren en -gebruikers in polders Langeweide, Ruigeweide en Kortehoeven in 1536, 1599 en 1656.
H.M. Kuypers Een familie Pronck uit Berkenwoude.

Gens Nostra: Maandblad der Nederlandse Genealogische Vereniging jaargang 57, nr 7/8 juli/augustus 2002.

Themanummer 'Had ik dat eerder geweten' met persoonlijke ervaringen over belangrijke vondsten in het genealogisch onderzoek waar relatief lang naar is gezocht en die achteraf beslissend waren voor het onderzoek; vijftien bijdragen over nieuwe archiefvondsten, nieuwe wegen in het onderzoek, toevallige vondsten en/of ontmoetingen die het onderzoek een verrassende wending gaven.

Gens Nostra: Maandblad der Nederlandse Genealogische Vereniging jaargang 57, nr 9 september 2002.

A.J. van der Zeeuw   Genealogieën Bronsgeest.

Gens Nostra: Maandblad der Nederlandse Genealogische Vereniging jaargang 57 nr 10 oktober 2002

P.H. Kolk   Reconstructie van het register van de impost op het begraven te Sliedrecht 1768-1784
 P.J.C. Elema   Genealogie Ducheraal (Groningen)
 W.J. Spies   Een lijst van inwoners van IJsselstein uit 1678
 B.M. Kamp   Een genealogisch virus al ruim tachtig jaar actief (Johanna van Montfoort)
 W.J. Spies   Weerbare mannen te Breukelen in 1671
 C.H. van Wijngaarden   Schepenen en agten en wagtcedulle in 1564 en -65 (Oudewater)
 C.H. van Wijngaarden   Genealogie Libarius

Gens Nostra: Maandblad der Nederlandse Genealogische Vereniging jaargang 57 nr 11 november 2002 (speciaal dubbelnummer over de VOC)

P. Bos   Voor de VOC naar Batavia, Makassar en Negapatnam 1763-1783 (de lotgevallen van Jacobus Bernardinus Bourgois)
 E. Stapelveld   Brief van een 18e- eeuwse voorvader (Johan Gerard van Angelbeek 1727-1799, de laatste Nederlandse gouverneur van Ceylon).
 H. van Arkel   Over het testament van Jan van Vianen, dienaar van de VOC
 R. de Vletter   Stamreeks De Vletter (waaronder VOC-scheepstimmerlieden)
 C. Hoorweg-Klein   Arij Hoornwegh, meestertimmerman van de VOC met fragment genealogie
 A. Crans   Jan Crans(1733-1780) in diens van de VOC
 B. van Dooren   Op zoek naar Rietbergs bij de VOC
 I. Heidebrink   Op zoek naar voorouders bij de VOC. Over VOC-archieven
 J.E. Ros   Testamenten in het nationaal archief van Sri Lanka 1690-1787
 J.E. Ros   Uittreksels uit de archieven van de VOC in het nationaal archief van Sri Lanka

Gens Data: Jaargang 19 nr. 5, sept-oktober 2002

B. Wilschut   GensDataPro; het vervolg op GensData/D90
 R. Meijer   'Vertaalprogramma' met macro's Word

Kroniek van de Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe jaargang 11 nr 2, juli 2002

G. Kolker   De Oost- en Zuidoostgrens van onze provincie. Conflicten met Munster en Hannover.
 H. Posthumus   De grenspalen tussen Drenthe en het koninkrijk Hannover.
 T. Smid-Bosklopper   Een tocht door het veen. Oud verhaal, vrije vertolking.
 W. Visscher   Tussen turf en kunst. Portret van een Z.O. Drentse bolsterdirecteur
 W. Visscher   Van 'tegeltjespand' tot prinses (over woning van fam. Van der Sluis aan de Havenstraat te Erica)

Quellen und Forschungen zur Ostfriesischen Familien- und Wappenkunde 51. Jahrgang. Heft 2 2002

A. Petersen-Roil   Ein amerikanischer Kromminga-Zweig.
 J. Wilken   Auswanderer aus der Gegend von Firrel
 H. Heinz   Aus der Geschichte eines ostfriesischen Bauernhofes in Lintel bie Norden
 H. Wilts   Kapital und Feuerstätten-Register 1656-1679 (Osteel, Marienhafe, Upgant).

Quellen und Forschungen zur Ostfriesischen Familien- und Wappenkunde 51.

Jahrgang. Heft 3 2002.

- M. Schulte   Beerbühl Deutsche Zuckerfabrikanten in London: die Brüder Cornelius Gerhard und Johann Vollraht Kettler aus Leer.
A. Krey   Die Vanderwerfs
A. Peterson-Roil   Gerd Janssen Kromminga aus Oldersum (1754-1835)
E. Holzenkämpfer   Die Gemeindemitglieder der Kirchengemeinde Weener 1706.
E. Kannegieter   Warsingsfehn

Emsländische und Bentheimer Familienforschung Heft 65, Band 13, juli 2002.

Familientreffen Lammers in Salzbergen
Der Arbeitskreis Familienforschung Lingen
Ahnentafel Kattert, Nordhorn

Emsländische und Bentheimer Familienforschung Heft 66, Band 13, september 2002

- R. Remkes   Drei Familiennamen in Steinbild und Dörpen: Remkes und Reemker (Remensnider), Liesen, Bodige und Boge.
                                          Das Stadtarchiv Lingen
T. Janssen   Einwohnerverzeichnis der Pfarre Emsbüren 1708/1709
W. Lieske   Ahnenliste Balders, Kirchspiel Nordhorn.

Haselhoff Bulletin 1/02 13e jaargang, juni 2002

- R. Hazelhoff   De naam Haselhoff
A. Hazelhoff   Het Roode- of Burgerweeshuis in Groningen
R. Hazelhoff   Speurtocht naar de wortels van de Haselhoff-boom.
Huppeldepup: NGV afd. Groningen Jaargang 9 nr 3
A. Veldhuis   Over het Spin of tuchthuis te Groningen
H. Hartog   Namen van bewoners van het tuchthuis in resp 1670, 1720 en 1775
R.H.C van Maanen   Groningse jeneverbranders rond 1808 (Coolma, Groenhoff, Klasens, Nevels, Monningh en Van Swinderen)
W.G. Doornbos/P.J.C Elema   Kwartierstaat Rikkert Wijrdeman
H.W.G. van Blokland-Visser   Groninger kapiteins te Alblasserdam
Twente Genealogisch: NGV afd. Twente kwartaalblad, Jaargang 18 nr 3 juli 2002.
J.A. Paasman   Bronnen voor onderzoek naar militairen in leger en marine van Napoleon 1810-1813
H. Scholten   Over de Maatschappij van Weldadigheid
A. Hilgerink   Kwartierstaat Johannes Albertus Hilgerink.
                                          Lijst van bronnenpublicaties van de Stichting Genealogische Werkgroep Twente.

BOEKEN

Een boerderij vertelt..... door E. Buss-Bron, geschonken door de auteur. (geschiedenis boerderij Wessinghuizerweg no. 19)